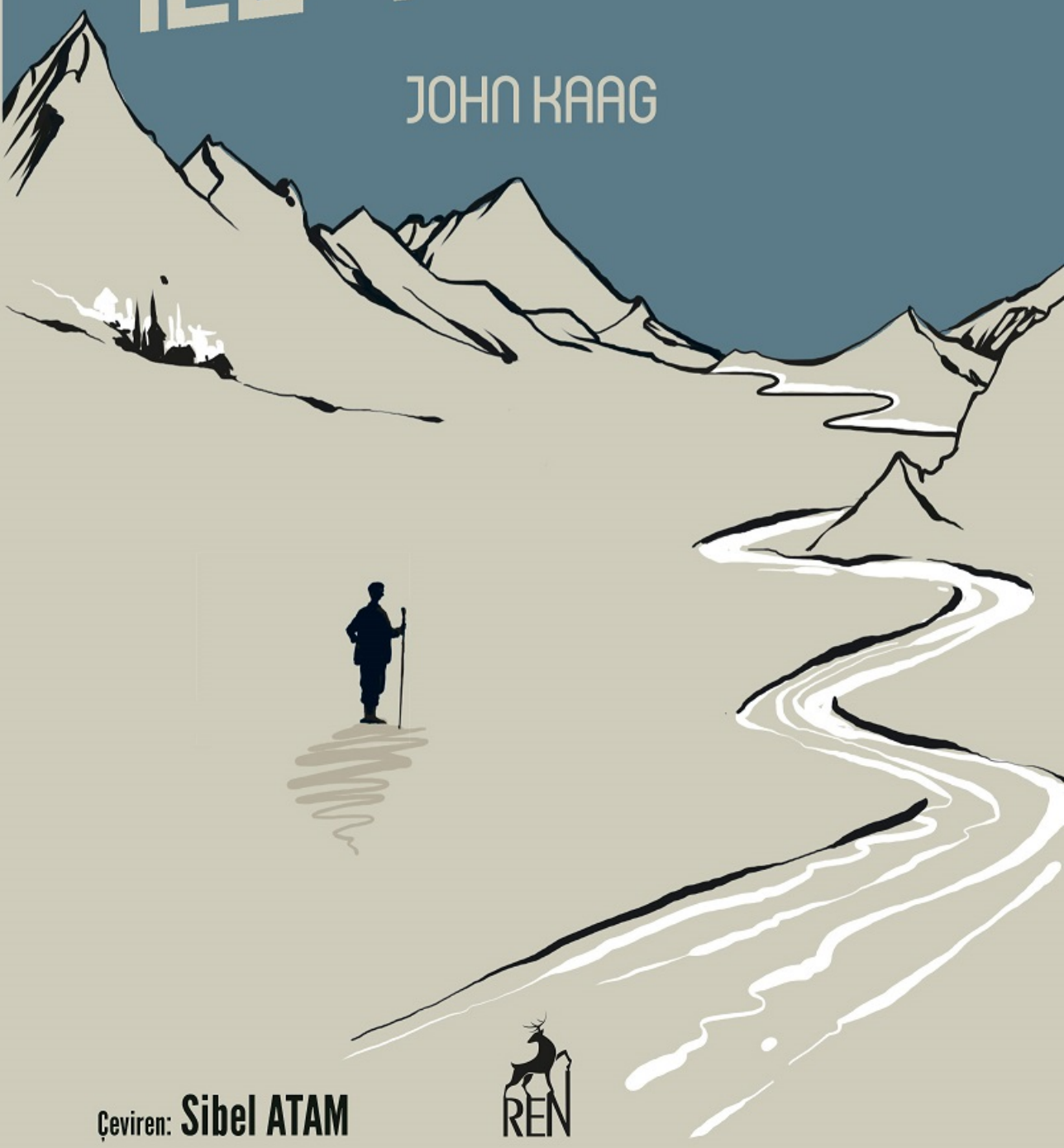
Kendin Olmak Üzerine

NIETZSCHE İLE YÜRÜMEK

JOHN KAAG

Çeviren: Sibel ATAM

REN

NIETZSCHE İLE YÜRÜMEK

NIETZSCHE İLE YÜRÜMEK

Kendin Olmak Üzerine

JOHN KAAG

Çeviri: **Sibel ATAM**

NIETZSCHE İLE YÜRÜMEK

John Kaag

Özgün Adı: Hiking with Nietzsche

Yayına Hazırlayan: Merve Kırman
Çeviren: Sibel Atam
Redaksiyon: Selcan Karabulut
Son Okuma: Nur Kabaçam
Kapak Tasarımı: Serdar Gökmen
Sayfa Tasarımı: Ren Kitap

Copyright © 2018 John Kaag
Bu kitabın Türkçe yayın hakları Anatolia Lit Ajans aracılığıyla Lades Kitap Yayın Dağ. San. Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Yayınevinden izin alınmadan kısmen ya da tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Basım Yılı: Eylül 2019
ISBN: 978-605-7944-90-0
Yayınevi Sertifika No: 30492

Baskı:
MY MATBAACILIK SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
Maltepe Mah. Yılanlı Ayazma Sok. No: 8/F Zeytinburnu / İstanbul
Tel: 0 212 674 85 28 mymatbaa34@gmail.com
Sertifika No: 34191

Ren Kitap, Lades Kitap Yay. Paz. Dağ. San. ve Tic. markasıdır.
Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Yılanlı Ayazma Sok. No:8 Kat:2 D:8
Zeytinburnu/İstanbul - Tel: 0212 641 34 76
www.renkitap.com

Carol ve Becca'ya.

YAZAR HAKKINDA

John Kaag, Massachusetts Lowell Üniversitesi'nde felsefe profesörüdür. *New York Times* Editörün Seçimi ve NPR 2016 Yılının En İyi Kitabı ödülünü alan *American Philosophy: A Love Story* adlı kitabın yazarıdır. Yazıları, *The New York Times, Harper's Magazine, The Christian Science Monitor* gibi birçok yerde yayımlandı. Boston yakınlarında eşi ve kızıyla yaşıyor.

ÇEVİRMEN HAKKINDA

Sibel Atam 1973 doğumludur. Orta ve lise eğitimini Özel Kadıköy Kız Koleji'nde tamamladıktan sonra All Saints American University'den mezun olmuştur. 2015'te profesyonel iş hayatına son vermiş, kendini çevirmenliğe, edebi eserlere vermiştir. Yirmi altı eseri dilimize kazandıran Atam, kendi kitaplarını da yazıyor, zaman zaman gazeteler ve edebiyat dergileri için makaleler kaleme alıyor.

ÇEVİRMENİN NOTU

Yazar bu kitapta Nietzsche'nin hemen hemen bütün eserlerini mercek altına almış ve onun ayak izlerini takip ederek kendini bulma yolculuğuna çıkmıştır. Ancak çıktığı her iki seyahatten "kendin olmanın" formülünün yanı sıra çok farklı dersler de alarak dönmüştür. Bu kitapta bize Nietzsche'yi daha yakından tanıma ve eserlerini anlama fırsatı sunmanın yanında Ralph Waldo Emerson, Paul Reé, Lou Salomé, Richard Wagner, Arthur Schopenhauer, Søren Kierkegaard, Immanuel Kant, Thomas Mann, Theodor Adorno, Carl Jung, Hermann Hesse gibi değerli isimlere de yer vermiş; hayatlarından kesitler sunup eserlerine değinmiştir.

Kendisi de bir filozof olan John Kaag, bütün savlarını dayandırdığı kaynaklardan alıntılar sunmuştur. Bu alıntıları kendi anlatımıyla öyle ustaca örmüştür ki hem felsefeyi hem de belki daha önce okuduğumuz ama yeteri kadar anlayamadığımız eserleri kolayca kavramamızı sağlamıştır.

Bu kitapta okur kendisi olma yolculuğuna çıkacak ve *Übermensch*'den (Üstinsan'dan) toplumsal çöküşü ifade eden dekadansın hangi temellere dayandığına kadar birçok konuda bilgi sahibi olacak, belki de hayata ve dünyaya – aslında mevcut dünya düzenine– bakışı değişecek ve ufku açılacaktır. Şahsen çevirmeni olarak bana kattığı çok değer olmuştur.

Hem kurgu dışı roman, hem biyografi (aynı zamanda otobiyografi), hem de felsefe türünde olan böylesine değerli bir eserin çevirmeni olmak bana gurur vermiştir. Kitabın neredeyse yarısını oluşturan alıntılar, eserin sonunda listesini bulacağınız kaynak kitaplar bizzat okunup incelenerek tarafımdan çevrilmiştir.

Sevgilerimle,
Sibel Atam

Pek çok erkekten oluşan koskoca bir güruh,
yalnızlığın tadını hiçbir zaman almamıştır.
Sırf, bir eşe dalkavukluk etme, yeni bir
sıcaklığa ve yeni bağlara sessizce boyun eğme
uğruna anne-babalarının evinden ayrılırlar.
Hiçbir zaman yalnız değillerdir, bütünleştikleri
benlikleriyle asla konuşmazlar.

-Hermann Hesse,
Zarathustra's Return, 1919

İÇİNDEKİLER

Önsöz: Anne Dağlar 15

BİRİNCİ BÖLÜM

Yolculuk Nasıl Başladı? 23
Yoldaşlara Katlanmak 54
Son İnsan 68
Bengi Dönüş 83

İKİNCİ BÖLÜM

Âşık Zerdüşt 105
Dağlarda 131
Soykütüğü Üzerine 148
Dekadans ve Nefret 171
Dipsiz Otel 189

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

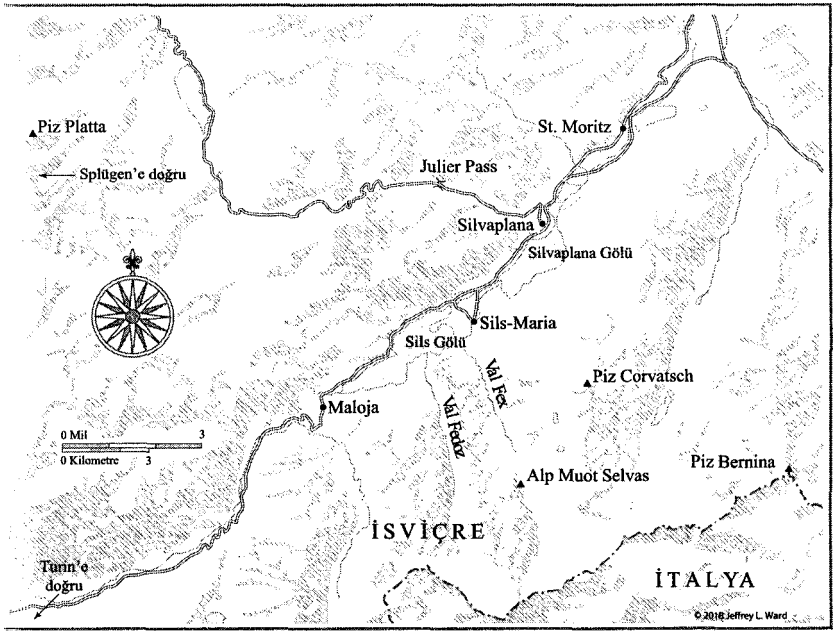
At 207
Adamı Görün 215
Bozkırkurdu 230
Kendin Olmak 248

Sonsöz: Morgenstreich 263

Nietzsche'nin Yaşamının ve Yazılarının Zaman Çizelgesi 271

Derleme Kaynak Dizini ve Önerilen Okumalar 276

Teşekkür 284

Piz Platta
Splügen'e doğru
St. Moritz
Julier Pass
Silvaplana
Silvaplana Gölü
Sils-Maria
Sils Gölü
Val Fex
Piz Corvatsch
Maloja
Val Fedoz
0 Mil 3
0 Kilometre 3
Alp Muot Selvas
Piz Bernina
İSVİÇRE
İTALYA
Turin'e doğru
© 2018 Jeffrey L. Ward

ÖNSÖZ: ANNE DAĞLAR

Kendinize hedefler koyun, yüksek ve ulu hedefler, sonra da bunları gerçekleştirmeye çalışmaktan helak olun! Ben, muazzam ve imkânsız olanın peşinden gitmenin uğrunda ölmekten daha iyi bir yaşama amacı bilmem: Animae magnae prodigus[1].

-Friedrich Nietzsche,
Not Defteri, 1873

Piz Corvatsch'ın zirvesine çıkmam altı saatimi almıştı. Orası Friedrich Nietzsche'nin dağıydı. Sabah saatlerinde aşağıya inen yaz sisi, bir buçuk kilometre aşağıda, dağ yamacında bulunan tepeleri gözler önüne sererek tamamen ortadan kalkmıştı. İyice yıpranmış granit tabakanın üzerinde dinlenip ne kadar yol geldiğimi düşünerek kendimi takdir etmiştim. Bir süre Corvatsch'ın kenarında pırıldayan, vadi boyunca uzanıp zaten inanılmaz derecede büyük olduğunu düşündüğüm manzarayı yansıtarak iki katına çıkaran mavimsi yeşil aynaya, yani Sils Gölü'ne bakmıştım. Ardından son bulutlar da dağılmış ve Piz Bernina güneydoğuda

1 (Lat.) "Yüce ruhların gönlü zengin olur."

kendini göstermişti. Aslında o kadar uzağa gitmemiştim. Doğu Alpleri'nin en yüksek ikinci noktası olan Bernina, Corvatsch'ın "annesidir", kuzeyden güneye uzanan ve iki büyük buzul vadiyi ikiye bölen bir sırtın doruk noktasıdır. 1850 yılında yirmi sekiz yaşındaki Johann Coaz zirveye ilk kez çıktıktan sonra, "Ciddi düşüncelere gark olduk. Çevreyi epey uzaktaki ufka kadar büyük bir hevesle inceledik, ışıldayan buz denizinden birer kayalık gibi yükselen binlerce dağ zirvesi etrafımızı çevirmişti. Bu muhteşem dağ dünyasına ağzımız açık, hayranlıkla bakakaldık," diye yazmıştı.

Ben on dokuz yaşındaydım ve anne dağların üzerimde büyük bir etkisi olmuştu. Anne dağ, belli belirsiz görünen veya çok uzaklarda olan, görebileceğiniz en yüksek dağdır ve bütün diğer jeolojik çocukların türediği noktadır. Alpler'e, Sils-Maria'da yer alan ve Nietzsche'nin entelektüel hayatının büyük bir kısmında evi olarak benimsediği küçük bir İsviçre köyüne gitmek istemiştim. Onun on dokuzuncu yüzyılın sonlarında gezindiği dağlarda dolaşmış ve ardından izini sürmeye devam ederek, bir anne dağ arayışına girmiştim. Piz Corvatsch üç bin dört yüz elli metre yüksekliğiyle, çocukları olan ve Sils-Maria'yı çevreleyen dağları gölgede bırakır. Vadinin karşısında da Bernina yer alır. Batıya doğru beş yüz kilometre mesafede, bu "muhteşem dağ dünyasının" Fransa sınırında Bernina'nın çok uzaktaki atası olan Mont Blanc bulunur. Ondan sonra da –dünyanın diğer ucunda, hepsinden uzakta ve her zaman var olan– Everest, Fransız çocuğunun neredeyse iki katı yüksekliğe ulaşır. Corvatsch, Bernina, Mont Blanc ve Everest. Anne dağa giden yol birçok yolcu için dayanılmayacak derecede uzundur.

Nietzsche yaşamının büyük bir kısmında en yüksek dağın arayışındaydı, fiziki ve felsefi manzarayı iyice öğrenmenin peşinden gitmeyi alışkanlık haline getirmişti. "Dikkatle bak," diye işaret etmişti bana, "sana *Übermensch*'i öğreteyim." Bu "Üstinsan," bu insanüstü ideal, bu bir bireyin arzu edebileceği en muazzam yükseklik, sayısız okura ilham kaynağı olmaya devam ediyor. Yıllar boyunca *Übermensch*'in mesajının gayet açık olduğunu düşünmüştüm: *Daha iyi ol, bulunduğun yerden daha yükseklere çık.* Kendini fetheden, yenilikçi, özgür ruh: Nietzsche'nin varoluşsal kahramanı aynı derecede hem korkutucu hem ilham vericidir. Übermensch modern yaşama sessizce hükmeden kendi kendine dayatılmış baskılarla toplumsal törelerin, günlük uğraşlarımıza eşlik eden kaygı ve depresyonun, özgürlüğümüzü zapt eden korkunun ve kendinden şüphe etmenin, günlük yaşamın sabit ve durdurulamaz temposunun üzerinde kendimizi başka bir şekilde hayal etmemiz için adeta bir meydan okuma olarak durmaktadır.

Nietzsche'nin felsefesi zaman zaman gençliğe özgü olarak görülüp küçümsenmiştir: Bir megalomanın muhtemelen gençlik yıllarının sadece kendiyle meşgul olma ve her şeye kolayca kanma eğilimine çok iyi uyan fakat olgunluğa erişildiğinde vazgeçilmesi gereken ürünü. Ve bu, doğrudur da; olgunluğun eşiğinde olan pek çok okur bu "iyi Avrupalıdan" etkilenerek cesaret bulmuştur. Fakat gençliğine dair belli başlı Nietzsche derslerinde kayıplar vardır. Aslına bakılırsa, yıllar içinde onun yazılarının orta yaşa gelen bizlere gerçekte benzersiz bir şekilde uyduğunu düşünmeye başladım. On dokuz yaşında Corvatsch'ın zirvesindeyken dünyanın bazen ne kadar sıkıcı olabileceği hakkında hiçbir fikrim yoktu. Va-

dilerde kalmanın, sıradanlıktan zevk almanın ne kadar kolay olacağının ya da hayata karşı hep tetikte olmanın ne kadar zor olacağının farkında değildim. Otuz sekiz yaşımda, bunları artık anlamaya başladım.

Sorumluluk sahibi bir yetişkin olmak, diğer şeylerin yanı sıra, genellikle kişinin geçmişte veya halihazırda sahip olduğu beklentileri ve imkânları karşılamakta epey yetersiz kalan bir hayata teslim olmasıdır. Bu, kişinin her zaman kaçınmak istediği şeye dönüşmesidir. Orta yaşta *Übermensch* değişimin hâlâ mümkün olduğuna dair uzun vadeli bir vaattir, bir umuttur. Nietzsche'nin *Übermensch*'i –aslında onun her şeyi kapsayan felsefesi– salt soyutlama değildir. Bir koltukta ya da bir evin rahatlığında gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Kişinin fiziksel olarak ayağa kalkması, esnemesi ve yola koyulması gerekir. Bu dönüşüm, Nietzsche'ye göre, "yeniden açılan geleceğe, yakın maceralara, denizlere yönelik beklenmedik bilinçlenme ve öngörüyle, bir kez daha izin verilen ve inanılan amaçlarla" gerçekleşir.

Bu kitap "bir kez daha izin verilip" rağbet gören *amaçlar* ve Nietzsche'yle yetişkinlikte yürümek hakkındadır. Corvatsch'ın zirvesine ilk çıktığımda bu doğa yürüyüşünün tek amacının açık havada bulutların üstüne çıkmak olduğunu düşünmüştüm, ancak yıllar geçip saçlarıma aklar düştükçe yürüyüşün veya yaşamanın tek gayesinin bu olamayacağı sonucuna vardım. İnsanın ne kadar yukarı çıkarsa o kadar çok şeyi görebildiği doğrudur fakat aynı zamanda yükseklik seviyesi ne olursa olsun ufkun her zaman görebileceğiniz son nokta olduğu da doğrudur.

Yaşım ilerledikçe, Nietzsche'nin *Übermensch*'inin mesajı daha baskılayıcı ama aynı zamanda daha kafa karıştı-

rıcı hale gelmeye başladı. Ne kadar yüksek yeterince yüksektir? Neye bakmam ya da daha dürüst olmak gerekirse, *neyi* aramam gerekiyor? Ayağımın su toplamasının, kendini yenmenin acısının manası nedir? Bu zirveye tam olarak nasıl ulaştım? *Bu* zirveden memnun kalmam mı gerekiyor? Nietzsche otuzlu yaşlarının başında, "Bırakın da genç ruh, geçmiş hayata şu soruyla dönüp baksın: Şimdiye kadar gerçek anlamda neyi sevdin, ruhunu yükselten neydi?" diyerek bir fikir ileri sürdü. Sonuçta, bunlar sorulması gereken doğru sorulardır. *Übermensch* projesi –yaşlanmanın kendisi gibi– belirlenmiş bir varış noktasına ulaşmak veya manzarası olan kalıcı bir mekân bulmak değildir.

Doğa yürüyüşüne çıktığınızda dağ yüzeyine meyledersiniz. Bazen kayar, bazen hızla ileri atılırsınız. Bazen de dengenizi kaybedip geriye doğru sendelersiniz. Bu, ağırlığınızı doğru şekilde öne doğru vermenin, kişinin kendi varlığını ulaşılmamış ama ulaşılabilir, yine de görüş açısının dışında olan bir şeye vererek bir fayda sağlamak için zorlukları kabul etmesinin hikâyesidir. Kayıp düşmek bile öğretici olabilir. Bir şeyler zirveye ulaştığınızda değil, siz yolda giderken gerçekleşir. Kişinin, Nietzsche'nin tabiriyle, "kendisi gibi olma" şansı vardır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOLCULUK NASIL BAŞLADI?

Yalnızca belli bir seviyede zihinsel özgürlüğe ulaşmış biri, dünya üzerindeki bir gezgin olduğundan öte bir şey düşünemez, nihai bir varış noktasına giden bir seyyah gibi olduğunu da. Çünkü böyle bir varış noktası mevcut değildir.

-Friedrich Nietzsche,
İnsanca, Pek İnsanca, 1878

Öğrencilerime felsefenin hayatımı kurtardığını sıklıkla söylerim. Ve bu doğrudur da. Fakat Sils-Maria'ya olan ilk yolculuğum –dolayısıyla Piz Corvatsch'a gidişim– neredeyse ölümüme neden oluyordu. 1999 yılıydı, Nietzsche'nin ve onunla aynı çağda yaşamış Amerikalı Ralph Waldo Emerson'ın yazılarındaki düşünce yapısı, delilik ve estetik deneyimler hakkında bir tez yazıyordum. Yirmili yaşlarımın korunaklı eşiğinde, Pensilvanya'nın sınırlarını çeviren görünmez duvarların ötesine geçmeyi nadiren göze almış bir gençtim ve bu yüzden danışman hocam yönetimde torpil yaptırarak bana kaçmam için bir fırsat sundu. Üçüncü sı-

nıfın sonunda bana üzerinde hiçbir şey yazmayan bir zarf uzattı, içinden üç bin dolarlık bir çek çıktı. Muhtemelen orada kalmayacağımı çok iyi bildiğinden, "Basel'e gitmelisin," diyerek bu fikri ortaya attı.

Basel, Nietzsche'nin öğrenci olduğu zamanlardaki geleneksel yaşamı ve Avrupa'nın filozof-şairi olarak gittikçe dengesizleşen varlığı arasında bir dönüm noktasıydı. Şehre 1869'da Basel Üniversitesi'nin en genç kadrolu öğretim üyesi olarak gelmişti. Takip eden yıllarda ilk kitabı *Tragedya'nın Doğuşu*'nu[2] yazmış, bu kitapta tragedyanın çekiciliğinin, insan olmanın iki rakip dürtüsünü –düzen arzusuyla garip ama kaçınılmaz kaos özlemini– birbiriyle bağdaştırma kabiliyetinden kaynaklandığını savunmuştu. Yirmili yaşlarının başında bir genç olarak Basel'e gittiğimde bu dürtülerden en önde geleninin –takıntılı bir istikrar arzusunun ve Nietzsche'nin "Apolloncu" diye tanımladığı anlayışın– modern toplumun sırtını yere getirdiğini düşünmeden edemedim.

Basel'deki tren istasyonu İsviçre duyarlılığının modelidir, güzel kıyafetler giymiş güzel insanlar hep tam zamanında gelen trenlere binmek için büyük bir orta avluda sessizce süzülürler. Caddenin karşısında silindir şeklinde büyük bir gökdelen yer alır, orası dünyanın en güçlü finans kuruluşu olan Bank for International Settlements'ın (BIS) bulunduğu yerdir. Tren istasyonundan çıkıp işe gitmek için güruh halinde yürüyen iyi giyimli Apollonların içeri girerek gözden kayboldukları bankanın dışında kahvaltımı ettim. "Eğitimli sınıflar," demişti Nietzsche, "son derece alçakça bir para ekonomisi tarafından sürükleniyorlar." Modern kapitalist

2 Die Geburt der Tragödie (1872).

toplumda yaşam arayışları kazançlı ama bununla beraber iç karartıcıydı: "Dünya hiç bu kadar maddi, hiç bu kadar sevgi ve iyilikten yoksun olmamıştır."

Nietzsche'ye göre, sevgi ve iyilik uyumlu bir düzenle gerçekleşmeyip karşıtıyla somutlaştırıldı: Dionysos şenliği. Nietzsche'nin Basel'deki hayatının mutlu ve düzenli olması, akıl ve yüksek sosyete yaşamı sürmesi gerekiyordu, ancak şehre gelişinin akabinde hemen romantik bestekâr Richard Wagner'le arkadaş olması bu hayatı başlamadan bitirdi. Wagner klasik filoloji öğretmek, aynı zamanda da dil ve kelime kökenlerinin anlamlarını araştırmak üzere Basel'e gelmişti. Bu amaç ne kadar zararsızmış gibi görünse de Nietzsche daha tutucu olan birçok meslektaşının aksine bu tür bir kuramsal kazıyı yapmanın ne kadar esaslı bir şey olabileceğini anladı. *Tragedya'nın Doğuşu*'nda, Batı kültürünün bütün büyük incelikleriyle beraber asırlar önce Dionysos'un kendisi tarafından tasarlanmış derinlere ve yeraltındaki bir yapının üzerine inşa edildiğini iddia eder. Ve Nietzsche'yle Wagner arkadaşlıklarının ilk yıllarında bu yapının altını kazıp araştırmayı amaç edindiler.

Dionysos Basel'de yaşamış gibi görünmüyor. Homer'a göre, Dionysos Batı medeniyetinin duvarlarının çok uzağında, "Mısır nehrinin yakınlarında" doğdu. Yunan mitolojisinin yabani çocuğuydu, Apollon'un kontrol altında tutmakta başarılı olamadığı figürdü. Eleutherios –"azat eden"– olarak da bilinen bu gürültücü şarap ve şenlik tanrısı genellikle koruyucu babası ve sarhoş akıl hocası satir[3] Silenus'la birlikte tepelerde dolaşırken tasvir edilir. Aslında "dolaşmak" bu

3 İkinci derecedeki kır tanrılarına verilen ad. Sivri ve uzun kulaklı, boynuzlu, keçi ayaklı, kuyruklu ve kıllı olup sürekli gezip dolaşan, eğlenen varlık. (ç.n.)

eylemi olduğundan daha ciddi bir şeymiş gibi algılamaya sebep olduğundan, "hoplayıp zıplamak" demek daha doğru olur. Şehrin dışındaki ormanlık alanda, ağaçların arasında dans edip seks yapan bir tanrıdır o.

Wagner, Nietzsche'den otuz yaş büyüktü, filozof daha beş yaşındayken "beynin yumuşamasından" dolayı ölen ve dindar bir Lüteriyen[4] olan babasıyla aynı yaştaydı. Bestekârda yumuşak ya da ölü olan hiçbir şey yoktu. Wagner'in ortalama eserleri *Sturm und Drang*'ın –"fırtına ve coşku[5]"– dışavurumuydu ve Nietzsche bunlara hayrandı. Wagner ve Nietzsche hayatın en iyimser görüşle kolayca, sıradan, kitabına göre, planlı ve programlı yaşanması gerektiği fikrinden hareketle yükselmekte olan burjuva kültürünü son derece küçümsediler. "Hayatını kazanmak" Basel'de kolaydı, hâlâ da öyle: Okula gidersiniz, bir işe girersiniz, biraz para biriktirirsiniz, bir şeyler satın alırsınız, tatile gidersiniz, evlenirsiniz, çocuklarınız olur ve sonra da ölürsünüz. Nietzsche ve Wagner böyle bir hayatın anlamsız bir tarafı olduğunu biliyorlardı.

Tragedya'nın Doğuşu'nun başında Nietzsche, Kral Midas'la Silenus'un hikâyesini aktarır. Altınlarla bezenmiş ünlü kral Midas, Dionysos'un yoldaşından hayatın anlamını anlatmasını ister. Silenus, kralı süzdükten sonra lafı hiç dolandırmadan dosdoğru şöyle der: "Ah, sefil kısa ömürlü ırk... Neden beni duymamanız gereken şeyi söylemeye mecbur bırakıyorsunuz? Sizin için en iyi olan, ulaşabileceğinizin çok ötesindedir: Doğmamak, var olmamak, hiç olmak...

4 Martin Luther'in yolundan gidenlerin kurduğu Protestan Hıristiyanlığı mezhebi. (ç.n.)
5 Adını, Alman şair Friedrich Maximilian Klinger'in Fırtına ve Coşku (Sturm und Drang) isimli dramasından almıştır. Bu akım, "insan ve sanat ideali olarak, 'orijinal dâhi'yi tanrılaştırdığından dolayı" (Gero von Gilpert), "Deha Çağı" olarak da adlandırılır. (ç.n.)

Fakat sizin için ikinci en iyi şey, yakın zamanda ölmektir." BIS'in merdivenlerine oturmuş kadınlarla adamların hızla yürüyerek işe gidişlerini seyrederken Silenus'un muhtemelen haklı olabileceğini düşündüm. Bazı hayatların mümkün olduğunca hızlı bir şekilde yaşanıp bitmesi en iyisiydi. Bununla birlikte, Nietzsche ve Wagner insan olmanın tadını çıkarmak, hayatı dolu dolu yaşamak gerektiğine inandılar.

Nietzsche *Tragedya'nın Doğuşu*'nda, "Bu yalnızca, varoluşun ve dünyanın sonsuza dek haklı çıktığı estetik bir deneyim," diye iddia ediyor. Bu, Nietzsche'nin modern hiççiliğin üstesinden gelmenin tek yolu olarak Silenus'un bilgeliğine verdiği cevaptı. Estetik.[6] Anlamı, "algılama, sezinleme, hissetme," olan Yunanca kelime *aisthanesthai*'den gelir. Silenus'u sadece dünyayı farklı algılamak, yalnızca derinden hissetmek tatmin edebilirdi. Istırap ve ölüm kaçınılmazsa, o zaman belki de onları sevinçle kucaklamak bile mümkündü. Nietzsche'ye göre, tragedyanın faydaları vardı. Istırabın yalnızca acı çekmek değil, bundan çok daha fazlası olabileceğini kanıtlamıştı: Istırap, keskin acısına rağmen yine de yönlendirilebilir olduğunu, belli bir düzen içerisinde olduğunu, hatta güzel ve yüce olabileceğini göstermişti. Antik Yunanlar tragedyadan kaçınmak yerine onu kucaklamakla modernliği hızla ele geçiren kötümserliğin üstesinden gelecek bir yol bulmuşlardı.

Basel'de birkaç hafta kalmam ve vaktimin çoğunu kütüphanede geçirmem gerekiyordu fakat yavaş yavaş şehir merkezine doğru giderken bu planın imkânsız olduğunu fark ettim. Caddeler çok düz, çok sessiz, çok sıradandı. Anestezinin etkisinden kurtulmak, bir şeyler hissetmek, ayakta

6 Sanat ya da güzellik alanında söz konusu olan değerleri konu alan felsefi disiplin. (ç.n.)

uyumadığımı kendime ispat etmek zorundaydım. Hayatımda belki de ilk kez mecburiyetlerimin ve sorumluluklarımın dışında bir şeyler yapma özgürlüğüm vardı. Nietzsche'nin bir zamanlar eğitim verdiği üniversiteye varır varmaz mümkün olduğunca kısa sürede oradan ayrılacağımı anladım.

1878'e gelindiğinde, *Tragedya'nın Doğuşu*'nun iyimserliği kaybolmaya başladı. Akli dengesizliğin ilk işaretleri görülmeye başlandıktan sonra Nietzsche'nin sağlık durumu giderek kötüleşti. Kelimenin tam manasıyla dağlara kaçıp Alpler bölgesinde on yıl sürecek felsefi doğa yürüyüşüne çıktı: İlk önce Splügen'e, sonra Eiger'in dibindeki Grindelwald'a, San Bernardino Geçidi'ne, ardından Sils-Maria'ya ve en sonunda da Kuzey İtalya'nın kasabalarına. Bu yoldan gitmek, Nietzsche'yi en verimli dönemi –modern varoluşçuluğa, ahlaka ve post-modernizme yönelik çığır açan çalışmaları üretecek on yıllık ateşli bir yazma süreci– boyunca takip etmek demekti: *Böyle Buyurdu Zerdüşt, İyinin ve Kötünün Ötesinde, Ahlakın Soykütüğü Üzerine, Putların Alacakaranlığı, Deccal* ve *Ecce Homo*[7]. Basel'de geçirdiğim ilk ve tek akşamımda çıkmam gereken asıl yolculuğun bu olduğuna karar verdim. Birçok akademisyenin Nietzsche'nin dâhiliğe yükselişinin ve ardından deliliğe düşüşünün haritası olduğunu düşündükleri bir yola koyulacaktım.

Ertesi sabah gün ışımadan kalkıp Basel'in tamamen ruhsuz, bana hiç uymayan bir yer olduğuyla ilgili şüphelerimi doğrulamak için uzun bir koşuya çıkarak tren istasyonuna yöneldim. İlk durak, Alpler'in yüksek rakımında yer alan Splügen'di. Yolculuğumu Nietzsche'nin 1888 yılında, aklını

7 Sırasıyla; Also Sprach Zarathustra, Jenseits von Gut und Böse, Zur Genealogie der Moral, Götzen-Dämmerung, Der Antichrist, Ecce Homo. (y.n.)

kaybetmeden kısa bir süre önce *Deccal*'i yazdığı Torino'da sonlandırabileceğimi düşündüm. Orası Nietzsche'nin bazı şeyleri, yani bize yol göstermekten çok korkutması gereken bir felsefeyi deliliğin eşiğinde bulduğu yerdi. *Deccal*'i okuduğumuzda Nietzsche'nin bizden, "yasaklanan şeyler için kimsenin sormaya cesaret edemediği sorulara karşı sağlam duruştan doğan bir eğilim" gösterme çabası içinde olmamızı istediğini görürüz. Korkunun fayda sağlayan yönleri vardır. Bizi korkutan sorular, bütün dikkatimizi en çok hak eden sorulardır. Bu düşünceye elimden geldiğince yapıştım. Tren sonunda vadiyi, onunla beraber de yasaklara olan korkumu yavaş yavaş geride bıraktı.

Ben daha dört yaşındayken babam da tıpkı Nietzsche'nin babası gibi akli dengesini kaybetmişti. Nietzsche'nin babası ölmüştü. Benimki ise ailesini terk edip gitmişti. Babam ve kendisiyle aynı adı taşıyan Jan, 1980'lerde uluslararası bankacılık sektöründe üçlü kur arbitrajı konusunda uzmanlaşmışlardı; bu dolar, yen ve pound arasındaki döviz borsası verimsizliğini kendi çıkarına kullanan bir işlem şekliydi. Günümüzde bu işi bilgisayarlar yapıyor ancak kur arbitrajı ilk başladığında bu işlemleri babam gibi adamlar yapıyorlardı. Çocukluğuma dair hatırladığım ilk anılarımdan biri, dedemin damadının ne iş yaptığını açıklamaya çalışmasıdır. Bir kutu çıkarıp bana mavi, yeşil ve mor renkte üç farklı misket gösterdi. "Yedi tane yeşil misket almak için on tane mavi misket vererek benimle takas yapabildiğini hayal et," dedi. "Sonra yedi tane yeşil misketini alıp sana on iki tane

mor misket verecek birini bulursun. Şimdi mor misketlerini eline al ve *on bir* tane mavi misket almak için takas et." Dedem ilk başta sahip olduğum on mavi misketi bana geri verdi ve ardından kutudan bir tane daha mavi misket alıp bana yavaşça attı: "Böylece bu da senin oluyor." Bu, arbitraj. Havadan kazanç, gerçek olamayacak kadar güzel.

"Bir zamanlar 'Tanrı aşkına' yapılan şeyler," der Nietzsche, "artık para aşkına yapılıyor." Gerçekten de, Jan bir zamanlar "Tanrı aşkına" yapılanları para ve tecrübe etme aşkına yaptı. Tam bir tecrübe edinme bağımlısıydı: Sinek oltacılığı, yelkencilik, araba ve motosiklet sürme, at binme, kayak yapma, partilere katılma, doğa yürüyüşlerine çıkma. Farklı bir his yaşatan her şeyi yapardı. Dışarıdan bakıldığında güzel eşi ve pırıl pırıl iki çocuğuyla epey zengin ve yakışıklı biri gibi görünürdü. Fakat görüntü genellikle aldatıcıdır. Nietzsche Basel'de geçirdiği zamanın sonuna yaklaşırken, "[Benim]... neşemin altında yatan derin melankolinin gayet bilincindeyim," diye bir itirafta bulunmuştu. Babamın da bilincinde olduğu, güzel bir dış görünüşle maskelemeye çalıştığı benzer bir sırrı vardı ancak nihayetinde onu depresyona, alkolikliğe ve zamansız bir ölüme sürükledi. Sonuçta, arbitraj hakikaten de gerçek olamayacak kadar güzeldi.

Çocukken babamın davranışları hakkında sadece tahmini görüşlerim vardı ama on dokuz yaşıma geldiğimde ilk elden tecrübe etmenin sağladığı netlikle artık anlamaya başladım. Jan, Nietzsche'nin "büyük ve imkânsız" diye nitelendirdiği şeyin cazibesine kapılmıştı: Sevilme hissinin ve kıyas dahi kabul etmeyecek kadar değerli olan bir şeyi kaybetmeyi telafi etme arzusunun. Hayatının büyük bir kısmında yer almayan babası da parayı çok seven ama aynı zamanda para

kazanmak için çok çalışmak zorunda olan mavi yakalı kocasından utanan eşi uğruna Pensilvanya, Reading'in dışındaki bir çorap imalathanesinde ömrünü heba etmişti. Dedem akşamları eve sessizce gelir, yemeğini yer, köşedeki koltuğa kurulur ve kendine bilincini kaybettiren bir içki alırdı. Aşk hep koşulları olan, hak edilmesi gereken bir şeydi. Ve hiçbir zaman yetmezdi. Bu yoksunluk duygusu mevcut fakirlikten değil, ailemde türüne az rastlanmayan bir aşk ve duygusal yakınlık anlayışından doğdu. Duygusal yakınlık alışverişi elbette mal ve hizmet alışverişi kadar tatmin edicidir –yani tam aksi söz konusudur– fakat bu gerçek kişiyi sürekli olarak alışverişte bulunmayı denemekten alıkoymaz. Aşkın koşullarının yerine getirilmesinde tamamen başarısız olunması da her şeyi çılgınca bir devinimde tutar.

Dedem sirozdan öldükten sonra Jan babasının içtiği türden içkileri keşfetti ve oturma odasının bir köşesine yerleştirmek için iki kişilik kırmızı bir deri kanepe satın aldı. Fakat çoğunlukla seyahatte olurdu, hep bir sonraki anlaşmanın arayışıyla sürekli evden uzaktaydı. Bu yolculukların birinden bir daha geri dönmedi. İlk önce Philadelphia'ya gitti sonra da New York'a. Belli bir noktadan sonra izini kaybettim.

Tren, Pizol Alp'in eteğinde, Liechtenstein'ın sınırındaki Bad Ragaz'dan geçti. Koyunların düşük irtifalarda tembel tembel otladıkları Ragaz'ın üzerindeki tepeleri dikkatle inceledim. Tepelerin arasında bir yerlerde Tamina Gorge vardır, Pfäfars içmelerinin şifalı suyuyla dolu olan dar ve uzun

bir mağaradır. Seyyahlar yedi yüz yıl boyunca eski sağlıklarına kavuşmak ve günlük hayatın pisliğinden kendilerini kurtarmak için dağa çıkmışlardır. 1840'larda bu şifalı su şimdilerde ünlü olan Ragaz kaplıcalarını doldurmak için borularla aşağıya pompalanmıştır. Basel'de geçirdiği yıllar yüzünden artık tükenmiş olan otuz üç yaşındaki Nietzsche delikanlılığından beri mustarip olduğu migrenden kurtulma umuduyla bu kaplıcaya gelip inzivaya çekilmiştir. Görevine bağlı bir profesör olarak yükümlülüklerini yerine getirmekten vazgeçme kararını ilk aldığı yer orasıdır. "Esasen ne kadar melankolik ve ümitsiz olduğumu tahmin edebilirsiniz… Tek istediğim biraz özgürlük… Beni hapseden birçok, sayılamayacak kadar çok kısıtlama yüzünden çileden çıkmış durumdayım," diye yazmıştı. Basel'i terk edecek ve yüzünü daha yüksek bölgelere çevirecekti. Ragaz görüş alanımdan çıkarken, böyle bir inzivanın insana ne kadar cazip geldiğini ve aynı zamanda bu kaçışı can sıkıcı bir hale getiren baskıları anlayabiliyordum.

Nietzsche'nin papaz babası öldüğünde –çocukluğunun büyük kısmında "Fritz" diye çağrılan– küçük oğlan birçok dindar Lüteryen'e doğal gelen şeyi yaparak daha çok itaatkâr oldu. Büyüme çağında papazlık okuluna girmeye niyetlendi, okul arkadaşları ona "küçük papaz" diyorlardı ama bu aslında sevgi ifadesi olarak söylenen bir şey değildi. Nietzsche çok zekiydi ve iç gözlem yeteneğine sahipti, bu her ne kadar kendi iyiliğine olsa da sınıf arkadaşları onunla insafsızca alay ediyorlardı. Fritz, akranları tarafından kabul göremiyorsa, bu durumda Tanrı tarafından onaylanmanın arayışına girecekti: "Tanrı'nın bana bahşedeceği her şeyi sevinçle kabul edeceğim: Mutluluk ve mutsuzluk, yoksulluk

ve zenginlik; ayrıca bir gün hepimizi ebedi neşe ve mutlulukla birleştirecek olan ölümün yüzüne bile cesurca bakacağım." Kutupsal karşıtlıkları, hatta en sert olanlarını –yaşam ve ölüm– bile neşeyle kucaklama özlemi Nietzsche'nin ne vazgeçtiği ne de bütünüyle kavrayabildiği bir şeydi.

Genç delikanlının başkalarıyla arkadaşlık kurması o kadar kolay olmadı fakat bu onun kaba ya da benmerkezci oluşundan değildi. Tam aksine, genç Fritz utangaç, kibar, kendisine yapılan hatalar karşısında gayet saygılı ve itaatkâr bir tutum sergileyen bir çocuktu. Uzun bir süre en yakın arkadaşları kitaplar oldu. On beş yaşına geldiğinde –diğer gençler ilk istek ve arzularının peşlerinden koşarken– genç Fritz, Germania adında özel bir kitap kulübü kurdu. Az sayıda üyesi vardı: Nietzsche ve onu tatmin etmeye yetecek kadar kitap meraklısı birkaç genç. Açılış toplantılarında çocuklar yanlarında bir tane dokuz penilik bir kırmızı şarap şişesi getirdiler, Pforta'nın dışındaki Schönburg'un antik kalıntılarına tırmanıp sanata ve edebi mektuplara sadakat yemini ettikten sonra anlaşmalarını kutsamak için şarap şişesini mazgallı siperlerin üzerinden içeriye fırlattılar. Germania üyeleri sonraki üç yıl boyunca düzenli olarak bir araya gelip birbirleriyle şiirler, denemeler ve bilimsel incelemeler paylaştılar (burası genç Nietzsche'nin ilk felsefi yazısı "Fate and History"yi sunduğu yerdir) ve Wagner'in aralarında Tristan and Isolde'nin de bulunduğu en yeni bestelerini icra ettiler. Nietzsche'nin de eğlence anlayışı buydu.

Tren beni gittikçe daha yukarılara götürürken böylesi bir çocukluğun saçmalığını –uzun zaman önce ölüp gitmiş filozoflara saygı mahiyetinde dokuz haftalık hac yolculuklarını içerenlerden biraz daha saçma oluşunu– ve gerçekte Nietz-

sche için bunun uyum göstermek açısından ne kadar zor olduğunu düşündüm.

Fritz normal biri gibi davransa da durum pek iyiye gitmedi. İş gündelik yaşantıya geldiğinde, ya abarttı ya da çoğunlukla banalliğinden dolayı sıkıldı. Almanya'daki en iyi yatılı okul olan Pforta'dan mezun olduktan sonra Bonn'daki üniversiteye kaydoldu ve kendini ortalama biriymiş gibi göstermekte epey başarılı oldu: İçki arkadaşları, tatil gezileri hatta kısa bir romantizm. İçkiyi diğer çocuklar gibi içmeye çalıştı fakat ipin ucunu epey kaçırdığı bir akşam öyle adamakıllı sarhoş olmuştu ki neredeyse okuldan atılıyordu. Talihsiz içki âlemini annesine anlatırken, "ne kadar [demlenme] kapasitem olduğunu bilmiyordum," diye dert yandı. Amerika'daki üniversitelerde erkekler arasındaki kardeşlik birliğinin eşdeğeri olan Burschenschaft Frankonia'ya katıldığında uyum sağlama isteğinin sınırlarına ulaşmış oldu. Aslında bira içmeyi sevmiyordu. O, hamur işlerini severdi. Ve bir de çalışmayı; hem de çok çalışmayı. Sadece on ay sonra Leipzig'e gitmek için Bonn'dan ayrılırken, normal olmanın sadece vakit kaybı demek olduğuna dair bariz bir his taşıyordu.

İleri ergenlik dönemi boyunca ona destek olan iki şey vardı: annesi Franziska ve Ralph Waldo Emerson'ın yazıları. Nietzsche 1840'lı yılların başlarında Pforta'daki okulu bitirdiğinde Emerson okumaya başladı ve bu Amerikan Transendentalizm temsilcisi, Nietzsche'nin deyişiyle çabucak "iyi bir arkadaş ve kötü günlerde bile neşelendiren biri" haline geldi. "O kadar fazla *skepsis*,[8] o kadar çok 'olasılık' sahibi ki onunlayken erdem bile manevi bir hale dönüşüyor." Felsefeyi öğrenmenin en iyi yolu, tekrara dayalı ezber-

8 (Alm.) Şüphe.

di. Fakat akıl yürütmeden sadece papağan gibi ezberlemekle değil uygulamaya koymakla, tecrübe etmekle ve *yürekte hissetmekle* öğrenilecek bir şeydi. Bu, şahsa en özel bilgi kişilere kendi hayatlarıyla ilgili öğretmenlerin veya papazların kılavuzluğu olmadan kararlar alma cesareti vermesi içindi. Ve sonra Emerson'ın *skepsis*'i, kendini Nietzsche'yle papazlık arasına sıkıştırmış olan o ciddi şüphe vardı. "Dünyada, sizden başka kimsenin gidemeyeceği tek kişilik bir yol bulunmaktadır: Nereye gider? Sorma," diye öğretir Nietzsche, "sadece ilerle." Özgüven yolu onu sonunda Alpler'e götüren bir doğru yol haline geldi.

Nietzsche, Emerson'ın Promethean[9] bireyciliğinin, yani yalnızlığın ne pahasına olursa olsun çare bulunması gereken bir şey değil, daha ziyade düşünerek ve hatta zevk alarak geçirilecek zaman olduğu önermesinin etkisinde kalmıştı. Doğrusu soyutlanma, kişinin toplumsal kısıtlamalardan kurtulmasına izin verdiği ölçüde, bir filozof için en uygun koşuldur. Bu romantik dürtü her iki düşünürde de yer ediyor, estetik deneyim bir kişinin soyut düşüncelerinde değilse de duygusal ve entelektüel mizacında hayatın olumlu yönlerinin altını çiziyordu. Nietzsche yirmi iki yaşındayken arkadaşı Carl von Gersdorff'a yazdığı bir mektupta bu Amerikalıya olan hayranlığını dile getiriyordu: "Bazen insanın hayatının üzerinde neşe ve üzüntü karışımı duyguların dolaştığı o sessiz dalgın anlar ortaya çıkar... İşte Emerson o anları çok güzel tarif eder." Nietzsche olgunluk çağına ulaştığında hayatın dertlerinden biraz olsun uzaklaşmak için deneyimin belli başlı türlerinin –özellikle de bu "sessiz dalgın anların"– üze-

9 Yunan mitolojisinde titanların soyundan gelen (yarı tanrı yarı insan) ve Olimpos Dağı'ndan ateşi çalan Prometheus gibi yeni şeyler meydana getirmek veya yeni yollar bulmak uğruna risk almaya istekli. (ç.n.)

rinde düşünmeye başladı ve 1840'larda felsefede deneyimsel eğilime önayak olan bu düşünürün etkisinde kaldı.

İnsanın kendisini yaşadığı deneyime kaptırarak aşkınlığa ulaşacağı, aşkınlığın "oralarda bir yerde" değil de sadece yaşamın daha derin keşfinde bulunacağı düşüncesinin tuhaf olduğu kabul edilmelidir. Fakat Nietzsche'yi Emerson'a çeken tam da bu fikirdir. Kurtuluşa ermek için geleneksel dini yöntemler on dokuzuncu yüzyılın ilk yıllarında terk edilmişti: Kutsal Kitap'ın öğretilerinin Tanrı'nın kelimelerinden çok tarihi belgelermiş gibi okunduğu bir tür dini ilim haline gelen, kilisenin manevi ve varoluşsal otoritesini yıkan "İleri düzeyde Alman eleştirileri"; haç işaretini her şeye gücü yeten dolar işaretiyle değiştirerek en yüksek seviyesine ulaşan çağdaş kapitalizm; dini inancı daha fazla sarsan –Darwin'in yüzyılın ortasındaki keşifleriyle damga vurduğu– modern bilim... İnsanın inancı olabilirdi –ve derin, hemen hemen ilahi anlam taşıyan anları deneyimleyebilirdi– ama sadece fiziki, gözlemlenebilir mevcudiyetle.

Emerson, Nietzsche'nin doğduğu 1844 yılında yayınlanan "Experience" isimli yazısında şöyle demişti: "Şimdiye kadar hiçbir erkek doyurucu bir deneyime ulaşmadı fakat sahip olduğu menfaatler çok daha iyisinin geleceğinin müjdecisidir. Daima ileri! Özgürlüğe kavuşulduğu anlarda, hayata dair yeni bir tasvirin de… Zaten mümkün olduğunu anlarız." Bu, Emerson'ın en iyimser yaklaşımıdır fakat Nietzsche Emersoncu kaldırma kuvvetinin aynı zamanda kişinin deneyimin acısını doğru yoldan çekmeyi öğrenmesi gerektiğini anlamıştı. Emerson'a göre, kendini aşmak ancak neşeyle geçen mutlu ve üzüntülü anlarda, insanın güneşin batmaya ve günün sona ermeye başladığını fark ettiği öğle

saatlerinde mümkün olurdu. Kırkına merdiven dayamış ve ilk eşini tüberkülozdan kaybetmiş bir adam olan bu Amerikalı şahsi tragedyaya yabancı değildi ve Fritz'in kendini aşmasına, kendine katlanmasına yardım edecekti. Emerson'ın 1841'de yayınlanan "Compensation" isimli ve ondan daha meşhur olmuş "Self-Reliance"ın kardeşi olan yazısı, "yenik düşmediğimiz her kötülük bir velinimettir," vaadini veriyordu. Nietzsche hayatının büyük kısmını bu mesajı içselleştirmeye çalışmakla geçirmiş ve defalarca aksettirmiştir, en ünlüsü de *Putların Alacakaranlığı* isimli kitabında yer alan ifadesidir: "Beni öldürmeyen şey güçlendirir."

Bu kelimeleri –ve kitabın geri kalanını– Sils-Maria'da deli gibi bir çalışmayla geçen bir haftalık süreçte yazdığını biliyordum. Splügen'i keşfe çıktıktan sonra oraya dönecektim. Belki yürüyerek gidebilirdim. Spor ayakkabılarım ve parmak arası terliklerim yanımdaydı. Mesafe kırk kilometreden fazla olamazdı.

Karayolunun ve demiryolunun, iki mesafeyi mümkün olan en kısa yoldan birbirine bağlaması gerekir ama dağlarda yollar eteklerdeki tepelerin ve uçurumların etrafından dolaşır. Aslına bakılırsa yolların düz olduğu tek yer dağları delip geçen tünellerdir. Trenin penceresinden dışarıyı seyrettim. Splügen'e yaklaşıyorduk ve o bölgenin başkenti olan Chur'da kısa bir süreliğine durduk. Bir sonraki tepenin etrafından geçerken gözden kaybolan dar, kayalığa oyulmuş çakıl bir yol vardı ve Nietzsche'nin burada yürüdüğünü hayal ettim. Muhteşemdi. Ve tehlikeliydi. Yolun yaklaşık bir metrelik

bir emniyet şeridi ve korkuluğu vardı, yaklaşık bin metre gibi görünen bir mesafe boyunca giderek daralıyor, en sonunda tamamen yok oluyordu. Korkuluk yakın zamanda yapılmıştı. Nietzsche dağlara boşluğun kenarında yürümek için gelmişti.

New England'ın çoğu dağından daha yüksek olan bir vadiye girdiğimizde Alpler'in heybetini ilk kez tam manasıyla takdir ettim. Nietzsche'ye özgü tragedyanın güzelliği bir manzarada yakalanabilse, mutlaka orası olurdu. Geniş çimenli vadiye yayılmış ve birer nokta gibi görünen evlerden oluşan ilginç İsviçre köyleri yerini yavaş yavaş, sonra da birdenbire bulutlara kadar uzanan buz ve kaya duvarlarına bırakıyordu. Uç noktaların kusursuz bir ahenkle buluşmasıydı.

"Köy yollarından kolaylıkla çıkıyorum," diye belirtmişti Nietzsche Chur'da geçirdiği kısıtlı süre içinde, "her şey önümde uzanıyor... Arka tarafımda muhteşem manzaralar, sürekli değişen ve genişleyen görüş açısı." Splügen'e gidecek treni yakalamadan önce etrafıma bakınırken, dağlara çıkmanın onun açısından o kadar da kolay olamayacağını düşündüm. Bu şekilde yürümek pek mantıklı gelmiyordu, özellikle de bir yerden diğerine gitmekte en zahmetsiz yollara sahip olmakla övünen bir kültürde. Nietzsche'nin böylesi bir kültür için söylediği bir laf vardı: *Decadent* (yozlaşmış). Bu kelime, karşılığı –raydan çıkmış, çığırından çıkmış manasında– "düşmek" olan Latince dēcadēre'den gelir.[10]

10 Dekadan; gücünü kaybeden, bozulmaya başlayan, bir uygarlığın çöküşüne denk gelen dönem gibi anlamlara gelir. 19. yüzyıl sonunda Fransa'da görülmeye başlanan Dekadizm akımı ise sanat dünyasını oldukça etkilemiştir. Natüralistlere karşı olarak başlatılmış ve Sembolizm akımına zemin hazırlamıştır. Estetizmin ardından gelen kuşağın öncülük ettiği akım, imgeye fazlasıyla önem verdiği için onlara bu isim edebiyatı soysuzlaştırdıkları gerekçesiyle verilmişti. Baudelaire'den ilham alan Dekadanlar arasında Rimbaud, Mallarmé, Tristan Corbière gibi isimler bulunur. (y.n.)

Nietzsche ve Emerson'a göre, çağdaşlık yaşamla olan ritmini kaybetmişti. Bir zamanlar insan varlığına can veren temel dürtülerle uyumsuzdu. Hayvanlar enerjilerini tüketmek ve güçten zevk almak için doğaları gereği oynamayı, yarışmayı, tırmanmayı severler. "Fakat medenileşme ve dindarlaşma çabalarımızla," diye savunur Nietzsche, "biz çağdaş varlıklar hayvanlığı öldürmeyi veya içimizde hapsetmeyi başardık." Hıristiyanlığın ve kapitalizmin yardımıyla, insan denen hayvanların formdan düşmelerine izin verildi. Biri "işe gittiğinde" bu nadiren özgür iradesiyle egzersiz yapmanın yaşatacağı haz içindi, daha ziyade gelecek maaşlar uğruna yapılan bir aktiviteden ibaretti. Hayat artık coşkuyla yaşanmıyordu, sadece erteleniyordu.

Nietzsche'nin dağlara kaçmasının birçok sebebi vardı. Hastaydı –hayatının sonraki yıllarında onu rahatsız eden mide bulantıları, baş ağrıları ve göz problemlerinden mustaripti– ve yazmak için daha fazla zamana ihtiyaç duyuyordu. Yeni, daha derin, daha üst deneyimlerin arayışındaydı. Ama aynı zamanda Basel'de de artık tümüyle hoş karşılanmıyordu. 1872 yılında *Tragedya'nın Doğuşu*'nun basılması, dilbilimle ilgili çevrelerde özbilgiciler[11] ile varoluşçuların arasını açtı. Özbilgiciler dilin kökenini araştırmanın asıl sebebinin "doğru anlamak"; kelimeleri bir zamanlar eski uygarlıkların anladıkları gibi kavramak için tercümenin sınırlarını zorlamak olduğunu savunuyorlardı. Nietzsche ve varoluşçu dilbilimcilerden oluşan küçük bir grup da böyle bir entelektüel

11 Özgün metinde "literalist" sözcüğü kullanılmış. Literalist'in felsefe dünyasında tek kelimelik bir Türkçe karşılığı olmadığından, yeni bir terim önerisiyle bunu tercih ettik. Bu tanıma en yakın olarak kullanılabilecek "zahiriciler", kelimelerin ilk bakıldığındaki anlamlarını esas alırlarken; "literalistler" yazarın da açıkladığı gibi kelimenin kökenine inip ilk anlamını kullanmayı savunuyorlar. (ç.n.)

zaman yolculuğunun hem kronolojik anlamda hatalı hem de imkânsız olduğunu, "dilbilimcinin görevinin klasik dünya aracılığıyla kendi çağını anlamak" olduğunu savundular. Tarihi araştırmaların sebebi mevcut deneyim anına değer katmaktı. Bu iddia, daha önce *Tragedya'nın Doğuşu*'nun etrafında alevlenen itilaflar sebebiyle, Nietzsche'nin yayınlanmamış "We Philologists" başlıklı bitmemiş yazısında kısmen de olsa geçmektedir.

Söz konusu kitabın basılmasının hemen ardından, Nietzsche'nin uzun zamandır akıl hocası ve özbilgicilik geleneğinin lideri olan Friedrich Ritschl en umut vaat eden öğrencisine düşman oldu.

Ritschl'e göre, Nietzsche'nin iki farklı yüzü vardı: Yunancanın en ağır ve en kafa karıştırıcı metinlerinin anlamlarını kavrayabilecek kadar titiz çalışan keskin zekâlı, dikkatli bir öğrenci ve "akıl almayacak, anlaşılamayacak şeylerin içine dalan olağanüstü abartılı, aşırı derecede zeki" olan deli bir adam. Nietzsche'nin Dionysos ruhu Basel'in entelektüel seçkin sınıf çevrelerinden ona birkaç dost kazandırdı. *Tragedya'nın Doğuşu*'na –biri Nietzsche'nin en yakın arkadaşı tarafından– yapılan eleştiriler acımasızcaydı. Ünlü akıl hocalarından birinin ifadesiyle, "neyi seçerse seçsin tam manasıyla yapmaya muktedir" olan umut vaat edici genç öğrenci birdenbire akademik çevrenin dışına itilmiş biri olmuştu. Bu yüzden 1872'nin Eylül ayında Splügen'e gitmek üzere Basel'den ayrıldı, bu birkaç yıl sonra ciddi anlamda meşgul olacağı bir dağ yaşamı deneyimine öncü oldu. "Splügen'e yaklaşırken," diye yazmıştı Nietzsche annesine, "burada kalma arzusuyla yanıp tutuşuyorum… Alpler'in bu yüksek vadisinde yaşamak… Tam da istediğim şey. Halis ve güçlü

rüzgârlar, her tür şekle sahip tepelerle büyük kayalar, ayrıca zirveleri karlarla kaplı, her şeyi çevreleyen muazzam dağlar var. Fakat bana en keyif veren, saatlerce yürüdüğüm muhteşem yollar." Nietzsche Splügen'e vardığında şehrin dışında küçük bir misafirhaneye yerleşti. Basel'de hem ünlü hem de toplumdan dışlanmış bir kişiyse de orada sadece bir yabancıydı. Nietzsche annesine tanınmamasının sağladığı özgürlükten keyif aldığını yazdı. "Artık gücümü toplayabileceğim, yeni bir enerjiyle çalışabileceğim ve etrafımda kimse olmadan yaşayabileceğim sakin bir köşe var," dedi mektubunda. "Burada insanlar sanki birer hayaletmiş gibi görünüyorlar."

Beş saatlik yolculuğun ardından trenden indiğimde ona hak vermemek mümkün değildi. İnsan varlığının geçiciliği, o bölgenin sağlamlığı ve güvenilirliğiyle tezat teşkil ediyordu. İnsanlar trenden inip tepelerdeki minik evlerine gitmek üzere yola koyuluyorlardı. İstasyonda ince havayı zorlukla soluyarak ve geceyi nerede geçireceğimi merak ederek tek başıma kalakalmıştım. Ama saat daha öğleden sonra üçtü ve dağlar beni çağırıyordu. Ayağımda parmak arası terlikler ve sırtımda on beş kiloluk çantayla ilk Alpler yürüyüşüme çıkmak üzere yola koyuldum.

Splügen'in merkezinden tepelere çıkmayı sağlayan çok eski bir katır yolunu takip ettim. Küçük, mütevazı tabelalar kırk sekiz kilometre uzaklıkta, İtalya sınırında bulunan bir köy olan Isola'ya giden yolu gösteriyordu. Sadece kısa bir yürüyüş yapacak ve ardından da akşam karanlığı çökmeden geri dönecektim. Yürümek, insan faaliyetleri arasında en faydalı olanıdır. Bu şekilde mekânlarımızı oluşturur ve bütün dünyaya uyum sağlarız. Bu, yinelemenin –bir ayağı sürekli diğerinin önüne atmanın– gerçekte kişinin anlam ifade edecek bir

gelişim göstermesini sağladığının canlı örneğidir. Ebeveynlerin çocuklarının ilk adımlarını kutlamaları tesadüf değildir. İlk ve belki de en büyük adımlar bağımsızlığa işarettir.

Patika kısmen düz ve arada sırada da parke taş döşeliydi, çabucak yol aldım. Yürümek hem deneyim açısından hem de bedenen faydalıdır, ancak sanatçılar ve Nietzsche gibi düşünürler için ayrıca icat ve felsefe üzerine düşüncelere sımsıkı bağlayıcı bir rol üstlenir. Düşüncelerin amaçsızca dolaşmasına, beklenmedik tepkilerin ortaya çıkmasına ve bir sonuca ulaşmasına olanak tanır. Bunlar hiçbir şekilde basit ve mecazi şeyler değil, yalnızca hareket halindeyken ulaşılabilecek bir tür zihin açıklığının yansımalarıdır. On sekizinci yüzyıl filozofu Jean-Jacques Rousseau'nun ifade ettiği gibi, "Yürüdüğüm zamanların dışında hiçbir şey yapmam, kırsal bölge benim çalışma odamdır." Felsefe tarihi, büyük ölçüde hareket halindeyken oluşturulan düşünceler tarihidir. Elbette, birçok filozof yazmak için durup dinlenir fakat bu en çok da üzeri kapalı kalmış bir temeli hafiften mimlemek için bir yere ilişmektir. Buda, Sokrates, Aristo, Stoacılar, Hz. İsa, Kant, Rousseau, Thoreau... Bu düşünürler pek fazla hareketsiz kalmamışlardır. Ve bazıları, yani yürümeye gerçekten takıntılı olanlar etrafta yürüyüp dolaşmanın insanı sonunda başka yerlere, hakiki uzun yürüyüşe yönlendirebildiğini fark etmişlerdir. Nietzsche'nin Alpler'de yaptığı keşif de budur.

Otuz yaşında hâlâ yokuş yukarı çıkmayı hayal edebilecek güçteydi: "Hiçbir sisin bir şeyleri örtmek için yükselmediği, çevrenin genel yapısının kendini sert ve özlü bir şekilde ama muazzam bir anlaşılabilirlikle ifade ettiği safi buzlu Alp Dağları havasının içine, herhangi bir düşünürün tırmandığı kadar yükseğe tırmanmak!" Uzun yürüyüş, çoğu uğraşın

aksine, aniden ortaya çıkan ödülüyle çalışmak demektir ve genellikle en büyük fayda da hoş olmayan taraflarından sağlanır. Üst bacaklarınızdaki kuadriseps ve baldır kaslarınız laktik asit ihtiyacıyla ağrımaya başladığında etin –sizin etinizin– hâlâ canlı olduğunu hatırlatır. Kişinin acı üzerindeki kontrolü garip bir şekilde doğrulayıcıdır: Acaba bir sonraki yüksekliğe, bir sonraki kaya uzantısına çıkmayı başarabilir misiniz? Hayat genellikle meşakkatli veya tedirgin edicidir ancak uzun yürüyüş yapan kişi en azından nasıl cefa çekmesi gerektiğine karar verme noktasına gelir.

Isola'ya doğru uzun yürüyüşümün altıncı kilometresinde ayaklarım terden ıslanmış parmak arası terliklerimin içinde kayınca geriye doğru düşecek gibi oldum ve topuklarım yarıldı. Topallayarak Splügen'e geri dönüp gizlice bir ahıra girerek uyku tulumumu serdikten sonra geceyi geçirmek üzere yattım. Yaralarımı tedavi edip *Deccal* için arayışlarıma ertesi gün devam etmeliydim. Nietzsche açısından meselenin cefa çekmekten kaçınmak ya da onu fethetmek olmadığını düşünerek kendimi avuttum. Kendisinden önce gelen birçok filozof gibi Nietzsche de cefa çekmenin insan varlığının asli gerçeklerinden biri olduğunu kabul etmişti. Fakat cefa çekmeye verilen çilekeş tepki, bunu yaşamdan şikâyet olarak idrak etmek içindi. Benim meydan okuyuşum –Nietzsche'nin ortaya attığı meydan okuma– yaşamı bütün acılarıyla kucaklamak içindi. Kariyerinin son zamanlarında, "Anlaşıldım mı? Çarmıha gerilene karşı Dionysos," diye yazdığında cefa çekmenin bizim deneyimlediğimiz yaşamı yalanlamadığını ve en az mutluluk kadar hoş karşılanması, kucaklanması gerektiğini göstermek istemişti. Aslına bakılırsa, Nietzsche çoğu zaman mutluluk en iyi ihtimalle ikin-

ci sırada gelmesi gereken bir amaçmış gibi yazmıştı. *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te Nietzsche'nin hayatını dağlarda geçirmiş olan en ünlü karakteri konuyu şöyle noktalar: "Mutluluk mu? Neden mutluluğu elde etmek için çaba göstereyim? Ben eserim için çaba gösteriyorum."

İki haftamı Splügen'in etrafındaki tepelerde, hareket halinde olmanın yaşattığı keyif ve kıpırdamadan durmanın verdiği rahatsızlıkla kendimi tanıyarak geçirdim. Muhteşem günlerim çabucak geçip gitti. Gecelerim bitmek bilmedi. Can sıkıntısı, kas tutukluğu, güneş yanığı... Yürümeyi bırakır bırakmaz her şey yakama yapışıyordu. Bitkin olmam gerekirdi ama değildim. Tek istediğim güneşin doğmasıydı, böylece tekrar yola koyulabilirdim. Nietzsche *Putların Alacakaranlığı*'nda okurlarını, "Hakikaten büyük olan bütün düşünceler yürürken ortaya çıkar," diyerek bilgilendirir. Genç bir felsefe öğrencisi için en basit ilişkilendirme şöyledir: Ne kadar çok yürürsen o kadar iyidir. Alpler'deki zorlu patikaların çoğu aslında patika bile değildir. Sadece zeminde yürüyen ayakların yol açtığı aşınma ve kenara çekilmiş taşlar tarafından işaretlenmiş zayıf fısıltılardan ibarettir. Orada yürümenin özünde saklı olan ruhu fark etmek mümkündür, nereye gideceğiniz ve nasıl gideceğiniz tamamen size bağlıdır. Emerson *İdrakın Doğal Tarihi*[12] adlı ders notunda şöyle yazmıştır: "Kendi yolunda giden her ruh sağlam bir şekilde yürür ve kendi yollarını görmeyen bütün diğer ruhları hayrete düşürür." Bunda insanı korkutan bir bağımsızlık vardır ve sonradan anladığım kadarıyla yürümeye devam etmek zordur. Fakat bir kere uzun yürüyüşe başladığınızda durup iyice dinlenmek bile çok zor gelir.

12 Natural History of the Intellect.

Şimdi geriye dönüp baktığımda, dağlardan daha fazla korkmam gerektiğini biliyorum. Fakat aksine, o zamanlar Splügen'in etrafında günlerce yürüdükten sonra dağları fethetmeye çalıştım. Nietzsche'nin *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'ü yazdığı küçük köy Sils-Maria kuş uçuşuyla sadece elli kilometre uzaktaydı. Fakat kuşlar Splügen'le Sils-Maria arasında uçmazlar. Oberhalbstein Alpleri'nin en yüksek noktası olan Piz Platta'nın etrafından dolaşırlar. Üç bin üç yüz doksan iki metrede dağ, uçaktan üç yüz yirmi kilometre mesafeden net bir şekilde görülebilir, ancak Alpler'in eteklerine girdiğinizde hakikaten birer canavar olan zirvelerin yalnızca daha heybetli olanların gölgesinde kaldığını görürsünüz. Yolun sonuna kadar epey kâfi geleceğini düşündüğüm hafif bir mont, bir baş feneri ve bir baston satın aldım. Ne olur ne olmaz diye bir pusula, doğru yönde ilerleyip ilerlemediğimi takip edebilmek için bir harita –dağlar arasında kestirme bir yol açmayı planlamıştım– ve hava belki biraz soğuk olabilir diye de bir uyku tulumu aldım. Ardından on beş saat boyunca Platta'ya, doğruca zifiri karanlığın içine yürüdüm, süründüm, tırmandım.

Daha önce taşrada kamp kurmamıştım. Güneş batıdaki tepelerin ardından battı ve hava sıcaklığı düştü. Hava kararmaya henüz başlamışken bile gecenin sandığımdan daha soğuk geçeceğini anlamıştım. Neden sanki o kahrolası katır yolunu takip etmemiştim? Adımlarımı hızlandırıp sığınabileceğim bir yer aradım fakat ağaçların yetiştiği rakımın çok üzerinde olduğum için sığınılacak yerlerin sayısı ne yazık ki

çok azdı. Sonunda granit yüzeyde bir girinti buldum –oraya "mağara" demek epey abartılı bir ifade olurdu– ve geceyi geçirmek için yattım. Karanlık iyice çöktü. Yanımda kibrit getirmiştim ama yoldan yakacak odun veya çalı çırpı toplamayı unutmuştum.

Sakin olun, orada korkacak bir şey yoktu. Sabah saatlerinde katır yolundan çıktığım andan itibaren etrafta hiç insan görmemiştim. Bu, cesedimi kimsenin bulamayacağı ama aynı zamanda da gece vakti kimsenin beni öldüremeyeceği anlamına geliyordu. Ayrıca, İsviçreliler cinayet işleyen insanlar değillerdir. Dolayısıyla, korkacak bir şey yoktu. Tek hayat belirtisi arada sırada duyulan dağ sıçanları ve çok uzaklardan kesik kesik gelen inek çanlarının sesiydi. Alpler'de yaklaşık yüz kadar vaşak ve vadilerde de onları tok tutan fazla sayıda koyun vardı. Kurtlar ve ayılar, diye düşündüm, yıllar önce yok edilmişlerdi. Kısacası, gerçekten de korkacak bir şey yoktu. Birkaç tane yıldız geçici bir süreliğine bana arkadaşlık etti ama sonra dağların üzerini bir örtü gibi kaplayan bulutların ardında kayboldu. Sonunda, sık sık şüphelendiğim gibi, tamamen yalnızdım.

Durum şuydu: Zifiri karanlık, o korktuğum "hiçlik." Nietzsche'ye göre, başlangıçta insan "korkutucu bir boşluk ve ıssızlıkla çevrelenmişti; kendini nasıl savunacağını, kendine nasıl bir açıklama getireceğini, ne söyleyeceğini bilmiyordu; ne anlam ifade ettiğiyle ilgili muammadan dolayı sıkıntı çekiyordu." Baş fenerimi yakıp tam güçle karanlığa yönelttim. Işık huzmesi alabildiğine uzandı, yayıldı ve kaybolup gitti. "Bir zamanlar," diye yazmıştı Nietzsche *Ahlakdışı Anlamda Doğruluk ve Yalan Üzerine*'de[13], "...evrenin

13 Über Wahrheit und Lüge im aussermoralischen Sinne.

ücra bir köşesinde... akıllı yaratıkların 'bilme'yi icat ettikleri bir yıldız vardı... Doğa rahatlayıp biraz nefes aldıktan sonra yıldız soğuyup katılaştı, böylece akıllı yaratıklar ölmek zorunda kaldı." Çok uğraşsınlar, çok parlak yansınlar ve sonra da hiç haber verilmeden, bir açıklama yapılmadan ölüp gitsinler diye. Alpler'e doğru yola koyulurken Nietzsche'nin aklından çıkmayan düşünce işte buydu.

Uyku tulumumun içine iyice sokuldum ama rüzgâr hız kazanınca kulaklarımla yüzüm titreyip zonklamaya başladı. Sabah olduğunda ben hâlâ uyumamıştım. Splügen'e nasıl geri döndüğümü zar zor hatırlasam da tam iki günümü aldığını iyi biliyorum. Soğuktan kavrulma ya da rüzgâr yanığı kulakmememde yara izi bıraktı. Bu izi, yakın zamana kadar o çılgın yolculuğu gerçekten yapmış olmamın tek işareti olarak hâlâ taşıyorum.

O geceden sonra beni hiçbir şey korkutmadı, enginlik ve yüksekliğin özlemini çektim. Bir hafta sonra Splügen'den Sils-Maria'ya doğru –elli değil– seksen kilometre boyunca geçit veren yollardan yürüyerek ve otostop çekerek ilerledim, Nietzsche'nin 1880'lerde yazlarını geçirdiği pansiyon olan Nietzsche Evi'nden oturma izni aldım. Bu ev bir dağ eteğinin hemen dibinde epey büyümüş yaşlı köknarlardan oluşan bir ağaçlığın içindedir. Nietzsche'nin *Böyle Buyurdu Zerdüşt* isimli kitabı dağlarda yaşayan bir adamın hikâyesidir. "Otuzuna gelen Zerdüşt," der anlatıcı, "memleketini ve memleketinin gölünü terk edip dağlara çıktı." Fakat Nietzsche bu satırları yazdığı dönemde kendini mutlak yalnızlığın

tehlikesine kaptırıyor hatta ona neredeyse yenik düşüyordu. Zerdüşt münzevi biri, bu kâfi derecede doğru, ancak aynı zamanda gizliden gizliye yoldaş hasreti çekiyor. Kitabın bölümleri birer birer gözler önüne serilirken, Zerdüşt yüksek mağaraların hoyrat yalnızlığı ve aşağıdaki kasabaların düzenli yaşantısı arasında mekik dokuyor. Mesele temelli kaçış değil, daha ziyade vadideki kasabalarda yaşayan yoldaşlarının arasında capcanlı olabilmek için dağ zirvelerinde biraz temiz hava almak. Bu kolay bir iş değil çünkü toplum içinde bireyselliğini korumak, toplumun içine çekilmeden onlarla iletişim kurmak demektir.

Tabii ki, on dokuz yaşındayken yalnızlığı ve boşluğu tercih etmektense böyle bir ustalığı yönetmenin nasıl başarılacağını bilmiyordum.

Günümüzde Nietzsche Evi'nin birinci katı müze haline getirilmiş, çağdaş sanatla Nietzsche'den kalanların bir karışımına sahip ürünlerle donanmıştır: Onun orijinal ölüm maskesi,[14] fotoğraflar ve kaldığı süre boyunca yazdığı mektuplar. Müzenin üstünde Sils-Maria'ya ilham almak için gelmiş bilim insanları ve sanatçılar tarafından kiralanabilen üç yatak odası var. Nietzsche hakkında küçük bir bilimsel seminer ve Gerhard Richter'in resimleri henüz bitmiş, katılımcılar evden ayrılmıştı. Bu yüzden istediğim odayı seçebilirdim. Elbette ki Nietzsche'nin kaldığı yere en yakın olan odayı seçtim; içinde tek kişilik bir yatak, bir yazı masası ve yapayalnız duran bir masa lambası bulunan ahşap kaplamalı bir yatak odası. Güneş battığında o masa lambası dışında kalan her yer yavaş yavaş karanlığa gömüldü. Akşamın erken saatlerini Nietzsche Evi'nin büyük salonlarında Richter'in

14 Kişi öldükten hemen sonra alçıyla yüzünden alınan kalıp. (ç.n.)

ardında bıraktığı resimleri inceleyerek geçirdim. Sıçratılan yağlıboyayla kaplanmış pırıldayan kurukafa fotoğraflarıydı. "Muazzam ve imkânsız olanın peşinden gitmenin uğrunda ölmek." Fotoğraflara hâkim olan kelimeler, işte bunlardı. Ressam yaşadığı yeri terk edip Sils'i yeni yuvası haline getiren Nietzsche'nin peşinden gelmiş ve bu fikre ulaşmıştı.

Otuz bir gün uzadı, kısaldı ve geçip gitti. Uyumayı ve yemek yemeyi bıraktım. Saçım sakalım birbirine karıştı ve pantolonum bollaştı. Bir seferinde annemi aradığımda sesimin "hafiften kaçık" gibi geldiğini fark etti ki bu laf aslında "büsbütün deli" demenin Kalvinist[15] yoludur. Aslında pek de yanılıyor sayılmazdı. Nietzsche'yle yaşamanın böyle bir etkisi olabilir. Bir vücudu aç bırakır ve fazla çalıştırırsanız sonunda ölür ama ondan hemen önce, böbreküstü bezleri son bir hayatta kalma girişimiyle insanüstü bir enerji patlaması açığa çıkarır. Sils-Maria'daki son haftamda Nietzsche'nin iddiasını anlamaya elimden geldiği kadarıyla yaklaştım: "Ben insan değilim. Ben dinamitim!" Her akşam tamamen uyanık olarak ve hiçbir açlık hissetmeyerek yazı masama, *Zerdüşt*'üme döndüm. Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte de Ev'in arkasındaki patikada yürüyüp Nietzsche'yi bünyeme katmak için elimden gelenin en iyisini yaptım.

Bu felsefi şiirin bir noktasında Zerdüşt hayata sorar: *"Ich bin der Jäger: willst du mein Hund, oder meine Gemse sein?"*[16] Bu, asla cevap veremediğim bir sorudur. Gemse genellikle "öldürülen av" olarak anlaşılmıştır fakat aslına uygun çevirisi "dağ keçisidir." Hayalimde canlandırdığım tuhaf, anlaşılması zor dağ keçileri hâlâ Sils-Maria'nın yu-

15 Kalvinizm, Jean Calvin'in 16. yüzyılın başlarında ortaya attığı görüşlere dayanarak kurulmuş bir Hıristiyanlık mezhebidir. (ç.n.)

16 (Alm.) "Ben avcıyım: Av köpeğim mi olacaksın yoksa öldürdüğüm av mı?"

karısında yaşıyorlar ve ağaçların yetiştiği bölgenin üzerinde neredeyse hiç bulunmayan bitki örtüsüyle geçiniyorlardı. Güçlü, yalnız ve temkinliydiler. Nietzsche 1888'in sonbaharında Sils-Maria'yı son ziyareti sırasında daha şafağın sökmediği bir saatte pansiyoncu, keçileri avlamak için karanlık tepelere doğru yol alırken uykudan uyanmıştı. O zamanlar en kasvetli ve en muammalı kitaplarından biri olan *Putların Alacakaranlığı* üzerinde kafa yoran Nietzsche itiraf etmişti: "Kim bilir! Belki ben de dağ keçisi avlamaya gitmişimdir."

Avlanmaya devam etmek için elimden geleni yaptım ve Pan'a[17] benzeyen bu yaratıkları boşu boşuna her yerde aradım. Geceleri kitap okudum, gündüzleri ise sarp kayalıklara doğru tırmandım. Bir yanım parlak zirvelere, etraftaki tepeleri bezeyen güneş ışığı yansımalarına doğru çekildi fakat günler geçtikçe önceleri hafif ama sonraları gittikçe artan bir güçle sadece dağlarda bulunabilecek bir derinlikte büyük bir merak duymaya başladım. En heyecan verici zirvelerden bazılarının hayatın iğrençliklerini ve derin yarıklarını görmek için en iyi yerler olduğunu öğrendim. Nietzsche'nin –enerjik ve üretken– hayatını keşfetmek aynı zamanda onun devamlı hayatından kaçma arzusuyla yüz yüze gelmek içindi. Sürekli ölme isteğiyle yaşadı. *Putların Alacakaranlığı*'nda şöyle yazmıştır: "Doğumumuzu önlemek elimizde değil, fakat bu hatayı düzeltebiliriz... İntihar eden kimse, en takdire şayan işi yapmış demektir." Hakikaten de intihar etmenin, zamanın yavaş yavaş yok oluşunun kontrolünü eline geçirmenin saygı uyandıran bir tarafı vardır. Bu dünyadan şuurum yerinde olmadan göçmekten, farkına varmadan ölüp gitmekten korkuyordum.

17 Yunan mitolojisinde ormanların, tarlaların, hayvan sürülerinin ve çobanların koruyucusu olan tanrıdır. Boynuzlu, belinden aşağısı keçi, saçı sakalı birbirine karışmış bir görüntüsü vardır ve avcılara avlarını bulmalarında yardım eder. (ç.n.)

Oruç tutmak hayatı düzene sokmak, dizginlerini elinde tutmak, önceden tasarlanmış bir hassasiyetle yavaş yavaş intihar etmek içindi. Uzun süreli bir kendini öldürme eylemiydi. Yirminci doğum günüme bir ay kala, ağustos ayının geçmek bilmeyen günlerinden birinde orucumun çok uzun sürdüğüne karar verdim. Nietzsche'nin yazlık evinin arkasındaki kayalıklarda planlarımı hazırladım. Daha sıkı oruç tutma yoluna gidebilirdim ama bunun beklenmedik etkilerinin olacağını biliyordum. Kendimden geçebilirdim, merhametli biri bana serum verilmesini sağlayabilir ve "Takma kafana," diyerek iyi niyetli telkinlerde bulunabilirdi. İlaç yutmak daha çok işe yarardı ama yanımda hiç yoktu. Amerikalı bir çocuk için İsviçre'de silah satın almak söz konusu bile değildi. Bileklerimi kesmek ise bana rahatına düşkün, aşırı duygusal birinin, yani tam bir ergenin yapabileceği bir şey gibi geldi. Evin giriş katındaki gömme dolapta naylon ip görmüştüm. Benzin ve kibrit, belki. Bunların hepsi bana çok klişe ama aynı zamanda da teorik olarak mümkün göründü. Şaşırtıcı sayıdaki insanın düşüncesine göre, kendini öldürmenin en korkutucu yanı başaramama ihtimalidir. Sonucu hayata tercih edilebilir görünse de bunu yapmak zor ve çok risklidir. Corvatsch'ın zirvesine çıktığımda muhtemelen yeterli olacak bir buzul yarığı görmüştüm ama işin "muhtemelen" kısmı beni endişelendirmeye devam etmişti. Nietzsche de Alpler'de kaldığı süre boyunca bu tür bir hiçliğin üzerinde kafa yormuştu. *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te yazdığı gibi, insanın dayanıklılığını bu yasaklanmış olasılıklarla yüz yüze gelmeye istekli olma olgusuyla ölçmüştü: "Kim ki dipsiz uçurumu kartal gözleriyle görür, o uçurumu kartal pençeleriyle kavrar; işte cesur olan odur." Bunlar

Zerdüşt'ün –ümit verici, güçle dolup taşan– kelimeleridir, Nietzsche'nin değil. Nietzsche bu tehlikelerin eşiğindeyken kararlı ama aynı zamanda daha hassas, daha insancıl olurdu. Yeni Ahit'te[18] sözü geçen derin yarıklar canavarlarla şeytanların yaşadığı yer olarak tanımlanmıştır, on üçüncü yüzyılda Hıristiyan sufileri dipsiz uçurumu yüce Tanrı'nın gizemi olarak tasavvur etmeye başladılar. Her ne ise –Tanrı ya da Şeytan– sizi orada bekliyordu. Nietzsche şöyle iddia ediyordu: "Uçuruma uzun süre boyunca dikkatle bakarsanız, uçurum da size dikkatle bakacaktır."

Corvatsch'taki yarık dardı, yaklaşık iki metre genişliğindeydi ve belki de yetmiş beş metrelik bir derinliği vardı. Orada geçirdiğim son günlerimde Val Fex'teki buzlu ovada bulunan koskocaman bir kayanın yanında, dışarıda uyudum. Ve uçurumumu sık sık ziyaret ederek taş attım, taşların zemindeki kayalara ne kadar süre sonra çarptığını dinleyerek tam derinliği hesaplamaya çalıştım. Otuz metre mi? Altmış metre mi? Hiçbir zaman çözemedim. Baş aşağı atlarsam işe yarardı ya da belki ölmez ve omurgamı kırardım, bu durumda bir daha yürüyemezdim. Yavaş yavaş kan kaybederek başarıya ulaşma ihtimalim daha yüksekti ama bu niyetlendiğim gibi bir ölüm olmayacaktı. Kendi kendini yaralayıp acı çekmek başka bir şey ama acemice bir girişim sonucu ölmek bana amacı aşmak gibi geldi. O yüzden bekledim. Yine de, uyanık olduğum süre boyunca bu fikir aklımdan hiç çıkmadı.

Açıkçası, belki de şans eseri, korkup vazgeçtim. Sils-Maria'daki son gecem olması gereken akşam kendimi daha faz-

18 Kitab-ı Mukaddes'in ikinci kısmını oluşturan Yeni Ahit, Hz. İsa'nın sağlığında ve ölümünden sonra Havariler, Hıristiyan din adamları ve âlimler tarafından yazılan dini kitaptır. (y.n.)

la tutamayıp yemek yedim. Nietzsche Evi'nin arkasındaki küçük bir tepede bulunan, içine girdiğim en büyük binalardan biri olmasından dolayı beni hâlâ etkileyen koskocaman otele yürüdüm. Cebimde altı yüz dolar kalmıştı –Spartalı gibi yaşamanın en büyük armağanıydı bu– ve paramın yarısından fazlasını akşam yemeği için harcadım. Tabakta sunulan yiyecekler –altısı da– cüzi miktardaydı. Ancak üç saatlik yemek süresince tabakların sayısı epeyce arttı. Sürekli önüme konan, suçluluk ve utanç duygularımı uyuşturan küçük şarap kadehlerinin sayısı da. Gecenin sonunda büyük lobiden sendelemeden ve kusmadan çıkmayı başardım. Nasıl yaptığımı hiç bilemiyorum. Nihayet Nietzsche Evi'ne dönüp, artık bana sıcak ve davetkâr gelen mahremiyetine kendimi teslim ederek uyudum. Uyudum, uyudum. Uyandığımda neredeyse öğlen olmuştu. Torino'ya gideceğim treni kaçırmıştım fakat bir açıdan da rahatlamıştım. "Yoldaşlara ihtiyacım var," demişti Zerdüşt, "ama canlı olanlara. Gittiğim yere beraberimde taşıyacağım cesetlere değil. Benim, kendi benliklerinin peşine düşmeyi arzuladıkları için istediğim her yere gelecek canlı yoldaşlara ihtiyacım var." Bir dahaki sefere belki Torino'ya giderdim. Ama bir sonraki sefere yalnız gelmeyecektim.

YOLDAŞLARA KATLANMAK

Bir insanın olgunluğu, küçük bir çocukken
oyunlar oynadığında sahip olduğu
ciddiyeti yeniden bulmasına bağlıdır.

-Friedrich Nietzsche,
İyinin ve Kötünün Ötesinde, 1886

"Baba, kulağına ne oldu?"

On yedi yıl sonrasıydı ve üç yaşındaki kızımızın banyosunu yaptırmayı bitirmek üzereydim. Kızımız son zamanlarda yaralara –artık mazide kalmış yaralanmaların izlerine– berelere, sıyrıklara karşı takıntılı hale gelmişti ve kulağımdaki iz zamanla kaybolmuş olsa da açıkçası tamamen yok olmamıştı. İki ıslak el boynumu yakalayıp yüzümü göz hizasına indirdi. Dudaklarının yanağıma bir santimetre kadar mesafede olduğu bu yakınlık Becca'nın sorusuna cevap vermekten kaçınmayı imkânsız kılıyordu ve Becca sorusunu yavaşça, kasıtlı bir şekilde tekrar etti: "Baba, ne oldu?"

Bunu şimdiye kadar bana kimse sormamıştı ve ben de birçok sebepten ötürü konusunu açmamıştım. *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te Nietzsche bir çocuğun "kutsal bir Evet"inin

yetişkin hayatın kısıtlayıcılığında nadir bir icazet anını ifade ettiğini açıklamıştı. Bir çocuk için yasak soru diye bir şey yoktur. Bu yüzden mümkün olduğunca doğru ve hızlı bir şekilde cevap verdim: "Baban doğada uzun bir yürüyüşe çıktı, İsviçre denen yerde; bir gece bir dağda uyudu ve kulağı çok, ama çok üşüdü." Tabii Becca babasının yanına neden bir battaniye ya da bere almadığını öğrenmek istedi ve tam açıklayacaktım ki annesi Carol başını banyo kapısından içeri uzatarak beni bebeğimizin zihninde kalıcı bir iz bırakmaktan kurtardı. "Bu çok ilginç bir hikâye, babası," dedi Carol. "Neden *başka* bir tane daha anlatmıyorsun?" Becca'yı havluya sarıp odasına götürdüm ama koridorda Carol'un yanından geçerken, genellikle kaçındığım bir anıya tekrar dönmemi sağlayarak şöyle fısıldadı: "Bize yol göründü galiba. Oraya tekrar gitmeliyiz."

Yoldaşlar bulmuş ve sonunda baba olmuştum. Bu pek çok filozof için olduğu gibi, benim için de uzun ve zorlu bir yolculuk olmuştu: Boşanmayla sonuçlanan on yıllık bir ilişkiden başlayıp ailemle arkadaşlarımın birçoğunun skandal olarak nitelendirilebilecek kadar ani olduğunu düşündükleri bir evlilik ve sonunda en yakın yoldaşımız haline gelen küçücük, savunmasız bir yabancıyla tanıştığım Mass General Hospital'ın doğumhanesine kadar. Şimdi de bu yolculuğun sonu çocuk odasına ve çocuksuz Nietzsche'ye geri döndürecek bir tercihe varıyordu.

Carol'un önerisiyle, o ilkbaharda kendimi ve öğrencilerimi metinlerin içine gömdüğüm bir Nietzsche semineri verdim.

O kitapları okumamın üzerinden yıllar geçmiş, meslektaşlarım sınıfta bu konuda ders vermek istememe şaşırmışlardı ama benim asıl istediğim; Alplerde geçirilen bir yazın ne anlama gelebileceği üzerinde enine boyuna düşünmekti. Carol benim bir toplum bilimci değil de beşeriyetçi olmamın çok iyi bir şey olduğunu çünkü aksi takdirde sınıfın araştırma çalışmalarına katılan insanları koruyan IRB'nin (Institutional Review Board) onayından asla geçemeyeceğini söyleyerek dalga geçti. İtiraf etmeliyim ki bu biraz zalimceydi. "Bir filozoftan sadece örnek olabildiği ölçüde öğrenebilirim." Nietzsche bu konuda haklıysa, ondan nasıl öğrenebiliriz? Bize nasıl *örnek* olur? Dersin başında sorduğum soru buydu.

Dönemi yarıladığımızda öğrencilerimden biri, "Eskiden mutluydum, sonra Nietzsche okumaya başladım," dedi.

Ama okumaya devam ettik ve dokuz yıllık öğretim hayatım boyunca ilk defa dersi bırakan tek bir öğrencim bile olmadı. Öğrencilerin çoğu daha yirmi yaşında bile değildi, o yüzden biz de Nietzsche'nin o döneminden başladık. Nietzsche, günümüzde yüksek lisans programı olarak sayılan eğitimine başladığı Leipzig'de genç bir adam olmuştu. Kız kardeşi Elisabeth, "Ağabeyimin öğrencilik yıllarında başarılar elde ettiği çalışmaları neredeyse inanılmaz boyutlarda," diye ifade etmişti. Orada Yunan tarihçi Diogenes Laertios'un *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*[19] adlı eseri üzerindeki çalışmasıyla dilbilimci olarak kariyerine başlamıştı. Nietzsche mezun olurken, hayatının çalışmasının mihenk taşı olarak hizmet edecek Pindar'dan bir alıntıyla birlikte ödül kazanan tezini vermişti: "Kendin ol."

19 İngilizce adıyla *Lives of Eminent Philosophers*. 3. yüzyılda yaşadığı düşünülen Antik Yunan tarihçisinin en ünlü eseridir. Pek çok filozofun yaşamı, düşünceleri ve sözlerinden oluşmuştur. (y.n.)

Nietzsche'nin Leipzig'de kaldığı süre boyunca Elisabeth daha sonrasında onu bitkin düşüren migrenlerden mustarip olacak ağabeyini "baş ağrısı ve hazımsızlık nedir bilmeyen bir ayı gibi" diye tanımlamıştı. Ayılar dirençli –ama aynı zamanda yalnız yaşayan– yaratıklardır ve Nietzsche de son günlerini yalnız olma sanatında kusursuz bir şekilde ustalaşmaya çalışan bir üniversite öğrencisi gibi geçirmişti. Günlüğüne Leipzig sokaklarında kaygı ve depresyon arasında mekik dokuyan düşüncelerin içinde kaybolmuş bir halde dolaştığını yazmıştı. Bu yürüyüşlerden birinde Arthur Schopenhauer'ın eserine rastlamıştı. "Tesadüfen ikinci el kitap satan Rohne dükkânının önünden geçiyordum," diye ifade ediyor. "Ve *İstenç ve Tasarım Olarak Dünya*'yı[20] elime aldım... Beni nasıl bir şeytan dürtüp kitabı eve götürmemi önerdi, bilmiyorum." Ama bu öneriyi kabul ederek, "[kendini] o karamsar dâhinin ellerine teslim etti." Kendin olmak, derin bir şekilde bunalımda olmak demekti, en azından ilk başlarda.

Yıllar geçtikçe, Nietzsche'nin Schopenhauer'a, çocuklarını *haute bourgeoisie*'de[21] yetiştirecek kadar mutlu olan varlıklı bir işadamıyla güzel bir annenin oğlu olan o "karamsar dâhi"ye takıntısını da unutuverdim. Arthur çocukken ailesi hem iş hem de eğlence için başta İngiltere ve Fransa olmak üzere dünyanın birçok yerine seyahat etmişti. Gel gelelim babası son derece başarılı olmasına rağmen gerçek anlamda mutlu değildi. Arthur on yedi yaşındayken ölümüne düştü ya da daha doğru bir ifadeyle, atladı. Ben de neden unuttuğumu hatırlamaya başladım.

20 Die Welt als Wille und Vorstellung.
21 (Fr.) Yüksek burjuva sınıfı.

Tıpkı Nietzsche'nin aile fertlerinden birini kaybetmenin bir çocuğun hayatını baştan sona sarstığını anlamaya başlaması gibi. Önceleri, Schopenhauer babasının mirasını korumak ya da en azından onurlandırmak için hayatını alım satım ve ticarete adadı. Nietzsche "küçük papaz" ise genç Schopenhauer da "küçük kapitalistti." Fakat iki yıl sonra Arthur babasının ani gidişiyle açılan varoluşsal boşluğun mal varlığı elde etmekle kapanmadığını fark edip aile işinden bunalmaya başladı. Ruhu karardı, duygusal dalgalanmaları daha da şiddetlendi ve öyle de kaldı. Kolaylıkla babasının yolundan mezara gidebilirdi ama onun yerine Nietzsche gibi, babasız birçok oğul gibi kendini felsefenin babalarına adamaya karar verdi. Zekice yaptığı yatırımlar sayesinde ona hiç de azımsanmayacak miktarda para kalmıştı, ailesinin dünyevi serveti nihayetinde Schopenhauer'ın bir düşünür olmasına olanak sağladı.

Felsefenin Nietzsche ve Schopenhauer üzerinde paradoksal bir etkisi olduğunu sıklıkla düşünmüşümdür: Hayatla uzlaşmalarını sağlamış fakat başkalarıyla birlikte yaşamalarını neredeyse imkânsız kılmıştı. On dokuzuncu yüzyılın ortalarında edindikleri karamsarlık, çocukluk çağlarında edindikleri insan varlığının kaçınılmaz şekilde hayırsız olduğu inancından kaynaklanmıştı. Dünyanın çektiği acıyı inkâr etmeyi ya da göz ardı etmeyi reddettiler. Hayatın herhangi bir anlamı varsa, mutlaka *çekilen cefalarda* aranıp bulunmalıydı. Schopenhauer 1850'de şöyle yazmıştı: "*Cefa*, yaşamın doğrudan ve vasıtasız maksadı olmadıkça, varlığımız amacında tamamen başarısızlığa uğramak zorunda kalır. Bunu dünyanın her yerinde bol bulunan ve hayatın kendisiyle bütünleşmiş zorunluluklar ve ihtiyaçlardan kaynaklanan muaz-

zam boyutlardaki acı olarak görmek saçmadır çünkü hiçbir amaca hizmet etmez ve sonuçları sadece şans eseridir." Ya cefa hayatın anlamıdır ya da hayatın hiçbir anlamı yoktur.

Bu belki kulağa fazlasıyla iç karartıcı gelebilir ama Schopenhauer'ın yolundan giden Nietzsche çoğu bireyin ıstırabı hafifletmek için aradığı yolların aslında ıstırabı sonunda daha da derinleştirdiğine inandı. Tipik kaçışlar –yemek, para, güç, seks– acı verir şekilde geçicidir. Hayat yalnızca tek yönde, giderek dikleşen bir yokuşta ilerler. Bu, bütün canlılar için geçerlidir, ancak insanlar hatırlama ve önsezi gibi eşsiz güçlere sahiptir, bu sebeple diğer canlıların aksine hayatın korkularını tekrar yaşayabilir ve zamansız ölümlerini net bir şekilde kafalarında canlandırabilir. Elbette kendisini oyalayacak şeyler –politika, eğitim, din ve aile hayatı– bulabilir fakat bunların insan olmanın acı dolu etkilerini hafifletmede çok fazla bir katkısı olmaz. Bu ilişkiler ve kurumlar onları destekleyen hayatlar kadar hassas ve güvenilmezdir.

Schopenhauer'ın felsefi karamsarlığı hayata veya en azından kendi hayatına hiçbir şekilde uyum sağlayamamış annesi Joanna'yı kötü etkiledi. Arthur filozof olarak olduğu kadar kişisel olarak da zor biriydi, depresyonun uzun nöbetlerine ve ani öfke krizlerine yatkındı. Odasının kapısı önünde fazla yüksek sesle konuştuğu için fiziksel olarak saldırdığı kadına yirmi yıl boyunca verdiği zararların bedelini ödedi. Schopenhauer yirmi altı yaşındayken, Joanna oğluna malûmun ilamını yazdı; o imkânsız biriydi. Joanna, Schopenhauer'ın arkadaşlarının üzerinde bıraktığı kötü etkileri açıklayarak ona taşınıp kendisinden çok uzaklara gitmesini önerdi. Schopenhauer da öyle yaptı. Birbirlerini bir daha hiç görmediler. Joanna yirmi dört yıl sonra öldü. Schopenhauer

annesinden de uzak kaldıktan sonra kıtanın münzevi hayata geçen bekârı ününü kazanma gayretiyle hayatının geriye kalan kırk altı yılını yalnız geçirdi. Bu, onun sevmeye tamamen yabancı biri olduğunu göstermez. Şarkıcı Caroline Richter ile tutkulu ve istikrarsız bir ilişki yaşadı fakat Richter'le evlenmek isteyen onca erkek ve Schopenhauer'ın uzun süreli ilişki konusundaki güvensizlikleriyle bunun uzun soluklu bir birlikteliğe dönüşmemesi şaşırtıcı değildir. "Evlilik," der bize Schopenhauer, "yılanbalığı yakalamak umuduyla yılanlarla dolu bir çuvala elini gözü kapalı daldırmaktır."

Nietzsche, Schopenhauer'da bir şey gördü: Kendini. Schopenhauer'ın yazıları hakkında, "Her satırda terk etme, inkâr ve feragat çığlıkları duydum," diye yazdı; "kitapta, dünyayla hayatın ta kendisini ve ruhumun aslını korkutucu bir sadakatle yansıtan bir ayna gördüm." Okuma kulübü Germania'nın geriye kalan oğlanları belli bir yaşa gelip evlendiği halde Nietzsche Leipzig'de ve sonra da Basel'de yalnız yaşamaya devam ederek sadece işiyle evlendi. Dostluklarının en derinleştiği dönemde Richard Wagner, Nietzsche'nin zihinsel dengesizliğinin izini sürerek tek bir temel sebebe ulaştı: "Görünüşe göre hayatında genç kadınların eksikliği var," diye gözlemlemişti besteci. Bu tamamen doğru değildi fakat Nietzsche uygun bir eş için etrafına bakınırken bir namzet bulmak üzereydi.

Öğrencilerimle paylaşmadığım bazı şeyler var. Mesela, Nietzsche'nin aşkta yaşadığı zorlukların nasıl da felsefenin

disiplinine özgü bir durum olduğu. Ben ilk eşimle üniversitede, Avrupa'ya özgü varoluşçulukla ilgili bir seminerde, Nietzsche çılgınlığımın doruğundayken tanışmıştım. O, Danimarkalı filozof Søren Kierkegaard ve "dolaylı iletişim" yöntemiyle ilgili tezini yazıyordu. Bu çıldırtıcı şekilde güç algılanan bir manevradır, mesajın bir yazarın iddiasını ortaya atma sorumluluğundan yan çizebildiği bir yöntemle ifade edildiği ve Sokrates tarafından kusursuzlaştırılmış zekice bir el çabukluğudur (Kierkegaard'ın kitaplarının birçoğunun takma adla yazılmasının sebebi budur). Bunun bir öğretmenin idolleşmeden öğretebildiği ve bir öğrencinin taraftar olmadan öğrenebileceği derin bir pedagojik işlevi olması beklenir. Teoride, bu kulağa neredeyse Nietzscheci gibi geliyor –şimdilerde geriye dönüp baktığımda öyle olduğunu biliyorum– ama o zamanlar buna varoluşsal özgürlüğe zıt düşen pasif saldırganlık ve kötü inanç karışımı nazarıyla baktım. Eski eşimle ben sadece filozofların yapabildiği gibi kavga ettik: Biteviye, derinlemesine, erotik tutku boyutunda. Ve bizi evliliğe taşıyan da bu oldu.

Romantizme gelince, Kierkegaard bu konuda Nietzsche'den sadece biraz daha şanslıydı. Güzel ve akıllı bir Danimarkalı kadın olan Regine Olson'la nişanlıydı fakat evlenecekleri gün yaklaşırken Kierkegaard'ın aklında şüpheler oluştu ve melankolisinin onu uzun süreli bir birlikteliğe uygun olmayan biri haline getirdiğine karar verdi. İlk eşimle ben de aynı karara varmalıydık. Fakat onun yerine, Pensilvanya'nın merkezindeki küçük bir kilisede evlendik. Evliliğimizin ilk yıllarında, muhtemelen tamamen tükenmiş olduğumuzdan, her ikimiz de varoluşçularımızı okumayı bıraktık ve hem psikolojik hem de bireylerarası sağ-

lığa daha uygun olan akademik konular üzerine çalışmaya başladık. Eski eşim ilgisini Kierkegaard'dan evlilik ve aile terapisiyle ilgili bir doktora programına yöneltti. Ve ben de Amerikan felsefesi, özellikle de Emerson ve Thoreau adına Nietzsche'yi ardımda bıraktım. Fakat çoktan olan olmuştu. Nadir yaşanan akıllıca uzlaşmalarımızdan birinde yollarımızı ayırma kararı verdik. O, sadece Kierkegaard okumamasını umut edebileceğim bir bombardıman uçağı pilotuyla evlendi, ben de Nietzsche'den nefret eden bir filozof olan Carol'la.

Carol bir Kantçıdır ve Immanuel Kant'a genellikle Alman filozofu gözüyle bakılır fakat Nietzsche onun "felaket getiren bir örümcek", birçok iyi filozofu idealizmden ördüğü ağına düşüren bir sistem kurucu olduğunu söylemiştir. Kant düzenin, uyumun, rasyonelliğin ve hepsinin üstünde de görevin Aydınlanma ideallerini şekillendirmişti. Bunlar, Nietzsche'nin bütün hayatı boyunca ortadan kaldırmaya çalıştığı felsefi kavramlardı. Kant otokontrolle ilgileniyordu fakat bu Nietzsche'nin Hıristiyanlığın takva ve fedakârlık kavramlarına mükemmel uyduğunu iddia ettiği ruhsuz, hassas bir tür kontroldü. Kant uzun doğa yürüyüşlerine çıkacak ve uç noktada oruç tutacak biri değildi. Ölçülü, tekrarlanan yürüyüşler yaptı, günlük sağlık yürüyüşleri hiçbir zaman yaşadığı yer olan Königsberg şehrinin duvarlarının ötesine geçme cüretini göstermedi. Söylendiğine göre şehir halkı saatlerini Kant'ın meşhur Filozof Yürüyüşü ile ayarlarmış. Böyle bir sınırlı dolaşma şekli Nietzsche açısından asla düşünülemezdi bile. Ona göre bu, kabız aklın kesin işaretiydi. Deccal isimli kitabında Kant'ı şöyle tarif etti:

Hıristiyan dogmacı bağırsaklarıyla şu nihilist [Kant] zevke bir sakınca gözüyle bakmıştır. Herhangi bir içsel gereksinim olmadan, derin bir kişisel tercih olmadan, zevk olmadan bizi bir "görev" otomatı olarak çalışmaktan, düşünmekten ve hissetmekten daha hızlı ne yok edebilir? Bu, tam da çöküşün reçetesidir, hatta budalalığın bile. Kant bir budalaya dönüşmüştür.

Carol Nietzsche'yle kesinlikle aynı düşüncede değildi. Kant'ın özgürlüğün, miraslarını sürdürmenin yollarını arayan Nietzsche gibi düşünürleri ve Romantikleri kontrol eden vefasız tutkulardan çok rasyonel kapasitemizin anahtarı olduğu inancından etkilenmişti. Kant'a göre duygular çoğunlukla ahlaki zorunlulukları kişisel tercihlerle karıştırmalarına izin vererek bireyleri yanlışa sürüklerlerdi. Bireyler ihtiraslarının peşinden gittiklerinde ahlaki görevlerini görmezden gelirler ve irrasyonel davranma eğilimi içinde olurlardı. Carol Nietzsche'nin çapulcu bir budala ya da en azından yanlış yönlendirilmiş, acınacak halde biri olduğunu düşündü.

Carol'la tanıştığım dönemde Nietzsche'nin etkisini hemen hemen üzerimden atmıştım. Kendimi uzun yürüyüşler yapma ve oruç tutma takıntımdan neredeyse zorlukla kurtarmış ve yerine kendi kaderini tayin etme hakkını ahlaki sorumlulukla dengeleme girişiminde bulunan Amerikalı bir filozofu benimsemiştim. Felsefi odağı değiştirme aslında hayatımı değiştirme amacını taşıyan bir karar veya bu doğrultuda bir girişimdi. Amerikalı filozoflar –Ralph Waldo Emerson, William James, Josiah Royce– entelektüel gezinti geleneğini sürdürdüler, esinlenme ve dikkatini toplama ara-

yışıyla New England dağlarını arşınladılar. Fakat uzun yürüyüşlerini genellikle felsefi tasarılarında pay sahibi olabilen kendilerine benzer entelektüel insanlarla birlikte yaptılar. Onların yardımıyla yavaş yavaş, tereddüt ederek, yanımda biriyle sakince yürümeyi öğrendim.

İnsan istisnai bir filozofu okumakla zaman geçirdiğinde –ve ona âşık olduğunda– gitgide nesnel gerçekler dünyasını hayali bir idealler ve inançlar dünyasıyla karıştırmaya başlar. Bu, felsefe okumanın gerçek zevklerinden biridir, tehlikesi ama aynı zamanda da kurtuluş imkânıdır. Nietzsche'nin deliliğini ardımda bırakıp Amerikan düşünürlerin daha ölçülü fikirlerine ve hatta Kant'a yönelmekte yavaş yavaş yaşamanın ve bazı güçlüklerin ardından da sevmenin bir yolunu buldum. Bu yüzden daha mutluydum. Hatta Amerikan felsefesinin kurtarıcı etkileri, ilim aşkının iki insanı nasıl bir araya getirebileceği üzerine bir kitap yazdım. Fakat sessiz gecelerde, Nietzsche hakkında ders verdiğim günün ardından yüksek tepeler beni bir kez daha çağırmaya başladı.

Nietzsche'nin özgür düşünceli nesli en azından basmakalıp bir ifadeyle erkeksiliğin epey gerçekçi bir karikatürüydü, bir kural-yıkıcıydı, bir kuşkucuydu, Emerson'un tabiriyle "geleneklere aykırıydı." Bunun için yaşımın fazla büyük olması gerekiyordu. Kırklı yaşlarıma yaklaşmışken, felsefi gelenek düşmanının izinden gitmenin de ödenmesi gereken bir bedel potansiyeli vardı. Yerin tarihi göz önünde tutulduğunda, Carol'un İsviçre'ye dönme teklifi hayranlık uyandıracak şekilde cesurcaydı, ancak onunla birlikte Alp-

ler'e dönme fikri kâbus gibi bir önseziyi ortaya çıkardı: Bir adam; entelektüel yetisinin en verimli döneminde bütün insani ilişkilerini kesen ve neredeyse kendini öldüren, manik bir üretkenlik atağının ortasında, gerçeğin veya daha ziyade hayali yüceliğin eşiğinde... Nietzsche'nin Alpleri'nin herhangi bir canlılık veya sıkıntı halini esrarengiz bir şekilde yükseltip şiddetlendirme etkisi vardır. Ailesi ve arkadaşlarıyla bağlarını kopardıktan sonra ikinci kez Sils-Maria'ya kaçtığı 1883 yılının Mart ayında söylediklerini hatırladım: "Her şeye olan ilgimi kaybettim… Bütün yaratıcı hayatımı mahvettiğimin, yüzüme gözüme bulaştırdığımın öyle anlatılamayacak şiddette bilincindeyim, kendimi öyle yarım kalmış hissediyorum ki..." Üç ay sonra intiharın eşiğindeyken de şöyle demişti: "Şu anda 'ayrılmadan önce evini toplayıp düzenleyen' bir adam gibi çalışıyorum."

Yeniyetme bir delikanlı olarak yoldaşımın bu sözlerini hüzünle bağrıma basmıştım ama şimdi, otuz altı yaşında bir adamken bu kelimeler beni sadece korkutuyordu. Carol ve ben bir kez daha dağlarda Nietzsche'nin ardından gidersek bu sefer ayağımız kaydığında veya atladığımızda kaybedecek şeylerimiz olacaktı: Kızımız Becca, sevdiğimiz öğrencilerimiz, felsefe alanında nadir bulunan iki iş, Walden Göleti'nin aşağısında sessiz bir aile çiftlik evi, sağlığımız, meslektaşlarımızın bir nebze saygısı, birbirimiz, bütün bunların keyfini süreceğimiz zaman. Bu noktada, dağlara seyahat bir nankörlük eyleminden başka bir şey olmayabilirdi.

Bununla birlikte, düşüncelerim uzun zamandır ihmal edilmiş felsefi keşişliğimin cazibesine kapılmaya devam etti. Müzmin bekâr Nietzsche evliliğin iki farklı şekilde var olabileceğine inanırdı. İddia ettiği üzere evlilik, iki çaresiz

insanın muhtaçlıklarını alışılagelen hayatın bütün tuzaklarıyla maskeledikleri "uzun bir aptallık süreci" olabilirdi. "Heyhat, çiftin ruhunun şu pisliği!" Nietzsche haykırdı. "Heyhat, çiftin şu sefil rahatlığı!" Carol'la ben evlendiğimizde "çiftin ruhunun şu pisliğini" bir daha sürdürmemeye dair birbirimize söz verdik. Benimle birlikte uzun yürüyüşlere çıkmaya –tehlikeyi birlikte göze almaya– gönüllü olması bu sözünü tutmak adına attığı bir adımdı. Nietzsche'ye göre, evlilik uzatılmış bir hata olabilirdi fakat aynı zamanda başka bir şeyi, daha yüce bir şeyi şekillendirebilirdi: "İki kişinin kendilerinden daha büyük bir kişi oluşturma arzusu. Böylesine bir iradeyle bu denli bir arzuyu taşıyanların birbirlerine hürmet etmelerine ben evlilik derim."[22] Dağlarda arayabileceğimiz, her şeyden çok buydu işte. Carol Nietzsche'nin bir budala olduğunu düşünmüş olabilirdi ama benim bir zamanlar ona olan hayranlığım Carol için önem taşıyordu. Merak ediyor, anlamak istiyordu.

Sils-Maria'daki Nietzsche Evi'ni aradım. Sorumlu müdür bizlere verebileceği bir odası olduğunu, gençliğimde kaldığım ve kaba lambrili –Nietzsche'ninkine en yakın olan– odayı vereceğini onayladı. Akşam, saatler ilerledikçe ziyaretçinin etrafını kuşatıp üzerine basıyormuş gibi gelen alçak tavanını ve süssüz duvarlarını anımsadım. Carol ve ben sıkışık alanda idare edebilirdik. Biletleri araştırarak ve rotamızı planlayarak bir ay geçirdim fakat programda hâlâ eksik olan bir şey, daha ziyade bir kişi vardı. Nietzsche bütün Avrupa boyunca tek başına ya da ara sıra yanında bir arkadaşla haftalar boyunca seyahat edebilirdi. Fakat Nietzsche bir baba değildi.

22 *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'ten alıntı. (y.n.)

Karar verilmişti: Becca da gelecekti. Sonuçta kulağıma ne olduğunu öğrenmek isteyen oydu. Eğer Becca gelecekse Nietzsche Evi'nde kalmayacaktık; orası tüyler ürpertici odalarıyla Carol'ı korkutacak bir yerdi ama ondan da öte, dört yaşında biri için yaşamın ölümü hatırlatan gerçekleriyle yüz yüze kalmak demekti. Hem müze hem otel olan evdeki rezervasyonumuzu iptal etmeyecektik (şevke gelirsem ben orada yatabilirdim) ve bir ay süreyle kamp yapacaktık fakat alternatif olarak başka bir kalacak yer ayarlamalıydık. Kalmak istediğim tek bir yer vardı: Sils-Maria'daki son akşamımda yemek yediğim, Nietzsche Evi'nin arkasındaki tepede olan otel.

On dokuz yaşındayken bunu bilmiyordum ya da farkında değildim veya önemsemiyordum ama otelin bir adı vardı, hem de ünlü bir adı: Das Waldhaus Sils. Bir otelin –"ormandaki evin"– bu ihtişamlı asaleti bir asırdır Nietzsche hacılarını cezbediyordu: Thomas Mann, Theodor Adorno, Carl Jung, Primo Levi ve büyük bir farkla en sevdiğim filozof Hermann Hesse. O otelin Nietzsche sonrası felsefenin doğum yeri, felsefi bir kahramanın düşüncelerini deneyimleme yeri olduğunu söylemek abartılı olmaz. Mann, Adorno ve Hesse; her biri de otelde aylarını, bazı durumlarda ise yıllarını geçirdiler. Nietzsche Evi'nin kanaatkârlığı ve Das Waldhaus'un lüksü arasındaki sarsıcı ayrım beni etkiledi ve odaları tutmak konusunda kararsız kaldım. Fakat nedense hiçbir şey, hatta hissettiğim büyük tereddüt bile yanlış gelmedi. Bana Hesse'nin bir insanın ikiye ayrılmış mizacıyla ilgili olan hikâyesi, her zaman Nietzsche'nin en samimi biyografisi gözüyle baktığım bir kitap olan *Bozkırkurdu*'nu[23] tekrar okuma fırsatı verecekti.

23 Der Steppenwolf.

SON İNSAN

İnsan kirlenmiş bir nehirdir.
Kirli bir nehri ondan hiçbir şekilde
etkilenmeden kabul etmek için
bir deniz olmak gerekir.

-Friedrich Nietzsche,
Böyle Buyurdu Zerdüşt, 1883

Ailemle birlikte dağlarda Nietzsche'nin peşinden gidecektik ama ilk önce havaalanı ve bir Atlantik ötesi uçuşla yüz yüze gelmek zorundaydık ki bunun seyahatin en sıkıcı kısmı olacağının bilincindeydim. Nietzsche dağ felsefesiyle ünlenmiş olsa da aslında hayatına dağın yüksekliğinin çok uzağında modern uygarlığın duygusuzlaştıran güçleriyle yüz yüze kalmış bir düşünür olarak başlamıştı. Zerdüşt'ü, *übermensch* (üstinsan) olmanın önündeki en büyük engelin modern çağın ruhsuz verimliliğini temsil eden, "Son İnsan"[24] diye adlandırdığı figür olduğunu açıklar. Üstinsan

24 *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te Zerdüşt, Son İnsan'ı tarif eder. Keçi çobanlarından ayırdıklarına inandıkları kültürle gururlanan, bu yüzden de kendi ağızlarından "aşağılama" sözcüğünü duymaktan hoşlanmayan, dünyayı küçümseyip kendilerini her şeyden üstün gören, mutluluğu bulduğunu sanan, zorluklardan ve zahmetten kendini sakınan, ayağı tökezleyenle alay eden, çobanın olmadığı bir sürüye dönüşen, kurnaz, birbirleriyle hem dalaşıp hem de hemen uzlaşan, keyfine düşkün insanlardır. Yani; soyu dünyadan hiçbir zaman silinip gitmeyecek, en uzun süre yaşayıp en sona kadar var olacak insan tipidir. (ç.n.)

gelecekteki idealdir, insanların en sonunda olmak isteyebileceği şeydir. Fakat Son İnsan yolun üzerinde durmaktadır ve ağustostaki o bunaltıcı akşamda Son İnsan'ın Logan Uluslararası Havayolu'nun düz arazilerini inşa ettiğinden ve şimdi de tamamen işgal ettiğinden neredeyse emindim.

Günümüzde, Logan'ın uçak pistlerinin ışıkları yıldızlı gökyüzünü tamamen görünmez hale getirmiştir ve uçakların gürültüsü herhangi bir şeye odaklanmayı neredeyse imkânsız kılar. Yirminci yüzyılın ilk yarısında havaalanı inşaatı Boston'ı Atlantik Okyanusu'ndan ayıran dokuz yüz altmış beş hektarlık sulak bir araziyi buldozerle düzeltip asfaltlamayı da kapsıyordu. O zamanlar kıyı ovasında yaşayan birkaç özgür ruh, kumu taşıyıp götüren ıslak kamyonların önüne yatarak inşaatı protesto etti. Tabii bu özgür ruhlar daha sonra polis tarafından taşınarak götürüldü. Düzen tekrar sağlandı ve kumsal da yılda otuz milyon yolcuya hizmet veren altı uçak pistine yer açmak için düzgünleştirildi. Havaalanına vardığımızda yıllık yolcu kapasitesinin tamamı sanki orada gibiydi.

Atlantik ötesi yolculuk ilk seferlerine başladığında dünya hâlâ çok büyüktü. Okyanusun diğer tarafına geçme cesaretini göstermiş yolcuların arzu edilen bir varış yerine güvenle ulaşmaya kıyasla bir hastalığa yakalanıp ölme ihtimalleri daha yüksekti. Fakat günümüzde "dünya küçüldü," diye yazar Nietzsche "ve üzerinde de Son İnsan zıplıyor." Zerdüşt'e göre Son İnsan bütün mutlulukların kökeninde emniyet ve konfor arar. Hayat –bir gece uçuşu gibi– mümkün olduğunca sorunsuz ve zahmetsiz geçmelidir. " 'Biz mutluluğu keşfettik!' diye iddia eder Son İnsan. Ve gözlerini kırpar." Nietzsche'nin Basel'de geçirdiği zamanlar ona bu gönül rahatlığı hakkında duygusuzlaştıran ve suni bir şey öğretmişti. Lo-

gan'da etrafıma bakındığımda Nietzsche'nin Sils-Maria'ya kaçışından beri geçen yüz elli yılda ne kadar az değiştiğini görmek beni sarstı. Doğrusunu söylemek gerekirse Nietzsche'nin bu ülke için büyük umutlar taşıdığını hatırlamak gerçekten zordu: Birleşik Devletler'in bireyselciliğin ve özgürlüğün kök salabileceği yer olduğunu düşünüyordu. Bu konuda tamamen haklı sayılmazdı.

Havaalanı terminalinde bizi sıra sıra dizilmiş bitmek bilmez büfelerin önünden geçiren, yolcuların –şişme boyun yastığı, elektrikli battaniyeler, cep telefonları için şarj cihazları, vb.– ihtiyaçlarını alabilecekleri kapalı alışveriş merkezinin girişinde indiren yürüyen banda bindik. Nietzsche'nin felsefesi hiçbir yerde görünmüyordu.

Anlaşılır şekilde, son yüzyılda bir tarihte Amerika konfor ve rahatlık için güzelliği ve riski değiştiği Avrupa'nın önderliğini kabul edip peşinden gitmişti. Bununla birlikte Nietzsche bir nebze de olsa sağlık sureti barındıran bu takıntının aslında sağlıklı olmaktan çok uzak olduğuna inandı. Nietzsche Romalı tarihçi ve filozof Tacitus'a katılarak şöyle yazmıştı: "İnsan vücuduyla uğraşırken, doktorların sadece sağlığı için endişelenmekle iyi olmaya devam edebilen bir hastayı övme noktasında söyleyebileceği pek bir şey yoktur. Hasta olmamak pek bir işe yaramaz... Sıhhat onda takdir ettiğiniz tek şeyse, o kişi gerçekten de hastalıklı birinin kapı komşusudur." Nietzsche'ye göre sağlığın iki biçimi vardır: Ölümü mümkün olduğunca uzun bir süre uzakta tutmak için çabalayan nafile tip, eksiklikleri ve aşırılıklarına rağmen yaşamı kucaklayan hayatla barışık tip.

Nietzsche otuz yaşına geldiğinde bir sürü fiziksel rahatsızlıkla mücadele etmeye başladı. Fransa-Prusya Savaşı'nda

hastane görevlisi olarak hizmet ederken difteriye, dizanteriye ve şimdilerde travma sonrası stres bozukluğu dediğimiz hastalığa yakalandı ve 1870'lerin büyük kısmında boş yere çare aradı. Bununla birlikte Nietzsche Basel'deki profesörlüğü sona ererken sağlığın anlamını yeniden idrak etmeye başladı. Antik Yunanlara dönerek, kayda değer ölçüdeki gücün rahatlıktan epey uzak olan *agon*'dan[25] –çekişmeli yarıştan– doğduğunu iddia etti. Sonunda mağlup olan kişi için hastalık durumu söz konusu olabilirdi fakat aynı zamanda kahramanca dayanma sınavı da olabilirdi. Yunanlar Nietzsche'ye göre insanlık cefasının ve kısıtlamasının varlığını inkâr etmemişlerdi, ancak bunları daha ziyade bir sanata dönüştürme yolunu aramışlardı. Tragedyada karakterler cefanın yakasına yapışırlar ve onu kendilerine mal ederler, başarısızlık ve kısıtlanmanın gerçekten de şerefli bir şekilde anlam kazanacağı bir yolla sahiplenirler. İnsanlığın varlığı zalim, haşin ve acı bir şekilde kısadır fakat Antik Yunan'ın trajik kahramanları cefayı ve hayatların aniden son bulusunu güzel veya estetik bir şekilde dikkate şayan bir hale getirmenin bir yolunu bulmuş oldu. Nietzsche *Tragedyanın Doğuşu*'nda varoluşun sadece estetik bir deneyim olarak meşrulaştırılabileceğini söylerken asıl kastettiği buydu.

Estetik deneyim –güzelliğin ve yüceliğin deneyimi– sıklıkla çağdaş filozofların alanlarının ötesinde olarak değerlendirilmiştir. Bilimsel devrim hız kazanıp beraberinde Aydınlanma Çağı'nı getirdiğinde, düşünürler rasyonel ve ahlaki fikirleri her şeyin üzerinde olacak şekilde öncelik sırasına aldı. Kişinin kararları ve eylemleri güzel bir hayat

25 Antik tiyatroda tragedya ozanları, oyuncular ve dithyrambos koroları arasında yapılan yarışmalar. (ç.n.)

için tereddütlü bir uğraştan çok aklın, mantığın ve idrakin evrensel prensipleriyle yönlendirilmeliydi. Buna karşı, Nietzsche estetik deneyim arayışının, varoluşun korkutuculuğunu azaltmanın tek yolu olduğuna inanıyordu. Yunanlar güzelliği en güçlü manasıyla anladılar; yani ıstırabı ve ağır, sıkıcı işi yaratıcı ve mest edici bir şeye dönüştürme yolu olarak. Yunanlar için "sanat, sanat içindir" diye bir şey yoktu; mesele insanın bir sanat eseri olarak kabul edeceği hayatın –en küçümsenen ve korkunç olanın bile– gerginliklerini ve çelişkilerini görüp anlamaktı.

Terminal boyunca umumi bir spor barının yanıp sönen reklam tabelalarına baktım. The Tour de France[26] bütün hızıyla devam ediyordu, her biri sadece kendi bacaklarından güç alan bisikletçiler Alpler'deydi. Çarpışmalar, sıvı kaybı, yırtılan tendonlar, kırılan kemikler… O dağlarda kendilerini öldürüyorlardı. Ve bu seyretmesi güzel sayılan bir şeydi. Logan'da bira içen Amerikalılardan oluşan bir kalabalık hamburger yiyip yarışı seyretmek için toplanmıştı. Kültürümüzde hâlâ trajik mücadelenin izleri duruyor ama artık iyice zayıflamış durumda. Önemli sonuçları olan büyük bir yarış günlük yaşamın hayati bir parçasından ziyade sadece bir gösteri olarak kabul ediliyor. Bu arada biz de kendimizi restorana attık, Becca için yemek sipariş ettik, bir şeyler içip zamanın kalkış saatimize kadar mümkün olduğunca hoş ve güzel geçmesine izin verdik. Tepeleri ve vadileri geçen bisikletçilerin iki boyutlu görüntüleriyle kendimizi eğlendirdik.

Takip eden bir saatlik sürenin farkında olamadığım bir anında *Zerdüşt*'ü kaybettim. Barı, tuvaletleri ve diğer dük-

26 1903 yılından itibaren her yıl düzenlenen en itibarlı bisiklet yarışıdır. İlk defa Fransa'da başlamış olmasına rağmen günümüzde ülke sınırlarını aşarak İtalya ve İsviçre'ye kadar uzanmıştır. (ç.n.)

kânları tek tek aradım ama hiçbir işe yaramadı. Gitmişti, işte. Uzun zamandır yoldaşım, her mevsimin zararlı etkilerine maruz kalarak yıpranmış arkadaşım sonunda beni terk etmişti. Carol gideceğimiz yere vardığımızda aynı kitabın bir başka nüshasını bulabileceğimizi söyleyerek beni yatıştırdı. Uçağımız yolcu almaya başladı, biz de yol arkadaşlarımızla birlikte tek sıra halinde uçuş biletlerimizi gösterdiğimiz kapıya doğru ilerledik ve ardından da geçitten geçip koltuklarımıza yerleştik. Becca aramıza oturdu, uzun yolculuğa hazırlandık. İri yarı bir adam yakınımızdaki bir sıraya oturup rahatına baktı; yastıklar, battaniyeler, yumuşak tüylü çoraplar, gürültüyü kesen kulaklıklar, uyku hapları... Son İnsan iki kez göz kırptı, bana uykulu ve anlamsız bir gülümsemeyle karşılık verdi ve daha uçak kalkmadan uykuya daldı. Ben de koltuğumu yatırıp arkama yaslandım, Becca'yı kucağıma alıp rahatlamak için elimden geleni yaptım fakat Nietzsche'nin *"unzeitgemässe Betrachtungen"* (uygun olmayan fikirler, yersiz düşünceler) dediği şeyden kendimi kurtaramadım.

Unzeitgemässe Betrachtungen sıklıkla Nietzsche'nin otuzlu yaşlarını tüketen *Zamana Aykırı Bakışlar*'ı olarak çevrilmiştir. Nietzsche daha sonra bu tecrübelerin "içimde saklı olan her olumsuz ve asi şeyi" dışa vurmasını sağladığını ifade etmiştir. *Aykırı Bakışlar*'a hâkim olan çift taraflı bir tema: Batı Avrupa'nın kültürel, politik ve entelektüel yerleşiminin şiddetli bir şekilde reddedilmesi ve alternatif bir "yaşam resmini" savunmaya ant içilmesi. Nietzsche bu

"resmi" kendi ifadesiyle Schopenhauer'ın "arka planında bir ideal, kuvvetli bir erkeksi ciddiyet ve bir tiksinti barındıran; içi boş ve herhangi bir anlam içermeyen, sağlığa ve sıradanlığa yakınlık duyan" bir karamsarlığın yardımıyla çizecekti. Karamsarlık onun günlük yaşamın anlamlı olduğu fikrini görmesini sağladı ve daha yüksek hedeflerin peşinden koşmaya hazırladı. En azından bir süreliğine de olsa üstünlük olasılığıyla avunmak gibi. Nietzsche bir süre bu üstünlüğün Richard Wagner'in Romantik akıma mensup müziğiyle vücut bulacağına inandı.

Nietzsche, Wagner'le Basel'de profesyonel yaşamına başlamaya hazırlanırken tanıştı. Bir akıl hocası ve akademik düşünce tarzının eleştirilerinden bir kaçış yolu arayışındaydı; Wagner de kendine müziğini basılı eserlerde savunabilecek, himayesi altına alabileceği birini arıyordu. Tanıştıklarında, aralarında yaşanan derin felsefi sohbetle bir bağ oluştu ve Wagner genç adamı Tribschen'de, Luzern Gölü kıyısındaki yazlık evine davet etti. Nietzsche bu teklifi kabul ederek birçok kez ziyarette bulundu. 1869 sonrası epey bir gidip geldikten sonra Romantizme olan ilk bağlılığını açıkladı. Romantikler genellikle hayatın amacının kendini doğada bulmak, evrenin ruhundan ilham almak, doğanın evrenselliğinin karşısında en derin öznel duyguları –estetik, ahlaki ve manevi duyguları– keşfetmek olduğuna inanıyorlardı. Wagner'in Tribschen'deki evi bu kendini bulma modelini teşvik edecek şekilde düzenlenmişti. Besteci gelecek vaat eden destekçisi için özel olarak bir misafir odası ayırmıştı. Wagner'le geçirdiği ilk günlere dair Nietzsche, "Sadece şunu söyleyebilirim ki başımızın üzerindeki gökyüzünü hiçbir bulut karartamadı," diye yazmıştı.

Basel'deki akademik dünya dar görüşlü ve bilimseldi, insanı uğraştıran bir hiyerarşi ve sahte yüksek kültür iddiaları tarafından yönetiliyordu. Nietzsche'nin ifadesiyle uygun davranışların ve itaatin talep edilip ödüllendirildiği bir "köpek kulübesiydi." Wagner'lerin Luzern'de kurdukları dünya bunun tam tersiydi, sıra dışıydı, mitolojikti, imgeseldi; ilham perileri ve meleklerle doluydu. Wagner'in âlemi bariz bir şekilde modernlik karşıtıydı, çok çirkin olan mevcut zamanı kurtarmanın tek yolunun uzak geçmişin güzelliklerine tapmak olduğu inancının üzerine kurulmuştu. Bu, bir dilbilimci olan Nietzsche'nin içgüdüleriyle bağdaştı ve bir süreliğine Wagner'in en büyük savunucusu haline geldi. *İnsanca, Pek İnsanca*'da Nietzsche, "İyi bir babanız yoksa mutlaka bir tane bulmalısınız," diye yazmıştı. Wagner'de bulmaya çalıştığı fakat en sonunda başarısızlığa uğradığı şey buydu: İyi bir baba.

Bununla birlikte, Luzern'de bir yer bulmak hiç kolay değildi. Nietzsche hâlâ besteciyle dost olmasını bir şekilde zorlaştıran muhafazakâr bir annenin oğluydu. Wagner, Cosima von Bülow'dan (Franz Lizst'in kızından) üçüncü gayrimeşru çocuğuna sahip olmuştu ve bu yakışıksız durum genç profesörü başlarda rahatsız etti. Çift sonunda evlendiklerinde Wagner bu düğünün en çok gayrimeşru âşıkların etrafında "doğal olmayan bir şekilde sıkılgan" kalan Nietzsche'yi mutlu ettiğini söyleyerek espri yaptı. Dolayısıyla Wagner'lerin 1870 yazındaki evliliği, filozofun onların sanatsal gündemine olan bağlılığının arttığına işaret etmiş oldu. Saygı çerçevesinde kurulan pek çok ilişki gibi, Nietzsche'nin besteciye olan düşkünlüğü de son derece işlevsizdi. Wagner müzik çevresindeki rakiplerinin bir listesini çıkarıp

Nietzsche'yi de entelektüel suikastçı rolüne atadı. Bu aslında genç adamın arkadaşlıklarının ilk yıllarında görev duygusuyla üstlendiği ve Bayreuth hareketinin[27] felsefi sözcüsü haline geldiği bir pozisyondu, alelade bir Bavyera köyünü bir Romantizm Merkezi'ne dönüştürme amacını taşıyan ayrıntılı şekilde hazırlanmış bir plandı. 1872'de büyük opera binasının temelleri atıldığında Nietzsche de oradaydı, kendini gururla "Wagnerci bir filozof" olarak ilan etmişti. Aynı yıl yayımlanan *Tragedya'nın Doğuşu* Basel'in gelenekçi dilbilim camiası tarafından büyük ölçüde reddedildiyse de Wagner yandaşları bunu Avrupa kültürünün yeniden canlandırılmasının el kitabı olarak sahiplendi. Cosima kitabı ait olduğu yere koyarak, "*Wagnerci* ilmin en büyük kaynağı" olarak nitelendirip Nietzsche'yi bilimsel eserinin başarısından dolayı kutladıysa da sözleri bariz bir şekilde imalıydı, tebrik niteliğinde ancak kulağını da çekercesine. Bir oğul babasının boyunu aşmamaya dikkat etmeliydi.

Cosima'ya göre Nietzsche'nin popülerliği kocasının dehasından arta kalana, yani günün birinde ağzından çıkabilecek lafa bağlıydı. Nietzsche'ninki hizmetkârlığa tabi bir ündü. Dördüncü *Zamana Aykırı Bakışlar*'ı, yani "Wagner Bayreuth'ta"yı bitirdiğinde genç profesör mevkiini anlamaya başlamış ve Wagner'e olan bakışı yavaş yavaş değişmişti. Genç adam kendisini evlat edinen babasının "garip bir muamma" olduğunu kabul etmişti fakat ona –tıpkı bir hayalet ya da bir tanrı gibi– saygı gösterilmesi gerekiyordu. Bununla birlikte, Wagner'in sevgisi hiçbir zaman bedava ol-

27 Wagner, Alman gençliğinin en iyilerini kendine çekecek ve milli kültürü teşvik edecek veya Yunanlaştıracak bir hareketin (kod adı Bayreuth) vaadiydi. Goethe'nin Weimar'ı model alınmış, sanatsal ve kültürel bir ütopya olarak düşünülmüştü. Kaynak: Beyond Reason: Wagner contra Nietzsche, Karol Berger. (ç.n.)

mamışken, Nietzsche'nin aşkı sadece arada sırada karşılık buluyordu.

Wagner şefkatin hâkim olduğu bir anda Nietzsche'ye, "Sen hayatın bana getirdiği yegâne faydasın," diye yazmıştı. Fakat bu durumda, aslında her durumda, yaşlı adam methine karşılık bir şey talep etmişti: Bu sefer filozof Wagner'lerin üçüncü –ve öz– çocukları Seigfried'ın öğretmeni olacaktı. Wagner Nietzsche'ye, "Sana ihtiyacı var," diye yazmıştı, "oğlum sana muhtaç." Birçok yönden ihtiyaç sahibi olan asıl kişi Nietzsche'ydi ve "babası" da bunu biliyordu. *Tragedya'nın Doğuşu* yayımlandıktan sonra Wagner, himayesi altındaki gence içini dökerek, "Cos'a da söylediğim gibi, duygusal yakınlık açısından benim için ondan sonra gelen kişi sensin," dedi. Bu gerçekten de doğru olabilirdi, ancak böyle bir övgü beraberinde aynı derecede bir suistimali ve itibarsızlaştırmayı da getirdi. Nietzsche orta yaşa geldiğinde kelimenin tam manasıyla Wagner'in ayak işlerine bakan oğlu haline geldi: Basel'deki dükkânlara havyar ve kayısı reçeli almaya, Richard Wagner'in klasik bestelerinin tekrar ciltlenmesi için ciltçiye, kumaşçıya, samimiyetlerinin bir kanıtı olarak yaşlı adamın iç çamaşırlarını gidip getirmeye gönderildi. Teoride, Nietzsche ile besteci arasındaki arkadaşlık bir güçlendirme ve özgürleştirme ilişkisi olacaktı fakat pratikte, genellikle o kadar da incelikli olmayan bir tahakkümü vardı.

Sonunda, Wagner'in genç Nietzsche'nin ıstırabını veya hayatla ilgili genel anlamdaki rahatsızlığını hafifletmek konusunda pek bir şey yapmamış olması şaşırtıcı değildir. Besteci berbat –samimiyetsiz ve alıkoyan– bir vekil babaydı fakat ayrıca gözle görülür bir felsefi sorun da vardı. Nietzs-

che varoluşu sadece estetik deneyimin meşrulaştırabileceği ve hayatın değerinin yalnızca yaşamın mutlu anlarına değil, aynı zamanda en hafif çalkantılarına da uyumlu olmakla ve duyarlılıkla farkına varılabileceği düşüncesini korudu. Sils-Maria'nın dağlarına kaçmadan önce, Wagner'in bu ince ayrıntıyı kaçırdığına ve önemsemediğine, sözde sanatçılığının pek azının aslında estetik açıdan memnuniyet verici olduğuna inanmaya başladı. Sessizlik ve kreşendo,[28] sessizlik ve kreşendo: Wagner dinleyicisini çaresizlik ve kaybettiğini yeniden geri alma duygularının tekrarlanan döngüsüne maruz bırakıyordu. Bu çarpıcı bir şeydi fakat Nietzsche sonunda, bunun büyük ölçüde anafikirden yoksun olduğu sonucuna vardı. Bu acımasız duygusal boşalmanın kendine has bir çekiciliği vardı ve küçük burjuva topluluğu buna bayılmıştı fakat insan bu döngüden sıkılabilirdi ve Nietzsche'ye de olan buydu. Wagner kendi başarısından hâlâ emin olamadığı bir noktada, operalarının duygusal etkisine ancak hiçbir şekilde müzik eşlik etmediğinde ulaşılabileceğini ifade etti ve bu konuda haklı olabilirdi. Wagner'in büyük tiyatro eserlerinde işlenen konu esasi değil, gereksiz ve fazladan şeylerdi. Nietzsche Wagner'e düşman olmaya başladığında şöyle yazmıştı:

"Wagner'in sanatı hastalıklıdır. Sahnede sunduğu sorunlar –hepsi de histeriklerin problemleri– kendisinin kontrolsüz duygu boşalmalarının epileptik yapısıdır, aşırı heyecanlı duygusallığıdır, hep daha güçlü baharatlara gerek duyan tat alma duyusudur, üzerine prensip niyetine giydiği istikrar-

28 Bir müzik parçasında seslerin en yüksek noktaya doğru giderek güçleneceğini belirten hareket. (ç.n.)

sızlığıdır, özellikle de bütün kadın ve erkek kahraman seçimleridir –bunları fiziksel kişiler olarak değerlendirin (tam bir patolojik sergi!)– ve bütün bunlar hep birlikte ele alındığında geride hiçbir kuşkuya yer bırakmayan bir hastalık profilini temsil etmektedir..."

Bilhassa da performanslar –ve bu, filozof için nihai bir noktaydı– muazzam budalalıklarının tamamı kör teslimiyet gerektiriyordu. 1870'lerin sonlarında bir Wagner operasına gitmenin herhangi bir dini törene veya motivasyon odaklı bir toplantıya katılmaktan pek farkı yoktu, besteci de bu etkinliğin baş rahibi ve merasimin başkanı olarak eşzamanlı hizmet etmekten dolayı çok mutluydu. Almanya'nın Fransa-Prusya Savaşı zaferinin hemen akabinde 1876 yılında başlatılan Bayreuth Festivali, Alman vatanseverliğinin ateşli Protestanlığın belli bir modeliyle ayrılmaz bir şekilde bağlandığı bir tür dini ve siyasi kült olarak ortaya çıktı. Nietzsche'ye göre, besteci gerçek bir yaşam sanatçısı olmaktan çok bir satıcı ya da ulusal bir kahraman haline gelmişti. Bu tek başına Wagner'in marifeti değildi, kolaylıkla ulaştıkları ünü yeni karısı da o da çok sevmişlerdi. Birçok Almana göre, Cermenlere ait kültürün üstünlüğü onlara Tanrı tarafından nasip edilmişti ve Wagner'in operaları Tanrı ile ülkenin nihai kutsanması olarak kabul edildi.

Bütün bunlar Nietzsche'nin midesini bulandırdı. Leipzig'te felsefe ve uyumsuzluk hakkında özel bir sohbet olarak başlayan şey on yıl sonra iyimser milliyetçiliğe ve Bayreuth Wagner festivaline duyulan dini bir bağlılığa dönüşmüştü. Öz-olumlama ilişkisi vaadi putperestlik namına bir tür özveri haline gelmişti. Yaratıcılık ve içsel dışavurum

meselesi olarak başlayan şey kapsamlı bir çağrı metasına ama en sonunda da tartışmaya açık bir değere dönüşmüştü. Bu, Nietzsche'ye göre dostluğa büyük bir ihanet demekti. Nietzsche Bayreuth'taki ilk toplantıyı, "Wagner'i yine, Alman 'erdemlerine' sarınmış vaziyette bulduk," diye tanımlamıştı. Giderek artan sayıda fanatik seyirci estetik dışavurumun azami şekli olan operayı densiz bir ulusal meşgale haline getirdi. Nietzsche'nin ifadesiyle, "Wagnerci, Wagner'in efendisi haline gelmiştir: *Alman* sanatı, *Alman* usta, *Alman* birası."

Estetik deneyim insanın varoluşunu meşrulaştırabilirdi fakat aynı zamanda, aynı kolaylıkla hükümsüz de kılabilirdi. Sanatın seri üretimi ve tüketimi bir seyircinin zihnini dağıtmak, gözünü boyamak, körleştirmek için kullanılabilirdi. Nietzsche'nin Wagner'le ilişkisini tamamen kestiği 1878 yılına gelindiğinde, bu tehlikenin çok iyi farkındaydı: Bayreuth'taki yobazlar "Wagner'e bir uyku ilacı gibi gereksinim duyuyorlardı. Kendilerini unutuyorlar, bir süreliğine de olsa kendi benliklerinden sıyrılıyorlardı..." O zamanlar birçok Alman için kurtuluşla aynı anlama gelen şey; vatanperver, Hıristiyan bir gösterinin yüksek ve tiz sesiyle kendilerinden geçmekti. Nietzsche bütünüyle yaralanmıştı ve 1870'lerin sonlarından itibaren yazılarında bu soğukluk kendini belli ediyordu. Nietzsche'nin Wagner tarafından kapana kısılması ve sonrasında ondan iyice soğuması, dağlara inzivaya çekilme kararında belirleyici olmuş ve destansı uzun yürüyüşlerinin arka planındaki sebebi oluşturmuştu.

Güneş ışığı uçağın penceresindeki güneşliğin altından parlamaya başladı. Neredeyse varmıştık. Hemen uykuya dalan Becca kollarımda diğer tarafa döndü. Çok güzel, sevimli bir çocuktu ama ne yazık ki babası onu fazlasıyla sıkı tutuyordu. Kollarımı gevşetip gözlerimi kapadım.

Wagner Nietzsche'nin aklını yavaş yavaş, neredeyse fark edilemeyecek bir şekilde çelmişti. Bunu anlayabiliyordum. Babamdan nefret etmeden önce, ben de *onun gibi olmak* istemiştim. Sonuçta havalı ve karizmatikti, ayrıca anlaşılması zordu; bu sebeple tapılmaya değerdi, özellikle de bir çocuk için.

Dört yaşımdayken ve sonraki altı yıl boyunca babam Jan bana ara ara asla çocuk sahibi olmak istemediğini ama benim ona beklediği gibi hep bir yük olmadığımı söylerdi. Utanç ve gurur arasında bir yerlerde gezinen bu tuhaf anları hatırlamaya başlıyor ve doğrusu bu anlara değer veriyorum.

En sonunda birbirimizi tamamen reddetmeden önce, Jan şehir kulübü kıyafetlerimizi giymemiz, annemizle birlikte bizi alelade hayatımızdan biraz olsun çıkarmak, kız arkadaşının yarışını izlemeye Devon At Yarışları'na götürmek için aniden hafta sonu baskınları yapardı. Bunun hoş bir şey olması, örnek alınması gereken çocuklar için istisnai, olağanüstü bir gezi olması öngörülürdü. Biniciler eğitimli atları yürütürken ekose desenli kırmızı bir battaniyenin üzerinde sessizce oturup el çırpardık ama çok fazla olmayacak şekilde. O zamanlar bile atlara acırdım. Yünlü İskoç kumaşı kaşındırıp sıkıyordu fakat kıyafeti üzerimize görev duygusuyla, hatta mutlulukla giyiyorduk. Sadece çok şanslı olan çocuklar bu kadar rahatsızlık veren bir durumda olur ve utangaç tavırlar sergileyebilirlerdi. Boyun eğdirmenin ken-

dine has bir zevki vardı, işte. Nietzsche, okurlarına aktaracağı önemli bir dersi Wagner'le olan arkadaşlığında almıştı. Bu ders; güzelliğe ve duygusal yakınlığa duyduğumuz derin arzuların genellikle mahrumiyet, melankoli ve acıdan kaynaklandığıydı.

Uçaktaki koltuğumun sınırlarına hapsolmuş bir vaziyetteyken kollarımı gevşetip rahatlatmaya, kendimi bırakmaya, az da olsa uykuya dalmaya ve sadece dağları düşünmeye çalıştım.

BENGİ DÖNÜŞ[29]

Her şeyde şu soru vardır:
"Bunu bir kez daha ve
tekrar tekrar istiyor musun?"[30]

-Friedrich Nietzsche,
Şen Bilim, 1882

Nietzsche henüz küçük bir çocukken ailesi parçalandıktan sonra bütün dikkatini anlam yükleyebileceği bir yer olarak eğitimine verdi. Gençliğinde akademik imtiyaz elde ettiyse de yaşadığı hayal kırıklığının ardından ilgisini yüksek sanata yöneltti. Orta yaşlarındayken yüksek sanat kendini anlamsız bir komedi olarak gösterdiğinde ise tamamen "kendine" döndü.

Yıl, 1877'ydi. Sils-Maria'nın dağlarına ulaşmasına az kalmıştı. Otuz üç yaşındaydı. Nietzsche yıllar sonra arafta

29 Bengi dönüş ya da ebedi tekrar, Nietzsche'nin başlıca terimlerinden biridir. Oluşumların tekrar tekrar yaşanacak olması, deneyimlerin tekrarlanması anlamlarına gelir. Üstinsan olma yolunda önem taşıyan yaşanan bu anın kıymeti, sonrasında değer kavramıyla birleşir. Nietzsche, bengi dönüş fikrinin bilimsel teori ve psikolojik bir test başlıkları altında değerlendirilmesi gerektiğini de düşünür. İlk defa *Şen Bilim*'in son bölümünde bahsedilmiştir. (y.n.)

30 *Die fröhliche Wissenschaft*, Dördüncü Kitap: St. Januarius, Bölüm: 341 (ç.n.)

kaldığı bu dönemi, ilk ve son yazıları arasındaki bu zaman dilimini kendini keşfetmenin can alıcı anı olarak ifade etti. Dağlara gitti ama Wagner'den veya medeniyetten kopmak için değil, kendi yoluna geri dönmek ya da bulmak için:

"O zamanlar içimde bir karara bağlanan mevzu Wagner'den ayrılmak değildi... Bunun yerine, kendime karşı sabırsızlığıma mağlup olmuştum; benim için kim olduğumu tekrar hatırlamamın ve bu konu üzerinde kafa yormamın tam zamanı olduğunu görmüştüm. Birdenbire, dehşet verici bir şekilde, ne kadar boşa vakit harcadığımı anladım... İçgüdülerimin artık zayıf, iyi geçinmeye çalışan ve yüzümü kara çıkaran benliğime karşı acımasızca karar alışı; o zamandır."

Bu kendini keşfediş anı aynı zamanda büyük hastalıklarından biriydi. Nietzsche'nin sağlığı hızla bozulmuştu, artık migrenler ve mide bulantıları neredeyse onun değişmez yol arkadaşları olmuştu. Gariptir ki, Nietzsche –bugüne kadar hâlâ açıklanamamış kalan– bu hastalıkların onu tekrar kendine döndüren rehber olduğunu ifade etmişti. "Hastalık," demişti, "beni yavaş yavaş toplumdan kopardı: Beni herhangi bir moladan, herhangi bir şiddetten ve saldırgan bir adım atmaktan kurtardı... Hastalığım aynı zamanda bana bütün alışkanlıklarımı tamamen bırakma hakkı tanıdı, bana *unutmamı* telkin etti." Hastalığı Nietzsche'ye Basel'in eleştirilerini ve Bayreuth'un ihanetlerini unutma özgürlüğü tanıdı, aynı zamanda da genç bilim insanının kendisine ait en kişisel tarihini hatırlamasını veya dikkate almasını sağladı. Bu, kelimenin tam manasıyla bir iyileşme dönemiydi, okul-

da ve Wagner'le birlikteyken geçirdiği zamanda neredeyse kaybettiği şeyleri tekrar geri kazanma, kendini toplama süreciydi. Fiziksel sağlığını geri kazanmanın –veya çoğumuzun nitelendirdiği gibi "iyileşmenin"– yalnızca bu felsefi teşebbüsün sonucu olduğunu yazmıştır.

Nietzsche'nin bu süre zarfında çalakalem yazdığı kitaplar, genç bir delikanlıyken yazdığı felsefi ciltlere hiç benzemiyordu. 1878 yılında yayımlanan *İnsanca, Pek İnsanca* ve üç yıl sonra çıkan *Tan Kızıllığı*[31] aforizmalardan oluşan derlemelerle okurun bunları birbiriyle bağlantılı hale getirme arzusuna karşı gelen kısa notlar içeriyordu. Bunlar, Nietzsche'nin hayatının geri kalanını büyütüp geliştirerek ve serbest bırakarak harcayacağı gelecekteki düşüncelerin bakterilerinden başka bir şey değildi. Bunlar, zannediyorum ki, yasaklananları, çağdaşlığın yüzleşmek istemeyeceği gerçekleri dile getirmeye ilk teşebbüstü. Nietzsche *İnsanca, Pek İnsanca*'da, "Bugünlerde kimse ölümcül gerçeklerden ölmüyor," diye yazmıştı, "çünkü birçok panzehir mevcut." Bu kitapların savunmamızı düşürmesi, Alpler'de yazacağı felsefenin, özellikle de Zerdüşt'ün bizi duyarlı hale getirmesi amaçlanıyordu. *Tan Kızıllığı*'nda Nietzsche, "Bu kitapla birlikte, ahlaklılığa karşı olan seferberliğim de başlamıştır," diye yazmıştı.

Dağlara yaptığım ilk seyahatimde bu savaş çığlığını ergen heyecanıyla karşıladım. Çocukluğum, annemin gözünün üzerimde olması sebebiyle nispeten mutlu geçti fakat babamın yokluğuyla iyice şiddetlenen sürekli tetikte olma dürtüsü, büyüyüp genç bir adam olurken beni ve erkek kardeşimi epey yıprattı. Bizden son derece "iyi" olmamız

31 Morgenröte: Gedanken über die Moralischen Vorurteile.

bekleniyordu. Özellikle "kötü" olmak gibi bir arzum yoktu zaten (belki hâlâ daha çok genç olmamdan, belki de bundan korkmamdan) ama iyi ve kötü kavramlarını sorgulamaya yönelten bir düşünür olan yeni arkadaşımdan dolayı büyük heyecan duymuştum. "İyinin" hiç de iyi olmadığını düşünmek! Bununla birlikte, heyecanım isabetsiz veya daha ziyade vakitsizdi. *Tan Kızıllığı*'nı anlamak, Nietzsche'ye göre üstü kapalı ve daha az savaşçı bir meydan okumaydı. Kitabın "hiçbir şekilde toz kokmadığını" söylerken ne demek istediğini şimdi anlıyordum: Bahsettiği şey, baruttu.

Bu, savaşma değil; daha ziyade iyileşme süreciydi. Genç bir delikanlıyken bu ayrıntıyı kaçırmıştım. Nietzsche'nin içinde bulunduğu durum kendi sözleriyle şöyleydi: "İnsanlık için azami kendi kendini irdeleme anını, hem geçmişe hem çok ileriye bakan, tesadüflerin ve papazların tahakkümünden kurtulan, ilk defa topluca *Neden* ve *Ne İçin* sorularını doğuran bir öğle vaktini hazırlıyorum." Hâlâ mücadele ediyor, boğuşuyor, hakkını savunuyordum fakat daha fazla mücadele gerektiren bir işin –Nietzsche'nin Sils'e varmadan önce ulaştığı şeyin– bir diğer deyişle kendimi tanımanın ve yeniden değer biçmenin peşine düşecektim.

"Değerleri yeniden değerleme" Nietzsche'nin felsefe tarihine yaptığı en büyük katkılardan biri olarak anlatılır. Nietzsche doğru davranışlarda kılavuz olarak tevazu, merhamet ve fedakârlık gibi ahlaki düsturları göründüğü gibi kabul etmek yerine şu yıkıcı soruyu sorar: Bu değerler ilk olarak *nereden* çıkmıştır? Bu değerlerin dayandığı zemin nedir? Unutulan geçmişleri nedir? Ahlaki değerlerin bir yerlerden geldiği, bir kökenleri olduğu ve mutlak suretle hiçbir zaman bahsinin geçmediği iması radikal bir felsefi hare-

kettir. Bu, ahlaki değerlere uygun hayatın başka bir şekilde olabileceği, toplumsal normların ve geleneklerin değişmezliğinin belli olmayan sebeplere sağlam bir şekilde dayandığı izlenimini uyandırır. Nietzsche'ye göre hayata yeniden değer biçmek, kişinin bu gerçek karşısındaki yaşama becerisini harekete geçirir.

Ahlaki değerleri yeniden değerleme ve kısmen basit olan "insanlığın doğru yolda tamamen tek başına *kalmadığı*, hiçbir suretle ilahi bir şekilde idare edilmediği hatta aksine, tam da inkâr, yozlaşma ve *dekadan* güdüsünün kışkırtıcı bir şekilde hükmettiği en kutsal değerler kavramlarının arasında yer aldığı" anlayışı ilk etapta ivme kazanır. İyi sadece bir önyargıdır, genellikle zararlıdır, en ince ayrıntısına kadar didiklenip yeniden incelenerek değerlendirilmelidir. Bir başka deyişle, kişi insan varoluşunun büyük kısmını yönetmiş olan metafiziksel kurgulardan (din ve ideoloji) vazgeçmelidir. Bu, ne yazık ki kolay kısımdır. Bununla birlikte, değerlerin yeniden değerlendirilmesi ikinci bir bağlılığı veya taahhüdü devreye sokar: Bir düşünür, ahlakın zemininin temizlendiği ve önyargının ortadan kaldırıldığı noktada insan varoluşunun nihai ederini sorgulamakla yüz yüze kalır. Düşünür, geleneksel fizik ötesi ve din olmadan doğal dünyaya teslim edilir –veya geri döndürülür– ve bu engebeli araziden anlam çıkarmakla yükümlü kılınır. Sonunda da en ürkütücü aşamaya gelinir: Doğanın iki itici gücü olan hegemonyayı ve yaşamı geçmişin boğucu, yavaş yavaş yok edici yöntemlerinden kaçınmak için farklı bir yolla teşvik etmek. Zor, daha zor ve en zor… Ve bütün bunları enine boyuna düşünmek bile Nietzsche'nin dağlarda on yılını almıştır.

Sils-Maria'da otuz gün kalacaktık. Çok değildi, biliyordum ama bir şeyler başarılabilirdi. Nietzsche aynı sürede *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'ün ilk üç bölümünü bitirmişti.

Nietzsche'nin Basel'inin ruhani kötü ikizi olan, hatta tamamen ruhsuz denebilecek Zürih'te uçaktan indik ve mümkün olduğunca çabuk bir şekilde oradan ayrıldık. Bu sefer, arabayla. Sils-Maria'ya olan yol zaten uzundur, bir de uykusuz geçen geceden sonra iyice uzun geldi. Yaklaşık iki yüz kilometre olsa da arkada bebek olduğu için dört saatten fazla sürdü. Tek başıma olsam daha hızlı seyahat edebilirdim. Fakat Chur'a yaklaştığımızda ve daha önce gittiğim yolu takip ettiğimi fark ettiğimde bu düşünceyi hemen kafamdan sildim. Oraya en son geldiğimde, kendi başıma seyahat etmeye çalıştığımı ve neredeyse öleceğimi hatırladım. Chur, Splügen ve Nietzsche Evi arasındaki –topuğumu yarmam, kaybolmam ve soğuk ısırmasına maruz kalmam arasındaki– yolculuk çok günümü almıştı.

Chur hiç değişmemişti. Aslında birçok açıdan asla değişmez. Beş bin yıl önceki Bronz Çağı'ndan beri sürekli bir yerleşim yeridir ve bu devamlı ikametin izlerini her yerde görmek mümkündür. "Geçmiş içimize yüzlerce yoldan dolduğuna göre," der Nietzsche okuruna, "o halde tarihe ihtiyacımız vardır. Aslında biz bu ilerleyen akışın her anında ne algılıyorsak oyuz, başka da bir şey değiliz." 1464 yılında Chur yanıp kül oldu fakat Alman zanaatkârlar takip eden yıllarda şehri yeniden inşa etti, eski binaların temellerinin üzerine yenileri dikildi. Birçok modern şehrin aksine, Chur

tabiatı mahvetmemiş, yükselen dağların arasındaki vadiye usulca yerleşmiştir. Bu da geçmişe; derin bir buzul çağı kayalığı temeline veya tam üzerine yerleşmek demektir.

Haziranın ortasında serin bir pazar gününde Chur'a ulaştık ve Nietzsche'nin Chur'a varışının hemen akabinde annesine yazdığı mektup geldi aklıma: "Chur şehrine Sebt günü[32] huzuru ve bir öğleden sonrası keyfi hâkimdi. Anayoldan yukarı doğru sakin adımlarla yürüdüm, tıpkı her şeyin önümde başkalaşmış bir şekilde uzandığı bir önceki gün olduğu gibi..." *Başkalaşmış*. Bu, tamamen farklı bir şeye dönüşme anlamına gelen *değişmiş*'ten daha iyi bir ifadeydi. Anlamı "şekil değiştirmeye" daha yakındı ama değişim geçmişten gelen bir şeyleri koruyordu. Becca pencereden dışarıya, tepedeki bir yola baktı. Yakında orada olacaktık. Ve ben, bu sefer, korkuluk görmekten çok memnun olacaktım.

On dokuz yaşındayken Chur'u ardımda bırakıp Splügen'e gitmek için Via Mala'yı –tam manasıyla "kötü yolu"– kullanmıştım. Sonuçta bu Nietzsche'nin 1872'de gittiği yolun ta kendisiydi ve ben de kesinlikle aynı güzergâhı takip etmek istemiştim. Fakat artık üçümüzün de bu kötü yoldan gitmek için zamanı –veya enerjisi– yoktu ve doğrudan Julier Geçidi'ne giden 3. Yol'a dönebilir ve ardından da Silvaplana'ya ve Sils-Maria'ya inebilirdik. Bazen geçmişten sapmak gerekir veya bu tercih edilir.

Yol çalışması vardı, bu yüzden dur-kalk ilerliyorduk, tam canım sıkılıp sinirim bozulmaya başlamıştı ki bu duraksamaların aslında bir şoförün manzaranın tadını çıkarabilmesinin tek yolu olduğunu fark ettim. Yol işçisinin geçmemizi

32 Yahudilikte cumartesi günü için kullanılan Sebt, haftalık dinlenme ve ibadet etme günü olarak kabul edilmektedir. (ç.n.)

işaret etmesini beklerken, yanımızdan tek başına uzun yürüyüşe çıkmış, siyah panço ve spor ayakkabı giymiş, hafif bir çanta taşıyan genç bir adam geçti. Yürüme şekli rahattı fakat açıktaki baldırlarının damarlı görüntüsü onun günlerdir yolda yürüdüğüne işaret ediyordu. Otostopçu muydu? Bir anlığına pencereyi indirip onu yanıma çağırarak yukarıya kadar götürmemizi isteyip istemediğini sormayı düşündüm. Adamın sağlığıyla ve kendi sağlığımla kesinlikle en ufak bir ilgisinin olmadığı garip bir dürtüydü, bunu biliyordum. Gezgin adam keskin bir dönüşle yoldan sapıp yukarı doğru giderek gözden kayboldu.

İki bin iki yüz seksen beş metre yükseklikteki Julier Geçidi'ne yaklaştığımızda bir kez daha karşımızda beliren yüksek dağlara kapıldım. Çok yakındaymış gibi görünüyorlardı. Bir sonraki yol inşaatında durduğumuzda uzaklarda bir tepeye ulaşan gezginimi gördüğümü sandım. Bu seferki duraklama öncekilerden daha uzundu, bir grup işçi siyah makadamı[33] buharlı kazı makinesi yardımıyla kazıyorlardı. Bulunduğumuz yolun yirmi santimetre kadar altı muntazam kesilmiş küp şeklinde taşlarla düzgün sıralar halinde 1840 yılında kaplanmıştı. Yüzeye şaşırtıcı bir şekilde yakınlardı. Gerçekte bir başka dağ vadisinin zeminini oluşturan "tepeye" vardığımızda topraktan çıkmış iki taş sütunun yanından geçtik, antik bir Roma tapınağından geriye kalan sütunların alt kısımlarıydı. Günümüzde oradan geçen yolcular Engadine'e inen yoldan aşağıya yürürken şans getirmesi için bu taşlara sağ elleriyle dokunurlar.

33 Kırılmış taşları döşeyip üzerinden silindir geçirilerek yapılan yol. (ç.n.)

"Dünya üzerinde kendimi en iyi hissettiğim yer Engadine," diye yazmıştı Nietzsche. "Şüphesiz, burada ataklar bana diğer her yerde olduğu gibi geliyor; yine de çok daha hafif, bir hayli merhametli. Burada sürekli olarak sakinim, başka yerlerde hissettiğim baskının zerresi yok." Nietzsche'nin izinden gitmiş birçok yazar bu kelimelerin anlamını kavramıştır. Ormanlık alanları, gölleri ve çayırlarıyla Engadine, Nietzsche'nin ifadesiyle, "benim için yaratılmış gibi." Orada insan nadide bir zamanda geçmişle şimdiki zaman, insanın bireyselliğiyle doğanın genellikle korkutucu boyutlardaki uçsuz bucaksızlığı arasında derin bir uyum yakalayabilir.

Yukarı Engadine'in Alpler vadisi, Maloja Geçidi'nden yaklaşık on üç kilometre kadar uzağa, İtalya sınırının kenarına, kuzeydoğuya, üç kristal mavisi gölün (Sils, Silvaplana ve St. Moritz) diğer tarafına uzanır ve otellerle dolu olan, zengin ve ünlü kişilerce çok iyi bilinen St. Moritz'de son bulur. Yol çalışmalarını geçtik ve Silvaplana'ya doğru ilerlerken hızımızı artırdık. Julier Geçidi'nin virajlarından sonra Silvaplana ve Sils-Maria arasındaki mesafede seyretmek, hoşa giden bir rahatlama yarattı. Yol, çoğu zaman rüzgârdan dolayı dalgalı olan gölün etrafından hafif bir kavisle devam eder. Fakat o gün gölün suları tamamen durgundu, dağların sağlam bir şekilde üzerine oturtulduğu kusursuz bir zümrüt tabla görüntüsü yaratıyordu. Buzul çağında dağ buzulları bu vadilerden aşağıya düştüğünde toprakta çukur açılmasına sebep oldular ve zamanla su, bu oluşan devasa çukurların içini doldurdu. Böyle bir gölü doldurmak için kim bilir kaç yıl, günlerce süren kaç yağmur gerekti?

Arabada sessizlik hâkimdi. Aşağıya doğru inerken Becca uykuya dalmıştı, Carol'la ben de gölle, dağlarla ve sakinlikle kutsanmış bir anla baş başa kalmıştık. Carol'a New Hampshire'ın Beyaz Dağlar'ında, gerçekten ölmeyi hak eden iki evlilikten kaçtığımız o gizli saklı yerde âşık olmuştum. Sils-Maria'nın üzerindeki ağaçlı tepeler ve Waldhaus'un ağaçların üzerinden kendini gösteren küçük beyaz kulesi gözüme ilişti. Artık geriye dönüş yoktu, bu epey esrarengiz bir eve dönüştü.

"Aman Tanrım." Carol derin bir iç çekti. "Bu olağanüstü."

Onlar Beyaz Dağlar değillerdi. Arabadan göremiyordum ama yolun kenarında ne olduğunu biliyordum: Gençliğimde sık sık gidip geldiğim ve Nietzsche'yi *Zerdüşt*'üne götürmüş olan o patika. Nietzsche gölün kenarından geçen bu yolda yürüdüğünde sık sık ağladığını, "ama duygu değil, sevinç dolu gözyaşları" döktüğünü yazmıştı. Nietzsche'yi bir kütüphanede veya bir kahve dükkânında okuduğunuzda bunu deli bir adamın mübalağası veya saçma sapan sözleri olarak algılamanız mümkündür. Ama orada öyle algılamazsınız. Alpler'de mübalağa diye bir şey yoktur. "Duygularımın şiddeti," demiştir Nietzsche, "beni ürpertiyor ve yüksek sesle gülmeme sebep oluyor."

Gölün karşı kıyısında, çimenlerle kaplı küçük bir çıkıntının üzerinde piramit şeklinde tek bir taş durur. Artık onun kayda değer şekilde geniş olduğunu bilsem de sanki omuz yüksekliğindeymiş gibi hatırladım, gerçekte iki insan yüksekliğinde, çevredeki dağları ufak çapta yansıtan bir taş. Onu ilk gördüğümde beceriksizce üzerine çıkmaya çalışmıştım. O taş belki de Nietzsche okumak için en büyük nedendi. Bu, eminim ki, İsviçre'ye tekrar gelmeyi kabul etmemi sağla-

yan yegâne sebepti. Nietzsche *Ecce Homo*'da, "Şimdi *Zerdüşt*'ün geçmişini anlatmalıyım," diyerek okurunu hazırlar. Sonrasında da şöyle der:

"Bu eserin temel düşüncesi, bengi dönüş fikri, tamamen ulaşılabilir olan o en yüksek olumlama kaidesi 1881 yılının Ağustos ayına dayanır: Bir kâğıda altında şu notla kaleme alınmıştır: 'İnsan ve zamanın 1900 metre ötesinde.' Silvaplana Gölü'nün kıyısı boyunca ağaçlar arasından yürüdüğüm gün, Surlei'nin fazla uzağında olmayan piramit şeklindeki muhteşem bir kayanın önünde durdum. Bu fikrin bana geldiği an, işte o andır."

Biz kayanın önünde durmadık, Sils-Maria'nın küçük köyüne girdik, postaneyi ve tek bakkal dükkânını geçip Hotel Edelweiss'e gittik. Otelin arkasında, ağaçlıklı tepenin hemen dibinde tıpkı hatırladığım gibi 'Nietzsche Evi' bulunuyordu. Kapısı ve panjurları aynı renkte olacak şekilde yeniden boyanmıştı. On yedi yılın ardından, değişen hiçbir şey yokmuş gibi görünüyordu. Orası Nietzsche'nin sonsuz dönüşü tasarladığı yer olan piramit şeklindeki kaya değildi ama işe yarardı. Harika, korkunç bir fikirdi:

Ya bir gün veya bir gece yarısı şeytan en ıssız yalnızlığına gizlice sokulup sana şunu derse: "Geçmişte ve şu anda yaşadığın bu hayatı bir kez daha, hatta defalarca yaşamak zorunda kalacaksın, yeni hiçbir şey olmayacak ama her acı, her neşe, her düşünce, her iç çekiş ve hayatında tarif edilemez bir şekilde küçük ya da büyük olan her şey sana geri dönmek zorunda, hepsi de tamamen aynı sırayla ve art arda.

Şu örümcek, ağaçların arasından görünen şu ay; hatta şu an ve ben bile..."

Hakikaten, "Ya derse?" Nietzsche'nin şeytanı asırlık bir metafiziksel önermeyi ifade ediyor, yani gerçekliğin hareketi en iyi kendini yutan bir yılanla; döngülerle ve bu döngülerin çevresini merkez kabul eden daha küçük dış döngülerle ifade edilir. Hinduizm ve Budizm, her ikisi de kendilerine has çeşitli yollarla karma doktrinine benzer bir şeyi ifade eder. Her şey tekerrür yoluyla olur. Bir bina harap olur ve aynı yere bir daha inşa edilir. Buzullar her gün hareket eder, bu yüzden yağışlar da, yaşamlar da. Eski yeniyi doğurur, o da hemen, değişken oranlarda, eskir veya yaşlanır.

Nietzsche'nin kahramanı olan Schopenhauer'ın bu kozmik hususa dair ifadeleri vardır fakat bunu ciddiye almanın genellikle zayıflatıcı psikolojik etkileriyle yüzleşmek demek olduğunu açıklar. *Studies in Pessimism* adlı eserinde, "İki ya da üç nesli görecek kadar yaşayan kişi, bir panayırda büyücünün çadırında bir süre oturmuş ve yaptığı numaraya peş peşe iki ya da üç kez şahit olmuş biri gibidir. Numaralar sadece bir kez görülmek içindir, özgünlükleri yok olduğunda kandırma etkileri de son bulur." Nietzsche buna büyük ölçüde katılıyor ve birçoğumuzun, ekseriya, her şeyi sonsuza dek tekrar etme niyeti tarafından ezileceğini düşünüyordu. Yıllar boyunca belirsiz bir geleceğe sahip olacak tek bir hayatın kederini, sıkıcılığını, hayal kırıklığını hafifletmek için böyle bir yola başvurmak; işte bu hakikaten cehennem gibiydi.

Nietzsche Evi'ni ardımızda bırakıp Sils'i ikiye bölen nehrin karşısına, bizi şehrin yukarılarına götüren birbirine benzer üç kısım yolu geçtikten sonra nihayet bir kez daha

Waldhaus'a vardık. Nietzsche'nin şeytanı bengi dönüş konusunu henüz bitirmemişti. Bu metafiziksel tanımlamanın ötesindedir ya da Schopenhauer'ın durumunda, yaşamın neden böylesine korkunç bir monotonluğu olduğuna getirilmiş bir açıklamadır. Bu, kelimelerle değil, yaşamın seyrinde karşılık verilmesi gereken bir meydan okuyuş, daha doğrusu bir sorudur: "Her şeyde şu soru vardır: 'Bunu bir kez daha ve tekrar tekrar istiyor musun?' İşte bu soru eylemlerinizin üzerine en ağır yük olarak binecektir! Aksi takdirde bu nihai ebedi tasdike ve mühre *her şeyden daha tutkulu bir arzu duymak için* hayata ve kendinize nasıl bu kadar hevesli hale gelmek zorunda kalırsınız?"

Biz, William Butler Yeats'in deyişiyle, "her şeyi tekrar yaşamaktan memnun" muyuz? Bu anlamda memnun olmak; kaçınılması mümkün olmayan bir kadere boyun eğmek, ninniyle uyutulmak veya dikkatinin başka tarafa yöneltilmesi demek değildir. Bu her şeyi, sonsuza dek, tekrar yapacağınızın vâkıfıyla *gönül rahatlığı* yaşamanızdır. Son dönemeç olan Waldhaus'un araç yoluna girerek otelin saçaklı girişinin altında durduk. Nietzsche bengi dönüşün tasdikinin sadece kişinin hayata ve kendine uyumlu olmayı başarabilmesi ve bunu istemesi durumunda mümkün olacağını ileri sürer.

Uyumlu olmak, Nietzsche'ye göre, ne düşüneceğimize, anlamı nereden bulup türeteceğimize yürekten karar vermektir. Ona göre sonsuz monotonluğun ürkütücü tarafı, mutlak sorumluluğu üstlenmedeki bitmek bilmez itici güçtür: Kişinin tercihleri sürekli tekrarlanacaksa, o halde bunlar "doğru" tercihler olsa iyi olur. Bir kararın "doğruluğunun" bazı ahlaki veya dini harici standartlar tarafından onaylanabileceğini düşünmek çok çekici gelebilir fakat Nietzsc-

he, okurlarının bu cazibeye direnmesini ister. Nietzsche'nin şeytanı bize sonuçta yapayalnız olduğumuz bir anda gelir, sorduğu soru yalnızca kişinin "en ıssız yalnızlığında" duyulabilir ve bu sebeple cevap herhangi bir fikir birliğiyle veya kişisel olmayan kurumlar adına verilemez. Bu, doğrusu, cevapların en kişisel olanıdır, ferdi bir tercihi her daim belirleyendir. Elbette istediğiniz her şeyi tercih edebilirsiniz, mesela evlenmeyi veya çocuklar yetiştirmeyi, ama sakın yalandan yapmayın çünkü böyle şeylerin içsel ve hakiki değerleri vardır ancak şakaları yoktur. Bunu yalnızca onları tercih ettiğiniz ve onlara sahip olmaya hazır olduğunuz için yapın. Hayatımızın hikâyesinde bu tercihler bize, sadece bize aittir ve her şeye değerini veren de budur. İnsan ancak bunun farkına vardığında ebedi tekerrürle, bütün döngüyle, ezilme riski olmadan yüzleşmeye hazırlıklı olur. Ancak o zaman insan Yeats ile birlikte, "bir kez daha," diyebilir ve bunu yürekten söyler.

Uzun bir zaman boyunca, "bengi dönüş"ün en iyi sonsuzluğun antik simgesi, kendi kuyruğunu yiyen yılan *ouroboros* olarak anlaşılabileceğini düşündüm. Saldırgan ve her şeyi yutan sonsuzluk, eşit ölçüde yok edip yaratır. Hayvan boş yere kendini yakalayıp sahip olmaya çalışır ama böyle yaparak kendinden daha çok çekip ayırır. Fakat belki de "bengi dönüşün" her zaman böyle nahoş ve tekinsiz olması gerekmiyordu. Alpler'in vadilerinden geçerek dağlara doğru yürüdüğünüzde, bazen eski çiftlik evlerinin önünden geçersiniz. Özel bir yanları yoktur. Bir süre sonra hepsi gözünüze aynı görünür. Ama öyle değillerdir. Bazılarının sayısız mevsim tarafından aşındırılmış yan taraflarında, kapı kasalarının üzerinde, pencere altlarında kadim ve güven verici bir oyma

figür bulunur. Üç tavşan, birbirine değen kulaklarla birleştirilmiş, biteviye çalışan bir atlıkarıncanın içindeymiş gibi birbirlerini kovalıyorlar. Bu "üç yabani tavşan" baktığınız her yerdedir: İran'daki on ikinci yüzyıla ait metal işçiliğinden İngiltere'nin Devon kentindeki ortaçağa ait kiliselere, Almanya'daki on sekizinci yüzyıl sinagoglarına kadar. İbranicede *shafan, shafan, shafan* diye geçer. Sembol daire içinde, merkezden çevreye doğru akıcı ve devam eden bir hareketi gösteriyor. Yabani tavşanlar yeniden doğuşun bir simgesi. Aynı zamanda kadim Alman bulmacalarında sorulan bir bilmece: "Üç yabani tavşan üç kulağı paylaşıyor ama her birinin iki kulağı var." Dikkatle baktığınızda hakikaten optik bir yanılsama olduğunu görüyorsunuz. Bazı kişiler buna Penrose üçgenindeki[34] veya Escher'in gravürlerindeki[35] gibi "imkânsız cisim" diyor. Waldhaus Oteli'nin önünde durduğumuzda o sembolü düşündüm: Muammalı ama ille de rahatsız edici değil. Biraz déjà vu gibi.

Arabayı otelin araç yoluna park ettim, anahtarını cebime koydum, ancak o zaman uçakta giydiğim pantolonu hâlâ değiştirmemiş olduğumu fark ettim. Becca akşam saatinde

34 Üç çubuk olarak da anılan bu geometrik şeklin imkânsızlığı, her bir kenarı oluşturan dikdörtgenler prizmasının ikili olacak şekilde birbiriyle doksan derecelik açılarda kesişmesidir. Bu şekilde bir üçgen yaratmak geometrik olarak Öklidyen uzayda ve üç boyut içerisinde imkânsızdır, sadece yanılsama sayesinde başarılabilir. (ç.n.)
35 Dünyanın en ünlü grafik sanatçılarından biri olan Maurits Cornelis Escher, Hollanda'nın Leeuwarden şehrinde doğmuştur. "Ascending and descending" gibi sözde imkânsız yapı çizimleri ve "sky and water" gibi dönüşüm baskılarıyla ünlüdür. Mimari, perspektif ve imkânsız alanlar üzerine çalışmalar yapan Escher, eserleriyle hâlâ dünyadaki milyonlarca insanı hayrete düşürmeye devam etmektedir. Çalışmalarında keskin gözlem yeteneğini ve kendi fantezilerinin dışavurumunu görebiliriz. (ç.n.)

içtiği sütün bir kısmının keyfini çıkarmış, uçak türbülansa girdiği sırada da kalanını üstüme dökmüştü. En azından süt artık kurumuştu. Berbat görünüyor, çok kötü kokuyordum. Ebedi tekerrürde ustalaşmak için son bir şey daha yapmalısınız. Sadece tek bir şey: Varoluşun en nahoş taraflarını –hem büyük hem küçük iğrençlikleri– bile kucaklamak. Yaşamda meydana gelen hadiselerin birçoğu hiç de tercih konusu değildir. Birdenbire olur ve geliyorum demez: Büyük bir tufan, bizi bir şekilde koruyan veya boğan bir kaza fakat Nietzsche'nin deyimiyle, "Kader bizi vurmadan önce, onu yönlendirmeliyiz."

Arabanın arkasından, "Burası mı?" diye soran kısık bir ses geldi.

Evet, orasıydı.

Waldhaus'u ilk ziyaretimde epey yetersiz beslenmiş vaziyetteydim ve çıkarken de detayları fark edemeyecek kadar sarhoştum. 1908 yılında, Nietzsche'nin *Putların Alacakaranlığı*'nın yaldızlı, yeni sanat akımını yansıtan, çoğu meslektaşının filozofun görür görmez tiksinip uzak duracağını düşündükleri ciltli yeni baskısının çıktığı yıl inşa edilmişti. Muhtemelen Waldhaus için de benzer bir yargıya varmıştı. Nietzsche Sils-Maria'da kaldığı süre zarfında sıklıkla kıt kanaat geçinmeye sarılan bir sadeliğe meyletti.

"Hayatta burada kalmazdı!" diye espri yaptı Urs Kienberger. Kendisi altmışlı yaşlarında, otelin sahibi olan aileye mensup, canayakın ve sessiz bir adamdı. Kienberger, Chur'dakilerin veya başka yerlerde sonraki neslin idaresine geçen diğer mekânların hikâyesinden farklı olmadığını keşfettiğimiz Waldhaus'un efsanevi geçmişi boyunca rehberimiz olacaktı. Oraya vardığımız akşam, Kienberger bizi giriş

salonunda ismen hitap ederek karşıladı. Hiçbir şekilde *mal sahibi* ifadesini kullanmadı, kendini "otelci" olarak tanımladı. İlk başta bunun sahte bir alçakgönüllülük ya da kendini olduğundan önemsiz gösterme çabası olduğunu düşündüm ama Kienberger açıklama yaptıkça bir anlam ifade etmeye başladı. O görkemli peri masalı şatosu görüntüsünün altında Waldhaus'un aslında yüz kırk kadar personelle eşleştirilmiş sadece yüz kırk odası vardı. Önünden sadece geçilip gidilecek bir otel değil; bir konaklama yeriydi, tıpkı "içeri girin ve bir süreliğine *konaklayın*," der gibi. Adorno, Mann ve Hesse gibi birçok entelektüel de gelip burada kalmışlardı.

Becca meşe ağacından lambri kaplı giriş salonunda mermer zeminle parlak kırmızı rengi ve canlılığıyla bariz yaşına meydan okuyan Şark halısı üzerinde koştururken sürekli bıcır bıcır konuştu. Otel altı nesildir Kienberger'in ailesine aitti. Belki zaman içinde, devasa yapının her koridoru boyunca uzanan halıyı mucizevi bir şekilde temiz tutmanın sırrını öğrenmişlerdi. Sonradan anlaşıldığı üzere Kienberger neticede bir "otelciydi", zamana meydan okuyan bir mekânın kâhyasıydı. Gelecekte, büyük ölçüde el değmemiş olarak kalmayı vaat eden geçmişe ait bir yapıydı. Aklımdan geçenleri tahmin ederek, "Burası bir müze değil," dedi. "Yaşıyor ama çok fazla değişmeden. Belki de bir nehrin ortasındaki bir kayadır."

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce inşa edilmiş ve savaşın yıkıcı etkilerinden korunmuş olan Waldhaus 1920'lerde rüştünü ispatlamıştı. Fakat o dönemin birçok oteli gibi sadece o çağ *için* inşa edilmemişti. "Büyük bir otel," dedi Kienberger laf arasında, "ama gösterişli değil." Gösteriş dikkat dağıtırdı, parlak çanları ve zilleri bizi hayatın dünyevi işlerinin öte-

sine taşımak, bizi başka bir yere götürmek içindi. Waldhaus göz kamaştırıcı ve dikkat dağıtıcı değildi. Otelcimize göre bir "mekân lüksü" sunuyordu: Keşfedecek, düşünüp taşınacak, ardında bırakıp gidecek, mesken tutulacak bir mekân. Sadece mekân. Bizim dünyamızda, birtakım eşyaların ve sahip olunanların konulduğu bu mekân genellikle ağzına kadar doldurulur. Aslına bakılırsa, yalnızca doldurulmuş olduğu durumda değerli olur. Bir başka deyişle, mahvolduğu noktada. Mekân *sıfatıyla* mekân doğrusu tamamen kullanışsız ve ender rastlanır bir lükstür. Kienberger'in aklımdan geçenleri nasıl okuduğunu bilmiyorum –belki de onun uzmanlık alanındaki biri bunu yapmayı da öğreniyordur– ama turumuz bitip konaklamamız başladığında son bir söz daha etmek için bizi kenara çekti. Bir otelin varlığını sürdürmesinin belli başlı uygulanabilirliklere dayandığı aşikârdı: Çay, zamanında gelmeliydi böylece soğumamış olurdu. Fakat – vadi manzarasına açılan pencerenin önünde sonlanan uzun koridoru işaret etti– "her şeyin tatbiki mümkün olsaydı ne kadar yazık olurdu."

Waldhaus turu bizim ya da en azından Carol'la Becca'nın kalacağı odanın önünde son buldu. Ben henüz Sils-Maria'daki ilk gecemi nerede geçireceğime karar vermemiştim. Bir yolunu bulup bizi göl manzarasına sahip iki yüz kırk dört numaralı odaya ilave bedel olmadan alacaklardı. Oda kapısının kilidi vardı ama kullanılması şart değildi. Odanın adı Bellavista'ydı, yani "güzel manzara" ve hakikaten de öyleydi. Bu manzaranın Via Mala'nınkiyle olan tezatlığı şaşırtıcıydı. On dokuz yaşındayken, oraya geliş yolumda, Splügen'in dışında, Andeer ile Thusis arasında uzanan meşhur bir geçit olan dar bir köprünün kenarından etrafa bakmıştım.

Köprü sadece üç metre genişliğindeydi fakat koyaktan yüzlerce metre yukarıdaydı. Kenara yanaşıp aşağıya bakarken ilk kez vertigonun[36] düşme korkusuyla değil, aslında isteyerek atlama korkusuyla bağlantılı bir baş dönmesi olduğunu fark ettim. Öylesine bariz bir açıklıkta insan birçok şey yapmak isteyebilirdi. Bu, Sils-Maria'ya yaptığım ilk seyahatte çarçabuk öğrendiğim bilgi, ilk anda gelişen duyguydu.

Bellavista'nın etrafı korunaklıydı ve en azından şimdilik bu fark hoşuma gitmişti. Sils-Maria'nın meşhur bulutları Majora Geçidi'nin üzerine iniyor, dağların etrafından usulca dolaşıyor ve şaşılacak bir hızla aşağıdaki vadiye doğru yol alıyordu. Penceremiz hemen hemen ağaç sınırı hizasındaydı, bulutların görüntüsü ve güneş ışığı içeri doluyordu. Bir Cizvit[37] ve otelin uzun süreli konuğu olan Albert Ziegler, "Ben dışarı bakmıyorum," diye yazmıştı, "Yukarı Engadine'in göl manzarası odaya bakıyor. Geriye doğru adım atarsam, pencerenin kare kasası renklerine ve şekillerine bakabildiğim ama tarif etmemin mümkün olmadığı bir tablonun çerçevesini oluşturuyor." Becca'nın bile manzara karşısında dili tutuldu. Üçümüz pencerenin önündeki geniş yazı masasına oturup akşam yemeğimizi yedik. Bıraktık, karanlık yavaş yavaş çökene kadar son güneş ışıkları odamıza dolsun.

Bir şair ve Dante hakkında çalışmalar yapmış bir bilim insanı olan Remo Fasani bu köye ve bu otele bayılıyordu ama bir insanın Sils-Maria'yı Nietzsche'yle aynı sebeple sevmesinin şart olmadığını ileri sürüyordu:

36 Vücudun denge sisteminde yaşanan bir sorun nedeniyle ortaya çıkan baş dönmesidir. (ç.n.)
37 Hıristiyanlıkta 16. yüzyılda ortaya çıkmış ve adına İsa Derneği de denilen bir tarikat, bu tarikata mensup Hıristiyan kişi. (ç.n.)

Nietzsche yüz yıldan uzun bir zaman önce,
Yalnızlık ve sessizlik arayışıyla geldi bu yere.
Burada aldı Zerdüşt armağanını,
Zamanı yıkıp bütün ayrıntılarıyla sunan o üstinsanı.

Birçok yaz, ben de geldim buraya,
Sessizlikle ve kendimle zaman geçirdim burada.
Mısralar ve denemeler yazıyorum
Eski olanları yeniyle birleştirme amacıyla.

Nietzsche değişimde en üst düzeyi istedi:
Cesur bir yeni dünyada öncülük edecek
Ölü yakılan bir odun yığınıyla
Geçmişi ateşe vermek
Buna karşılık, benim istediğim geçmişin yaşaması
Hem şimdiki zamanda hem de gelecekte
Ve hep yeniden bir bütünmüş gibi titreşmesi.

Korkarım ki Fasani bu konuda yanılıyor. Nietzsche de bunu istiyordu: Geçmişin hem şimdiki zamanda hem de gelecekte yaşaması, yeniden bir bütünmüş gibi titreyecek zamana sahip olması. Bengi dönüşün vazifesi budur. Fakat bu –yine, korkarım ki– çok zordur. Ayrıca Nietzsche bunu yapmadığında ya da başaramadığında genellikle bir şeyleri ateşe vermeye kâfi gelecek derecede mutlu ya da üzgündü.

İKİNCİ BÖLÜM

ÂŞIK ZERDÜŞT

Hangi çocuğun bir nedeni olmaz ki
ağlamak için anne babasına?
Yeryüzünün anlamına yaraşır ve olgun gördüm
bu adamı: Fakat karısını gördüğümde yeryüzü
bana bir duygusuzlar meskeni gibi göründü...
Bu adam gerçeklerin arayışı içinde
bir kahraman gibi çıktı dışarı ve nihayetinde
sadece biraz süslü bir yalan elde etti.
Evliliğim, diyor ona.

-Friedrich Nietzsche,
Böyle Buyurdu Zerdüşt, 1883

Ertesi sabah Carol'ın yanında uyandım. Zürih'ten oraya araba sürdükten, Becca'yı doyurup yıkadıktan sonra gerçek bir filozof olma enerjisi ve isteği bulamadım içimde. Nietzsche Evi'ne sadece adımlarca mesafedeydim ama yine de son derece uzak göründü gözüme. İlerideki günlerde oraya gidecektim, kendi kendime bunun sözünü verip Carol'ın yanına kıvrılarak ona sarıldım ve biten günle beraber ben de dünyayla bağımı kestim.

Ama artık uyanmıştım. Saat sabahın üçünü on altı geçiyordu. Küçüklüğümde, annem bana "sinsi sinsi dolaşan yaratık, gecenin her saatinde evimizin koridorlarında sürünen küçük bir gececil canlı" derdi. Örnek bir anneydi, hâlâ da öyledir, sinsi yaratığına her gün sabırla yatağına geri dönmesini söylerdi. "Gerçekten uyumalısın, ayıcık. Yarına dinlenmiş olman gerek," derdi. Onu dinlemeye çalışırdım. Fakat hep iki ses, yani yaklaşık dört yaşımdayken babamın bizi terk edip gitmesinin birkaç ay sonrasında başlayan ve şahsımla ben arasında gelişen içsel bir diyalog yüzünden dikkatim dağılıyordu.

Nietzsche'nin içindeki seslerin ve dolayısıyla da uykusuzluğun sonu gelmiyordu. "Şahsım ve ben kendimizi sürekli yoğun bir sohbet içinde buluruz," diye itiraf etmişti, "etrafta bir arkadaş yoksa buna nasıl tahammül edebilirim?" "Münzevi kişinin arkadaşı," der Nietzsche okuruna, "her zaman üçüncü kişidir, şahsının ve kendisinin 'derinliklere dalmasını' engelleyen mantar bir şamandıradır." Yıllar boyunca annem o arkadaş ve koruyucu oldu fakat yetişkinliğe adım atarken sinsi dolaşmalarım daha gizli hale gelip kaçamaklara dönüştü.

Nietzsche haklıdır: Yanında bir arkadaş olmadan, çok fazla derinlere dalmak mümkündür. Eş dost, hatta sevdiklerin olduğunda yüzeyde kalmak daha kolaydır; insanın nefes almasını ve hayatın uygulanabilirlikleriyle başa çıkmasını sağlar. Ama insan bazen biraz olsun derinlik de ister. Nietzsche'nin Sils-Maria'ya gelir gelmez nerede bulunduğunun arkadaşlarına söylenmemesiyle ilgili annesine söylediklerini anımsadım. Ziyaretçi istemiyordu. Nietzsche'nin önceki yatak odasında, Stefan Zweig'a göre, tek bir sahip olunan

eşya vardı; "ağır ve kaba görünüşlü ahşap bir sandık, içinde de iki gömlek ve bir takım elbise." Başka hiçbir şey. "Bunun dışında sadece kitaplar, elyazmaları ve bir tepsinin içinde de sayısız şişe, kavanoz, ilaç tertibi... Bilhassa da uykusuzluk hastalığına karşı kullanılacak ürkütücü yatıştırıcılar, kloral hidrat[38] ve Veronal.[39] Korkunç bir zehir ve ilaç cephaneliği fakat bu tuhaf odadaki bomboş sessizlikte tek yardımcılar, onlar..." Nietzsche envai çeşit ilaca ve sakinleştiriciye rağmen *Zerdüşt*'ün ilk bölümünü yazdığı günlerde zorlukla uyumuştu.

Gece üç otuz sekiz olmuştu. Yıllar geçtikçe uykusuzluğu nasıl kullanacağımı ya da en azından nasıl değerlendireceğimi yavaş yavaş öğrenmiştim. Bu, bir ebeveyn için başka türlü bir dağılmış varoluş içinde kutsanmış bir sakinlik sağlar. Bu aslında günler sonra sahip olduğum ilk yalnızlık anıydı. Babalık, doğası gereği bir birliktelik meselesidir. Çocuklardan biraz uzaklaştığınız zaman bile –tabii umarım bitkinlik veya iyi bir karar verme süreci sebebiyle– onlar hep yanınızda olur. Neyse ki genellikle bireyselliğinizin, yetişkin hayatınızın sizden çalındığını veya tamamen yok edildiğini umursamayacağınız kadar sevimli ve neşeli oluyorlar. Fakat sabahın ilk saatlerinin kusursuz sessizliğinde bir ebeveyn olmakla aynı zamanda yalnızlığın da kaybedildiğini hatırlamak hemen hemen mümkündür. Battaniyeyi tekrar çekip Carol'ın etrafına sıkıştırdım, bacaklarımı kaydırarak yataktan indirip ağırlığımı dikkatlice şilteden yere verdim. Carol yatakta dönmedi. Becca kıpırdamadı. Bir yürüyüşe çıkmanın tam zamanıydı.

38 Uyku getirmesi için kullanılan bir tür sakinleştirici tertip. (ç.n.)
39 (Barbiton) Bir çeşit uyku ilacı. (ç.n.)

Waldhaus'un ana koridoru, kırık beyaz duvarları ve parlak kırmızı halısıyla, aşağı yukarı yüz seksen metre kadar, otel boyunca uzanıyordu. Bina üç katlıydı, o yüzden tam bir "keşfe çıkma" olacaktı. *Keşfe çıkma* da annemin kullandığı terimlerden biridir. Erkek kardeşimle ben yazın canımız sıkıldığında ve yapacak yaratıcı bir şeyler bulamadığımızda, annem bizi arabaya bindirir ve yürüyüş yapacağımız yeni bir yere götürürdü. Sadece yürümeye, koşmaya değil. Çünkü annem koşabilen biri değildi. Onunla olan gidilecek bir yerin olmadığı, boş boş dolaşmalardan ibaretti. İlk başta yürüyüş temposu beni çileden çıkarırdı ama annem etrafı tam manasıyla görebilmemin en iyi yolunun bu olduğunu izah etti, ardından da gösterdi. Etraftan kasıt: Ağaçlar, yapraklar, böcekler, dereler, fikirlerdi. Günlük hayatımızda bakmadan aceleyle geçtiğimiz veya kasten üzerine basıp geçtiğimiz şeylerdi. Bellavista'dan sessizce çıkıp Nietzsche'yi aramaya koyuldum.

Nietzsche 1881'in yazında ebedi tekerrürü düşündüğünde aynı zamanda sonsuz sorumluluğunu taşıyabilecek, ilk kez ve ebediyete kadar hayatın kararlarını üslenebilecek bir figürü de düşünmeye başladı. Bu, Nietzsche'nin kendisi değildi –hem de hiçbir şekilde– hatta Zerdüşt bile. O figür *Übermensch*, namı diğer Üstinsandı. İnsaniyet, Zerdüşt'e göre, yaratıkları bu süperinsan idealine bağlayan bir ip ya da köprüden başka bir şey değildi. Dikkatle, istikrarlı bir şekilde kat edilmesi gereken bir şeydi. 1882'de, Nietzsche ilgisini bu büyük felsefi hedefe yöneltmeye başladığında

öncelikli olarak ele alınması gereken birtakım gerçekçi engellerle karşılaştı. Bu engellerden biri de aşka sabretmenin zorluğuydu.

Übermensch kök salarken Nietzsche'nin arkadaşlığa ilişkin duygu ikilemi de iyice yerleşti. Bütün bunlar dışarıdan bir insanın hayata bakış açısındaki kuramsal gelişimi gibi görünür. Ama öyle değildir. Aslında en karşıt ve sarsıcı şahsi çöküşlerin zemin hazırladığı kuramsal bir dönüm noktasıdır. Belki bu yorum "biyografik yanılgı"[40] diye bilinen olguya daha yakındır: Bir yazının biçimiyle içeriğini yazarının hayatına bağlama yanlışına düşme. Fakat Nietzsche örneğinde bu yanılgıdan kaçınmak imkânsız ve akılsızca görünüyor. "[*Zerdüşt*'ümün] neredeyse her kelimesinin altında," diye yazmıştır Nietzsche, "şahsi bir deneyim, en yüksek seviyede bir kendini aşma eylemi vardır."

Her şey 1873'te, Zerdüşt var olmadan yıllar önce başladı. O zamanlar Nietzsche hâlâ Wagner'lerle sıkı fıkıydı ve Romantik kurtuluşa dair umutları en azından kısmen de olsa yaşıyordu. Sonra Paul Rée ile tanıştı. Arkadaşı Erwin Rohde'a onun hakkında, "Schopenhauer'ın izinden giden Rée adında çok düşünen ve yetenekli bir adam," diye yazdı. Varlıklı Yahudi bir ailenin üçüncü çocuğu olan Rée, Leipzig'de felsefe okumuş ve Nietzsche ile sadece Schopenhauer değil, aynı zamanda tarih ve ahlakın kökenleri konusunda da ortak ilgi alanları vardı. Bitirme tezini Aristo'nun *Ahlakı* üzerine yazan Rée özellikle de özgecilik sebebiyle hayran kalmıştı; bu başkalarına duyulan ilginin, Darwinci evrim tarafından seçilmiş doğuştan gelen bir kişilik özelliği olması onu bü-

40 Kültürel eleştiride yaratıcı sanatta, edebiyatta veya müzikte eserlerin, yazarlarının hayatının bir yansıması olarak yorumlanabileceği görüşünü eleştirmek için kullanılan bir terimdir. (ç.n.)

yülemişti. Nietzsche bu durumu reddetme noktasına gelmiş olsa da, aslında *Ahlakın Soykütüğü Üzerine*'de alternatif görüşü öncelikli olarak katı bir şekilde takdir etti ve iki genç adam yakın arkadaş oldu. Hem de çok yakın, en azından Wagner'lerin konforu için.

On dokuzuncu yüzyıl boyunca "Yahudi," bir sürü kültürel ve politik kötülüğün günah keçisi haline geldi. Wagner'in Yahudi düşmanlığı derinleşti. *Müzikte Yahudilik*'i[41] yayımladı, ilk önce anonim isimle 1850'de ve sonrasında tekrar kendi ismiyle 1869'da. İbranicenin şahsi estetik duyguları öldüren "gıcırtılı, cızırtılı, vızıltılı bir burundan konuşma dili" olduğunu ileri sürdü. Bu deneme yazısı günümüzde Yahudi aleyhtarı edebiyatın önemli bir delili olarak görülmektedir fakat aslında Wagner'in ölene kadar kaleme aldığı birçok kısa denemeden sadece biriydi. Wagner bu satırlarda şöyle yazmıştı: "Alman kültürü ancak Yahudiliğin tamamen terk edilmesiyle kurtarılabilir. Wagner için Rée, Nietzsche'nin küçük arkadaş çevresine dahil olmuş hoş karşılanmayan biriydi.

Nietzsche 1876'da Wagner'in Bayreuth'unu terk ettiğinde, bunu asıl itibarıyla yanında hazır bulunan Rée ile yapmıştı. Festival sona ermeden, ikisi beraber Basel'e kaçmışlar ve Nietzsche'den beş yaş küçük olan Rée asistanlık ve sırdaşlık rolünü üstlenmişti. Nietzsche o zamanlar annesine, "Birlikte çok mutluyuz," diyerek haberi vermişti. Bu iki adamın gerçekte birbirlerine âşık oldukları konusundaki şüphelerim lafı bile edilmeyecek kadar az çünkü beklediğim gibi, onlar birbirlerinin en iyi arkadaşıydı. Nietzsche bu süre boyunca onu gözünün önünden ayırmadı, dolayısıyla Rée

41 Das Judenthum in der Musik.

ona perdeleri çekilmiş, panjurları kapatılmış karanlık yaşam alanında saatlerce eşlik etti. Ve Bayreuth'ta dedikodular yayılmaya başladı. Bu iki bekâr adam karanlık odalara kapanmış ne yapıyorlardı? Wagner'in bir teorisi vardı ve bunu kıtanın kültürel çevrelerinde sessizce yaydı. Nietzsche'nin kötü durumdaki gözleri haddinden fazla mastürbasyon yüzünden öyle olmuştu; mastürbasyon takıntısı, patolojik kadınlarla sevişme korkusu yüzünden gelişmişti; kadınlardan korkması gizli bir homoseksüellik sebebiyleydi ve homoseksüelliği Nietzsche'nin o Yahudi'yle, Paul Rée'yle olan karanlık arkadaşlığına açıklama getiriyordu. Bu ipe sapa gelmez, kötü niyetli bir dedikoduydu ama yıllarca dilden dile dolaştı ve kısmen de olsa Nietzsche'nin dağlara kaçmasının sorumlusuydu.

Belki de Nietzsche müzik canavarını son bir kez kışkırtmakta ısrar etmemiş olsaydı bu dedikodudan paçayı kurtarabilirdi. Nietzsche 1876 yılının Ekim ayında annesi ve kız kardeşine, "İşte artık Sorrento'dayız!" diye haber vermişti. Rée tatilde ona katılmıştı ve su muhteşemdi. Sadece tek bir problem vardı: Orası aynı zamanda Wagner'lerin de tatil yaptıkları yerdi. Nietzsche 4 Kasım tarihinde Wagner'le son bir kez daha görüştü. Aralarındaki sohbetin içeriğine dair birçok tartışma vardır ama bir konuda hemfikir olunmuştur: Tam anlamıyla hoş geçmemiştir. Wagner'in *Parsifal*'i, bütün bariz erkeksiliğiyle, Hıristiyanlık imalarıyla Nietzsche ve Yahudi arkadaşının yollarını ayırışının detaylı bir açıklaması olmasa da değindiği şüphesiz olan tam bir perde arkasıdır.

Dış görünüşe rağmen âşık olmak, gerçek sevginin işaretlerinden biri olabilir. Boşanma sürecinin ortasındaki iki insan olan Carol ve benim ilişkimizin başlaması da Kantçılığı-

ma rağmen Nietzsche'nin *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'sinin büyük bir anlam ifade ettiği ender bir anda olmuştur. Tedbirli davranmaktan vazgeçmek, kendini kaptırarak sevmek (ki aynı şey demektir), iyi gün dostlarının dedikodularına tahammül etmek, neredeyse kasten yasak bir ilişki kurmak... Bunlar Nietzsche'nin Rée'den öğrendiği ve üstesinden geldiği şeylerdi. Rée 1882'de Nietzsche'yi Lou Salomé ile tanıştıracak ve Nietzsche'nin kimsenin fark etmediği bir ironiyle "üçlü" dediği arkadaşlığı kurarken bu öğrenilmiş ders de yalnızca daha fazla sağlamlaşacaktı.

Mesele aşk olduğunda Nietzsche'nin ne yazık ki şansı pek yaver gitmedi ama bazı söylentilere bakılırsa geleneksel yollarla kur yapmadaki başarısızlıkları aslında hiç de başarısızlık olarak nitelendirilemezdi, daha ziyade Nietzsche'nin bilhassa yüksek standartlarından kaynaklanmış davranışlardı. Zaman zaman tekeşli ilişkiler konusunda çok anlayışlı olurdu: "İyi bir evlilik arkadaşlık kurma yeteneği temelinin üzerine oturduğundan, en iyi arkadaşınız aslında büyük ihtimalle eşiniz olur." Buna karşın, diğer zamanlarda Schopenhauer'ın hiçbir şeyden çekinmeyen cinsel ayrımcılığını yansıtıyor gibi görünüyordu. "Bir kadın pekâlâ bir erkekle arkadaşlık kurabilir," diyerek bu gerçeği kabul ediyordu Nietzsche, "fakat buna devam edebilmek için beraberinde biraz... antipati bulunmalıdır." *Biraz*, birçok meslektaşının onun daha sonraki yıllarda kadınlara karşı duyduğu antipatiyi tanımlamak için kullandıkları kelime değildi: "Kadın pek çok utanca sebebiyet verir; kadının içinde haddinden

fazla ukalalık, sığlık, öğretmenlik ruhu, dar görüşlü varsayım, haddini bilmezlik ve gizlenmiş patavatsızlık vardır... 'kadındaki ebedi bıktırıcılığın' –ki kendisinde bolca bulunmaktadır!– dışarı çıkmasına izin verilirse, çok yazık olur!" Aynı iğneli bölümde kadının en iyi "sahip olunan" "uçup gitmesin diye bir yerde kapalı tutulması gereken" bir şey olarak anlaşılabileceğini iddia ediyordu. Nihayetinde, Nietzsche'nin sahip olmaya değeceğini düşündüğü eşin bir kafese kapatılması imkânsızdı.

Nietzsche, Lou Salomé'nin adını ilk olarak 13 Mart 1882'de Rée'den duydu. Rée, Salomé'yle Roma'da Akdeniz çevresindeki genç düşünürleri birbirleriyle buluşturduğu bir kültür toplantısı düzenlemiş olan müşterek dostları Malwida von Meysenbug'ın evinde tanıştı. O zamanlar Meysenbug, Nietzsche'ye Salomé ile ilgili şöyle yazmıştı: "Bana felsefi düşüncede seninle aynı sonuçlara ulaşmış gibi geliyor, yani, uygulanabilir bir idealizme yönelik, her metafiziksel varsayımı ve metafiziksel muammaların açıklanmasına yönelik her endişeyi ardında bıraktığı bir noktaya varmış. Rée ve ben seni bu sıra dışı kadınla birlikte görme arzusu taşıyoruz..." Nietzsche daha bu genç Rus'la tanışmadan ona âşık olmuştu.

Nietzsche'nin sevgilisi bir doğal afetti; gizemli, yıkıcı, karşı konulamaz. "Bir daha ondan başka kabiliyetli veya yansıtıcı bir ruh bulamadım," demişti Nisan 1882'de Salomé'yle tanıştıktan sonra. "Lou tanıdığım en akıllı kişi." Hayran olma konusunda yalnız değildi. Salomé'yle ömür boyu bir ilişki yaşamış olan Rilke bu kadının muhteşemliğine şöyle şahitlik etmişti: "Beni ben yapan her şey," diye yazmıştı ona, "senin sayende beni canlandırıp harekete ge-

çiriyor." Freud, Salomé için "usta çözümleyici"[42] diyor ve sürekli onun fikri rehberliğine başvuruyordu. Onu Nietzsche'yle tanıştıran Rée de Salomé'ye âşıktı ve en az bir kere evlenme teklif etmişti. Salomé de onu en az bir kez reddetmişti. Evlenmeye gerek yoktu, en azından henüz. Lou 1861 doğumluydu, Çarlık Rusyası'nın seçkin bir generalinin kızıydı; yirmili yaşlarının ilk yılları boyunca seyahat edecek imkânlara ve özgürlüğe sahipti; sayısız hayranları vardı ve ona sağladıkları tecrübenin çeşitliliğinden keyif alıyordu. Başlı başına muhteşem bir filozoftu ve psikanaliz alanında deneyim kazanan ilk kadınlardan biriydi.

En başından beri alışılmamış bir ilişkiydi. Nietzsche'nin yapacak ciddi felsefi çalışmaları ve evlilikle ilgili kuruntusu, sayıca fazla olmasa da en azından epey kapsamlı bir vesvesesi vardı, böyle bir bağlılığın yaratıcılığını baskılayıp zapt edeceği temeline dayanıyordu. Annesi ve ailesiyle olan boğucu ilişkisi onu yeni kısıtlamalardan sakınır hale getirmişti. İki yıl sürecek bir evlilik; Lou ile tanışmadan önce Rée'ye yapabileceğinin en fazla bu olduğunu söylemişti ve ardından da sırf "sonraki onlarca yıl süresince önümde başarıyla tamamlamamı bekleyen şeylerden dolayı," diye eklemişti. Yine de, Nietzsche aynı düşüncede olacağı biriyle birliktelik kurma arzusunu itiraf etti. "Şu tür bir kadını hasretle bekliyorum..." dedi Rée'ye. Martın sonunda orta yaşa gelmiş olan Nietzsche bavullarını toplayıp kötü şöhretli bir aşk üçgenine dahil olmak için İtalya'ya doğru yola koyuldu.

42 Çocuklukta yaşanan ve kişi tarafından bilinçaltına atılan kötü deneyimler, sonrasında olan bir travma ile bilincin kapısını zorlayıp birtakım rahatsızlıklara ya da davranış bozukluklarının ortaya çıkmasına sebep olduğunda kişi sorunun neden kaynaklandığını bilemez ve bu psikanaliz gerektiren bir durumdur. Çözümleyici, hasta konuşurken ilk aşamada söylenenlerin altında yatanları irdeleyerek ortaya çıkarır. Sorunu ilk tespit eden kişidir. (ç.n.)

Nietzsche Sils-Maria'nın dışındaki piramit şeklindeki taşın üzerinde ebedi tekerrür fikrini bulmuş olabilirdi fakat Zerdüşt'ün saptırmaları için ilham Roma'daki başka bir tür taşın üzerinde de kolayca gelebilirdi, 1882 yılının 26 Nisan'ının öğleden sonrasında söz konusu yer St. Peter's Bazilikası olmuştu. Salomé ile ilk kez boş bir günah çıkarma kabininin içinde buluşmuştu. "Burada bir araya gelmek için hangi yıldızlardan düştük?" Salomé'nin dediğine göre bunlar Nietzsche'nin dudaklarından dökülen ilk kelimelerdi. Tanışmaları resmi olmuştu ve Salomé filozofun resmi tavırlarının kendisini "aptallaştırdığını ve şaşkına döndürdüğünü" yazdı. Fakat çok yakında bu çift arasında her şey daha resmiyetsiz, doğrusu çılgınca olacaktı. Nietzsche ikinci buluşmalarında Salomé'ye evlenme teklif etti. "Yalnız olan," diye açıklar bu durumu Nietzsche, "karşılaştığı kişilere elini çok çabuk uzatır." Salomé teklifini reddetti. Nietzsche tekrar denedi, tam iki kere, fakat başarılı olamadı.

1882'nin ilkbaharında, Salomé yirmi bir yaşındayken Nietzsche ve Rée'ye Roma'dan memleketi Rusya'ya yapacağı seyahatte ona yol arkadaşı olmalarını teklif etti. Tabii ki kabul ettiler. Onunla yolun sonuna kadar gitmediler ama en nihayet Luzern'e ulaştıklarında Nietzsche bir stüdyo fotoğrafı çektirmek için Jules Bonnet'le anlaştı, fotoğraf bu üçlünün ilişkisini gözler önüne seriyordu: Salomé bir at arabasının üzerinde elinde kırbaçla duruyordu, Nietzsche ve Rée de evcilleştirilmiş hayvanların bağlandığı yerde arabayı çekiyorlarmış gibi ayakta duruyorlardı. Nietzsche belki bir kadına ilk ve son kez âşık olmuştu. Yolculuk Nietzsche'nin entelektüel köklerine –İsviçre ve Kuzey İtalya'ya– bir geri dönüştü fakat bu sefer hayran olduğu bir kadınla. Yerler ay-

nıydı ama Nietzsche Salomé'yle olan deneyimin farklı olacağını, yani hayatının ve yazılarının çoğunu niteleyen tuhaf tecridin sonunda üstesinden gelebileceğini umdu.

Nietzsche'nin kendini Salomé'de bulmaktan daha çok istediği bir şey yoktu ve bu neredeyse oldu da. Çift, Mayıs'ta Monte Sacro'ya, İtalyan Alpleri'ndeki Orta'nın yukarısına doğru uzun bir yürüyüşe çıktı. Salomé dönüp bu uzun yürüyüşe baktığında, bu zaman dilimini ilişkilerinin kelimenin tam manasıyla en dikkat çekici kısmı olarak yorumladı. O noktadan sonrası tamamen yokuş aşağı inişti. İlişkileri yoğunlaştıkça Nietzsche'nin bazı erkeklerin erken yetişkinlik dönemlerinde düzenli olarak ziyaret ettiği uç noktalar olan fedakârlıkla bencilce megalomani arasında çılgınca yön değiştiriyormuş gibi görünen felsefi spekülasyonları da yoğunlaştı. Salomé bir çift olarak Monte Sacro'nun tepesinde öpüşüp öpüşmediklerini hatırlayamıyordu fakat Nietzsche'nin neye dönüştüğüyle ilgili söylediklerini anımsıyordu. Sakin bir ses tonuyla, "en büyük korkunun bütün belirtileriyle" bengi dönüşün hikâyesini detaylarıyla anlatmıştı. Ve sonra, sevgilisinin dediklerine göre, Üstinsanın ilk görüntüsünü gün ışığına çıkarmıştı:

"İlk önce, gizemli üst-insan hayalini kendi kendine sarhoş olmuş fanteziler, hayaller ve aşırı sevinç içeren imgelemler vasıtasıyla şekillendirdi; sonra da kendinden kurtulma amacıyla tek bir büyük hamle ile kendini onlarla tanımlama arayışına girdi. Sonunda çift şahsiyetli biri haline geldi; yarı hasta ve mazlum; yarı kurtarılmış, gülen ve üstün olan bir insan. Biri yaratık, diğeri de onun yaratıcısı gibi; biri gerçeklik, diğeri de gizemli gerçeküstü gibi."

Bu beni her zaman gereksiz yere sert vurmuştur. Nietzsche iki yönlü mizacında yalnız değildi. Birçok insan için gerçek ve olası arasındaki boşluk ara sıra bu iki kola ayrılmayı net olarak ortaya sermek için açılır. Fakat bunun Nietzsche açısından derin bir yarık olduğunu sadece tahmin edebilirim. Onun sahip olabileceklerinden çok daha fazlasını istemeye devam ettiğini artık hayal edebiliyorum.

Bir izleyici açısından, bu tip bir zihni kırılma Salomé için olduğu kadar onun için de nispeten rahatsız ediciydi ve Nietzsche onun endişelerini giderip yüreğine su serpmek adına pek bir şey yapmadı. Onun gerçekliği yalnızlıktı ve Salomé karşısında nefes kesici bir imkân olarak duruyordu. Salomé'ye her iki yüzünü de eş zamanlı olarak gösterdi, bu da Salomé'nin Nietzsche'nin hayatının sıklıkla üzerinde yürüdüğü fay hattını görmesini sağladı. Yalnızlığının sonuçlarını ilk olarak şöyle açıkladı: "Benim gibi yalnızlar adına konuşacak olursam, başka insanları yavaş yavaş tanımam gerekir, sevdiklerimi bile." Fakat öte yandan yalnız kişi aynı zamanda cesur yeni olanakları ifade etti: "Açık söylemek gerekirse, seni mümkün olan en kısa sürede yalnız bırakmak isterdim." Bu şüphesiz dürüstçe bir söylemdi fakat aynı zamanda saplantılı ve belki biraz da tüyler ürperticiydi. Nietzsche Mayıs sonunda, Naumburg'da Salomé'ye yazarak birlikte geçirdikleri zamanı hatırlattı: "Bülbüller gece boyunca penceremin dışında öttü. –Rée her açıdan benden ya da olabileceğimden daha iyi bir *arkadaş*, ikimizin arasındaki bu ayırt edici özelliği iyi not et!–[43] yalnız başıma olduğumda, sık sık, hatta çok sık, senin adını yüksek sesle söylüyorum ve bu benim için

43 Vurgular özgün metindeki gibidir. (y.n.)

büyük bir zevk oluyor!" Bunlar Salomé için bile yasaklanmış itiraflardı.

Yaz ortasında, Nietzsche'nin çalışmalarını ve kendini bulma üzerine felsefi bir projesini sunduğu Leipzig'de Rée de Salomé'yle birlikte Nietzsche'den uzaklaşmaya başlamıştı. Nietzsche yıkılmıştı ve bu duruma düşen çoğu erkek gibi öfkeliydi: "Rée ve Lou denen o iki kişi," diyerek burnundan solumuştu 1883'ün Ağustos'unda, "ayağımı bile öpmeye layık değiller (bu haddinden fazla eril benzetme için beni bağışlayın!)" Nietzsche ve Salomé hakkındaki ilk yorumlar, Salomé'nin onun sekreteri ve öğrencisi olduğu izlenimini bırakıyordu fakat mektuplar başka bir hikâyeyi anlatıyordu. Nietzsche'nin ilham perisiydi ve daima ona meydan okuyan kişiydi, onu özgür ruhluluğun gerçek anlamı üzerine düşünmeye iten güçtü. Fakat Salomé bu süreçte kendini ondan kurtarmaya karar vermiş ve sonrasında ondan tam zamanında kaçtığını ifade etmişti.

Nietzsche'nin kız kardeşi Elisabeth ilişkilerine burnunu sokmuştu fakat ağabeyiyle Salomé'nin ayrılığında belirleyici faktör olmaktan uzaktı. Başlarda bu "üçlü" üç özgür ruhun bir keşiş kuralı olacaktı fakat Nietzsche zamanla Salomé'yi bir başka erkek yoldaşla paylaşma fikrinden çabucak nefret etti. "Üç kişi arasında geçen her konuşmada," diye açıkladı, "biri gereksizdir ve bu yüzden konuşmanın derinleşmesine mani olur." Bunun üçüncü tekerleğin atılmasının mazereti olması gerekiyordu fakat 1882 yılının yaz ayları boyunca Salomé Rée'yle değil, Basel'den gelen profesörle arasına mesafe koymaya başladı. Ertesi yıl tamamen terk edilmiş durumda kalan Nietzsche olacaktı.

Ayrılık kendini gösterdiğinde Nietzsche umutsuzca, yapayalnız olan birçok kişinin yapacağını yaptı; olayın üzerine gitti. Hem de gerçekten büyük bir istekle. Lou ona sahip olmayacaksa, önce Nietzsche'nin onu reddetmesi gerekecekti. Ama anlaşma çoktan yapılmıştı, Salomé –iki yıl daha onun yoldaşı olmaya devam edecek– Rée'yle kaçmıştı ve Nietzsche de sadece uzanamadığı ciğere mundar diyerek kendini tatmin etmişti. Salomé'nin ondan ayrılışını hızlandıran yazışmada Nietzsche şöyle demişti: "Böyle mektuplar yazma bana! Bana gönderilen bu rezil ıvır zıvır da nedir böyle? Göremiyor musun? Gözümün önünden kalkıp gitmeni isterdim, böylece sana karşı teessüf duyguları içinde olmama gerek kalmazdı." Bu teessüf kelimesini derin ve kalıcı bir yaranın varlığının bir işareti olarak anlamak mümkün ve muhtemelen de öyleydi fakat artık başka bir şey olduğunu görüyorum; istediklerini yaptıramayan bir adamın göstergesi. Nietzsche, Rée ve Salomé ile olan ilişkisinin "tam da böyle" olmasını istiyordu: Keşiş hayatına özgü ve ideal şekilde ama aynı zamanda ayrıcalıklı, sıkı fıkı ve hep kendi şartlarıyla. Taviz verecek biri değildi ve olmadığı biri gibi davranmakta sıkıntı yaşıyordu. Bir ilişki genellikle sevdiklerimize yalan söylemeyi, onları memnun edebilmek için yarı doğru yarı yalan konuşmayı da kapsar. Neyi söyleyip neyi söylemeyeceğimizi dikkatle ölçer tartarız. Bu aşk oyununun parçasıdır ancak Nietzsche berbat bir oyuncuydu. Aklına gelen her şeyi söylüyor ya da yazıyor gibi görünüyordu ve karşındaki kişiler de ya bu deveyi güdüyor ya da bu diyardan gidiyordu. Salomé bu diyardan ve dolayısıyla da ondan gittiğinde Nietzsche öfkelendi.

Öfkesinin yansımaları Zerdüşt'te, evliliğe karşı olan abuk sabuk sözlerinde, arada sırada muhataplarına garezinde, alı-

şılageldik nezaket ve aklıselimlik barındıran sıradan aşk ilişkilerine karşı tahammülsüzlüğünde görülür. Bu süre zarfında Zerdüşt'ün değişiminin okur tarafından yazarın şahsi çalkantılarını anlamanın bir yolu olarak görülmesinde bir sakınca olmadığını düşünüyorum. 16 Eylül 1882'de Nietzsche Salomé'ye yazdı ve onun sonradan filozofun hayatını yorumlamada kullanacağı bir teoriyi de şahsen onaylamış oldu: "Felsefi sistemleri onları yazanların şahsi kayıtlarının statüsüne indirgeme düşüncen hakiki bir "ikiz beyin" kanısı. Basel'de eskiçağ felsefesi tarihini ben de bu amaçla öğretiyordum ve öğrencilerime, 'Bu sistem çürütülmüştür ve artık ölüdür fakat bu sistemin arkasındaki kişiyi çürütemezsiniz, o kişi öldürülemez,' demeyi severdim."

Böyle Buyurdu Zerdüşt'te keskin olan ve yanlış bir fikre inatla bağlı olan çok şey var. 1882 ve 1885 yılları arasında yazılmış olan dört bölüm, Nietzsche'nin külliyatındaki en kızgınlıkla itiraz eden yazılardır. Bazıları bunların dâhice olduğunu söyler. Katbekat fazla sayıda kişi de saçma olduklarını. Ama tek bir şeyin doğru olduğunu düşünüyorum. Bu sözleri onaylamayanlar bile perde arkasındaki kişiyi onaylamazlık edemezler. Kişinin Zerdüşt'te gördüğü çelişki ve tezatlık, bir yere kadar Nietzsche'nin ta kendisidir. Ve bu, inanıyorum ki, tezat değildir. Tutarsızlığın ortasında, kitap ve yazarı arasında ama aynı zamanda da dürüst olmamız gerekirse, kitapla okuru arasında cesur bir sadakat düzeyi vardır. Çağdaş aklın bölünmüş doğasma işaret eder.

Kasım 1882'de aşkları can çekişmeye başladığında, Nietzsche ona karşı olan teessüfünün aslında kendine olan hislerin doğal bir sonucundan başka bir şey olmadığını belirterek Salomé'ye mektup yazdı: "Bu seneye dek ne kadar

itimatsız olduğum konusunda hiçbir fikrim yoktu. Yani, kendime karşı. *Dostlarımla olan ilişkim, kendimle olan ilişkimi bozdu*..." Bu tehlike –arkadaşlığın bireyselliği yok edebilmesi– Zerdüşt'ün özündedir. Arada sırada ebedi tekerrürden ziyade bu risk kitabın özünü oluşturuyormuş gibi görünür fakat bu tam olarak doğru değildir. Özü bengi dönüştür ancak benliğe yapılan emrivakilerle hiç durmadan tehdit edilir. Benlik sızdırmaz, bölünmez bir aktör değildir (Nietzsche bunu çok iyi biliyordu) fakat gelişmesi iki şeye bağlıdır: Birincisi, yolunu mümkün olduğu kadarıyla kendi seçebilir. İkincisi, sonrasında başarısız olduğunda başına gelen akıbeti kabullenir. Âşık olmak bu iki durumu da tehlikeye atabilir ve bu Nietzsche'nin Rée ve Salomé'yle birlikte öğrendiği bir şeydir. Tercihen veya şartlar gereği, Nietzsche sonunda yapayalnız kalmıştı. "Yalnız yaşamak için," diye yazmıştı, "insan ya bir yaratık ya bir tanrı olmalıdır, der Aristo. Üçüncü bir durumu atlayarak: İnsan her ikisi de olmalıdır; yani bir filozof."

1894'te akıl hastanesine düştüğünde, Salomé filozofun ilk biyografisini yazdı ve onun bu trajik sonunun zaten gerçekleşebilecek tek şey olduğunu savundu. "Nietzsche'nin eserlerinde yolumuzu bulabilmemiz için dikkatimizi kuramcıya değil insanlığa yöneltmeliyiz. Bu anlamda, derin düşüncelerimizin yeni bir kuramsal dünya resmi değil, bütün azameti ve güçsüzlüğü içindeki insan ruhu resmi kazanımı olacaktır." Nietzsche'ye göre felsefi yazıları ve iç yaşamı, Salomé'nin deyimiyle, "birbiriyle tamamen bütünleşmişti." Deliliği bir beyin tümörünün, frenginin ya da manik depresif bozukluğun bile olağan sonucu değildi. Felsefesinin kaçınılmaz sonucuydu. Nietzsche'nin bireyciliğini, kuşkuculuğu-

nu, mükemmelciliğini ve ikon düşmanlığını derinlemesine araştırmak, psikolojik hastalıklar bilimiyle flört etmek ve kalıcı dostlukların konforundan mümkün olduğunca çabuk kaçmak demektir. Bir okurun *Zerdüşt*'te keşfettiği şey budur.

Kırmızı halıda sürüdüğüm ayaklarımın çıkardığı sesi saymazsak otel tamamen sessizdi. Waldhaus'taki misafir odalarının kapıları kat kat verniklenmiş sağlam meşe ağacındandı, tek budaklı kütüklerden uzunlamasına elde kesilip yan yana birleştirilmiş paneller kusursuz bir görüntü tekrarı oluşturmuştu: Tıpatıp aynı ama kesinlikle birbirinden farklı. Koridorda yanımdan kelebekler, bulutlar, yüzler geçip gitti. Hareketli bir Rorschach[44] testi gibi. Bir saat sonra yetmiş sekiz numaralı odanın önünde durup soluklandım. Yüzleri birbirine dönük iki tavus kuşu bana şüpheli bakışlarla bakıyorlardı. Uzun bir süre ben de onlara baktım fakat sonra beni dikkatle izleyen birinin olduğunu hissettim. Gri takım elbise giymiş kel bir adam, belli ki gece görev yapan kapı görevlisi, koridorun sonunda belirdi. Bana sabit bakışlarla baktıktan sonra hemen gülümseyip ortadan kayboldu. Otelde karşılaştığı sessizce dolaşan ilk kişi olmadığım açıktı.

Saat beş elli bir. Yedi, sekiz; birbirinin aynı daha bir sürü kat: Yürüme hızımı artırdım, pijamalarımın içinde terlemeye başladım. Birdenbire fark ettim. Kısa süre sonra sıradan bir hayatım varmış gibi göstermek için odaya dönmeliydim. Büyük mermer merdivenin en üstündeki hasırdan yapılmış

44 Deneklerin algılarını mürekkep lekelerini kullanarak analiz eden psikolojik bir testtir. (ç.n.)

sallanan koltuğa oturup bana sadece bir dakikaymış gibi gelen süre boyunca gözlerimi kapattım.

Zerdüşt daha kendini doğru dürüst göstermeye başlamadan, biz onu yolun ortasında buluveririz. Otuz yaşındaki Zerdüşt "evini ve memleketinin gölünü" terk edip neşelenmek için yalnızlık ruhuyla yüksek tepelere doğru yola çıkar. Bir hayvan ve tanrı gibi yalnız yaşamaya can atacak ve Nietzsche'nin ifadesiyle, bir filozof olacaktır. Fakat on yıl sonra çoğu kişinin orta yaş dediği dönemde, "haddinden fazla bal toplamış bir arı gibi" olan bireysel bilgeliğinden usanır. Bir başka deyişle, çok yalnız kalır ve medeniyete geri dönmeye karar verir. "Böylece Zerdüşt'ün dağdan inişi başladı." Zerdüşt önceleri iniş yolunda kimseyle karşılaşmaz, ancak vadiye yaklaşırken bir ağaçlığın içinde bir azizi, dağ adamının değiştiğini gören eski bir tanıdığını bulur. Hakikaten değişmiştir. Artık yalnız olmaktan dolayı mutlu değildir. Ancak Zerdüşt dönüşüyle ilgili daha yüce gönüllü bir sebep sunar: "İnsanları seviyorum," der. Sevdiklerini aramak için aşağıdaki kasabaya doğru yola devam eder.

Kitabın başında sevginin ve ihtiyacın ihmal edilmesi Zerdüşt açısından yıkıcıdır. Seviyor gibi yapar ama gerçekte, onu tıpatıp yansıtacak yoldaşlara aşırı derecede ihtiyaç duymaktadır. Üstinsan öğretisini kendisi gibi kabullenecek kişilerin arayışında olan Zerdüşt, kuralları sıkı sıkıya belirlenmiş bir yolla tatmin edilmesi gereken narsistik bir arzuyu dile getirir. Bu tam da ruhsal veya kişisel bir yoksunluk duygusunu telafi etmek için önceden planlanmış insani arkadaşlığın hikâyesidir. Bununla birlikte, Zerdüşt'ün pazaryerinde karşılaştığı potansiyel âşıklar ve arkadaşlar bu boşluğu doldurmakta yetersiz kalır. Çok dar görüşlü, çok aptal, çok insanilerdir.

Zerdüşt kafa karıştırıcı aşk ve ihtiyaç konusunda veya bu kafa karışıklığının neden olduğu yürek ağrısını tecrübe etmede yalnız değildir. Okur bir açıdan bu arkadaşlık veya paylaşım arayışının en başından beri Zerdüşt'ün kaderine yazıldığını fark eder. Daha ilk andan saygıda kusur etmeyecek ve güçlü olacak yoldaşlar, bulunması imkânsız arkadaşlar arar. Destekçilere ve onu dinleyecek kişilere ihtiyaç duyar fakat onların özgür ruhlu olmalarını ister. Bir başka deyişle, destek olmaya veya dinlemeye tenezzül etmeyecek olanları ister. Kasaba halkı bekleneni vermekte kaçınılmaz bir şekilde başarısız olunca, "Zerdüşt üzüldü ve yüreğine şöyle dedi: 'Beni anlamıyorlar... bana bakıyorlar ve gülüyorlar. Gülerken, bir yandan da benden nefret ediyorlar. Gülüşlerinde buz var." Ve bunun üzerine Zerdüşt yalnız yürüdüğü yola dönmek için orayı terk eder, karanlığın içine doğru ilerler, "çünkü geceleri yürümeye alışıktı ve uyuyan herkesin yüzüne dik dik bakmayı severdi." Bütün kitap karanlık ile ışık, yalnızlık ile birliktelik arasında mekik dokuyan bir adamın hikâyesidir.

Zerdüşt'ün "Önsöz"ünün çevirisini yapmanın başka bir yolu, Zerdüşt'ün neden arkadaş edinemediğinin ya da âşık olamadığının başka bir açıklaması vardı. Bunu ilk okumamda hiçbir şekilde fark etmediğim açıktı. Münzeviliğinin arkadaşlarının olmamasıyla değil, tamamen onları duymaları için zorladığı mesajla ilgisi vardı: *Tanrı öldü*. Bu hoş olmayan bir keşifti fakat Zerdüşt'e göre, büyük bir sürprizmiş gibi gelmemeliydi.

Tanrı uzun zamandan beri ölmekteydi. İlahi olana inancımız düzenli güç saldırıları tarafından tüketildi: Bilimde gelişmeler, akıl çağı, modern sermayenin doğuşu, tüketim çılgın-

lığı, mevkie tapma. Tanrı bir şans göremedi. Gidişi, kutlama için bir sebep değildir; en iyimser görüşle doldurulması gereken bir boşluk bırakmıştır. Dostoyevski'nin ilk söylediği gibi, O'nun yokluğunda, her şeye izin vardır; yeni bir şey yapılabilir veya yapılmalıdır. Zerdüşt bunun özgür ruhlu kişilerden oluşan küçük gruplar tarafından hep birlikte yapılabilmesini umar. Ve aklında bu düşünceyle, *Übermensch* öğretisini, kendi kendini aşma dersini geniş kitlelere yayar. Tanrıbilim sonrası bir dünyada, kendini aşma geriye kalan sadece birkaç amaçtan biri olarak kalmıştır. Gelişmekte olan ilişkilerin üzerine sürdürülebilmesi müınkün olmayan bir ağırlık bindiren korkutucu, heyecan verici bir olasılıktır.

O halde Nietzschevari kendini aşmayla ilgili bu kadar korkutucu olan nedir? Zerdüşt bunun üç "başkalaşmaya" dayandığını açıklar. Öncelikle, kişi geçmişin, geleneklerin, kültürel baskı ve kısıtlamaların yükünü sırtlamış deveye dönüşmelidir. Bu her zaman aşamaların en acımasızı olması sebebiyle beni fazlasıyla etkiler. İnsan genellikle gözünde tek sıra halinde düzenli bir şekilde yürüyen, sırtlarındaki yükü görev duygusuyla taşıyan develer canlandırır. Ancak bu her zaman öyle olmaz. Develer koskocaman, inatçı hayvanlardır –aslına bakılırsa kum canavarlarıdır– ve üzerlerine yerleştirilecek kısıtlayıcı ağırlıklara itaat etme eğiliminde değillerdir. O yüzden yük yüklenmeden önce iradeleri kırılmalı, güçten düşürülmelidir. Her deve yere saplanmış bir kazığa bağlanır. Ve aç bırakılır. Açlık iradelerini zayıflatmazsa devreye dayak girer. İnsan da ancak böyle yük hayvanına dönüşür.

"Fakat sonra," diye yazar Nietzsche, en uçsuz bucaksız çölde ikinci bir başkalaşma olur: "Burada ruh özgürlüğünü

fetheden ve kendi çölünün efendisi haline gelen bir aslana dönüşür." Aslan devenin sırtındaki yükleri atar ve sonrasında sadece tahmin edilebildiği kadarıyla bir zamanlar sahibi olan kişiyi yer. Bu, çoğu isyankâr –ve anlaşıldığı üzere çalışkan– gence cazip gelen aşamadır ve muhtemelen Zerdüşt'ün yirminci yüzyıldaki popülerliğinin sebebine bir açıklama getirmektedir. Aslan "kendi özgürlüğünün yaratımı ve görevine bile ilahi bir Hayır'la karşılık veren" yaratıktır. Böylesi bir "ilahi Hayır" varsayılan bütün değerlerin hükümsüzlüğü, dikkate alma ve ardından bir arınmadır. Hayır, bu gerektiği kadar şiddet içermiyor. Aslan Zerdüşt'ün "yapacaksın" diyen ejderha olarak ifade ettiği savaşabilen, öldürebilen tek yaratıktır. Bu ejderha ölmelidir, böylece aslanın iradesi –saf bireysel istenci– yaşayabilir.

Bir kısmımız (çoğumuz demek istiyorum) için bu gidebildiğimiz yere kadardır. Uyumsuzluğa kucak açıyoruz ve kalan yıllarımızı avlanan aslan gibi geçiriyoruz. Nietzsche'ye göre aslan olmakta o kadar da utanılacak bir şey yoktur ve savaşçı ruhunu korumak zordur, bu yüzden de bir nebze kahramanlıktır. Doğrusu, kitabın sonunda Zerdüşt'ün kendisinin üçüncü ve son başkalaşmayı tecrübe edip etmediği konusu belirsizliğini korumaktadır. Bununla birlikte, aslanın yapamayacağı tek şey, dolayısıyla da hâlâ dönüşmesi gereken bir şey vardır. Aslan kendini görev ve yükten çekip kurtarabilir, ancak bu "Hayır" deme, yeni değerler yaratmada yetersiz kalır. Aslan yeni değerler uğruna çocuğa dönüşmelidir. İşte gençliğin eşsiz değeri: "Bir çocuk masumdur... yeni bir başlangıçtır, bir oyundur, kendiliğinden hareket eden bir tekerlektir, bir ilk harekettir, ilahi bir Evet'tir." Aslanın kısıtlanması, sadece reddetmek için bile olsa, hâlâ geç-

mişin yöntemlerine bağlı olmaktır. Nietzsche'ye göre çocuğun unutmak ve ilerlemek konusunda neredeyse mucizevi bir kabiliyeti vardır. Çocuk ne gibi yeni değerler meydana getirir? "Bunun hemen hemen hiç önemi yoktur," diye ifade eder Zerdüşt. Yeni olacaklar ve daha önce hiç görmediğiniz bir şeye benzeyecekler. Yanı sıra, soru çocuğun sahip olmadığı bir endişeyle çelişir.

Nietzsche'ye ve Zerdüşt'e göre, arkadaşlığın ve romantizmin değeri bu başkalaşımları kolaylaştırma kabiliyetiyle, *Übermensch* konusunda ilerleme sağlamasıyla, Tanrı'nın gidişini telafi etmesiyle ölçülür. Zerdüşt ortalama bir arkadaş veya âşık arayışında değildir. "Dostunda Üstinsanı kendi nedenin olarak sevmelisin," diye öğütler. Bir insanda sevdiğiniz şeyin bir vücut ya da bir kişilik olmadığı, bilakis daha yüksek bir ideal olduğu fikri çok eski bir düşüncedir. Aristo gerçek dostun bir başkasının en yüksek erdemleriyle arkadaş olan kişi olduğuna inanıyordu. Ancak Nietzsche'nin arkadaşlık imgesi ondan ufak bir farklılık gösterir: Arkadaşlıkta peşinden koştuğu ideal, daha özgür bırakılmış bir gelecek için normalliğin ve üstünlüğün tuzaklarından yakasını kurtarmaya istekli bir varlık olan Üstinsandır.

Nietzsche böyle bir arkadaşlığın tadını Lou Salomé ile aldı. Son derece canlandırıcıydı fakat kısmen de aynı derecede istikrarsızdı çünkü çıtalar çok yüksekti. Elbette Nietzsche'nin zamanında, bizimkinde olduğu gibi, bu istikrarsızlığın üstesinden gelmenin, bazı şeylere geceleri rahat uyumayı sağlayacak şekilde destek vermenin yolları vardı. Bu yollardan biri de evlilikti, hâlâ da öyle. Fakat Nietzsche bu türden sevgi dolu bir arkadaşlığın müşterek olarak kendini aşmaya teşvik etmekten ziyade yavaş yavaş ama muhakkak bir

komşu "sevgisine" dönüşebileceği endişesini taşıyordu. Bu fiziksel açıdan yaşayan fakat ruhsal yakınlık duymayan bir kişi anlamına geliyordu. "Komşunuzun etrafına doluşursunuz ve bunun için söyleyecek güzel sözleriniz vardır," diye suçlamada bulunur Zerdüşt. "Fakat size diyorum ki: Komşunuza olan sevginiz kendinize olan kötü sevginizdir. Siz kendinizden kaçıp komşunuza gidiyorsunuz ve bunu kendi çıkarınıza olacak bir şeye dönüştürmek istiyorsunuz: Fakat ben *kendinizi düşünmeyişinizin* altında yatanı görüyorum."

Sallanan koltuktan kalkıp Bellavista'ya doğru sessizce yürüdüm ama tam odaya girecektim ki bir tur daha atmaya karar verdim. Bütün kapıların üzerinde numara vardı. Biri hariç. Bir şeyleri açmak konusunda neredeyse takıntıya varan bir isteğim vardır, o yüzden açtım. Kapı açıldığında üst kattaki nispeten kısa koridora çıkan dar merdiven gözler önüne serildi. Nereye açıldığı belirsiz üç kapının dışında altı çift ayakkabı duruyordu. Personelin kaldığı odalar olduklarını tahmin ederek gitmek üzere döndüğüm esnada dördüncü bir kapı olduğunu fark ettim, üç yüz bir numaralı odaydı, kapısı aralıktı. Oda küçük, alçak tavanlı ve boştu. Arka taraftaki duvarda, daha sonra otelin gözlemevi olarak kullanılan ve manzaraya bakılan en yüksek noktası olduğunu öğrendiğim başka bir odaya çıkan bir merdiven vardı. Kemerli pencereler, güneşe aşağıdaki vadiye güzel bir geçiş yolu sunan dağlara doğru açılmıştı. Artık arkamı dönüp gitmem çok zordu. *Zerdüşt*'ün son cümlesinde Nietzsche, "Zerdüşt karanlık dağların arkasından yükselen bir sabah

güneşi gibi güçlü ve parlak bir şekilde mağarasından çıktı," der. Bu zafer gösterisi umutluydu, istekliydi fakat o dağlardan inmenin başka; daha hızlı yolları, daha dik yokuşları olduğunu biliyordum.

Sonradan öğrendiğim kadarıyla, üç yüz bir numaralı oda Nino'nun kaldığı yerdi. Artık boş duruyordu. Nino bir zamanlar otelin gece kapı görevlisiydi. O ve baş kapı görevlisi Noldi Giamara uzun geçmişleri olan arkadaşlardı ve genellikle gözlemevinde birlikte yemek yerlerdi. Noldi şöyle aktardı: "Yukarıda gökyüzüne çok yakın olursunuz, kral gibi hissedersiniz, ancak hiçbir şeye hükmedemezsiniz. Çalıştığınız yere yakın olursunuz ama bir o kadar da uzak, tıpkı tartıştığımız konulara olduğu gibi." Yıllar önce yaz sonu Noldi ve Nino İtalya sınırına yakın bir yer olan Valchiavenna'da uzun bir yürüyüşe çıkmışlar. Bir süre sonra yollarını ayırmışlar ve Noldi dümdüz devam etmiş, böylece berber randevusuna yetişebilmiş. "Keçi yollarının başladığı noktada," diye yazmıştı Noldi, "Nino yanlış yoldan, üst patikadan gitmiş olmalı." Bir fırtına kopmuş. Patikalar kayganmış. Altmış sekiz yaşındaki adamın cesedini ertesi sabah bulmuşlar. Bazen insan yanlışlıkla üst patikadan devam etmemek için dikkatli olmalı.

Aşağıdaki vadiye baktım, kuzeye doğru en uzak mesafeye, St. Moritz'in üzerinde yükselen doruklara kadar gözlerimle takip ettim. 1901'de Paul Rée'nin öldüğü yer orasıydı. Nietzsche'nin ölümünden sonra Rée, Sils-Maria'ya taşındı ve bölge halkına sağlık yardımı getirdi. Yaşlanan Rée anlaşılan aziz gibi bir varoluşa öncülük etti –bazıları Tolstoycu olarak adlandırdı– ovalardaki yerel çiftçilere yaşamın basit işleri konusunda özverili bir şekilde yardım etti. Epey güzel

bir hayat olmalıydı. Fakat 28 Ekim'de Rée, Julier Geçidi'nin hemen batısındaki Charnadura Boğazı'nın kenarı boyunca yalnız başına yürüyüşe çıkarak daha yüksek yerlere yöneldi. Nasıl düştüğünü tam olarak kimse bilmiyor. Söylenenlere bakılırsa ölümünden önceki günlerde bir tanıdığına şöyle demişti: "Felsefeyle meşgul olmalıyım. Elimde filozofça düşünebileceğim bir malzemem kalmadığında, benim için en iyisi ölmektir." Doğru zamanda ölmek: Zerdüşt'ün verdiği ders budur. Bunun kolay olmadığını bilir. Sıklıkla da kasten üst patikayı seçmeyi gerektirir.

Merdivenden dikkatlice indim, tekrar hasırdan sallanan koltuğa gittim ve ardından da çocuğumla sevgili Kantçımın huzur içinde uyudukları Bellavista'ya döndüm.

DAĞLARDA

Biz, hepimiz, püskürme saatine giderek
yaklaşan etkin volkanlarız; ancak bu anın gelmesi
ne kadar yakında ya da uzakta, kimse bilmez. Tanrı bile.

-Friedrich Nietzsche,
Şen Bilim, 1882

Zerdüşt 1885'te bitmişti fakat bu birçok açıdan henüz başlangıçtı. Walter Kaufmann'ın ifadesiyle bu Nietzsche'nin, "Bütün felsefesini topluma duyurma konusundaki ilk teşebbüsüydü. Daha önceki eserlerinin hepsi gelişiminin birer aşamasıydı, son evre Zerdüşt ile başlamıştı." Kitapta okurlar bir an için dağ zirvesini görür gibi olur, Nietzsche'nin hayatının geri kalanında açıp tanımlamaya çalışacağı, tasviri güç bir manzaradır. Nietzsche *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'nin 1886'nın sonbaharında basılmasının ardından arkadaşı Jacob Burckhardt'a şöyle yazmıştı: "Lütfen bu kitabı oku. (Gerçi Zerdüşt'ümle aynı şeyleri söylüyor ama farklı, çok farklı bir üslupla...)" *Zerdüşt*'te insan bengi dönüşün empresyonist bir imgelemini ve *Übermensch*'i görür. *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'de simgecilik ve metafor büyük

ölçüde yok olmuştur. Zerdüşt'ün tırmandığı yüksek tepeleri belirsizleştiren her şeye sistematik bir felsefi saldırıdır.

İyinin ve Kötünün Ötesinde girişimci bir deneyin parçasıydı: Nietzsche kitabı kendi basmak istedi ve masrafını karşılaması için sadece üç yüz kopya satmasına ihtiyacı olduğunu hesapladı. Fakat yerel gazetelere ve süreli yayınlara ücretsiz gönderilmiş altmış altı kopya da dahil olmak üzere yalnızca yüz on dört kitap satıldı. Zirveyi aşarken yalnız kalacaktı ve Nietzsche bu talihsiz yatırımdan, "İnsanlar tek kelimeyle benim edebiyatımı istemiyor," sonucunu çıkardı. Bunu tek başına yapmak zorundaydı. Bununla birlikte, yirminci yüzyılın ortalarına gelinip Nietzsche'nin çalışmaları hak ettiği değeri gördüğünde, kitap yeni baskılara girdi. Bunlardan biri de bavulumuzda, Becca'nın oyuncaklarının altında duruyordu. Kahvaltıdan sonra bavulu açtım ve kitabı bulup sırt çantama koydum, Carol'a öğle yemeğinden önce döneceğime dair söz verdim ve ağır adımlarla otelden ayrıldım.

Patika başlangıcını yıllar önce bıraktığım yerde, Nietzsche Evi'nin arka köşesinde buldum. Patika doğruca yukarı çıkıyordu, hem de çabucak çıkmak mümkündü, doğrusu benim yokluğumda birileri merdiven yapmayı akıl etmişti. Dik bir yokuşta yürümek sürekli bir gerilmeye neden olur. Kendi temponu belirlemek, vücudun bu gayrete ayak uydurmasına izin vermek en iyisidir. Ama bunun için zamanım yoktu. Öğle yemeğine dönmüş olmalıydım. "Mümkün olduğunca az otur," demişti Nietzsche 1888'de, "açık havada ve

kasların da bayram ettiği serbest harekette doğmamış hiçbir düşünceye inanma." Kaslarım daha sonra bayram edebilirdi. İncelen havada nefes nefese kalmış bir halde ağaç sınırına geldim ve gerçek yüksekliklere ulaşamayacak olsam da en azından görebileceğimi bildiğim sırta doğru döne döne çıktım. "Hareketsiz oturmak," diye açıklamıştı keşişim, "Kutsal Ruh'a karşı yapılmış gerçek bir günahtır."

Birkaç dakika boyunca spor ayakkabılarımın toprak zeminde çıkardığı sesten başka bir şey duymadım fakat sonra esen rüzgârla birlikte kulağıma bazı sesler gelmeye başladı: Gittikçe yükselen, yakınlaşan, kafa karıştıran, uzaklardan gelen boğuk bir homurdanma; ta ki benden geldiğini anlayıncaya kadar. Dağlarda bazı şeyleri zapt etmek zordur. Bu tıpkı on dokuz yaşında olmak gibidir ama daha az oksijenle. Patika bir sonraki yokuşa doğru devam etmeden önce kısa bir rahatlama aralığı olan hafif çukur düzlükte bir süreliğine yavaşladım. Nietzsche bu patikalarda hızla yürürken hayatta çekiş gücü olabilecek bir felsefe arayışı içindeydi: "Bir kitabın, bir insanın ya da bir müzik kompozisyonunun değeriyle ilgili ilk sorumuz; yürüyebilirler mi, olur." Dimdik ayağa kalkabilir, kendi ağırlıklarını taşıyabilir, yol kat edebilir, ilerleme gösterebilirler mi? Nietzsche'ye göre çoğu filozof, pek çok filozof bunu yapamadı. Çantama uzanıp otelden çıkmadan önce yanıma aldığım ince kitabı çıkardım. Sadece kısa bir mola verecek, sonra yola devam edecektim.

İyinin ve Kötünün Ötesinde'nin iki ana hedefi vardır: Kant ve kadınlar. Batı kanonunun[45] büyük ahlaki kuramcılarından birinin Nietzsche'yi çılgına çeviren bir ödev kuramı

45 Yüksek kültür edebiyatı, müzik, felsefe ve Batı'da çok değer verilen sanat eserleri zümresidir. (ç.n.)

vardı. Königsberg'den gelen ufaklığın, Nietzsche'nin özgür ruh görüşünü inkâr etmeyle tehdit eden bir ahlaki yükümlülük idesi vardı. Fakat Kant'ta esasen yanlış olan bir şey daha mevcuttu; ahlaki kuramı henüz aklında filizlenmeden önce, esasen felsefi sisteminde hatalı olan bir şey söz konusuydu. Kant dikkatini ahlak bilimine vermeden önce bir bilgi kuramcısıydı: İnsan zihninde ne türden gerçekliklerin kullanılabilir olduğunu bilmek istedi. Kant 1780'lerdeki çalışmaları sırasında, David Hume'un kuşkuculuğuna, diğer İngiliz deneycilere karşı koydu ve hepsini alt etmeye de kararlıydı. Modern kuşkuculuk, doğru inanç fikrini sadece gelenek, görüş veya alışkanlığa indirgemeye çok yaklaştı –yani epey bir seviye düşürdü– ve Kant da doğrulukla katiliğin önceliğini yeniden canlandırmak istedi. Fakat Nietzsche onun bunu garip ve filozofik açıdan şüphe uyandırıcı bir yolla yaptığını belirtmiştir.

Kant insanın dünya hakkındaki şüphe edilemez gerçekleri kavradığını çünkü insanların dünya hakkındaki tartışılmaz gerçekleri idrak edebilen zihinsel yetiye sahip olduğunu savundu. Kuramı bundan daha karmaşıktı ama çok da değil ve Nietzsche, Kant'ın kâğıda döktüğü bu döngüsel savın üzerinde hiçbir şekilde düzenleme yapmadığını iddia etti. Kant sonra bu döngüsel savı değerlerin –ahlaki ve estetik yargıların– nereden kaynaklandığını açıklamak için kullandı. İnsanları gerçekleri tespit etmede özel kılan şey, akıl yürütmeye başvurmalarıydı (açıkçası o kadar özeldi ki "kıyas kabul etmeyen bir değeri" vardı). Bu, satılamayacakları, satın alınamayacakları, sömürülemeyecekleri veya kendisinin ifadesiyle "sadece araç olarak kullanılamayacakları" anlamına gelirdi. Bu güzel, ancak döngüsel (yanlış fikirlere

dayanan) bir savla başlayan bir hikâyeydi. Avrupa felsefesinin tarihi yüzyıldan fazla bir zamanı Kant'ın yüce zaferini savunmakla geçirmiş olmasaydı, bunların hiçbir önemli olmazdı, hem de hiç. Bir yüzyıl sonra yazan Nietzsche'ye artık bundan gına gelmişti.

Ahlaki değerler nereden gelir? Nietzsche'ye göre, bir insan aklının doğruyu kavramasını sağlayan müphem bir zihinsel yetiden gelmez. Aksine; temel bir ihtiyaçtan, çağdaş toplumun itirazlara göğüs germek için tesis ettiği içe işlemiş ve frenlenmemiş bir korkudan kaynaklanır: Varoluşsal belirsizlik korkusu. Carol'la bu konuda hiç kavga etmedim ama ona şöyle bir soru yönelttim: "Kant'a seni çeken nedir? Onun öfkeli bir cinsiyetçi olduğunu biliyorsun, değil mi?" Evet, biliyordu. Sadece umursamıyordu. Kant Carol'a onun "kati netlik" olarak adlandırdığı şeyi sunmuştu ve bu her şeyi bir şekilde affedilir kılıyordu. Netlik; yani açıklık, aşikârlık, barizlik, belirginlik, tezahür, tartışmasız olan gibi. Bu türden bir katiyet. Carol tartışmaları bile önemsemiyor, doğrudan sonuca bakıyordu: Her insan akılcı yetileri sebebiyle kıyaslanamaz bir değere sahipti ve bu, ahlaki yargıların hesabı söz konusu olduğunda kimsenin komşusundan daha iyi olmadığı anlamına gelirdi.

Kant'ın döngüsel savı Carol'un bununla yaşamaya devam edebileceği bir tür kaba eşitlik vaat ediyordu. Carol'u, bu konuda onunla tartışmayacak kadar iyi tanıyordum. Kanada, Saskatchewan'ın küçük bir kasabasında, hayal âleminden çok uzakta büyümüştü. On dört yaşındayken ilk işi, yatak odasının penceresinden görebildiği kamyoncu mekânında garsonluk yapmaktı. Bütün insanların, akıl güçlerinin sayesinde eşit olduğu düşüncesi akademik bir yolla kanıtlanması

gerekmeyen bir aksiyomdu.[46] Bu aksiyom sorgulanamaz ve *tatbiki* bir güce, onu kamyoncu mekânından çıkarıp hayatının büyük bir kısmını kolaylaştıran Kanada tarzı eşitçiliği desteklemeye vardıran bir inanca sahipti. Geçerliliğini inkâr etmek, Carol'un ne olduğunu inkâr etmekti: Bir üniversite mezunu, felsefi disiplinle kadrolu kadın profesör olmuş bir doktora öğrencisi. Carol, Kant'ın kati netliğini sanki hayatı buna bağlıymışçasına savundu çünkü belli bir seviyede hakikaten öyleydi.

Nietzsche felsefenin bütün âlicenaplığına rağmen, bunun sıklıkla bazı kaba ihtiyaçları tatmin etmekten ibaret olduğunu ifade etmiştir: Bir korunma arzusu, beslenmeye uyumlayıcı bir eğilim, tehlikeli bir dünyayı etkili bir şekilde müzakere etme aracı. Bu "gerçeklik istenci" diye ifade ettiği şeyin kaynağıdır, Kant'ı Batı felsefesine egemen olmaya varan bir sistemi geliştirmeye iten kuvvettir. Nietzsche "Bilinçli düşünmenin büyük kısmı *içgüdüsel* fonksiyonlar arasında sayılmalıdır ve felsefi düşünme boyutunda bile öyledir..." diye ileri sürmüştür. Kişinin kati netliğe duyduğu sempati mantıklı tartışmaların neticesi olmaktan ziyade ilkel korkunun doğal sonucudur.

Tekrar yürümeye başladım. Tanrım, aşağıya doğru uzun bir yol vardı. Mutlak katiyet burada yaşamıyordu. Patika giderek daraldı ve ayaklarımın altındaki toprağın yerini yavaş yavaş üzerinde yürünerek ezilmiş taşlar aldı. Solumda ne kadar yüksekliğe uzandığını görmenin mümkün olmadığı bir granit vardı; sağımda da ne kadar aşağıya indiği hesaplanamayan bir boşluk. Tırabzanlar veya güvenlik ağları yoktu. Nietzsche, Kant'a veryansın ettikten sonra dikkatini bir

46 Kendiliğinden apaçık kabul edilen temel önerme. (ç.n.)

"özgür ruh" olarak yürüme olasılığına yöneltti. Bu özgürlüğüne kavuşturulmuş düşünürler neye benzeyecekti? Nietzsche tek bir şeyin kesin olduğunu iddia ediyordu: "Dogmacı olmayacaklar. Bu gururlarına ters düşüyor, aynı zamanda üsluplarıyla da tezat teşkil ediyor olmalı ki doğruları hâlâ herkesin doğrusu olsun... 'Benim fikrim BENİM fikrimdir: Başka birinin bunda o kadar kolay hakkı olamaz.' Geleceğin filozofu belki de böyle söyleyecektir."

Nietzsche, "geleceğin filozofları" diyerek önümüzdeki yeni filozoflar çağını müjdeliyordu. Belki onlar da gerçeklik istencinden hareket edeceklerdi ancak bu yeni düşünürlerden hiçbiri yol gösterici idealleri olarak fanatik bir şekilde peşinden koşmayacaklar ya da daha tehlikelisi, gerçeği büyük bir yanılsamayla birbirine karıştırmayacaklardı. Nietzsche'ye göre, Kant'ın "kati netliği" küçümsenmeye layıktı çünkü tarafsızlık kisvesinin altına saklanmıştı, mükemmel süslenmiş ve mutlak gerçek olarak sunulmuş zayıf bir savdı. Nietzsche "Özgür Ruhlar Üzerine" bölümünün sonunda, söylemi gerçeklikten tamamen ayırdı. Onun filozofları hayat istenci ya da daha meşhur ifadesiyle, güç istenci adına yazacaklardı. Güç sahte gerçeklikten farklıydı. Hem de çok farklı.

Güneş neredeyse en tepeye çıkmıştı. Carol'a öğle yemeğinden önce döneceğime söz vermiştim ve biz böyle sözleri çok ciddiye alırdık. Dağlara –Piz Tremoggia ve Piz Fora, her ikisi de yaklaşık üç bin dört yüz metre yükseklikte– hasret dolu bakışlarla göz gezdirdikten sonra Sils-Maria'ya döndüm. Koşarsam öğle yemeği saatine yetişebilirdim. Tepeden aşağı koşmak bir tür kontrollü serbest düşüştür. Yıllar boyunca, bu konuda ustalaşmış olmasam da zevk alma noktasına ulaştım. En ideal durumda, bacaklarınızı biraz ken-

dinize çekili tutarsınız, hafif adımlar atarsınız ve içgüdüsel korkaklığınızı bastırmak için aşağı doğru eğilirsiniz. Birçok iyi koşucu bunun dans etmekten farklı olmadığını söyler; omuzlar gevşek, kollar rüzgârla savrulacak şekilde tutulur. En önemlisi, sakın frene basmayın. Aniden durmak bir yerlerinizi kırmanın en iyi yoludur. Nietzsche geleceğin filozoflarıyla ilgili anlatımının sonunda durdurulamaz, bitmek tükenmek bilmez bir cümleye doğru koşturur:

"Ruhun birçok âleminde kendi evinde ya da en azından misafir olarak, tercihlerin ve önyargıların, gençliğin, kökenin, insanlarla kitapların rastlantısının, hatta seyahat yorgunluğunun bile bizi hapsediyor gibi göründüğü kasvetli, kabul edilebilir kuytulardan tekrar tekrar kaçarak; haysiyetlerde, parada, mevkilerde ya da duyuların coşkunluğunda sakladığı bağımlılığın ayartıcılığına karşı fesatlık dolu; bizi her zaman bir kuraldan ve onun "önyargısından" kurtardığı için hastalığın şiddetinin sürekli değişmesine ve sıkıntı vermesine minnettar; Tanrı'ya, iblise, koyuna ve içimizdeki kurtçuğa müteşekkir; kabahate çok meraklı; gaddarlık derecesinde soruşturmacı, elle tutulmaz olana uzanan tereddütsüz parmaklarla, en hazmedilmez şeyler için mideler ve dişlerle, 'özgür irade'nin haddinden fazla olması sebebiyle, dirayet ve keskin duyular gerektiren her işe amade, her maceraya hazır, merakla bakmanın zor olduğu nihai niyetler taşıyan geçmişteki ve gelecekteki ruhlarla, hiçbir ayağın sonuna dek gidip gelemeyeceği ön ve art zeminleriyle, ışık örtülerinin altına saklanmış olanlarız biz, el koyanlarız, vârisleri ve mirasyedileri anımsatsak da, düzenleyicileriz, koleksiyoncularız, sabahtan akşama kadar; zenginliğimizin

ve tıkış tıkış dolu çekmecelerimizin cimrisiyiz; öğrenme ve unutma konusunda tutumlu, plan yapmada yaratıcıyız; bazen hitap ettiği zümre listesiyle iftihar eden, bazen detaylara takılan, bazen de güpegündüz bile gece kuşları gibi çalışanlarız; evet, gerekirse, bostan korkuluğu misali hırpani kılıklı bile oluruz ve bu gereklidir şimdilerde, bir başka deyişle, kendimizin en derin gece yarısı ve gün ortası bir başınalığımızın YALNIZLIĞININ doğmuş, yemin etmiş, kıskanç arkadaşlarıyız; işte böyle insanlarız biz, biz özgür ruhlar!"

Ayağımın kayacağını biliyordum, paralanmış koşu ayakkabılarımla bu muhakkak olacaktı. Ve gerçekten kaydığımda, kasabaya neredeyse varmıştım artık. İniş sorunsuzdu ama Waldhaus'un görüş alanıma girdiği ve kasabaya yaklaştığım noktada dikkatsizleştim. Artık hafif adımlar atmıyor, medeniyete geri götüren taşlı yolda bitiş çizgisine doğru sert adımlarla koşuyordum. Gerçekte yere değmemesi beklenen topuklarıma giren birkaç başıboş taş yüzünden yere düştüm. Aslında aşağı yuvarlandım. Sadece birazcık sıyrık ve hafiften burkulmuş bir diz. Acısına katlanılması gereken bir kahramanlık yoktu, yani. Öğlen yemeğine tam zamanında yetiştim ve öğleden sonrasını dinlenerek geçireceğim için fazlasıyla mutlu olmalıydım.

"Aşkım, bu bence en aptal kitap," dedi Carol, *İyinin ve Kötünün Ötesinde* kitabımı işaret ederek.

Kavga çıkarmaya çalışmıyordu, sadece bir gerçeği dile getiriyordu. Çantamı boşalttığım masanın yanından geçer-

ken kolumun arka kısmını çimdikleyip gülümsedi. Masa mum boyalar ve kahraman figürleriyle dağılmıştı, kıymetli kitabıma biraz yer açtım.

Carol bana Kant'ın savının döngüsel olmadığını söyledi, hi-po-te-tikti, onu doğru anlayabilmem için heceledi. Bu bir eğer-o zaman savıydı: Eğer kişi tarafsız ahlaki değer diye bir şeyin olduğunu düşünüyorsa, *o zaman* bu diğer bütün değerleri mümkün kılan şeye dayandırılmalıdır, yani akli kapasitelerimize. Sıradan şeylerin –masalar ve sandalyelerin, resim kitaplarının, oyuncak kahraman figürlerinin– değeri vardı çünkü biri onlara değer veriyordu. Kimse onları umursamasaydı, değerli olmaktan çıkarlardı. Carol, Becca'nın o sıralar en sevdiği oyuncak olan dolgulu oyuncak hayvanı yerden aldı. Bumble'ın kafasını koparmanın tek yanlış tarafı, diye izah etti Carol, kızımızı korkutacak olmasıydı. Fakat bir sonraki hafta, Becca ilgisini yeni bir favori oyuncağa yönelttiğinde, birer ahlak canavarları kesilmeden Bumble'a istediğimiz gibi eziyet etmekte özgür olabilirdik. Kant'a göre insanlar Bumble gibi değildir: Zihinsel yetilerimiz sayesinde bizi kimse umursamasa da değerliyizdir. Kant doğruluğa veya ahlaklılığa inanmayan kimseyi ikna etmeye çalışmaz. Aksine, zaten bunların her ikisine de inananlara destekleyici bir sav vermek ister. Aklı başında, genellikle de ahlaki değerleri olan kişiye hitap eder, Nietzsche'ye değil.

Bunu daha sonra konuşabilirdik, o an ebeveynlik rolümüze devam etmeliydik. Kışlık montları ve Becca'yı alıp bir zamanlar "anne dağım" olan Corvatsch'ın eteğine doğru yola çıktık. Vadide on sekiz derecelik ılık bir hava vardı fakat zirvedeki sıcaklık donma derecesinin altında olurdu. Oranın özgür ruhlar için yasaklanmış şeyler üzerinde derin

derin düşünme yeri olduğunu hatırladım. On dokuz yaşında "ebeveyn" arayışı içindeyken beni neredeyse yutacak bir buz yarığıyla yüz yüze gelmiştim. Artık bir babaydım ve böyle tehlikelerden ısrarla kaçınmalıydım. Nietzsche'nin ölümünden beri dağ birçok seyyahı kendine çekmişti, bu isimlerden en sonuncusu da nefes kesici manzaralara ancak sarp tırmanışlarla ulaşıldığına dikkat çekerek Nietzsche'yi yansıtan Alain de Botton'du: "İçsel doygunluğun verdiği mutluluğa, insanı paramparça edecek zorluklara akıllıca karşılık vermekle ulaşılır. Dağdan hemen ayrılmak veya Piz Corvatsch'ın daha aşağıdaki yamaç eğimlerine çıkmak hassas kişilere cazip gelebilir. Nietzsche bizi sebat etmeye teşvik etti." De Botton muhtemelen haklıydı fakat ebeveynliğe sebat etmek bazen zirveye ulaşmak için teleferiği kullanmak anlamına gelirdi ki biz de öyle yaptık.

Buna rağmen dağ yine de korkutucuydu ve Becca ilk başlarda hiç hevesli değildi. Onu kucağıma aldım, böylece teleferiğin kenarından etrafı görebilirdi fakat ilgilenmeyip yüzünü boynuma gömdü. *"Çok büyük,"* diye fısıldadı. Onu anlayabiliyordum. Hatırladığımdan daha büyük görünüyordu, gençliğimde göremediğim kadar tehditkârdı. Bunu itiraf etmek çok zordu ama yanımda bana eşlik edenler bulunduğu ve yükseklerdeki patikalardan yoksun kalma bahanem olduğu için mutluydum.

1886'nın yazında Nietzsche Sils-Maria'daki inziva evinde çoğunlukla genç kadınlardan oluşan ziyaretçilerini kabul etmeye başlamıştı. Felsefi ve jeolojik kayalık bölgede onların babacan tur rehberiydi. Gerçekte, o noktada artık sağlığı bozulmaya başlamıştı ve onu patikalarda yürütebilen sadece kadınlardı. Yoldaşları olmasa hiçbir şekilde yürüye-

meyecekti. İtibarlı bir İsviçreli aile olan Marshlins'lerin son üyesi, hukuk ve felsefe âlimi, saçını kısa kesen emsalsiz bir aristokrat ve kadın haklarının kuvvetli savunucusu olan Bayan Meta von Salis onun en yakın arkadaşı oldu. Von Salis elini eteğini çekmiş filozofu Engadine'in seçkin politik ve entelektüel sınıfına sevdirmek için tek başına uğraştı. Nietzsche onun arkadaşlığından keyif aldı ve her günkü mevcudiyetine canlılık katmak için gösterdiği çabayı takdir etti. Nietzsche'den iki yaş küçük Yahudi bir hanımefendi olan Helen Zimmern daha iyisini yaptı. Hem Nietzsche'yle yürümek hem de Schopenhauer'la ilgili çalışmasını ve en sonunda da *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'yi tercüme etmek için Sils-Maria'ya geldi. Feminist, Yahudi kadın ve Nietzsche: Bu tuhaf bir üçlüydü fakat Nietzsche'nin Salomé ve Rée ile düşündüğünden çok daha kafa dengi bir arkadaşlıktı.

Bununla beraber, Nietzsche ona eşlik edenlerin oynadığı rol hakkında birbiriyle çelişen duygular içindeydi. Onların üstü olması gerekiyordu ama birçok açıdan değildi. Birlikte yaptıkları yürüyüşlerden sonra kadınlar dolaşmaya devam edebiliyorlardı fakat Nietzsche sıklıkla günler boyunca toparlanmaya çalışıyordu. Migreni tekrar nüksetmişti ve çektiği ağrı onu elden ayaktan düşüren cinstendi. Bu süre zarfında, zayıf düşmekten ve hastalıklı biri haline gelmekten çok korkuyordu. Genç kadınlar ellerinden geldiğince onun yanında kalıp destek olmaya çalıştılar fakat varlıkları ve yardımları sadece onun bünyesinin ne kadar narin olduğunun altını çizmeye yarıyordu. Durumu hakkında nefret edeceği çok şey olduğunu hayal edebiliyorum. Kadınların arkadaşlıklarını ve sağladıkları konforu istediğine şüphe yoktu fakat büyük yüksekliklere ve yalnız yürünen patikalara can

atan birine böyle bir arzu yakışık almıyordu. Nietzsche'nin kadınlar hakkında yaptığı pek çok yorumu bu bağlamda anlamanın en iyisi olacağını düşünüyorum.

İyinin ve Kötünün Ötesinde'de kadın düşmanı ya da ona benzer bir şey miydi? Muhtemelen. Arada sırada. Nietzsche çağının şovenizmini[47] yansıttı ve kadın hakları için savaşma görüşüne karşı çıktı ancak kadınlar hakkındaki görüşleri hakiki bir nefretten ziyade genellikle kafa karışıklığını, hatta korkuyu açığa vuruyordu. Bununla birlikte, ara ara Lou Salomé'den nefret ettiği şüphesizdi. "İntikam ve aşk konularında," diye yazmıştı, "bir kadın erkekten daha acımasızdır." Ve muhtemelen zaman zaman kadın bakıcılarından dolayı içinde hiç de azımsanmayacak boyutlarda burukluk hissetti. Fakat genel olarak, onun insan ırkının yarısı hakkında ihtiyatsız yargılara varmayacak kadar zeki, bazı şeyleri ayırt edecek kadar düşünceli, en azından geriye dönüp bakıldığında arada sırada yaptığı sert eleştirilerin kendi güvensizliklerinin bir işlevi olduğunu düşünmek istiyorum.

Bununla birlikte, öfkenin orta yerinde kendini tanımaya ayrılmış çok az bir yer vardır. Akşamüstüne gelindiğinde tam anlamıyla burnumdan soluyordum. Zirve güzeldi ve karlarla kaplıydı fakat tıkış tıkış haldeki teleferik buz gibiydi ve sıkışık vücutlar koca metal kasayı ısıtmaya yetmiyordu. İçinde bulunduğumuz durum bizi hareket etmeden durmaya zorluyordu ve bu da soğuğu daha fazla iliklerimizde hissetmemize sebep oluyordu. İçi donuk etle dolu alüminyum bir kutuydu adeta. Kentucky'den gelmiş iriyarı bir kadın Nietzsche'nin en sevdiği dağı daha iyi görebilmek için kendini

47 Değişik ırklar ve uluslar arasında kendi ırkını ve ulusunu üstün görme temeline dayalı aşırı ulusçuluk akımı. (ç.n.)

Becca'yla arama sıkıştırdı. En yakın arkadaşı da elinde bir selfie çubuğuyla ona katıldı ve fotoğraf çekme faslı başladı. Bir selfie çubuğuyla ne gibi bir şiddet uygulanabilirdi? Aşağıya iniş süremizin büyük kısmında zihnimi meşgul eden soru buydu ve derin düşüncelere dalmıştım ki yumuşak, tanıdık bir sesle kendime geldim: "Aşkım, haydi bir fotoğraf çekelim."

Carol'a ya da Kentucky'den gelen kadına zarar vermek istiyormuşum gibi bir şey söz konusu değildi. İnsanın kendi kendine açtığı yaralar... Sebep olmak istediğim şey tam da buydu. On dokuz yaşımdaki benliğim bu kadar yıldan sonra bile hâlâ yaşıyordu ve beni katletmek ya da bedenimi kapkara bir kuyuya fırlatmak için bir yerleri tekmeliyordu. Kameraya gülümsedim. Sırıtan, evcilleştirilmiş bir hayvan gibi. Aşağıya iner inmez fotoğraf Facebook'ta paylaşılacak ve onlarca "beğeni" alacaktı. Benden bütün "beğenileri" "beğenmem" beklenecekti ve koyun gibi arkadaşlık bütün şiddetiyle devam edecekti. Becca'yı daha sıkı tuttum ve fotoğrafı düşünmemek için elimden geleni yapmaya çalıştım.

Oraya ailemle birlikte gitmenin kötü bir fikir olduğunu anladım. Carol'la tanışmadan önce çocuk sahibi olmayı hiç istememiştim. Hem de hiç. Bazı günler hâlâ istemediğim olur. Yetişkinlik hayatımın büyük kısmının temel dayanağı ortadan kaybolmuş babama dönüşmemekti ve Becca ya da Carol'u yüzüstü bırakmaktan kaçınabileceğimle ilgili umudu sessizce korudum. Ancak bu beni arada sırada böyle bir şey yaptığım takdirde herkesin daha iyi durumda olacağını düşünmekten alıkoyamadı.

"Sen bir çocuk arzulamaya hakkı olan bir adam mısın?" diye sorar Nietzsche kendi çocuksuzluğuna. "Sen muzaffer

olan mısın, kendini fethetmiş, tutkularının hâkimi, meziyetlerinin efendisi misin?" Hayır, yanından bile geçmiyordu. Hayal kırıklığı, bencillik, güvensizlik... Ebeveynlerin bunları kontrol altında tutması gerekir, oysaki sınırlı tecrübelerime göre, bunlar kesinlikle büyüme çağında filizlenmiş ruhsal olaylardır. Tanıdığım birkaç baba-filozoftan ve Nietzsche'nin en iyi çevirmenlerinden biri olan arkadaşım Clancy, ebeveynliğin kayaları kırmak gibi olduğunu, sadece daha fazla eziyet verdiğini söyledi. Erkekler tarih boyunca "geçimi sağlamanın" çocuk yetiştirmek kadar zor bir iş olduğunu iddia ederek bu angaryadan kaçtı. Elbette bu, saçmalığın dik alasıdır, kadınları evde tutmada etkili olan kültürel bir efsanedir. Gelecek yüzyılda ataerkillik azaldıkça, ebeveynliğin acı verici gerçeğini daha fazla erkek iliklerinde hissetmeye başlayacaktır ve bu çoğu zaman zorun ötesindedir.

Becca bana doğru eğilip dirseğimi çekiştirdi. "Baba, çişim geldi."

"Evet, aşkım, biliyorum. Benim de. Bir dakikaya kadar aşağıda oluruz. Tutabilir misin?"

"Çocuk yetiştirmek bilinmezlerle doludur," der bize Sokrates öncesi filozoflardan Democritus. "Başarıya sadece savaşmakla ve endişe etmeyle geçen bir hayattan sonra ulaşılır." Bu, çocuk yetiştirmenin çok zor olduğuna ilişkin söylenmiş basmakalıp bir söz değildir. Daha ziyade, kişinin ebeveynliğin yürek burkan gerginliklerinden ancak öldüğü zaman kurtulduğunu ifade eden nahoş bir savdır. Bu durumda, adamakıllı bezmek ve kaçıp gitmeyi istemek sadece ebeveynliği önemsediğinizi gösterir. Eflâtun'un *Devlet*'inde Sokrates isteksiz, tereddütlü bir hükümdarın polisi[48]

48 Polis, Antik Yunan'da şehir veya şehir devleti. (ç.n.)

yönetmesi gereken tek kişi olduğunu söyler. İyi yönetmek neredeyse imkânsızdır ve bu işin kolay ya da zevkli olduğunu düşünenler görevin gereklerini yerine getirmede epey yetersiz kalır. Güç elde etmek isteyenler de bunu genellikle yanlış sebepler adına yapar. Bu düşünce, benliğimin en derin yerine sıkıca yapıştığım ve yasaklı düşüncelerimi başıboş bıraktığım için en ufak bir şekilde huzur vermedi. Belki ebeveynlik için de aynı şey geçerliydi. Ancak ebeveynliğin nahoş sorumlulukları karşısında korkup titreyenler bunları üstlenmeye layıktı.

Dağdan aşağı indiğimizde Becca'yı kalçama oturtup onu (fazlasıyla) sıkı tutarak tuvalete koştum. En nihayet tuvalete vardığımızda –turistlerin arasından çaktırmadan sıyrılıp sırada bekledikten ve kabine girmek için cebimde el yordamıyla İsviçre frangı aradıktan sonra–ikimiz de sırılsıklam olduk. Acemice kalkıştığım bir yetişkin olma girişiminde resmen bebek durumuna düştüm. Becca allak bullak olan yüzüme bakıp gülümsedi. "Özür dilerim, baba," diye fısıldadı.

Bir akşamüstü sağanağı vadiye ulaştığında gölün etrafındaki yoldan kasabaya dönüyorduk. Vadi yağmurla yıkanırken ve Becca dağın tepesinde yaptığımız kardan adamla ilgili bıcır bıcır konuşurken, Meta von Salis'in 1887'nin sonbaharında Nietzsche'den ayrılışını tasvir edişini hatırladım. O yaz boyunca ikili neredeyse her öğleden sonrayı birlikte geçirmiş ve birbirini derin bir şekilde önemsemişti. Birbirlerine tam orada, Silvaplana'nın kıyılarında, Corvatsch'ın yamaçlarında, bengi dönüşü simgeleyen piramit şeklindeki kayadan çok da uzak olmayan bir yerde veda etmişlerdi. Kadın ayrılmalarından önce bir yıl boyunca Nietzsche'nin istikrarlı bir ivmeyle depresyona girişine, filozofun kendi-

sinin "sık sık kurban gittiğim o aşırı derecede ve şiddetteki krizlerden daha kötü" diyerek itiraf ettiği psikolojik bir rahatsızlığın pençesine düşüşüne tanık olmuştu. Piramit kayayı geçtiğimizde çiftin nasıl ayrıldığını hatırladım. Von Salis şöyle yazmıştı: "Havada, Nietzsche'nin 'başka bir dünyadan gelmiş gibi' demeyi sevdiği sonbahara özgü gümüşi bir ton vardı." Serin bir öğleden sonraydı ve göle yansıyan bulutlar kıyının bir tarafından diğer tarafına kadar pırıl pırıl parlıyordu. Adam "göl ile Sils'in göle bakan tarafı arasındaki kasvetli çayırı" geçerken hem keder hem de avuntuyla hafiften iç çekti. "Bir kez daha dul ve öksüz kaldım," dedi.

SOYKÜTÜĞÜ ÜZERİNE

Sonra çığlıklar, uğultular ve acı acı bağırtılar arasında, tabut patlayarak açıldı ve bin misli kahkaha şiddetli bir şekilde fışkırdı... bana gürledi, güldü; alay etti benimle. İşte o zaman korkudan dizlerim titredi, yere yığıldım. Ardından dehşet içinde haykırdım, hayatımda hiç olmadığı kadar. Ve kendi haykırışım açtı gözlerimi, toparlandım.

-Friedrich Nietzsche,
Böyle Buyurdu Zerdüşt, 1883

Otelin çevresindeki üç günlük aile gezisinin ardından bir sabahı kendime ayırmayı başardım. Şafak daha yeni sökü-yordu ve ben birkaç saattir patikada yürüyordum. Güneş yükselmeye başlayınca baş fenerimi çıkarıp arka cebime koydum. Kahvaltıda ve öğle yemeğinde tek başıma olacaktım. Odadan çıkmadan önce Carol'a öyle söylemiştim.

Böylesine zorlu bir doğa yürüyüşüne çıkmanın en korkutucu tarafı başlangıcıdır fakat Corvatsch'daki teleferiğin o bezgin kederinden daha iyidir. Bu egzersiz kederi sıkıca tutma yoluydu, bastırmak olmasa da kontrol altında tutmaktı. Bunu yıllar boyunca yaptım. Ama yine de ne beklemem

gerektiğini ya da bu yürüyüşten ne zaman döneceğimi bilmiyordum. Bunu Carol'a söylemedim ama sırt çantam ağzına kadar doluydu, bu yüzden tahmin etmiş olmalıydı. Belki akşam yemeğine dönmüş olurdum. Belki de olmazdım. Bu sefer, ben karar verecektim. Birçok açıdan ne kadar şanslı olduğumu biliyordum. Çoğu eş sevdiği kişiye yakın durup risk almasına tanıklık etmek konusunda hiç de istekli olmazdı. "Yakın durup tanıklık etmek," "kenara çekilip izlemekten" çok farklıdır. Birincisi riske ve biraz şansla büyümeye olanak sağlayan dikkatli bir ihtiyatı ifade eder; ikincisi ise artık pek de umursamayan birinin bıkkınlıkla sergilediği meraktır. Son derece şanslıydım. Carol, Nietzsche'nin kendini sık sık okurlarına tarif ettiği gibi duruyordu: Taşkınca akan suyun kenarındaki koruyucu bariyerdi ama hiçbir şekilde koltuk değneği değildi.

İtalya'nın güneyine, yokuş yukarı Alp Muot Selvas'a uzanan; yaklaşık iki bin yüz otuz beş metre yükseklikteki buzul bir vadi olan Val Fex'in yukarısında bulunan yüksek patikadaydım. Patikam Fex'teki vadi tabanında, sonunda kümelenmiş evlerin bulunduğu geniş yolda bitti. Oradan dağlara çıkan birçok sırtı takip edebilirdim. Orası gençliğimde geçici bir süreliğine kaldığım yere giden güzergâhtı. Delikanlıyken kayanın altında iki gece geçirmiştim ve sığınağımın hâlâ orada olup olmadığını görmek istiyordum.

"Sen doğmadan önce vuku bulanlardan bihaber olmak, daima bir çocuk olarak kalmaktır."

Cicero tarafından iki bin yıldan daha uzun bir zaman önce yazılmış olan bu kelimeler, Nietzsche'nin 1887'de basılan *Ahlakın Soykütüğü Üzerine*'yi anlamanın en kestirme yoludur. Nietzsche en temel dilbilimsel duyarlılığını, şimdiki zamanda geliştireceği ve öncelikli olarak uzak geçmişin icabına bakacak olan farkındalığı asla kaybetmedi. Batı felsefesinin tarihinde, ahlakçılar genellikle iyi hayatı temellendirmek için somut idealler ararlar. Nietzsche'nin ahlaka yaklaşımı bu tür bir ahlaki değerlendirmeden kaçındı; bunun yerine erdem hakkındaki düşüncelerimizin ardında yatan mantığı araştırdı. *Ahlakın Soykütüğü Üzerine* neyin iyi ya da kötü olduğunu saptamayı amaçlamamaktadır, bunun yerine neden bu ahlaki ayrımı ilk etapta ve artık neredeyse bilinçsizce yapma noktasına geldiğimizi açıklamaktadır. Bu anlamda, bir entelektüel arkeoloji şeklidir.

Bir insan ya da bir ulus neyi ısrarla gizli tutar? Çağdaşlığı yönlendiren idealler ve değerlerin altında yatan nedir? Maskenin ardında ne vardır? Nietzsche meslek hayatının sonlarında bunu bulmak istedi. Kırklı yaşlarının ortalarındaki adam için mutlu geçen bir yıl olmamıştı. Geçmişe baktığında, o yılın kendisi açısından birçok sebepten ötürü zor ve nahoş geçtiğini söylemiştir. *Soykütüğü*'nde, "Kendimize ister istemez yabancı kalıyoruz, kendimizi anlamıyoruz, kendi içimizde hataya düşmeye mahkûmuz çünkü hepimiz, 'Her kişi kendine en uzak olandır,' düsturunu ebediyete kadar geçerli kılanlarız, tabii benliğimiz 'agâh' olmadığımızı anlayana kadar." Kusursuz derecede kendini tanıma metodolojik olarak mümkün değildir –bir köpeğin kısa kesilmiş kuyruğunu yakalamaya çalışması gibidir– fakat Nietzsche'nin Soykütüğü okurları ne olabileceklerini

anlamalarına kâfi gelecek derecede geriye bakmaları için yalvarır.

İnsan geriye baktığında rahatsız edici bir şey yakalama ihtimali olağandışı değildir. Nietzsche, bütün hoş görüntüsüne rağmen Batı dünyasının tarihinin sessizce çile çeken bir hikâye olduğunu, çağdaş yaşamın düzeninin altında ısrarla bastırılmış kronik bir acının bulunduğunu ileri sürmüştür. Hikâye şöyledir: Avrupa medeniyetinin doğduğu yerde iki tür insan vardı; efendiler ve köleler, böylece iki farklı ahlak türü ortaya çıktı.

Nietzsche'ye göre, antik çağların son zamanlarının efendileri olan Romalılar ve Yunanlar tarafından geliştirilen efendi ahlakı tabiatı gereği apaçık ve dosdoğruydu. Efendi için "iyi" gelişme, kendini gösterme, ilerleme kaydetme demekti. "Kötü" de bunların tam tersiydi: Zayıflık, yavaşlık, korkaklık ve dosdoğru olmayan. Nietzsche efendice veya "aristokratça değer denklemini" açıklamıştır: İyi olmak soylu olmaktır; soylu olmak ister istemez o kişinin güçlü olduğu anlamına gelir; güç güzeldir (bununla birlikte korkunç da olabilir) ve güzel olan her şey Tanrı tarafından sevgi ve memnuniyetle karşılanır. Bu denklem efendiye kendilik değeriyle ilgili hızlı ve doğru bir fikir verir. Nietzsche efendinin "kendini net bir görüşte tuttuğunu" söylerken bunu kasteder. Öğrencilerim arada sırada benden efendiye bir örnek vermemi ister, sanırım böyle birini çağdaş toplumda hayal etmek zor geliyor. Ben de Primo Portalı Augustus'a değiniyorum. On dokuzuncu yüzyılın ortalarında Roma'nın dışında bulunan mermer heykel, Roma İmparatorluğu'nu kuran ve Sezar Augustus adını alan Gaius Octavius'a aittir. İki metre dört santimetre boyundadır. Mermerden de-

ğil de etten ve kemikten olsaydı, o kaslı vücuduyla yüz on beş kilo civarı olurdu. Göğüslüğü ve zırhı da eklediğinizde karşınıza çoğu filozofun tam iki katı olan bir boy pos çıkardı. Normalde iri ama bir insanın olamayacağı kadar değil. Heykelde sağ kolu ileri uzanmıştır, bakışları sakindir, elini kendisinin, sadece kendisinin olan bir geleceğe doğru kaldırmıştır. Ayaklarının çıplak oluşu yoksulluğunun değil, daha ziyade ilahi boyuttaki yükümlülüğünün göstergesidir. Antik Roma ikonografisinde sadece ölümlüler ayakkabı giymek zorundadır.

Diğerlerine kıyasla daha kibar olan öğrencilerimden birine, "Onun hakkında ne düşünüyorsun?" diye sorduğumu hatırlıyorum.

Kızcağız bir süre düşündü ve ardından zar zor duyulan bir sesle, "Bence tam bir ahmağa benziyor," dedi. Bütün sınıf kahkahayla onayladı.

Çağdaş Batı toplumunda o Augustus'un ahmak damgasını yemesi, Nietzsche'ye göre şaşırtıcı bir şey değildir. Asıl şaşırtıcı olan, bunun nasıl bu noktaya geldiğidir.

Augustus'un ölümüyle Konstantin'in dördüncü yüzyıldaki saltanat devri arasındaki üç yüzyılda Romalılar yarı insan yarı tanrı bir efendiye tapınmaktan, bir haça kaba bir şekilde asılmış bir deri bir kemik haldeki Yahudi'yi kutsal saymaya kadar gelmişlerdi. Nietzsche'nin *Soykütüğü* bu dönüşüme bir açıklama getirmek içindi. Roma İmparatorluğu'nun nasıl Kutsal Roma İmparatorluğu'na dönüştüğü hakkında tarih kitapları vardı elbette, ancak Nietzsche tamamen tarihi bir anlatıma rağbet etmiyordu. "Köle ahlakının" yükselişi deme noktasına varacağı o ahlaki ve psikolojik değişimi keşfetmek istiyordu.

Köle ahlakı hiçbir şekilde dosdoğru değildir. Köle efendisine sürekli gözucuyla bakar ve pusuda bekler. Nietzsche'ye göre, antik dünyada Yahudiler köle türünün en iyisiydi. Eski Ahit buna kusursuz bir şekilde açıklık getirir: Yahudiler ezilenlerdi, diğer herkes de onların efendileriydi. İlk zamanlarda bir Yahudi'nin hayatı, yaşanabilecek en kötü ömürdü. Asurlular onları kazıklara oturtmadan önce çenelerine metal kancalar sokmuşlar, gözlerine bıçaklar saplamışlardır. Romalılar onları aslanlara atmışlar, canlı canlı yakmışlar ve çarmıha germişlerdir. Köle ahlakı işte bu eziyetin ortasında doğmuştur. Bütün ıstırapların eşit yaratılmadığı gibi temel bir acı anlayışıyla başlamıştır. Gerçekten katlanılması mümkün olmayan bir türü söz konusudur, yani herhangi bir sebebi ya da açıklaması olmayanlar. Yanı sıra, katlanılabilir türden olanlar vardır, hem de neredeyse memnuniyetle. Bu, herhangi bir amaç için acı çekmektir. Kısacası, kişinin ihtiyaç duyduğu tek şey neden ıstırap çektiğine dair çok sağlam bir hikâyedir.

Nietzsche'ye göre köle ahlakı Yahudi *hıncıyla*, Yahudilerin kendilerine zulüm edenlere karşı besledikleri nefretle başlamıştır. Efendiler hınçtan etkilenmezdi fakat köleler alt sınıf sayılmalarının acısını güçlülere karşı yakıcı bir aşağılamaya dönüştürdüler. Hem hasta hem de terapist olan Nietzsche, hıncın kökeninde son derece anlaşılabilir bir şey olduğunu biliyordu (sonuçta kendisi, daha sonraları sadece başarıya ulaşmış hareketlere ve fikirlere saldırdığını kabul etmiş kişidir). Fakat bunun bir dereceye kadar kontrol altında tutulması gerektiğini ifade etmiştir: "Koyunların yırtıcı kuşlardan hoşlanmaması tuhaf gelmiyor. Ancak... bu avcı kuşları küçük kuzuları kapıp götürmelerinden dolayı suçla-

mak için herhangi bir dayanak da oluşturmuyor." Bununla birlikte, koyunların yaptığı tam olarak şudur: Kartalı etobur olmakla ve bu yöndeki davranışlarıyla suçlarlar. Nietzsche, yeni bir ahlaki düzen geliştirerek tutsaklıklarını protesto eden koyunlardan oluşan bir kasaba toplantısı hayal etmiştir: "Bu avcı kuşlar kötüdür ve o zaman avcı bir kuşa en az benzeyen, daha doğrusu tam karşıtı olan kuzuya benzeyen herhangi biri iyi olmamakta mıdır?" Bu, doğal değerlerin tersine döndüğü noktadır, Augustus'un ilk olarak "bir ahmak" haline geldiği andır.

Köle ahlakı onu sorumlu kıldığında, suçlu addettiğinde – güçlü olmasından dolayı– alçakgönüllü olmadığı veya zayıflık göstermediği için kabahatli ilan ettiğinde bir hükümdar "ahmak" sayılmaktadır. Efendi güçlerinden vazgeçmekte, bir kuzuya dönüşmekte, kendini sürünün yumuşak başlılığına sunmakta her zaman özgürdür. Böyle yapmak istememesi, ahlak bozukluğunun bir belirtisidir –güç zehirlenmesinin sınırında bir kibirdir– ki köleler toplumu bunu asla affedemez. Tabii ki, kölelerinin onun hakkında ne düşündüğü Augustus'un hiçbir şekilde umurunda değildi, ancak köleler açısından bu yeni ahlaki yargıya geçebilme düşüncesi onları hayatta tutan şey oldu.

Köle ahlakının başarısı, doğası gereği, kaçamak ve gizli kapaklı olmasındandır. Baskı altında gelişir. Hıncı besleyen baskı altında tutma ve ıstırap çekme, köle ahlakını sadece daha güçlü ve daha dayanıklı kılar. Bu, Yahudilerin ve daha sonra da –bunu ilahlaştırmaya kadar taşıyan– Hıristiyanların hayatlarının, köle ahlakının keşfiyle birlikte gözle görülür bir şekilde kolaylaştırdığını ifade etmek demek değildir. Hiç kolaylaşmamıştır. Doğrusunu söylemek gerekirse Nietzsc-

he, hınç köleleri etkisi altına aldıkça hayatlarının kasten zorlaştırıldığını, kötü niyetle eziyet çektirildiğini iddia etmiştir. Cefa ve ıstırap ahlaki doğrulukla bağdaştırıldıysa, o halde dayanılmaz acılar çekmek de azizlere yaraşır bir fıtrata dair gerçek bir işaretti. Nietzsche, İsa peygamberin çarmıha gerilmesindeki kutsal fedakârlığa başka nasıl bir açıklama getirmek mümkün olabilir, diye sormuştur.

Nietzsche 1880'ler boyunca "çileci idealler"[49] olarak tanımladığı şeyi teorileştirmiş ve deneye tabi tutmuştur. Çarmıha gerilme böyle bir ideal tarafından harekete geçirildi fakat Sils-Maria'nın münzevi kişileri (Yunancada *asketes*[50]) kendi kendini yöneten, sonunda da kendi kendine zarar veren bütün davranışlarla ilgilendi. *Ascetic* "keşiş" kelimesinden, aslında daha doğrudan "titiz bir şekilde öz disiplinli" anlamına gelen *asketikos*'tan gelir. Bu disiplin insan ırkının gelişmesinde uzun ve tarihsel önemi olan bir geçmişe sahiptir. Beş saat yazı yazan, üç saat yürüyen ve sonra tekrar beş saat boyunca yazan bir adam çileci ideal tarafından odaklandırılmış ve katılaştırılmıştır. Herhangi bir yorucu egzersiz ya da zor bir yürüyüş çileciyi yansıtır. Resim yapmak, yazı yazmak, egzersiz yapmak, çalışma yapmak, ebeveynlik; bunların hepsi küçük bir irade gücünden fazlasını içerir. Fakat 1887'de, Nietzsche *Soykütüğü*'nü bitirdiğinde, kölelik ahlakı çağımızda ilk olarak gasp edildiğinde ve sonrasında da kontrolden çıkarak büyüdüğünde, çilecilik hakkında önemli bir şeyi görmeye başladı. Birinin hayatı güçlü efendiler tarafından tamamen kontrol altına alındığında, nefsinden feragat disiplini bir köleye kendi koşullarına göre

49 Ascetic ideals.
50 İngilizce ascetic. Münzevi, keşiş, çileci anlamına gelir. (y.n.)

yapacağı bir şeyi verirdi. Aslında, bir kölenin kendi adına başardığı bir şey haline gelirdi. Kölenin çok az seçeneği vardı: Hiçbir şey isteyemez ve tamamen efendisi tarafından yönetilirdi ya da devam etmekte olan kendini inkâr sürecinde isteğinin olması için gerekenleri yapardı. Kölenin, eninde sonunda ölümünü getirecek olan eylemsizlikle inatçı ancak özverili, bu olayı hızlandıracak olan eylem arasında bir seçim yapma hakkı vardı. Nietzsche kararın çok bariz olduğunu düşünmekteydi: İnsanlar hiçbir şey istememe pasifliğini kabullenmektense kendilerini yok etmeyi tercih ederlerdi.

Havanın ince ve saf, zeminin soğuk ve keskin olduğu dağlarda insan bir başına zaman geçirdiğinde kendini de aynı şekilde mükemmelleştirme eğilimi gösterir: İnce, saf, soğuk ve keskin. Bu mükemmeliyetçilik –kendini dağların ihtişamıyla ölçme– düz arazilere geri dönmeyi ve diğer insanlarla birlikte yaşamayı zorlaştırabilir. Aynı zamanda çileci ideali besleyebilir.

İsviçre'yi daha önceki ziyaretimde, kulağımdaki yara izinden fazlasını edindim. Aynı zamanda ıstırap ve mizaç eğilimi arasında, nadiren bahsettiğim bir şeyle döndüm. Daha ziyade Corvatsch'taki derin bir yarığa taş atma hikâyesi gibi, bu yüzden sıklıkla bundan kaçındım. Ama şu da bir gerçek ki genç bir delikanlıyken Nietzsche Evi'nin arkasında yürürken oruç tutmayı dağcılıktan çok daha fazla sevdim. Aslında, bu ikisinin gerçekte birbirinden farklı olmadıklarını keşfettim. Her ikisi de imkânsız aşırılık arayışıydı. Ancak oruç tutarken evden bile ayrılmak zorunda değildiniz.

Sil-Maria'ya ilk seyahatimden nihayet döndüğümde Philadelphia havaalanında beni annem karşıladı ve ne hale geldiğimi görünce ağlamaya başladı. Küçük bir çocukken gürbüzdüm, ergenlik dönemimde zayıflayıp sırım gibi olmuştum ama seyahatten döndüğümdeki halim için bir deri bir kemik kalmış demek bile fazla kaçardı. "Biraz kilo verdim," diyerek durumumu kabul ettim. Dokuz haftada on kilo vermiştim. Evet, bu mümkündür. Bugün bile annemin, onun yokluğunda kilo verip vermediğimden emin olmak için bana sarılırken incecik kollarıyla vücudumu ölçmeye çalıştığını sezinlerim. Son elli yılda, halk psikolojisi şiddetli anoreksiye yapılabilecek en iyi açıklamanın, bireysel kontrol eksikliğine bir cevap olduğu sonucuna varmıştır. Bu; bel ölçüsü, vücut yağı, seksi ya da modaya uygun olmakla alakalı bir şey değildir. Temelinde, irade gücü vardır. Erkeklerin başına gelmesi ya da bu durumdan mustarip olmaları hâlâ beklenmemektedir. Ancak erkeklerin de başına gelir. Hatta tahmin edilebileceğinden daha sık. Fiziksel güzellik uğruna yapılan nafile bir uğraş tipi olan ağır oruç aslında iradenin bir sınavı, bir denemesi, bu doğrultuda yapılmış bir alıştırmadır. Ve bir kez bu şekilde alıştırma yapıldığında irade kolaylıkla susturulamaz. Oruç zor bırakılır. Öz dürtülerin çoğunda olduğu gibi, bir kez tecrübe edildikten sonra çekiciliğinin daima hissedildiğine inanıyorum. Bunu şahsen ilk defa Sils-Maria'nın yukarısındaki tepelerde hissettim.

Oruç, doğa yürüyüşü gibi, ya çok kaotik ya da çok baskıcı (ya da her ikisi) olan bir yaşamda bu güçsüz kılan aşırılıkların zorlamasından kaçma girişimi olabilir. "Yemek ya da yememek?" İşte bu, çağdaş yaşamın hâlâ büyük ölçüde kendi belirlediği birkaç sorudan biridir. Bir tane tatlı çörek

–ya da altı tane– ister misin, bir pirinç keki, bir parça brokoli veya hafif bir yulaf bulamacına ne dersin? Ya da belki hiçbir şey? Sizi neyin ayakta tutacağına sadece siz karar verebilirsiniz. Açlık oruçlarının bazen "çökertildiğini" duyarız, ancak benim tecrübe ettiğim kadarıyla bu pek de doğru değildir. Oruç tutmak doğrudan dıştan bir zorlamayla bozulabilecek bir şey değildir. İsteyerek yerine getirilir ve isteyerek bırakılmalıdır. Bütün bunlar psikolojik işlev bozukluğunu bir parça destansı kılıyor ki uzun bir zaman boyunca bunun gerçekten hiç de uzak olmadığını düşünmüşümdür.

Peki, neden oruç? Modern çağ, irademizi işe koşturmak ve bu işin aslında ne kadar anlamlı olduğu hakkında ikna edici hikâyeler kurgulayan epey ustaca planlanmış yollara sahiptir. Fakat on dokuzuncu yüzyılda, Nietzsche yetişkinliğe adım attığında bu koca hikâyeler ona hiç inandırıcı gelmemeye başladı. Kendini ailenize, kiliseye veya devlete –ya da herhangi bir düzene– adamak belki de sadece bir zaman kaybıydı. Daha açık ifade etmek gerekirse, özgür iradeyi ve deneyimi boşa harcamaktı. Çağdaş yaşamın rutini öyle monoton ve yazılmış bir senaryo gibi geldi ki Nietzsche ve diğer Avrupalı düşünürler özgür iradenin gerçekliğini büsbütün sorgulamaya başladılar, buna karşılık monotonluğu kırmak için aşırı, bazen de aptalca deneyimlerin peşinden gittiler. Oruç tutmak bunlardan biriydi. Bu uygulamaların çoğu süslü tıbbi zorunluluk konuşmalarının (sadece akıl ve vücut sağlığını sürdürmek için birtakım radikal önlemler) altına gizlenmişti fakat Nietzsche'nin de dahil olduğu bir avuç düşünür sağlık kisvesi altında var olan ve çok daha fazla öneme sahip şeyi dosdoğru görebildi: Kendine hâkim olma.

Bunun size saçma geldiğini biliyorum ama bir Nietzsche'ci için öyle değildir. Bolluk ve bereket zamanları, oruç tutmak gibi kendini mahrum bırakma uygulamalarının ortaya çıktığı dönemlerdir. Nietzsche bu konuda şöyle yazmıştır: "Bir dürtünün bir köşeye sinip kendi kibrini kırdığı ama aynı zamanda da kendini *temizleyip daha keskin* hale geldiği bir zamandır." Nietzsche hayatı boyunca yeme güçlüğü çekmiştir. Burada çekilen güçlük, savaşta birbirlerinden ayrılamaz olan Proteus ve Menelaus'unki[51] gibidir. Nietzsche orta yaşa geldiğinde şöyle hayıflanmıştır: "Keşke tekrar midemin efendisi olabilseydim!" Efendiliğini tekrar geri kazanmak için de uzun bir yol kat etmiştir. İlk önce vejetaryenlikle denemiş, sonra sadece et yenen bir diyet yapmış, ardından da yemek yemeyi tamamen bırakmıştır. Yemek ve düşünce arasındaki ilişkiyle ilgilendiğini ve düşünmenin ayrılmaz bir biçimde yemeğe bağlı olduğuna inandığını söylemiştir. Eminim ki bu sadece bir parçasıydı. Ama sadece bir parçası.

Oruç tutmanın uzun ve tarihsel öneme sahip olan geçmişi, irade gücü, kendini mahrum etme biçimi manevi üstünlüğün yolunu hazırladı. Oruç tutmak, en azından teoride, iradeyi daha yüksek ve daha derin bir şeye yöneltmek içindi. 1923 yılında Nietzsche'nin *Zerdüşt*'üyle ilgili bir seminerde Carl Jung bu durumu, "Nietzsche'nin kendisini fiziksel bir cisimle doldurması onu ağırlaştırırdı... Uçamaz, yeryüzüne zincirlenmiş olurdu," diye açıkladı. Nietzsche'yle geçirdiğim o ilk yazda, belli bir noktada Jung'un bu sözlerini kısa süreliğine de olsa algılayabildim. Açlık hissim yok oldu; iş-

51 Yunan mitolojisine at bu iki figürden Menelaus, Sparta prensesi Helen'le evlenerek Sparta kralı olur. Truva Savaşı'na öncülük etmiştir. Proteus ise denizin yaşlı bir peygamberidir; geçmiş, şimdi ve gelecek hakkında her şeyi bilir. Homer Odesa destanında onları da konu edinir. (y.n.)

tah, doyumsuzluk, tükenmişlik yavaş yavaş vücudumu terk etti. Artık uyumak, yemek, hatta okumak bile istemiyordum. Tek isteğim sadece yürümekti. Sağlığım son derece bozulmuştu ama bunu hissetmemiştim bile, hem de hiç. Bu tür bir kendini mahrum etme ilk bağımlılığım oldu ve aradan geçen bu kadar yıldan sonra bunu hâlâ sevgiyle hatırlıyorum. Gerçekte, dağlarda geçirdiğim o yazdan beri asla aynı şekilde iştahla yeme veya açlık duyguları yaşamadım.

Elbette, bütün takıntıların dezavantajı vardır. Uzun süreli oruç tutmak hayatınızı öylesine tüketir ki başka herhangi bir şeye verebilecek çok az şeyinizin kaldığı gerçeği insana acı verir. En baskıcı refakatçidir ve uyanık olunan her an onun tatminine adanmalıdır. Nietzsche ile yürüdükten sonra üniversiteye döndüğümde hemen hafifsıklet kürek takımına katıldım. Sebebi yarı dini yarı felsefi deneyden esinlenilmiş şiddetli bir yeme bozukluğuna toplum tarafından kabul edilebilir bir kılıf uydurmaktı. Kürek çekmek bütün yanlarıyla Nietzsche'ciydi: Tekrarlama vasıtasıyla kendini ifade etme, esneklik, hız ve hepsinden önemlisi, dayanıklılık. Kürekçiliğin mükemmeliyetçiliğini sevmiştim ancak bir kürek aletinde egzersiz yaparken kaburgamı çatlattığımda, aslında diğerleriyle birlikte kürek çekmeyi sevmediğimi fark ettim. Takım arkadaşlarım hafifsıkletliliklerini olması gerektiği kadar ciddiye almıyorlardı. Arkadaşlarım olsun istiyordum ama onlar birçok açıdan beni geriye çekiyorlardı. Sosyal ve romantik yaşantıma da aynı yaklaşımı gösterdim. Beni o sıralarda tanıyanlar, bana o zamanlar çekilmez biri olduğumu söylüyorlar. Ve benimle hâlâ görüşüyorlar.

Becca doğmadan altı ay önce, Celexa adında bir antidepresan almaya başladım. İlaç beni "iyileştirmedi" fakat zindeliğimi azalttı, böylece devamlı ve ağır bir etki yaratmadı. Az bir dozda –30 mg kadar– kullandım ve hâlâ gülebildiğimi, sevişebildiğimi, üzülebildiğimi fark ettim. Bu biraz sabahları kahve içmek gibiydi, aslına bakılırsa kendime daha fazla geldiğimi hissettim. Ayrıca çileci diyetimi o kadar çok kafaya takmaktan da vazgeçtim. Becca tam bir yetişkin olana dek ilacı almaya devam edecektim. Sonra bırakacaktım. O aralar, *The New Yorker*'da Jonathan Lethem'in bir yazısını okudum ve Celexa'yı kesmekle ilgili kurgusal tanımı bana küçük pembe hapımı bırakmanın tehlikeleri konusunda epey fikir verdi; sersemlik, mide bulantısı, intihar düşünceleri, uyanıkken rüya görme. Bununla birlikte, Alpler'e yapacağımız seyahatin bir iki gün öncesinde ya işime öyle geldiği için unuttum ve iyi olacağımı düşündüm ya da daha muhtemeldir ki, kendimi kasten sabote ettim. Eve döner dönmez ilaç tedavisine devam edecektim. Sonuçta aldığım doz zaten düşüktü ve artık çok daha sağlıklıydım. Ayrıca Nietzsche ile ilk kez yürüdüğüm gençlik yıllarımda hiç ilaç kullanmamıştım.

Hâlâ on dokuz yaşında bir öğrenciyken, profesörüm ve Nietzschecilikle ilgili her şeyde rehberim olan Dan Conway çileci idealin içe nüfuz eden gücünü açıkladı. Batı medeniyetinin temel etmenlerinden biri olmuştu ve buna direnmek büyük ölçüde sonuçsuz kalmıştı. O zamanlar şüpheciydim ya da belki de bir umudum vardı. Elbette ki bazı insanlar çileci idealin kendini inkâr etmeye iten tarzının ötesine geçerek iradelerini kullanabilirlerdi. Dan sadece başını iki yana sallamakla yetinip beni Basel'e gönderdi.

Haklıydı. Çilecilik insani değerler alanında direngen bir kuvvetti ve buna meydan okuyabilecek daha hayat dolu idealleri kolaylıkla kendine mal ediyordu. Çok cefakâr, çok sabırlıydı; neredeyse her rakibini toplum dışına itiyordu. Çileci ideal, insan doğasını ve zamanı kendi tarafına çekmiştir: Schopenhauer'ın iddiasına göre, bizler temelde çilekeş yaratıklarız ve bu anlayış en nihayet sorun olmaya başladığında, çileci ideal bizi perişanlığımızın kapısında karşılamak için bekliyor olur. "Hayvanların en cesuru ve ıstıraba kendini en çok alıştırmış olan insan," demiştir Nietzsche *Ahlakın Soykütüğü Üzerine*'de, "aslında ıstırabı reddetmez; onu arzular, hatta arayıp bulur, tabii kendisine bunun için bir amaç, ıstırap çekmek için bir sebep sunulmuşsa... İşte çileci ideal de insana o sebebi sundu!"

Patikada ağzıma bir lokma bile girmeden geçen dört saatin sonrasında bacak kaslarım yanmaya ve başım dönmeye başladı. Beklediğimden de fazla sersemlemiştim. Fakat kayaya kadar gitmek zorundaydım, sonra dinlenecektim. Birkaç saat daha, sonrasında gençliğimin doruklarına ve derinliklerine öforik[52] bir dönüş tecrübe edeceğimden emindim. Sonuçta filozoflar hep ayaktayken düşünürlerdi. Aristo MÖ 322'de öldüğünde öğrencilerinin çoğu adını Yunanca kelime olan *peripatetikos*'tan ("yürümek") alan ve bir grup gezinen eğitmenden oluşan Peripatetik[53] okulunu kurdu. Hindistan ve Nepal'in eski bilgeleri yağmur mevsimlerinde evde kalırlardı fakat yağmurlar diner dinmez hemen hareket geçerlerdi, düşünür ve öğretirlerdi. Buda, Hz. İsa, Augus-

52 Öfori veya coşku, kişinin hoşnutluk duyduğu ve kendisini iyi hissettiği bir ruhsal durumdur. (ç.n.)

53 Gezimci. Derslerini öğrencileriyle birlikte, lisenin bahçesinde yürüyerek, tartışarak yaptığı için Aristo'nun felsefesini tanımlamada kullanılan sıfat. (ç.n.)

tine, Rousseau, Wordsworth, Coleridge, Emerson, Thoreau, James, Rimbaud... Hepsi ve çok daha fazlası yürüyen düşünürlerdi. Gerçekten büyük gezginci düşünürlerden biri olan Thoreau, "Bana öyle geliyor ki, bacaklarım hareket etmeye başladığında düşüncelerim de akmaya başlıyor," demiştir. Yirminci yüzyıl analitik filozofu Ludwig Wittgenstein birlikte çalıştığı kişi ve aynı zamanda da arkadaşı olan Bertrand Russell'ın evine sıklıkla akşamüstü saatlerinde gider ve apartman dairesinde saatlerce bir yandan gezinir, bir yandan da derin düşüncelere dalardı. Saat geç olmaya başladığında Russell'a döner ve oradan çıktıktan sonra muhtemelen de ayakları en nihayet durduğunda, kendini öldürmeyi planladığını söylerdi. Bu yüzden de Russell ona gitmemesi, hareket etmesi, dolayısıyla da hayatta kalması için ısrar ederdi.

Sonra bir de *Bir Rus Gezgincinin Anıları* vardır, en meşhur Rus yürüyüş öyküsüdür. İlk kez 1884'te, Nietzsche'nin *Zerdüşt*'ün ikinci bölümünü bitirdiği yıl yayımlanmıştır. Geçimini yapılan bağışlarla sağlayan, özel bir felsefi içgörüye ulaşmak için değil, Tanrı'yı görmek için yürüyen bir seyyahın hikâyesini anlatır. Durmaksızın dua etmenin yöntemini anlatan bir el kitabıdır. Bu gezgin için Tanrı ölmemiştir. İsimsiz seyyah İsa Duası'nı günde iki bin kere okur, sonra altı bin kere, sonra çok daha fazla. "Tanrı'nın Oğlu İsa Mesih Efendimiz, ben günahkâra merhamet eyle." Ancak varsayılan dönüm noktası, hikâyedeki bazı şeylerin çok garip bir hale geldiği an, kısa duayı yürümeye ve nefes almaya dayandırdığı andır. Ortalama bir insan günde on bin adım atar, ancak bütün günü yürümekle geçirirseniz adım sayınız kırk ya da elli bine çıkabilir. Tempolu yürüyüşün bir noktasında seyyah duaya dönüşür ya da dua seyyaha. İbadet

ettiği –uzak ve öbür dünyadaki bir varlık– ona bir şekilde adımının ortasında gelir. Bu tespiti Sils-Maria'ya ilk seyahatimden önce üniversitede okumuş ve hemen bağlanmıştım. Başlangıçta böylesine aşırı çileci uygulamaların, kilise papazlarının *prelest* dediği, tam olarak "doğru yoldan sapmak" manasına gelen, sanrının kurtuluş olarak yorumlandığı bir gündüz düşü haline sürükleyebilirdi.

Yürümek insan aktivitelerinin en dayanıklılık sağlayan ve canlandırıcılarından biri olabilirdi fakat çileci ideale dayanan köle ahlakı bu egzersizi bile eninde sonunda yıkıcı sonuçlara vardırabilirdi. *Bir Rus Gezgincinin Anıları*, müthiş derecede uzun bir yürüyüşe çıkan ve Tanrı'yı bulan bir adamın hikâyesi olabilir, ancak bu, ayakları sebepsiz yere sayısız kez yaralanmış bir Hıristiyan çilecinin gösterişli masalı kadar muhtemeldir. Gezginler, Yahudi-Hıristiyan köle ahlakının kahramanları kasıtlı olarak çok kötü koşullarda yüzlerce, hatta bazen binlerce kilometre boyunca seyahat ederlerdi. Ne kadar zorsa o kadar iyiydi. Patika, su toplamış kirli kabarcıklar, mikrop kapmış kesikler, kangren ayak parmakları ve asla geçmeyecek yara izleri içermesi ihtimaline rağmen kişiyi temizleyip arındırmaya yönelikti. On birinci yüzyılda bu tip hastalıklardan mustarip olan kişilerin on iki bini Almanya'dan Kudüs'teki vaat edilmiş topraklara doğru yola çıktı. Varacakları yere gerçekte kaç kişinin ulaştığını kim bilebilir? Sadece, son günlerinin hâlâ daha büyük işkence türleri talep eden bir ideal uğruna oldukça fena geçtiğini tahmin edebilirim. Gezginin nasıl ıstırap çekeceğine kendisinin karar verdiğini, bunun çok az oranda konfor içerdiğini biliyorum, ancak genellikle acı verecek derecede az olur.

Öğleden sonra olmuştu; yavaş, epey yavaş bir tempoyla Alp Muot Selvas'a yaklaşmıştım. Manzaranın gerçekten muhteşem olduğuna eminim. Ama o an hiç fark etmedim. Dağlara dönüşüm neden ölüyormuşum gibi hissettirmek zorundaydı? Tam olarak iki şeye dikkat ediyordum: Göğsümde ve kasıklarımda birbirinden bağımsız titremelere sebep olan mide kazıntısı ve sol ayak bileğimde lise yıllarımın aptallığın doruğunda yaşanmış anlarından birinde saatte otuz beş kilometre hızla giden bir Volkswagen'in tepesinden düştüğüm günden kalma o tıkırdama. Fex'in üzerindeki buzullar görünüyordu ve varış yerime, o vadiye ilk seyahatimde bana nispeten korunma sağlamış olan granit kubbenin altına kıvrılıp yatmanın ne kadar iyi hissettireceğine odaklanmaya çalıştım ama ayak bileğim buna izin vermeyecekti. Bu seyahatin acısının anlamsız olabileceği ihtimalini bana zaten sürekli hatırlatıyordu.

Her gezgin bir mabet arayışı içindedir. Hıristiyan gezginler için bu mabetler azizlerin –İtalya'da St. Peter ve St. Paul'ün– lahitleri veya Kudüs'te Hz. İsa'nın boş mahzen mezarı, yani kutsal kişilerin ebedi inziva yerleridir. Bu gezginlerin tartışılmaz derecede güzel ve aynı zamanda da ürkütücü bir yanları vardı. Memleketlerini ve ailelerini terk etmeden önce, arkalarında kendilerinden küçük bir şeyin kalmasını sağlamak amacıyla vasiyetlerini yazarlardı. Ayakkabılarını çıkarırlardı ama Augustus'un ölümsüz ayaklarına değil, bilakis ölümlü ayaklarına sahip oldukları için. Bir başka deyişle, insan olmanın acısını hissetmek istedikleri için. Ve böylece yola koyulurlardı. Evlerindeki hayatları hiç

şüphesiz kötüydü (on birinci yüzyılda hayat genel olarak katlanılmaz derecedeydi), böylece çektikleri cefanın kontrolünü ele almanın, belirli bir şekilde sahiplenmenin yükünü kendi omuzlarına almışlardı.

Nietzsche bu gönüllü cefanın kahramanca bir tarafı olduğunu düşünüyordu, ancak bütün bu hikâyenin Hıristiyan rahibinin ağzında işlevsiz hale geleceğinden şüpheleniyordu. Basit ve dürüst bir açıklama yerine –çok uzun bir yürüyüşün bir nevi cefayı üstlenme biçimi olduğu gibi– rahip gezginlerine bir günahkârlık ve ardından da arınma hikâyesi sunardı. Doğrusunu söylemek gerekirse gezginlerin çoğu, örneğin, uzun yolculuklara çıkarak (kendi kendini sürgün ederek) bu süreçte bir kişinin babasını öldürmek ile bir somun ekmek çalmak arasında değişen kanun ihlallerinde bulunmaktan dolayı engizisyon tarafından suçlu bulunmuş gerçek birer sabıkalıydı. Fakat rahip, kutsal yolculuk yapan gezginleri yargılamakta bir adım ileri gider: Her seyyah yalnızca acıyla arındırıldığı takdirde affedilebilecek bir günahkârdır, bir firaridir. Elbette, birçok gezgin şifa bulmak veya sevdiği birinin hastalığına çare bulmak için bir tapınak arayışındadır fakat hikâye temelde aynıdır. İnsanlar ya hastadır ya da suçlu veya her ikisi birden ve kurtuluşa erebilmeleri için su toplayan ciltleriyle, kırılan ayak bilekleriyle ıstırap çekmek zorundadır. Bu, çileci idealin görünen belkemiği olarak kalmaktadır.

Carol birkaç gün öncesinde bu dağ gezisinde bana katılmayı teklif etmişti fakat ben, en azından yürüyüşün ilk dakikalarında, yalnız olmaktan memnun olmuştum. Fakat artık değildim. Vadinin güneybatı tarafındaki gevşek kayanın çıkıntısı gözüme ilişti, antik bir tapınağın kalıntılarıymış gibi görünen geometrik şekilli dev kayalardan oluşmuş bir

katmandı. Ancak yirmi dakika daha yürüdükten sonra bu izlenim yerini başka bir düşünceye bıraktı. Eğer bu bir zamanlar antik bir tapınaksa, o zaman dünyadaki benzerlerinin en büyüğüydü. Kayalar sekiz yüz metre kadar uzanıyordu. Bir kent simgesi, benim yokluğumda sadece biraz daha derinleştiğini tahmin ettiğim küçük bir çağlayan olmasaydı o yüksek platonun ortasında yalnız bir kaya bulmak imkânsız olurdu. İşte oradaydı, herhangi bir konuğu meydana getirdiği derenin kenarındaki gizli bir diyagonal katmana yönlendirerek hızlı bir tempoda koşuyordu. Doğal su kaynakları ve yeniden doğuşla ilgili Hıristiyan imgelemleri ve orasının Nietzsche'nin çileci ideali eleştirme noktasına vardığı yer olduğu ironisi beni gençliğimde bile etkilemeye devam etmişti.

Kaya üç metre uzunluğunda ve eşkenar dörtgen biçimindeydi, altmış santimetre kalınlığındaydı, kaba kesimi Maine eyaletinin şekline benziyordu. Dağa yaslanmış kusursuz bir çıkma halinde yeryüzüne nasıl saplandığı bir gizem olarak kalacaktı fakat önsezilerim onun büyük bir yükseklikten kopup düştüğünü söylüyordu. Yedi saati yolda geçirmiştim ve artık oraya ulaşmıştım. Aslında hissettiğimden çok daha minnettar olmalıydım. En iyi gezginci hikâyeleri, konuk en nihayet tapınağa yaklaştığında ve cerahatli ayaklarını yıkayacak bir keşiş onu kapı eşiğinde karşıladığında dökülen duygusal gözyaşlarıyla bitenlerdir. Bu efsanevi anda, mütevazı arayışçının ve ilahi hedefin bir bütün olduğu, insan bilincinin sınırlarını aşan bir dostluk söz konusudur. Ancak kaç gezgin tapınağa ulaştıktan sonra yığılıp kalmıştır, tapınağın aslında bir mezar yeri olduğunu keşfetmenin verdiği hayal kırıklığıyla ne kadar gözyaşı dökülmüştür? Genellikle bu gezginlerden haberimiz olmuyordu ama belki de olmalıydı.

Kayamın altına sürünerek girdim, sırtımdaki çantayı çıkarıp yere koydum, gün ortasında yere uzandım. Hava kapalıydı, soğuktu ve nasıl oluyorsa keyifliydi ama doğaüstü ya da mutluluk veren cinsten değildi. Sadece geri dönmek istedim. Ama Waldhaus'a değil, çok daha geriye: bu düşüncelerden önceki zamana. Aradığı şeyi hiç bulamayan hoşnutsuz gezgin hikâyeleri neredeydi? Ya da hayatın bütün çirkin anlamsızlıklarını karikatür gibi yineleyip duran o gezginlerin hikâyeleri? Bunların göz önünde bulundurulmak istenece̊inden daha sık meydana geldiğinden emindim. Başımı tekrar çantamın üzerine koydum ve sert zeminin leğen kemiğimin çıkıntısına batıp durmasına ses çıkarmadım.

Uyanıp kayanın altından çıktığımda günün en sihirli saatiydi, karanlık çökmeden önceki akşamüstüydü, en acıklı manzaraların bile içten içe ışık ve neşe saçtığı bir saatti. Kalçalarım zonkluyordu ama yukarıdaki Alp Muot Selvas'tan esen serin bir rüzgâr açıktaki yanaklarımla kulaklarımı okşadı.

Aklımda bir düşünceyle uyanmıştım ve artık bir hedefim vardı: Ev.

Ünlü gezginciler açısından konfor uzaktaki bir tapınakta aranıp bulunurdu. Kozmik bir uzlaşma ancak hepsini bir kenara bırakıp sadece Tanrı'ya giden zahmetli yolu takip etmekle sağlanırdı. Fakat belki de başarısız olmuş gezginler bile kurtuluşa bir nebze bile olsa ulaşabilirlerdi. Acının sadece acı olduğunu, tapınaktaki lahdin boş olduğunu, tek bir ayak yıkamanın insan varoluşunun kirini söküp atmakta

yetersiz kalacağını anladıktan sonra, kederlenmiş bazı gezginler eve dönme noktasına gelirdi. Belki de kurtuluş *buydu*. Başarısızlığa uğramış gezgin bir parça şefkatten, dünyanın büsbütün umutsuz durumda olmadığına dair ani ve basit bir histen başka bir şey istemiyor olabilirdi.

Gezginliğin topluma geri dönüş olan ikinci yarısı birçok açıdan ilk yarısından çok daha zordur. Bitkinlik şüphesiz had safhadadır ve seyahatin ilk günlerinde açılan yaralar ancak yeni iyileşmeye başlamıştır. Herkesin iyi bildiği gibi, Hz. İbrahim oğlunu Tanrı'ya kurban etmek için Mina Dağı'na çıkarmıştır. Dağın tepesine çıkmak zaten zordur ama bir de yanınızda kurban etmeye gönüllü olduğunuz oğlunuz İsmail'le birlikte eve döndüğünüzü hayal edin. Bu dönüş yolculuğu kaç kat daha zor olurdu? İnsan suçluluk duygusu, acı ve hayal kırıklığı içerisindeyken geri döndüğünde, belki de yolculuğuna ilk başladığı evin, yokluğunda değiştiğini görür. Belki de Kitab-ı Mukaddes'teki Eyüp gibi, her şeyini kaybettikten sonra hepsini iki katıyla geri almak mümkün olabilir. Kaç başarısız gezgin gerçekle yüzleştikten sonra günlük hayatına geri döndüğünde başarıya ulaşmıştır? Elbette Hıristiyan adanmışlığının esası değildir ama daha iyisi, hatta en iyisi olabilir: Gerçek. Belki de bir gezgin gerçek zaferi cefada değil, kendi evlerindeyken yaşadıkları daha yumuşak bir deneyimi kabul etmeyi öğrendikleri nadir bir anda kazanıyordur. Kayamın altında otururken, nereden çıktığını hâlâ anlayamadığım tuhaf bir kıkırdamayla yerimden kalktım.

Gezginlerin bölgesini terk edip aileme, Becca'nın sevinçle "yumuşatma" dediği tarafa doğru yola koyuldum. İnsanın yumuşatmayı tecrübe etmesi için herhangi bir yere gitmesi

gerekmez. Yumuşatma genellikle bir elin tersiyle yapılır ya da Becca iseniz, burnunuzla. Bu, en yumuşak okşayıştır. Yumuşatma belli bir mesafeden yapılamaz. Genellikle sabahın erken saatlerinde ya da gece geç saatlerde yapılır, neredeyse her gün, tercihen bütün aile üyeleriyle birlikte, yatakta. Kişi istediği anda yumuşatma yapabilir ya da kendisine yapılmasını isteyebilir ve talep her zaman yerine getirilir. Yumuşatmanın ortasındayken dizginlenemez kahkahalara her zaman izin verilmezse de genelde beklenen bir şeydir. Bu, cefanın tam tersidir. Bunlar sevginin gerçek halleridir.

DEKADANS VE NEFRET

Kişinin içgüdüsel olarak kendisine zararlı olanı seçmesi... Bu adeta dekadansın formülüdür.

-Friedrich Nietzsche,
Putların Alacakaranlığı, 1888

Nietzsche'nin genel karakter yapısına sahip olan bir insan için moralinin yükselmesi şüpheli bir belirtidir, adeta tufandan önceki güzel hava gibi. Nietzsche 1887'de sağlıksızlıkla ve çileci idealle savaşmanın ardından her ikisinin de sımsıkı ve devamlı olarak yakasına yapıştığı sonucuna vararak kendini birdenbire zorlayıp toparladı. 1887'nin ilkbaharı mutsuz geçmişti. Nice'e seyahat etmişti ama bu korkunç bir hata olmuştu. Denize kıyısı olan şehir merkezinin gürültüsü ve parlak ışıkları filozofu çileden çıkardı, böylece bir sonraki yıl, aylarını Sils-Maria'dan uzakta, Torino'da geçirmeye karar verdi. En sonunda, şehrin kendisinde aşkına karşılık buldu.

Torino, Nietzsche'nin hususi fiziksel ihtiyaçlarına karşı konukseverdi. Görünen o ki orada güneş şafak vaktinden alacakaranlığa kadar parlıyor, uzun ve sıcak gölgeler oluştu-

ruyordu. Bir yürüyüşçü sabahın erken saatlerinde şehri dar parke taş döşeli sokaklarında herhangi birine rastlamadan baştanbaşa kat edebilirdi. Sokaklar, güneş ışığını ve insanları tam olarak doğru orantıda içine çekiyormuş gibi görünen geniş meydanlara varıncaya kadar upuzun devam ediyordu. Ne acele vardı ne de telaş. Her şey "vaktinde" değil, "en uygun zamanda" oluyordu. Torino sakinleri Alpler'in net görünen manzarasıyla dağdan bağımsız olmak yerine doğasına uygun bir yaşam ve çalışma hayatı sürdürüyorlardı. Nisan 1888'de Nietzsche şöyle yazdı: "Torino, benim sevgili arkadaşım, büyük bir keşif... Burada iyi bir ruh hali içindeyim ve durmaksızın çalışıyorum. Tanrısal bir kahraman gibi yiyorum [ve] uyuyabiliyorum... Buranın enerji veren, kuru, hoş havası yüzünden." Sils-Maria'nın kuş uçmaz kervan geçmez yerlerinde hayatta kalmaya alışkındı, belki de bu sebeple Torino'da, "Benim bir olasılık olduğum ilk yer!" dediği şeyi bulmuştu. Olasılık genelde ayrı bir şey olarak kabul edilir, mesela gerçekleştirilebilecek özel bir fırsat gibi. Fakat Nietzsche'nin Torino'da öğrendiği üzere olasılık çok daha farklı anlamlara gelebilir.

Mayıs ayında Nietzsche'nin duyguları kabardı: "Güzel günlerde en ağır düşüncelerin kanatlandığı çekici, hafif, uçarı bir rüzgâr eser." Yaşlanan bir adam Torino'da ölçüsüzlük derecesinde bir olasılık hissedebilirdi. Yerçekimi artık eskisi gibi yakasına yapışmıyordu ve belki de ilk kez zamanının müziğinin tadını çıkarıyordu. Wagner'in müziği değildi, o artık Nietzsche'nin geçmişinde kalmıştı. Filozofu kendine çeken, Beethoven'ın Dokuzuncu Senfonisi ve en çok da *Carmen*'di. Çekiciliğini asla anlayamadım. Yirmili yaşlarımın eşiğindeyken operanın cazipliğinin temasından

çok bestecisiyle ilgisi olduğunu düşünürdüm (Nietzsche gibi Bizet de popülerlik elde etmeden önce öldü). Ancak artık kırklı yaşlarıma merdiven dayamışken, Nietzsche'nin opera metninden ve orkestra müziğinden zevk aldığını anlamaya başlıyorum.

Carmen kesinlikle kasvetli olan bir şeyin, talihsiz âşıkların korkunç kaderinin hafif bir şekilde ele alınış biçimidir. Carmen ilk önce baştan çıkarır, sonra burun kıvırarak geri çevirir ve sonunda Don José'nin canına okur, onu seven Don José de karşılık olarak onu bıçaklayarak öldürür. Bu, çarmıha gerilen Hz. İsa'nın çektiği cefayı sahneleyen, bir gün tekrar dirilecek olan Hz. İsa'nın ölümünü canlandıran bir temsil değildir; sadece birbirlerini öldüren sıradan insanlar hakkında olan tutkulu, görkemli bir oyundur. *Carmen* ve *Yüzük*'te[54] bazı ortak olaylar (ölüm saçan ve şehvani türden) olabilir fakat Bizet'in dokunuşu tamamen farklıdır. *Carmen*, Avrupa'nın büyük kısmını etkisi altına almış çilecilikten çok uzak olan bir duygusallığa sahiptir. Bizet'in güzel figüründe kendine hâkim olma yoktur, yaptığın şeyi sorgulamak yoktur, aşkın sahtekârlıklar yoktur; baştan sona sadece paldır küldür ve şen bir telaş söz konusudur. Nietzsche operayı "dekadans" olarak adlandırdığı özel bir hastalığın pençesine düşmüş kültür için yatıştırıcı olarak görmüştür.

Dekadans terimi Nietzsche'nin 1888'e kadar olan yazılarında geçmemektedir ancak 1883'te, Wagner'in öldüğü sene ona çok yakın olan bir terim ortaya çıkmıştır: "yozlaşma" anlamına gelen *entartung*. Sonraki eserlerinde dekadansın merkezi bir rol oynamasına rağmen, Nietzsche hiçbir zaman

54 *Yüzük* (Der Ring des Nibelungen) Alman besteci Richard Wagner tarafından hazırlanmış dört epik operadan oluşan bir opera serisidir. (ç.n.)

onun için detaylı bir iyileştirme yolu önermemiştir. Dekadans hep vardır fakat her tarafa yayılmış birçok baskı gibi, tam tanımlanmamıştır. Nietzsche'nin dekadansa apaçık muhalif olduğunu düşünmek kolaydır fakat yanılmak da bir o kadar kolaydır. Nietzsche 1888'de sağlığı düzelirken, Batı çağdaşlığının bütün sakinlerine, en çok da kendisine bulaşmış olan ruhsal hastalığı dikkate almıştır. İnsan acı çekerken bir hastalığın boyutlarını hesaplaması imkânsızdır, ciddi bir rahatsızlığın kapsamı sadece iyileşmenin yaşandığı o kısa dönemde –kaderin geçici olarak ertelendiği bir arada– doğru bir şekilde anlaşılabilir. Nietzsche Torino'da en sonunda şunu görebilmiştir: "Hiçbir şey beni *dekadans* probleminden daha derin bir şekilde meşgul edemedi." Bu sadece felsefesinin o zamana dek konuşulmamış bir konu hakkında olduğunu birdenbire keşfeden bir düşünürün tasavvuru değil, sonunda hayatının temelini oluşturan değerler ve inançlar sistemini gözler önüne sermiş bir adamın itirafıdır.

Nietzsche'nin kendisi bir dekadandı, bu kavram çağının bir ürünüydü ve düşünür onun *haute bourgeois*[55] kültürünün bir parçasıydı. Çocukken annesi, gençliğinde kız kardeşi ve sonraki hayatında da kadın koruyucuları tarafından şımartılmış, üstüne titrenmişti. Asla çalışmamıştı –en azından elini kirletmek anlamında– ve geçimini yetişkinliğinde uzun yıllar boyunca öğretim görevlisi maaşıyla ve varlıklı arkadaşlarının hayırseverliğiyle sağlamıştı. Onun kaldığı süre boyunca Nietzsche Evi'nin bir gıda marketi ve pansiyon olduğunu kabul ediyorum ama kâfi derecede güzel bir yerdi. İngiliz filozof Thomas Hobbes'un sözlerini doğru bir şekilde anlayabilen, mektupların ve dillerin adamıydı o: "Boş

55 (Fr.) Yüksek burjuva.

zaman felsefenin anasıdır." Evet, zorluk vardı ama bu genellikle gönüllü olarak çekilen bir tür zorluktu. Kendisiyle ilgilenen ve arkadaşı olan Malwida von Meysenburg'a yazdığı mektupta dekadansı paylaştığı yakın çevreden bahsetmiştir: "Ben, dekadansla ilgili sorularda dünyadaki en büyük otoriteyim."

Dekadan yemekler, binaların dekadan görünüşleri, dekadan döşemelik kumaşlar, dekadan müzik... Görünen değerleri göz önüne alındığında, hepsi de büyük bir zenginliğin çeşitli işaretleriydi. Fakat Nietzsche bu aşırılıkların aslında hastalıkları ve bozulmaları maskelediğine inanıyordu. Saatler boyunca dikkatlice paylaştırılarak verilen dekadan bir yemeğe karşı istek duyulması, aslında bozulmanın, o kişinin normal yemeği kolayca sindiremeyen biri olduğunun belirtisiydi. Bir bina ancak onu destekleyen yapısı çirkin olduğunda güzel bir dış cepheye ihtiyaç duyardı. Orantısız mobilyalar genellikle şatafatlı döşemelik kumaşlarla kaplanırdı (kim eski olduğu için sallanan bir kanepeyi kaplatmayı düşünürdü?) ve çoğunlukla da son derece hassas olan sırtlar, beller için yapılırdı. Abartılı ve tatlı dekadan müzik, duyma güçlüğü çekenler için yazılmıştı. Dekadans kendi kendini yok etmenin eşiğindeki kırılganlığın üzerini kapayan bir kefen olarak zayıflıktan kaynaklanmıştı ve örtbas edilmesi sessizce iltihaplanıp yayılmasına meydan verdiği için çürümeyi hızlandırdı. Hayatın abartılı derecede süslü sonuydu, bir ölüm alametiydi.

1888 yılında Nietzsche asrın sonunun inişe geçmesini fakat aynı zamanda daha kişisel olarak, asrın alacakaranlığında yaşamış olan kişilerin çöküşünü kabullenmeye çalıştı. Bunu yapan ilk kişi değildi. Dostoyevski'nin 1864'te yayımlanan

eseri *Yeraltından Notlar* bir anlatıcının Nietzsche'nin kendi çöküşüne olan yaklaşımında aksettirdiği gibi iç açıcı olmayan itiraflarıyla başlar: "Ben hasta bir adamım. Ben kindar bir adamım. Çekici olmayan bir adamım. Karaciğerimde bir rahatsızlık olduğunu düşünüyorum. Fakat hastalığım ya da sıkıntıya sebep olan şey hakkında kesin olarak bir şey bilmiyorum." Dostoyevski'nin karakteri gibi, Nietzsche de bozulmanın çok iyi farkındaydı. Çökmekte olan bir hayatın "dışı" yoktu, birinin kendi hastalıklarını teşhis edeceği ya da kendi ölümüne tanıklık edebileceği ayrıcalıklı bir görüş alanı yoktu. Fakat elbette ki insan deneyebilirdi ve Nietzsche de hayatının son üretken yılları boyunca öyle yaptı. Torino'daki son yılında ölmekte olan bir adamın çılgınlığıyla beş kitap birden yazdı: *Wagner Olayı, Putların Alacakaranlığı, Deccal, Ecce Homo ve Nietzsche Wagner'e Karşı*. Hepsi de bir bakıma otobiyografiydi ve bununla birlikte, doktor-filozofun kendini toparlama girişimiydi. Zaman hayati önem taşıyordu.

Nietzsche'nin hastalığı neden kaynaklanmıştı? Dekadans probleminin üzerine gitmek onun açısından baş dekadan gözüyle baktığı kişiyle tekrar yüzleşmek demekti, "babası" Richard Wagner'le. Wagner filozofun büyüme çağının büyük kısmına hâkim olmuştu ve hiç sahip olmadığı ebeveyninin rolünü üstlenmişti. Yaşamının sonunda Nietzsche babadan oğula tam olarak nelerin –mesela bir mirasın, bir hastalığın– geçtiğini dikkate almak istedi. Nietzsche, Wagner'den ayrıldıktan on yıl sonra en nihayet bunu açıklamaya yeltendi. 1888'de geçmişe dönüp bakarak şöyle yazdı: "Aslında, o zaman vedalaşmanın tam vaktiydi [1876], çok geçmeden bunu teyit ettim. Gerçekte çürümüş, çaresiz bir dekadana

dönüşmüş halde ve görünüşte en muzaffer olan Richard Wagner birdenbire, çaresiz ve paramparça olmuş bir şekilde battı..." Bununla birlikte, bulaşıcı olan dekadans çoktan zürriyetine geçmişti bile.

Bir günü Val Fex'in yüksek rakımındaki kayamın altında geçirdikten sonra Waldhaus'a döndüm ve Carol'la Becca'nın hâlâ orada olduğunu görmek beni hem biraz şaşırttı hem de sevindirdi. Karşılamalarının yumuşaklığı büyük bir rahatlamaydı benim için ve birkaç gün boyunca dekadan dünyanın nimetlerinin tadını çıkararak dinlendim.

Babam Jan görseydi, Das Waldhaus Sils'in âlemine, özellikle de muhteşem edebi eserlerle, mutlaka okunması gerektiği için değil, sadece orada bulunmalarından dolayı bile hayranlık duyduğum kitaplarla dolu olan kütüphanesine bayılırdı. Jan böyle yerleri severdi, yani toplumdan izole olmuş kültür tuzaklarıyla dolu muhteşem odaları. Bununla birlikte, mevcut felsefe ve edebiyata tamamen ilgisiz kalırdı, kitapların görünüşleri onun için kâfi gelirdi. Bu kitaplar, Mann'ın, Hesse'nin ve Jung'un kitaplarının ilk baskılarıydı, manzarayı ve ressamlarını içeren ciltli ve resimli muhteşem kitapların aralarına serpiştirilmişti, hepsi cam mahfazadaydı ancak kilit altında değildi.

Yalnız başına çıktığım zorlu yürüyüşten birkaç gün sonra mahfazanın cam kapaklarını çektiğimde hemen açıldı. Böyle bir kütüphanede kitap okunabilir ancak özel bir konuyu araştırma amacı taşımadan, çok acele etmeden. Böyle bir odada okuma işi incelikli ve karmaşıktır; dekoru tamamla-

ma ve vurgulama, doğru kitapları doğru şekilde dikkatlice tetkik etme, okuma dünyasına çekilmekten keyif alma kabiliyetini içerir. Nietzsche'nin düzenli olarak yaptığı gibi, toplum içinde tek başına oturup yemek yemekten farklı değildir. Öz farkındalık bariz ortadaydı, kütüphanenin köşesinde, her duvarda olduğuna artık emin olduğum meşe lambriye asılmış, tek başına duran, ne olduğu belirsiz bir çerçeve vardı. Çerçevenin ortasında kırklı yaşlarındaki Nietzsche'nin boynundan yukarısını yansıtan siyah-beyaz bir portresi bulunuyordu. İkon düşmanı bir şekilde zevkli dekorasyona, hatta daha hayret vericidir ki ikonaya dönüşmüştü.

Theodor Adorno'nun *Aydınlanma Diyalektiği* adlı kitabından başımı kaldırıp duvardaki fotoğrafa uzun uzun, düşünceli gözlerle baktım. Filozofun ünlü bir pozuydu. Ama duvardaki aslında o fotoğrafın bir kopyasıydı. Derin düşüncelerle dolu olan Nietzsche'nin gözleri uzaklara dalıp gitmişti. Kusursuz görünüyordu; bıyıkları düzgünce kesilip taranmıştı, saçları şekillendirilmişti, bakışları içe işliyordu. Bunun önceden hazırlığı yapılmış bir poz olduğu belliydi.

Çoğu ikona bir azizin, Hz. İsa'nın veya Hz. Meryem'in portresini yansıtır. Kendilerini izleyene doğrudan, dikkatli bakışlarla bakarlar. Fakat Nietzsche'ninki farklıydı. Kimseyle göz teması kurmakla ilgilenmeyen, profilden bir ikonaydı. Sadece kısmen oradaydı; yüzünün yarısı kalıcı olarak gizlenmiş, sadece öteki dünya tarafından görülebilirdi. Boşuna bir uğraşla birkaç dakikalığına dikkatini çekmeye çalıştım, en sonunda vazgeçip Waldhaus'un *Halle'sine*[56] doğru ağır adımlarla yürümeye başladım. Biriyle buluşmam gerekiyordu.

56 (Alm.) Salon.

Koridor boyunca sıra halinde dizilmiş vitrinler yüz yılı aşkın bir süredir bölgeyi ziyaret eden dağcıların fotoğraflarıyla doluydu. Düzgün giyimli ve zinde dağcılar ailelerini bıraktıklarını düşündüğüm köylerin epey yukarısında, dar patikaların ve dik kayalıkların üzerinde poz vermişlerdi. "Birey," demişti Nietzsche, "hep camia tarafından bunaltılmaktan kaçınma mücadelesi vermiştir. Bunu denerseniz, sık sık yalnız kalırsınız ve bazen de korkarsınız." O adamlar korkmuş görünmüyorlardı. Belki çabalıyorlar, hasret çekiyorlardı ama korkmuş gibi bir halleri yoktu. Hatta uzakta oldukları için mutluydular. Nietzsche, "Kendine sahip olma ayrıcalığı söz konusu olduğunda hiçbir bedel fazlasıyla yüksek olmaz," demişti. Fotoğraflardaki görüntüler kumlu ve küçüktü, o yüzden her dağcı sanki tıpkı babama benziyordu. Onun bazen kim olduğunu, yüzünün neye benzediğini unutuyorum ama sonra her yerde onu görür gibi oluyorum.

Birçok modern otel başarısız girişimlerle küçücük salona bir sürü işlev sıkıştırmaya çalışır. O salon hem bir oturma alanı hem giriş işlemleri yeri hem iş yapma ortamı hem barda oturulacak ve size kahve servis edilecek mekân hem diş macunu alabileceğiniz nokta hem de sipariş ettiğiniz pizzayı teslim alıp odanıza çıkaracağınız yer işlevini görür. Waldhaus'un bu türden bir lobisi yoktu. Onun yerine, fuayesi arka duvarda her oda için iki anahtarlığın bulunduğu kutucuklarla dolu olan, misafirleri karşılayan kapı görevlisinin masasının bulunduğu küçük bir odaydı. Orada oturacak ya da diş macunu satın alınabilecek bir yer yoktu. Ayrıca orası paranın ya da faturaların konuşulduğu yer de değildi (bu iş ön kapıların sağında kalan ayrı, ses geçirmez bir odada yapılıyordu). Otelin girişinin temelde iki amacı vardı: Misafirle-

ri karşılama ve yolcu etme mekânıydı, insanların sadece bir dakikalarını geçirdikleri bir girişti. Geçmişle gelecek arasındaki eşiğin kıymetini bilecek kadar geniş ve başka hiçbir şey yapamayacak kadar dardı. Oradan geçtim ve bir dakika içinde tekrar otelin kalbine geldim.

Waldhaus'ta oturup çay, kahve veya başka herhangi bir şey istediğinizde girişin hemen ilerisinde oturabileceğiniz bir yer bulunuyordu. Açık büfe değildi, konuklar hiçbir zaman hizmeti kendileri almazlardı. İşte orası *Halle*'ydi. Tam da hayalimde canlandırdığım gibi bir konuk odası olmakla beraber aslında çok daha genişti. Dokuz metreyi aşan bir yükseklikte olan tavanında asılı bir düzine kadar kristal avize vardı. Başka yerde olsa fazla şatafatlı duracak cinsten avizelerdi. Yerler ahşaptı ama o kadar pürüzsüz ve sertti ki insana beton veya dökme mozaik hissi veriyordu ve üzerine çeşitli Şark halıları serilmişti. Bir düzineden fazla olan bu halılar, ilk gördüğümde beni düşündürmüştü. Her biri Birleşik Devletler'deki küçük bir evin salonuna tam uyacak büyüklükteydi. Acaba neden tek parça büyük bir halı alıp sermeyi düşünmemişlerdi? Çünkü –Waldhaus'un "otelcisi" ve o esnada bana doğru ağır adımlarla yaklaşmakta olan Urs Kienberger'in deyimiyle– her şeyin tatbiki mümkün olsaydı ne kadar yazık olurdu.

El sıkışıp birlikte *Halle* boyunca pencerelere doğru yürürken halılar daha fazla anlam ifade etmeye başladı. Birbirinden ayrı ama iç içe geçebilen alanlar oluşturmuşlardı. Dörder ya da beşer kişilik gruplar halinde koltuklarla kanepelerden oluşan fiili oturma odalarıydı. Birkaç yerde, geniş pencereleri süsleyen perdelerin arkasındaki bir köşeye küçük bir halı ve tek bir iki kişilik koltuk konulmuş, daha

samimi bir mekân tercih edenler için uygun bir ortam oluşturulmuştu.

"Burası iyi mi?" Kienberger yüksek arkalıklı, mavi kumaşla kaplı bir oturma grubunu gösterirken koltukların otelle aynı yaşta olduklarını söyledi. "Eski eşyaları her zaman yeğlerim," diye ekledi, yerlerimizi alırken. Saçları arkadan sıkıca toplanmış olan sıska bir garson –"kadın hizmetçi" demek epey laubalilik olacakmış gibi görünüyordu–yanımıza gelip siparişimizi aldıktan sonra ortadan kayboldu, ardından elinde kahveyle geri geldi. Belki güzeldi, belki de göze çarpacak şekilde çekiciydi ancak üzerindeki üniforma –bej pantolon, yelek, beyaz gömlek, papyon– bunu söylemeyi imkânsız kılıyordu. Kesin olan bir şey vardı ki o da, kaldığımız süreyi bizim açımızdan mümkün olduğunca zahmetsiz kılmış olmasıydı. Orada kaldığımız sürenin sonuna kadar Carol'u ve beni ismen (soyadımız da dahil olmak üzere) tanıyordu; içecek siparişlerimizi, kahvemizi nasıl aldığımızı, hangi odada kaldığımızı biliyordu. Waldhaus'un konukları gereksiz sorular ve faturalarla rahatsız edilmiyordu. Bu sanki ihtişamlı bir evde bir kâhyaya sahip olmak gibiydi. Kienberger açısından, o kadın ihtişamlı evinin kâhyalarından *biriydi*. Ve konuklar layıkıyla ağırlanıyordu.

Çok konuşamayacağını söyleyerek başladı söze. Bunu istemediğinden değildi, ancak otelin diğer ziyaretçilerine haksızlık olacaktı. Bir otelcinin işi, bütün konukları eşit derecede memnun etmekti ve bunu başarmak da müdavimlere adil bir şekilde aynı miktarda zaman ayırmaktan geçiyordu. Kienberger bunun bir durumu idare etme meselesi olduğunu kabul etti ancak *Halle*'de bu çok daha önem taşıyordu. Hoşbeş faslını geçtikten sonra doğrudan ilgimi çeken ko-

nuya girdi: Waldhaus'u evi olarak benimsemiş filozoflara. Belki elimdeki *Aydınlanma Diyalektiği*'ni görmesinden, belki de zaten aklında olduğundan; bir otel sırrını paylaşmak için bana doğru eğildi: "Adorno burada dört yüz yirmi gün kaldı."

Pek şaşırmamıştım. Adorno açısından Waldhaus yoğun aşkı ve tiksintiyi eşit derecede uyandırıyordu. Her halükârda, tamamen kafayı takmış oluyordu. Frankfurt Okulu'nun kurucularından biri olan Theodor Adorno, yirminci yüzyılın büyük kısmında Avrupa'nın önde gelen sosyal eleştirmeniydi ve kendini ilan ettiği üzere Nietzsche'nin Avrupa'daki felsefi vârisiydi. 1903 yılında Frankfurt'ta varlıklı bir Yahudi şarap tüccarı ve bir opera şarkıcısının çocuğu olarak dünyaya gelen Adorno, çağdaş dekadansa hiç de yabancı değildi ve yaşı ilerledikçe iki düşünür arasındaki ilişki giderek derinleşip çok daha karmaşık bir hale geldi.

Nietzsche gibi, Adorno da birçok konuda bilgiliydi; müzik, felsefe, sosyoloji ve psikoloji alanlarında uzmanlaşmıştı. Batı kültüründeki yozlaşmayı teşhis edip tedavi uygulama noktasına geleceği alanlardı bunlar. Adorno 1929'da, Olmak Cesareti'nin yazarı Paul Tillich'in etkisi altında diplomasını aldıktan sonra Nietzsche'nin *Putların Alacakaranlığı*'nda bıraktığı yerden devam ederek bir dizi çok zor soruyu cevaplandırma girişimiyle kuram geliştirmeye başladı: Kendini yok etmeye kararlı olunan bir çağda insan varoluşuna dair olasılıklar nelerdir? Kuvvetini kesen ve kavrama gücünü sınırlayan nedir? Dekadansı ne hızlandırır? Bir kültür veya bir birey neredeyse meydana gelmeye mahkûm bir çöküşün üstesinden nasıl gelir? Adorno bu soruların cevaplarını Waldhaus'ta aramıştı.

Adorno, "eleştirel teori" diye bilinmeye başlanan olguyu desteklemek için Frankfurt Okulu bünyesinde Max Horkheimer, Walter Benjamin ve Herbert Marcuse'a katıldı. Bu, en azından ilk başta, kültürün kendisinin bir baskı gücü olarak kullanılabileceğini ve geçmişte kullanılmış olduğunu düşünen bir neo-Marxist hareketti. Bu zorlama gibi görünebilir. Kültür –eğlence, tüketim çılgınlığı, sanat– insanları esir alacak bir şeymiş gibi gelmez. Bununla birlikte, Adorno bu sezinin tam da insanın savunmasını düşüren düşünce olduğunu iddia etmiştir. Popüler kültür bir toplumun tercihlerini şekillendirir, insan faaliyetinin ve arzusunun kapsamını sınırlandırır. Tüketim kültürümüz bize tercihler sunabilir, seçim yapma özgürlüğümüz varmış gibi bir algı benimsetebilir fakat herkese aynı sınırlandırılmış seçenekler sunulduğunda bu serbestlik acınacak derecede az miktardadır. *Aydınlanma Diyalektiği*'ni Adorno ile birlikte yazan Horkheimer'a göre eleştirel teori, onları köleleştirmiş kurnaz güçlerden insanları kurtarma amacını taşıyordu. Bunu nasıl yapması beklendiği sorusunun cevabını yüksek lisans öğrenciliğim süresince bulamadım. Fakat Waldhaus bana bu konuda biraz fikir verdi.

Nietzsche'nin izinden giden eleştirel teorisyenler *popüler* kültürün her şekline saldırdılar. Güzelliğin metalaştırılmasına, farklılığın ve bireysel zevkin hedef alınıp yüceltilmesine karşı çıktılar. Nietzsche gibi, Adorno da sürü psikolojisinden tiksindi ve onu kafaya taktı. Adorno birçok psikoloğun aksine, bu zihniyetin doğal bir toplumsal dürtü değil, adeta papazvari akıl hocası tarafından planlanmış büyük bir gösteri olduğunu iddia etti (Nazi Almanyası'nda büyümüştü ve faşizmin her türlü şekline karşı yazmıştı). Sürüyü oluşturan

koyunlar herhangi bir zamanda gösteriye dahil olmaktan vazgeçebilirlerdi, ancak kapitalizmin gereklilikleriyle birleşmiş olan kültürün türlü numaraları gösteriye neredeyse karşı konulması imkânsız bir çekicilik katmıştı. Adorno yine de 1951'de şöyle yazmıştı: "Akıl yürütmek için bir saniyeliğine dursalar, bütün gösteri parçalarına ayrılır ve hepsi panik içinde kalır."

Kienberger'in arkasına, *Halle*'nin zarifliğine baktım. Orası sürüler için olan bir yer değildi. Son on dakikayı daha sonraki felsefesinin ışığında Adorno'nun otelle olan küskün ilişkisi üzerinde konuşarak geçirdik. Yakınlardaki bir halının üzerinde küçük bir grup iyi giyimli Alman, Bach'ın Si Minör Missa'sının detaylarını inceliyorlardı. Bu büyük salonun girişinde altmışlı yaşlarının ortalarında olan bir çift, alçak ancak duyulabilecek bir sesle Hölderlin'in şiir sanatının üzerinde tartışıyorlardı. Pop kültüründen uzaklaşmanın bir yolu da küstah seçkinciliği kucaklamaktır. Bu, kültürdü: Ayrıcalıklı ama baskıcı değil. Adorno kendini buna kaptırmıştı. Akıllı insanlarla buz gibi geçen yemekleri, doğal güzelliğe ve hepsinden de öte sükûnete sorunsuz bir şekilde yol veren zarafeti sevmişti. Sükûnet: sürünün katlanamayacağı tek şey. Sessizlik, kişinin kendi sesi, düşünmeyi mümkün –hatta zorunlu– kılar. Adorno akılsız bir takipçinin "akıl yürütmek için bir saniyeliğine durmasını" önerirken, bunun sessizlikte olmasını kastediyordu diye tahmin ediyorum. Sils-Maria'da daha sessiz yerler var, Nietzsche'nin yazları kaldığı ona on iki metrekarelik yatak odası gibi, fakat Waldhaus'un hâlâ her köşesine yayılmış, hoşa giden bir sükûneti var.

Bana ayırdığı süre neredeyse dolmuştu. Kienberger'in ilgilenmesi gereken başka konuklar da vardı. Tam ayağa

kalkarken *Halle*'nin diğer tarafında çalmaya başlayan bir müziğin sesi duyuldu. "Adorno oteli çok sevdi," diye tekrar etti gitmek üzere dönerken. "Ama *ondan* nefret etti. Üç kişilik gruptan hiç haz etmedi." Waldhaus'un üçlüsü otelin kendisi kadar eski bir gruptu ve repertuvarlarının nesillerdir hiç değişmediğini duydum. Keman ve bas biraz yükselince fısıldayarak konuşma ihtimalini ortadan kaldırdı. Ona belki biraz fazla yüksek sesle teşekkür ettim, sonra da gitti.

Müzik sessizliği bozdu, diye düşündüm, ama aslında o kadar kötü değildi. Pachelbel'in Re Majör Canon'unun bir şekilde Mozart'a dönüşmüş Brahms etkisi altındaki türüydü. Yeni başlayanlar için ilk kırka girmiş oda müziğiydi, bazı noktalarda biraz fazla duygusal ama katiyen nahoş değil. Tanrım, Adorno böylesi bir züppe olmalıydı, diye düşündüm. Ama sonra başladı: Yavaş ezgiler, hem de bir sürü. Gitmek üzere ayağa kalktım ama artık çok geçti. *Annie*'nin[57] giriş müziği başlamıştı. Becca duysa bayılırdı. Müzik üçlüsü ek dörtlükler ve doğaçlamayla maskelemeye çalışarak coşkulu bir tarzda çaldı fakat mesajı gün gibi ortadaydı: "Yarın." Nietzsche ve Adorno yarınların iğrençliklerini bünyelerinde bulundurmazlardı.

Oradan ayrılırken *Halle* ile yemek salonunu ayıran mavi rengin hâkim olduğu odadaki pırıl pırıl parlayan Welte-Mignon'un önünden geçtim. Bu bir piyanoydu ama akla ilk gelen, sıradan piyanolardan değildi. Welte-Mignon şirketi ilk piyanolarını 1905 yılında tuşsuz, sesi üreten bir kafası olacak şekilde imal etmişti, bu da onlardan biriydi. Esasında dünyanın ilk müzik setiydi. İsteyen herkesin makineye takıp çalabileceği delikli kâğıt rulolarıyla dolu bir camlı dolap da

57 Ünlü bir Broadway müzikali. (ç.n.)

yanı başında duruyordu. Dolabın içine baktım. "Altın Çağ": Adorno bundan da tiksinmiş olmalıydı, muhtemelen her gece bayıltıcı bir tekrarlamayla çalınmıştı.

Bu "piyanonun" ileri görüşlü teknolojisinin gelişi gerçek müziğin ölüm çanıydı. Önünden geçerken, bir an için 1936'da "*Teknik Olarak Yeniden – Üretilebilirlik Çağında Sanat Yapıtı*"nı[58] yazmış olan ve Adorno'nun muhtemelen en yakın arkadaşı olan Walter Benjamin'i düşündüm. Benjamin sinema filmi hakkında yazıyordu ama mesele Welte-Mignon'un akordu etrafında dönüyordu: "Bir sanat yapıtının en mükemmel yeniden üretimi bile bir unsurdan yoksundur: Zaman ve mekândaki mevcudiyeti, bulunması gereken yerdeki eşsiz varlığı. Sanat yapıtının bu eşsiz varoluşu, varlığı boyunca söz konusu olan tarihi belirledi." Waldhaus'un vaat ettiği şey işte buydu; mevcudiyet. Kienberger'in sözleriyle ifade etmek gerekirse, "mekânın lüksü." Mevcudiyet, bir şeyin veya belki de önemli ya da tekil bir şeyin yapılabileceği belirli bir yeri ve zamanı ifade eder. Fakat bu orada bile imkânsızdı. Herhangi bir şeyin eşsiz varlığı –Nietzsche onu bütün hayatı boyunca aradığı halde– hiçbir yerde bulunamamıştır. Sadece tekrarlama, karmaşa ve hayal kırıklığından ibaret kalmıştır.

Neredeyse akşam yemeği zamanıydı. Az sonra takım elbisemi giymem gerekecekti. Bellavista'ya doğru dönerken ön girişten dışarıya doğru kısa bir bakış attım. Açık sarı renkte bir Porsche 911, araç yoluna yanaşıyordu. Araba belki kırk

58 Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit.

yaşındaydı, artık iyice klasikleşmişti ama çok iyi durumdaydı. Babamın ilk arabası da bir 911'di. Üzerine titreyen büyükannesi daha babam on altısına girmeden tek torunu olan "Rocky"sine bu arabanın ikinci elini almıştı. Yeniden açık sarıya boyanmıştı, canlı ve parlaktı. Rocky onu çoğu şey gibi çok sert kullandı. Annem onunla ve arabasıyla, tepelere tırmandıkları günlerde tanışmıştı. Zirveye kim varabilecekti? Mevzu hep bu olmuştu. Hızlı ve tehlikeli olan araba yarışlarının, sürücünün kaslı olduğunun ve arabanın gücünün ispatı olduğu zannedilirdi. Fakat parlak araba boyası genellikle derin kusurları saklama özelliğine sahipti.

Bir arabayı üçüncü viteste en yüksek hıza çıkarırsanız, vitesi büyütmek yerine küçültürseniz, supabı kesebilirsiniz. Bu olduğunda da motor supabının hassas gövdesi baskı altında kalarak kırılır ve silindir pistonunun içinde un ufak olur, dikkatli bir sürücüyü hemen kenara çekip acilen servis çağırması için uyarır. Jan hiç temkinli davranmadı ve arabayı kenara çekmedi; onun yerine bozuk arabayla eve, Reading, Pensilvanya'ya kadar yarışmaya çalıştı. Kuş uçumuyla sadece otuz kilometreydi. Motor, şehir sınırlarına gelir gelmez durdu. Ölümün zemini, aşırı rahatlıkla hazırlanmıştı. Jan böyle yaşayıp öldü.

Ben on yaşındayken, babamı New York'taki apartman dairesinde ziyaret ettiğimiz o nadir günlerden birinde, beni ve erkek kardeşimi alıp 56. Beaver Caddesi'ndeki meşhur bir restoran olan Delmonico's'a götürdü. Üç kadeh martini içti, büyük bir kâse midye ve bir Baked Alaska[59] yedi. Oradan çıkarken girişteki mermer sütunları göstererek, "Bunlar

59 İçinde dondurma ve kek olan, üzerine kaplanan merengin pürmüzle yakılarak kızartıldığı bir tür pasta. (ç.n.)

Pompei'den getirildi," dedi. O zamanlar ve sonraki birkaç yıl boyunca Pompei'nin ne olduğunu bilmiyordum ama artık biliyorum. Birlikte yemek yediğimiz o günden on yıl sonra annemden babamın sarhoşken yüksek bir yerden ya düşmek ya da atlamak suretiyle çenesini ve dişlerini kırdığını duydum. Neredeyse ölecekti. Bu olaydan on yıl sonra da erkek kardeşimle birlikte onunla New York'ta, geç evredeki özofagus kanseri teşhisiyle yattığı Memorial Sloan Kettering Hastanesi'nin dışında buluştuk. Akşam yemeği için küçük bir lokantaya gittik. Aç değildi ama öyleymiş gibi yaptı. Hem de nasıl. Bir kâse midyenin dibindeki et suyunu ağzını şapırdatarak, tıkanarak, öksürerek buldu.

O akşam Waldhaus'ta Carol ve Becca'yla yemek yerken her şeyin tadı kötü geldi sanki. Belki yemek salonunun beyaz masa örtülerindendi, belki de kızımın görüntüsünden (en güzel elbise giyilmiş, sırt dik, dirsekler masaya yaslanmamış) veya tabağımın etrafına dizilmiş gümüş çatal bıçak takımının sayısının fazlalığından, fırında kızartılmış etin mutfaktan yayılan kokusundan, bariz kusma isteğinden, hafiften bir kendinden nefret etme hissinden ya da çorba kâsemin dibindeki yarı saydam sostandı. Sebebi ne olursa olsun, midye ve et suyu kokusundan bir türlü kaçamadım.

DİPSİZ OTEL

Biz irfan sahibi insanlar, kendimize karşı bir bilinmeziz...
ve iyi bir sebeple. Benliğimizi hiç aramadık...
Bir gün kendimizi bulmalıysak, bu nasıl olacak?

-Friedrich Nietzsche,
Ahlakın Soykütüğü Üzerine, 1887

Nietzsche 1888'in sonlarında Sils-Maria'dan Torino'ya taşındığı sırada "Ben bir dekadanım," diyerek duygularını açığa vurdu, itiraf etti ya da hayıflandı. Fakat bunun haricinde, şöyle bir iddiada da bulundu: "Aynı zamanda da tam tersiyim. Bunun kanıtı, diğer şeylerin yanı sıra, rezil vaziyetler karşısında benim her zaman içgüdüsel olarak doğru vasıtaları seçmemdir; halbuki dekadan genel olarak kendisi için dezavantajlı olacak vasıtalara başvurur." Nietzsche'ye dekadan demek tuhaf geliyor fakat o dekadanlığın, düşüşün son aşamalarına gelmek demek olduğunu anlamıştı. O da o aşamadaydı. Nietzsche hasta olduğunu biliyordu ve etkilerini azaltmak için önce Sils-Maria'da daha sonra da İtalya'da güçlü tedbirler almıştı. Düşüş kaçınılmazdı ama hiç şüphesiz, varoluşun nasıl sonlanacağı kişiye bağlıydı.

Sils-Maria Nietzsche'nin hafızasında dekadansın cazip taraflarını etraflıca ele alma yeri olarak kalacaktı. Kaldığı pansiyon o zamanlar Durisch ailesine aitti. Yani o zamanlar "Nietzsche Evi" olarak anılmıyordu, yaşlı bir profesörün her sene gelip yaz aylarını geçirdiği sıradan bir pansiyondu. Nietzsche köyün sakinleri tarafından büyük ölçüde fark edilmeden ve rahatsız edilmeden gidip geliyordu. 1883 yazında küçük yatak odasına yüzlerce kitap getirdi. En azından kitaplar biraz olsun ona arkadaşlık ediyordu. Çoğu gece, pansiyonun sahibi uyumaya gittiğinde, Nietzsche bomboş evin sessiz karanlığında tek başına otururdu. Çok fazla uzanmadan da dokunabildiği bir tavanı olan yatak odasının ıssızlığının ve sadeliğinin genellikle katlanılması zor bir mahpusluk olduğunu itiraf etmiştir. Birkaç arkadaşına, "Akşamları küçük, alçak tavanlı ve dar odada yalnız başıma oturmak [içinde bulunduğum durumdan dolayı] bana çok zor geliyor," diye yazmıştır. Bununla birlikte, hesaba katılmış bir "zorlanmaydı" çiçeklerle kaplı bir öbür dünya vaadi taşımayan çileci bir rejimdi; onu güçlendirmesi, belki de çöküşün başlangıcını geciktirmesi gereken bir durumdu.

Aklımda bunlarla, babamın midyelerinin hatırasıyla ve Waldhaus'taki Welte-Mignon'la geçen akşamdan sonra Nietzsche Evi'ne bir daha gitmeye karar verdim. Henüz çok genç bir delikanlıyken orayı ilk ziyaret edişimde Nietzsche'nin dekadansla olan mücadelesini hissedebilmiştim. Tükenmişlik kaçınılmazdı ama insanın cesareti olsa hemen yanıp bitmeyi, hatta çabucak yanmayı tercih edebilirdi. Yani, parlak bir şekilde. Belki de ondan bir parça geriye kalan da buydu.

1990'ların sonlarında evin beğenilecek hiçbir tarafı, kişiyi kendinden veya elindeki işinden alıkoyacak hiçbir şeyi

yoktu. Sadece 1960'lardan beri halka açıktı ama yine de epey sapa bir yerdeydi. Hem kamusal hem de özel mülktü, Zerdüşt'ün, varoluşçuluğun dağlarında bir aşağı bir yukarı mekik dokurken şekillendirdiği yanlış ikilemin en uygun simgesiydi. Orada yabaniliği, Dionysos ruhunu gerçekten huzur içinde keşfetmek mümkün görünüyordu. O zamanlar Nietzsche Evi'nin sahibinin Merlin adında bir kurt köpeği vardı. Merlin cana yakın olacağı kişiler konusunda çok seçiciydi. Bir diğer deyişle, korkutucuydu. Köpek benim on dokuz yaşındaki halimle ilk kez tanıştığında, ev sahibi, "Seni sevdi," demişti. Merlin pantolonumun ağını koklamıştı. Gece köpek hiç ses çıkarmazdı ama ben hep onun orada bir yerde, karanlığın içinde olduğunu düşünürdüm. Gecenin geç saatlerinde evin kısa, boş koridorunda dolaşırken köpekle burun buruna geleceğimi sanırdım. Ama bu hiçbir zaman olmadı.

Nietzsche'nin odası o günlerde sürekli kilitli değildi. Kontrol etmiştim. Koridorun karşısındaki odam gibi görünüyor ve kokuyordu. Neredeyse tıpkısının aynısıydı. Orası büyük düşüncelerin, büyük yaratımların vuku bulduğu yerdi. Orada kısa bir süre kalacaktım. O zamanlar bile, bunun aptalca olduğunu biliyordum; o duvarlar aynı zamanda acınası bir deliliğin sınırındaki muazzam tutkulara tanıklık etmişti. "Ben insan değilim. Ben dinamitim!" Bu düşüncenin ilk ortaya çıktığı yer orasıydı. Dinamit Yunanca *dunamis*'ten gelir, anlamı "güç"tür. Bir insan nasıl dinamite, güç istencine dönüşür? Adorno'ya göre sanatın gayesi kaosa düzen getirmekti. Dinamitin en küçük parçası bile ne boyutta bir kaosa sebep olabilirdi? Sils-Maria'ya ilk ziyaretimde vaktimin çoğunu bu sorunun cevabını aramakla geçirdim.

Kısa koridor hep boş olmuştu. Duvarlardaki resimlerle baş başa kalmıştım. Gerhard Richter'in fotoğraflanmış kirli kafatasları. Yorick'in kafatasını gören Hamlet bunu en iyi şekilde ifade eder: "Ah, zavallı Yorick! Onu tanırdım, Horatio; şakalarının sonu gelmezdi... Ve şimdi, ne kadar da tiksindirici geliyor bana! Midem kalkıyor adeta. Şurada, dudakları vardı, ne sıklıkta öptüğümü bile hatırlamadığım. Nerede o alayların şimdi? Ya hoplayıp zıplamaların? Şarkıların? Bütün masayı kahkahalara boğan o ani sevinç patlamaların?" On dokuz yaşımdayken Richter'in fotoğraflarına bakıp midem kalktığında hızla, bulabildiğim en yüksek dağa yürüyerek zirveye tırmanmıştım. Aradığımı bulamadığımda da dipsiz bir uçurumun kenarında oturup dinlenmiştim. Richter daha ünlü olan kafatasların üzerinde mavi boyayı insanlığın yüzüne rasgele bulaştıran küçük *bir ragle*[60] ile çalışmıştı. Bu tuhaf tekniği hangi dürtüyle uyguladığını şöyle açıklamıştı: "Bir fırçayla, kontrol sizdedir. Fırça boyaya bulanır ve siz de izinizi bırakırsınız. Ne olacağını kesin olarak bildiğiniz tecrübenizle. Fakat ragle ile kontrolünüzü kaybedersiniz. Tamamen değil tabii, kısmen." Yorick karşısında sadece birazcık dinamit...

Benim yokluğumda dinamit Nietzsche Evi'nden dikkatli bir şekilde çıkarılmıştı. On yedi yıl sonra içerisi yenilenmiş, temizlenmiş ve arındırılmıştı. Nietzsche görse bunu iğrenç bulabilirdi. Orası artık arada sırada gelen dertli bir ziyaretçinin hiç affı olmayan doğada yürüyüşe çıkmadan önce kafa

60 Boyayı gezdirmeye yarayan serigrafi aleti. (ç.n.)

dinleyebileceği bir ev olmaktan çıkmıştı. Artık düzgün bir müze ve yazarların inziva yeriydi. Mekânın kasveti ve özgürlüğü tamamen kaybolmuştu. İkinci –ve korkarım ki son– ziyaretimde oraya yaz sonu, bir sabah saatinde vardım. Yağmur yağıyordu ve aslına bakılırsa Waldhaus'taki günlerce süren zarif misafirperverliği gömecek bir parça melankoli bulacağımı umuyordum. Herhalde bundan daha fazla hayal kırıklığına uğrayamazdım.

Bina ışıkla ve insanlarla hınca hınç doluydu. Oraya varır varmaz beni ön kapıda karşılayan tek şey, evin mutfağından ve merdivenlerinden taşan kahkahalardı. Hemen saydım; beş, altı, yedi kişinin sesi. Hemen oradan gitmek istedim. Fakat bunun yerine, eskiden kaldığım odanın olduğu üst kata çıktım ve birçok uzun gece boyunca arşınladığım koridora göz gezdirdim. Richter'in fotoğrafları gitmişti. Koskoca evde sanatçıya dair tek iz, ikinci kattaki batıya bakan pencereyi süsleyen renkli geometrik şekilli bir vitray camdı ve gençliğimden hatırladığım kurukafalarla uzaktan yakından alakası yoktu. O iç karatıcı öğle vaktinde vitray cam donuk renkli ve korkunç derecede abes duruyordu. Neticede orası bir Roma Katolik katedrali değil, diye düşündüm ani bir tahammülsüzlükle; orası –bir azizin değil– bir adamın hayatın trajedileriyle barışmak için elinden geleni yaptığı yerdi. İs lekelerim ve dinamitim neredeydi? Richter'in vitray camı, 1970'te tasarladığı iki buçuk metrekarelik bir tuval üzerine 4096 kare kutucuktan oluşan bir renk yelpazesi olan *4096 Renk* adlı eserinin bir uyarlamasıydı. Eseri tamamlamak için çıraklar tutmuştu. Görünürde yüce gönüllü bir estetik teorisine sahip olduğunu anlamıştım fakat kasvetli bir öğle saatinde Nietzsche Evi'nin dar alanlarında bana çok saçma

geldi ve o berbat şeyi hemen oracıkta kırma dürtüsünü bastırmak zorunda kaldım. Bunu yapmak yerine, müzenin duvarlarına konsantre olmayı başarabildim.

Ev bir galeriye dönüştürülmüştü. Raylara monte edilmiş lambalar *Übermensch*'i bir anlığına da olsa görebilmek için Sils-Maria'ya gelmiş olan kişilerin tarihi eskizlerini aydınlatıyordu. Aşağıdan bir daha kahkahalar yükseldi. Orası sadece bir galeri değildi, aynı zamanda bir nevi otele de dönüştürülmüştü. Aşağıdakilerin Nietzsche ve bengi dönüşle ilgili konuştuklarını duyabiliyordum... Pastalar ve İtalyan kahveleri eşliğinde. 1962'de Macar Marksist Georg Lukács, Adorno'yla ve kalabalık halinde Sils-Maria'ya giderek Waldhaus'ta oturma izni almış diğer meslektaşlarıyla zıtlaştığı bir yazı yazdı. Adını "Dipsiz Otel" koydu: Bir uçurumun kenarında olan büyük bir otel, insanın varoluşsal boşluk üzerinde düşünebileceği lüks bir yer, dünyanın sonunun görülebileceği manzaraya sahip konforlu bir teras. Bir daha kahkaha yükseldi. Nietzsche Evi'nin kendisinin şu Dipsiz Otel'e dönüştüğünü düşünmek beni ürpertti ama zaten muhtemelen öyleydi.

Duvarlarda sergilenenleri inceleyerek koridorun aşağısına doğru yürüdüm. İşte oradaydı, Adorno ve arkadaşı, çağdaşlığın kendini gerçekleştirmeyi zapt etme eğilimini açıklayan bir kitap olan *Tek Boyutlu İnsan*'ın yazarı Herbert Marcuse. Onun yanında da Engadine'e düzenli olarak gelen, Lou Salomé'nin sevgilisi Rilke vardı. Ve şurada da, galerinin köşesine asılı vaziyette duran, 1940'ların ortalarında Adorno'nun yardımıyla *Doktor Faustus*'u yazan Thomas Mann vardı. Son derece varlıklı olan Mann İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Nietzsche Evi'ni değil, Waldhaus'u ikin-

ci evi olarak benimsedi. Bütün bu kişiler Nietzsche'den bir şeyler kapmak istedi.

Mann'ın *Doktor Faustus*'u, birçok yönden Nietzsche'ye benzeyen Adrian Leverkühn adında bir adamın hikâyesidir. Büyük bir zekâya sahip olan Leverkühn, Goethe'nin ve Alman ilminin orijinal Faust'u gibi kendi bilgisinden hiç de memnun değildir. Çünkü bu nihayetinde insan bilgisidir. Bundan fazlasını ister. Bu yüzden dâhiliğini delilik yoluyla en yüksek seviyeye ulaştırmak için kasten frengi hastalığı kapar (bu, birçok kişi tarafından hâlâ Nietzsche'yi deliliğe sürükleyen hastalık olarak kabul edilir). Elbette Leverkühn ve olay örgüsü hemen bozulmaya uğrar. Kitabın sonunda, kıyamet gününe ve İsa sevdasına takıntılı olan Leverkühn ona arkadaşlık etmeleri ve gönüllü olarak çarmıha gerilmesine tanıklık etmeleri için arkadaşlarını (biz onlara gerçekte üstlendikleri role göre hitap edelim: havarilerini) yanına çağırır.

Mann'ın Faustus'u Nietzsche'yi yeniden diriltmeye kalktı fakat önemli bir hususta amaçlanan sonuca ulaşılamadığını düşünmekten kendimi alamıyordum. Büyük Savaş göz önüne alınırsa, sürgünde yazılmıştı –buraya kadar Nietzsche'ye uygun– fakat yazıldığı yer Los Angeles'tı. Mann orayı sevmişti ve fino köpeğini Pacific Palisades'in malikâneleri arasında gezdirmekten gayet mutluydu. Nobel Ödüllü yazar iki dirhem bir çekirdek giyiniyordu, sosyaldi ve oranın değişmeyen iklimini çok sevmişti. Büyük vahşetten kaçmıştı, bu yüzden biraz güzel havayı hak ediyordu ancak dekadansın ettiğini bulduğu yer olan Kaliforniya'nın zenginliği, Nietzsche'nin fikri tasarısıyla paralel değildi. Bu, medeniyetin sürekli düşüşüyle savaşmak yerine ses çıkarmayıp boyun eğmek gibiydi.

Hermann Hesse'nin siyah çerçevelerin gerisinden ciddi bir şekilde baktığı iki fotoğrafının önünden geçtim. Her zamanki gibi bir şeyler hakkında büsbütün şüpheleniyormuş gibi bir hali vardı. Belki de kuşkusunun haklı sebepleri vardı. Dünyevi gerçeklik ve sonsuz olasılık, kişinin sosyal hayatıyla kati özgünlük arasındaki uyumsuzluk, içe işleyen bir kaygının veya çok daha kötüsünün kaynağını oluşturuyor olabilirdi. Hesse'nin fotoğraflarından Nietzsche'nin bir zamanlar kaldığı odaya döndüm.

Öğle yemeği saati yine ben fark etmeden geçmişti. Aç değildim. Artık öğleden sonra olmuştu, güneş ışıkları Richter'in vitray camından içeri rengârenk doluyordu. Nietzsche'nin odası kilitliydi. Bazı yerler artık yasak bölgeydi. Müzenin sorumlusu gitmeden önce odayı kilitlemiş olmalıydı. Kapısı kilitli olmadığında bile gün içinde Nietzsche'nin odasına girilemiyor, kordon altına alınıyordu. Kapı pervazının yan tarafından ağır bir beyaz urgan sarkıyordu. Serbest olan ucuna düğüm atılmış, kapı tokmağının üzerine konmuştu. Karşımdaki manzaraya uzun bir süre boyunca dikkatle bakıp düşündüm, sonrasında da Carol gelmeden önce kendi odamın elini yüzünü düzeltmeye karar verdim. Bir ahbabımız Becca'yı o gece alacak ve misafir edecekti, Carol da Ev'in artık eskisi gibi tüyler ürpertici olmadığını duyunca o akşam gelmeyi kabul etti. Fakat ilk önce Val Fedoz'da ailece yürüyecektik. Nietzsche'ye göre, bir insan dekadan olabilirdi fakat aynı zamanda berbat bir ülke için doğru tedavi yöntemini bulma maksadıyla tam aksi de olabilirdi.

Val Fedoz, Val Fex'in engebeli ikizidir. Buzul ova oldukça dardır ve vadiyi boylu boyunca bölen nehir dimdik kayalıklar yüzünden belli noktalarda birikintiler oluşturmuştur. O kayalıkların tepesine çıkamayacağımızdan emindim ama en azından bir başlangıç yapabilirdik. Bir yürüyüşçü oraya varmak için Waldhaus'un arkasındaki Laret ormanının inişli çıkışlı tepelerinden geçebilir. Orası Kuzeydoğu Amerika'nın ormanlık alanları gibi değildir. Adirondacks'ta veya Beyaz Dağlar'da ormana bir kez girdiniz mi dönüşünüz gerçekten yok demektir. Orman bütünlüğü genel olarak hiç bozulmadan kuzeye, Kanada'nın tundra iklimine kadar uzanır. Laret farklıdır. Çam ağaçlarıyla korunan, kenarındaki kayalar vasıtasıyla yeri belli olan ve çam iğneleriyle kaplanmış kısa patikalar birdenbire kır çiçeklerinden oluşan çayırlara ve manzaralara dönüşür. Orada yol dediğiniz zemin toprak veya daha sıklıkla sadece ayaklarla çiğnenmiş çimendir. Sils-Maria'yı ziyaret eden çoğu filozof –Nietzsche dahil– bu yoldan keyif almıştır. Laret aşağıya baktığınızda her şeyi görebileceğiniz kadar yüksektir ama baş dönmesine yol açacak kadar değil. Yüksek vadiye doğru güney istikametinde gitmeden önce durup göle tepeden bakabileceğimizi düşündüm. Sabah yağmuru durmuştu, bu yüzden manzara muhteşem olacaktı.

Becca'nın başka fikirleri vardı. Ormanda çiçekler olduğu için hepsini toplamak zorundaydı. Büyük olanların, ilk göze çarpanların değil; küçük olan, düşürmesi ve değişik yollarla kaybetmesi kolay olanların peşindeydi. Bütün çiçekler çayırlardayken insan neden patikalardan yukarı çıkmak isterdi ki? Çünkü öncelikle varmak istediğim bir yer vardı. Carol'un da öyle. Bu yüzden ikimiz de bir saatten daha uzun

süre Becca'ya dil döküp onu kandırmaya çalıştık. Çimenlik boyunca koşuşturdu, dans etti, fırıl fırıl döndü ama patikadayken bilinmeyen bir sebeple, şüpheye yer bırakmayacak derecede yorgundu. Delirtecek kadar yavaş hareket eden bir köpeği yürütmek gibiydi onunla yürümek fakat sonra, artık devam edemeyeceğimizi kesin olarak anladığımız bir anda vazgeçtik. Bu kadar macera yeterliydi. Manzarayı seyrettiğimiz yerden sekiz yüz metre kadar sonra bir açık alana ulaştık ve Becca çimenlikten geçip hazır bir düğün çiçeği buketinin olduğu yöne hızla koşup çiçek yığınının ortasına sevinçle atladı. Bir buçuk kilometre kadar yürümüştü. Ona o günlük o kadar yeterdi.

Bir öğleden sonrayı geçirmek için mükemmel bir yerdi. Becca'nın yaklaşık yüz metre kadar ilerisinde, bir tepenin üzerinde tek bir beyaz dağ evi vardı ve doğanın insan hayatıyla uyum sağlayabileceğine dair hoş bir hatırlatma olarak hizmet ediyordu. Ama sadece herhangi bir türden hayata değil: Becca o arada uzun çimenlerin arasında koşuyordu, tomurcuklu çiçek koleksiyonunu bize göstermek için ellerini yukarı kaldırmıştı. Yanımıza geldiğinde güvende saklamamız için her ikimize de birer avuç dolusu taç yaprak verdi ve alçak sesle şöyle rica etti: "Kaybetmemek için gerekeni yapın, lütfen." Kibardı ama hataya yer bırakmayacak derecede ısrarlıydı. Carol'la ben yakındaki bir kayalığa oturup çocuğumuzun oyun oynayışını izledik. "Her gerçek adamın içinde oyun isteyen bir çocuk saklıdır," demişti Nietzsche. Muhtemelen bu konuda haklıydı fakat kadın filozoflar çocuklarıyla fiilen oynayarak genellikle bu konuda onlardan daha iyi olmuşlardı.

Elimdeki taç yaprakları düşündüm. Düşünürler tarih boyunca böyle şeyleri gözden kaçırmışlardı fakat on dokuzun-

cu yüzyıl Amerikan kadın filozofu olan Ella Lyman Cabot, Carol'la benim o esnada Becca ve çiçekleriyle yaşadığımızdan çok da farklı olmayan bir anı kaleme almıştı. Cabot bir grup çocuğu (düzinelerce çocuğa evlatlık olarak bakmak için ailesinin servetini seferber ediyordu) kiraz toplamaya götürmüştü ve küçük olanlardan bir tanesi gelip ona üç tane kiraz vermişti ama yemesi için değil, sadece *bakması* için. Cabot ilk başta neye baktığını anlayamamıştı ama sonra birdenbire dank etmişti: "Ve parmaklarımızın arasında tek sıra halinde duran üç kirazın verdiği karşı konulamaz neşeyi görmeyecek kadar vurdumduymaz, aptal ve kâfir olduğumuzu bir kere daha anladım." Küçük sırt çantamızdan bir kilitli poşet çıkarıp Becca'nın taç yapraklarını dikkatlice içine koydum. New England'daki arka bahçemizde bol bol çiçek vardı ama Becca onlara karşı özel bir ilgi duymuyordu. Alpler'deki çiçekler bir şekilde özeldi, günlük hayatın ötesindeki bir dünyada keşfedilmiş şeylerdi. Etrafında gördüklerine ve zamana uyum sağlayışı yürüyüşümüz sırasında biraz değişmişti ve bu, arada bir fark olduğunu sezinlemek için kâfiydi. Becca'ya göre Alpler'deki bir çiçek kendi türünün ilk örneğiydi, dikkate ve korunmaya değerdi.

Carol elimi tuttu ve tepenin üzerindeki dağ evini gösterdi. Başımı kaldırdım ve yedi yaşlarında, bronz tenli çıplak bir erkek çocuğunun eve girdiğini gördüm. Kısa bir süre sonra çocuk elinde kovayla evden çıktı ve dışarıdaki bir fıçının tıpasını çıkarıp kovayı doldurdu. Becca'dan biraz daha uzun boyluydu, tepeden tırnağa eşit şekilde bronzlaşmıştı. Otuzlu yaşlarında, boylu poslu ve iri yarı bir kadın olan annesi dışarıda ona katıldı, çıplak bronz vücuduyla şezlonga kuruldu. Çayıra şöyle bir göz gezdirdi, bize miskin miskin el salla-

dıktan sonra gözlerini kapattı. El sallayışı kişisel farkındalıktan tamamen yoksundu. Teşhirci değildi ama insanların onu görüp görmemesi de umurunda değildi. Ben her zaman kendimden az da olsa bir rahatsızlık duyarım, bu yüzden bu benim için anlaşılması kolay bir şey değildi. Becca başını kaldırıp baktığında onları gördü ve ardından dikkatini tekrar çiçeklerine yöneltti, o esnada küçük kızımın henüz evhamlarımı örnek almaya başlamamasından dolayı rahat bir nefes aldım. Becca çok geçmeden yerden kalkıp tepeden aşağı akan sığ çaya doğru gitti, o an çocuğu durduracak bir uyarı çığlığı atmamak için kendimi zor tuttum. Becca bir yaz gününün öğleden sonrasının tadını çıkararak hoplaya zıplaya yoluna devam etti.

Babalık bilindiği üzere bir çocuğun ihtimaller bilincini sınırlamaktır. "Babalar her şeyin en iyisini bilir" ifadesinin bir bağıntısı vardır: "Çocuklar bilmez." Açıkçası şöyle bir pozisyonda haklı bulunacak taraflar vardır: Tehlikeli yüksekliklere tırmanan bir bebek veya küçük çocuk durdurulmalıdır. Çocuklar arada sırada –hem fiziksel hem de ruhsal açıdan– zararlı olan olasılıkları keşfeder ve ebeveynler olarak, gözlerimizi daima varoluşsal özgürlüğün çocuklarımızı tehdit ettiği durumların üzerinde tutmak bizim görevimizdir. Fakat Nietzsche'nin izinden giden varoluşçular, abartılı riskten hoşlanmama hissimizin belirli bir durumun gerçek tehlikesini değil, daha ziyade şahsi kaygılarımızı takip ettiğini iddia ederler.

Kaygı ve korku, gündelik hayatta bunlardan ısrarla kaçınılır. Daha belirgin bir biçimde ifade etmek gerekirse, bizi kaygı ve korkuya sevk edecek –örümcekler, sınavlar, silah sesleri, palyaçolar, çok hızlı akan nehirler gibi– şeylerden ka-

çınırız. Bununla birlikte, bu deneyimlerin on dokuzuncu ve yirminci yüzyılın Avrupalı filozofları için çok özel anlamları vardır ve bu düşünürler onların kaçınılabilecek ya da kaçınılması gereken şeyler olmadıkları konusunda genel olarak hemfikirdir. Nietzsche gibi varoluşçulara göre, korkmanın özel bir amacı ya da sebebi yoktur, daha ziyade insan olmanın özünden rahatsız edici bir şekilde ortaya çıkar. Bu, Kierkegaard'ın ifadesiyle, "özgürlük hissi olasılığıdır." Hayatınızdaki bütün olasılıkları hayal edin, onları 10'luk bir güçle çarpın, sonra bir 10'luk güçle daha çarpın ve son olarak da çocukluğunuzdan itibaren sahip olduğunuz, kendinize yasakladığınız diğer birçok olasılığı hesaba katın. Şimdi, her ne hissediyorsanız; bu zayıflatılmış, sindirilmiş özgürlük hissinin sayısız olasılığıdır. Yetişkinlik hayatının monotonluğu genellikle bizi bu tip bir korkuya karşı uyuşturur fakat çocuklar bize onun gücünü hatırlatmak için ellerinden geleni yaparlar.

Çocuklarımıza neden sınırlar koyarız? Elbette, neredeyse her baba çocuğunun çıkarlarına en iyi hizmet edecek şekilde davrandığını düşünür ama yavaş yavaş fark ediyorum ki biz, çoğu babalar çocuklarımızı ya kaygılarımızdan kaçındığımızdan ya da üstesinden gelmeye çalıştığımızdan koruyoruz, en azından kısmen de olsa. Çocuk güvenliğiyle ilgili olduğunu iddia etmeye devam ettikçe, aslında kendimizle ilgili olduğunu bir o kadar barizleştirmiş oluyoruz. Çocuklar bize bir insan olmanın aslında ne demek olduğunu keyifli ve acı verici şekillerde hatırlatır. Becca'nın zincirinden boşanmış merakı, saf cesareti ve utanma duygusundan tamamen yoksun oluşu uzak ve belirsiz bir noktada bana da bu olasılıklara sahip olduğumu ve onların icabına bakmakta en ufak bir sorun bile yaşamadığımı hatırlattı.

Akşamüstü gökyüzü açıktı. Güneş hâlâ tepedeydi ama kendini batı yönümüzde kalan dağların arkasına saklamaya çoktan başlamıştı. Son sıcacık ışıkları ailecek oturduğumuz çayırın üzerine vuruyordu. Carol yanında meyve ve bir şişe Barolo[61] getirmişti. Üçümüz birlikte oturup meyvelerimizi yedik ve ikimiz de içtik. Tam toplanmak üzereydik ki... Önce sadece birkaç damla, sonra hafif bir sis, ardından da bütün kuvvetiyle sağanak yağmur başladı. Gökyüzü hâlâ bulutsuzdu, görebildiğim tek şey sadece parlak, masmavi bir gökyüzüydü. Ama yağmur yağıyordu. Hem de şiddetli. Kelimenin tam manasıyla, aniden gelivermişti. Çakal yağmurlarını daha önce görmüştüm, akşam saati Doğu Montana'da, batmakta olan güneşin son ışıklarında birkaç kilometre mesafedeki bir kasırganın toplanışını ve ardından gücünü kaybedişini seyretmiştim. Yağmur atmosferin üst tabakalarında yatay olarak yağmaya başladı ve güneş ışıklarına düştü. Fakat ovalarda bulutlar hâlâ görünür vaziyetteydi. Batıdaki yağmur bir anlam ifade ediyordu. Fedoz'daki yağmur ise başka bir şeydi. Yağmur bulutları dağların arkasında kalmıştı, bu yüzden yağmur damlaları sanki güneşten ve mavi gökyüzünden geliyormuş gibiydi. Becca kıkırdadı, hemen eşyalarımızı topladık. Becca'yı omzuma aldım ve hemen oradan uzaklaşıp Waldhaus'a döndük.

Çakal yağmurlarının mitolojik önemi olduğunu biliyordum ama o esnada kendimde bunu düşünme cesaretini bulamadım. Aklıma sadece böyle bir fırtınanın diğer adını getirebildim: *Serein*.[62] "Sakin" anlamındaki Fransızca kökenli veya "akşam" anlamındaki Eski Fransızca *serain*'den gelen

61 "Şarapların kralı, kralların şarabı" diye de bilinen ünlü İtalyan kırmızı şarabı. (ç.n.)
62 (İng.) Bulutsuz gökyüzünden düşen ince yağmur.

bir kelime. Akşam karanlığı çökmek üzereyken gerçekten sakin bir deneyim yaşatan rahatlatıcı bir yağmurdu. Otele dönüp sırılsıklam olmuş kıyafetlerimizi çıkardıktan sonra üçümüz birlikte Bellavista'nın büyük boy aslan ayaklı küvetine girdik. Akşam yemeğimizi çabucak yedik ve Becca'ya bakacak olan kişi gelir gelmez Carol'la birlikte el ele Nietzsche Evi'ne doğru yürüdük.

Diğer misafirler hâlâ uyanıktı, alt kattaki mutfakta toplanmışlardı, Nietzsche'nin son günleriyle ilgili neşe içinde sohbet ediyorlardı. İkinci kata çıktığımızda Carol oranın ne kadar neşe saçan bir yer olduğunu hemen fark etti. Bu konuda ona katılmak zorundaydım. Yatağa girdik ve birkaç saat sonra da uyumaya karar verdik. Carol hemen uykuya daldığında ben de "Dipsiz Otel"de rahatıma bakmakla baş başa kaldım. Artık bunun hakkında birbirinden çok farklı iki anlayışa sahiptim. Sakin, dingin ve bütünüyle hoştu. Ev, ilk seyahatimde hiç hayal edemeyeceğim bir yer haline gelmişti; âşıklar ve dostlar için bir konaklama yeri. Varoluşsal sağanak her an yağmaya başlayabilirdi ama aynı zamanda bir parça güneş ışığı ihtimali de vardı. Bunların hepsi doğruydu ama başka bir şeyler daha vardı, gün ve mekânla ilgili, esrarengiz ve sinir bozucu bir şey.

Yatakta yüzüstü dönüp karnımın üzerine yattıktan sonra dirseklerimi yatağa yasladım, böylece karnım yatağın üzerinde iyice gerildi. Hayatım boyunca bu pozisyonda saatler geçirmişimdir. Yemeklerden sonra ne zaman fırsat yakalarsam hâlâ bir zemin bulur ve birçok kişinin tatmin dediği rahatsız edici mide doluluğu geçene dek kendimi böyle yere sererim. Kollarım ve dirseklerim alıştı, artık yorulup ağrımıyor. Birkaç dakika boyunca Carol'a baktım, yüzüne

düşen saçlarını geriye çektim ve pozisyonumu korumaya devam ettim. Carol bu duruşuma "Sfenks" der ve nazikçe, hayat karşısında biraz rahat olmamı hatırlatır. Ama bu o gece olmayacaktı. Yan tarafıma dönerek neredeyse bilinçsizce, başparmağımı kaburgalarımın arasına bastırdım. Bu da alışılagelmiş bir harekettir, gençliğimde bir şekilde hâlâ orada olduğuma veya benliğimin sadece hoş görülebilir bir kısmının orada olmadığına dair güvence veren zorlayıcı bir doğrulamadır.

Bunun üzerinde daha önce etraflıca düşünmek istememiştim ama odanın karanlığında bundan kaçınmak zordu. Çakal yağmurunun "serein"den başka isimleri de vardır. Bu meteorolojik olay, dünyada şaşırtıcı derecede benzerlik gösteren folklorik bir anlama sahiptir. Fransa'da böyle bir fırtınaya "kurt düğünü" derler. Sözde yağmurun, gelinin gözyaşlarının simgesi olduğu söylenir. Filipinler'deki daha kötüdür: Çakal yağmurları, yolcuları güzergâhlarından –gidecekleri yere asla ulaşamayacakları kadar kötü şekilde– saptıran hilekâr bir mitolojik karakter olan Tikbalang'ın evliliğine işaret eder. Bu korkunç yaratığı az çok seven ve evlenen, benden öte bir varlıktır: Boylu boyunca uzanmış, uzun bacaklı ve zayıf bir insana benzer, at başına sahip olması dışında tabii.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AT

Beni yakından ilgilendiren insanların ıstıraba,
terk edilmişliğe, hastalığa, kötü muameleye,
onur kırıcı davranışlara maruz kalmalarını diliyorum.
Umarım ki yürekleri sarsan bir kendini küçük görmeye,
kendine güvensizliğin eziyetini çekmeye,
hüsrana uğramışlığın perişanlığına yabancı kalmasınlar:
Onlara acımıyorum, çünkü aslında ben onlar için bugün
insanın bir şeye değip değmeyeceğini ve katlanabileceğini
kesinlikle kanıtlayacak tek şeyi diliyorum.

-Friedrich Nietzsche,
Güç İstenci, 1888

Nietzsche Sils-Maria'daki yazlık inzivasını 20 Eylül 1888'de son kez terk etti. Torino yolundaydı. Ruh hali coşkundu, üretkenliği taşıyordu. İtalyan şehrindeki coşkunluğu ve canlılığı (ben delilik demeyi reddediyorum) komşularının ve arkadaşlarının dikkatini çeken bir tuhaflıkla eskisinden daha sık bir şekilde kesildi. Sils-Maria'da tek başına olsaydı, o psikolojik çakal yağmurlarının aylarca, hatta yıllarca fark edilmeyeceğinden hiç şüphem yok. Fakat bu süre

zarfında Torino'da, iyisiyle kötüsüyle, karakterinde yaşadığı geçişleri anlamakta zorlanan arkadaşları oldu.

1888'de yazdığı mektupları "Dionysos" diye imzalamaya başladı ve takip eden yılda "Çarmıha Gerilen" takma adını benimsedi. 1889'da yılbaşından birkaç gün sonra bir mektupta arkadaşı Jacob Burkhardt'a şöyle dedi: "Esasen ben tarihteki her ismim." En sıra dışı anları, Dionysosçu yaratıcılığını, Hıristiyanlığın yetersizliklerini ve tarihin kaçınılmaz uyanışını ele alan otobiyografik kitapçıklar yazarken gecenin geç saatlerine kadar süren uzun çalışmaların ardından geldi. Aynı zamanda, kendi geçmişiyle boğuşuyordu. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, arasının açıldığı vekil babası Richard Wagner'in bir türlü gitmek bilmeyen hayaletiyle. Aslına bakılırsa, Torino'da kaldığı süre içinde piyanonun başına oturup ezberden biteviye Wagner çalardı. Çoğunlukla da ev sahibinin korktuğu gibi, parmak hareketleri tuşların üzerine yumrukla, hatta dirsekle vurmaya dönüşürdü. Bunun büyük kısmı, Nietzsche'nin atla olan vahim ve gereğinden fazla ünlenmiş hadisesi için olmasaydı, bu mazur görülebilirdi.

Seyahatimizin sonlarına yaklaşırken, Nietzsche'nin hayatının sonunu düşünmemek için çok uğraştım.

Engadine'de güzel bir gündü. Becca hafta başında Waldhaus'un aşağısında kalan vadideki atları gördüğü için şimdi onları sevmek istiyordu. Onu suçlayamazdım. On sekiz muhteşem bakıcının elinde olan hayvanlar görkemli ve başka dünyadan gelmiş gibi duran varlıklardı. Becca hiç kork-

mamıştı ve sırtımda otururken omzuma doğru eğilip şöyle yalvardı: "Biraz daha yaklaşşşş, baba." Atlara temkinli bir şekilde yaklaştım ve onun küçük elinin siyah yeleleri tutmasına izin verdim. Hayvan kımıldamadı, neredeyse ayağımı ezecek olan toynağını yere vurması dışında.

Becca sevimlidir, hatta bana göre en sevimli çocuktur; şefkatli, soğukkanlı, meraklı, oyuncu, tıpkı annesi gibi. Sağ elini atın kulağına doğru gezdirdi, sol elini de boynunun altına. Sadece bu bile gözyaşı dökmeye değecek bir güzellikti ama tabii ki böyle bir şey yapmadım. Becca atı sürmek için izin istedi fakat birkaç dakika sonra onu atın arkasındaki faytonda gitmenin de aynı derecede güzel olacağına ikna ettim. Öğlen faytonla Val Fex'e gidecektik. Carol ve ben seyahat tanımlarının dışında kalan Fedoz maceramızdan sonra Becca'nın hâlâ böyle bir yürüyüşü tamamlayamayacak kadar küçük olduğuna karar verdik, ayrıca arabaların vadiye çıkmalarına izin verilmiyordu. Ya at üzerinde ya da faytonla gidecektik. Muhtemelen Nietzsche bunu hiç onaylamazdı, ancak bir aile olarak oraya gidebilmenin tek yolu buydu.

Buzullara çıkan yüksek patika dar bir yoldu, ancak bir ya da en fazla birbirlerine yapışarak yürüyecek iki kişinin geçmesine izin veriyordu. Zikzak çizerek geçilecek dönemeçler, üzerinden atlanacak çağlayanlar, dikkatle aşılacak gevşek kayalar vardı. Patika loş ışıkta biraz fazla tehlikeliydi. Fakat faytonların kullandığı Val Fex yolu aksine geniş ve inişli çıkışlıydı. İnsan gözü kapalı bile yürüyebilirdi, muhtemelen atlar için de durum aynıydı. Becca faytonun ön tarafına, uzun bir kırbacı faytonu çeken iki hayvanın üzerine doğru miskin miskin sallayan sürücünün yanına oturdu. Carol ve ben manzaranın tadını çıkarmak ve bir çocuğun

nasıl olup da bu kadar hızlı büyüyebildiğine hayret edip onu hayranlıkla izlemek için arka koltuğa yan yana oturduk.

Orası, Adorno'nun yürüdüğü yoldu. II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Waldhaus'u ziyaret etmeye başlamıştı ve Nietzsche ile köyü hakkındaki deneme yazısı "Aus Sils-Maria"yı yazdığında altmışlı yaşlarının ortasındaydı. Deneme yazısı ilk olarak 1966 yılının Ekim ayında, tanınmış bir Alman gazetesinde kısa başlıklar halinde yayımlandı. Adorno'nun derin düşünceleri onu filozof arkadaşı Herbert Marcuse ile birlikte Sils'i ziyaret etmeye mecbur bıraktı. Yetmişlerine merdiven dayamış iki adam da Nietzscheci bir tür hac yolculuğuna çıkmışlardı. Nietzsche'nin ayak izlerinde bir şeyler bulabilme umuduyla Val Fex'e yürüdüler. Ama yukarıdaki patikadan gittiklerini hayal edemiyordum. Yolculukları Nietzsche'ninkinin cansız bir kopyasıydı. Bizimki ise neresinden bakılsa ondan çok daha cansızdı. Bir anlamda, bu durum bizim için kaçınılmazdı. Aslında, Nietzsche'nin Torino'da geçirdiği, ezbere Wagner çaldığı günler onu benzer bir sonuca götürmüş olabilirdi. Adorno, "Bir insan, sadece diğer insanları taklit ederek insan olur," diye iddia etmişti. Bu, tanımlama anlamında doğru olabilirdi fakat en azından bu durumda, gerçek acı dolu ve moral bozucuydu. "Bugün bireysel farkındalık," diye yazmıştı, "artık egoya utanç olarak, acizliğin farkındalığı olarak (kişinin hiçbir şey olduğunu bilmesi) yansımasından başka bir anlam ifade etmiyor."

Başımı kaldırıp Becca'ya ve elinde kırbaç tutan adama baktım. İlk bakışta adam o kırbacı kullanıyormuş gibi görünmüyordu ama birkaç dakika sonra onun arada sırada, özellikle de yokuş yukarı çıkarken kırbacı hafifçe aşağı

indirdiğini fark ettim, böylece ucundaki ipler hayvanların sırtına dokunuyordu. Atlar bu temasla hemen adımlarını hızlandırıyorlardı ve Becca'nın bu türden bir itaatin şiddetle bağlantısı olduğunu fark etmesini beklerken yüzüm gerildi. Neyse ki o bunu fark etmedi. Bir an için Rée, Nietzsche ve Salomé'nin Luzern'de çektirdikleri gerçekdışı fotoğraf geldi aklıma: Eli kırbaçlı bir kadın ve koşum takımındaki iki adam. Bir sonraki yokuşu yavaş yavaş çıkarken kırbacın ucundaki ipler hayvanların sırtını hafiften yaladı. Bir hayvan bunu nasıl hissedebilirdi? Böylesi bir hassasiyeti geliştirmek için nasıl bir eğitime katlanmak gerekmişti?

Kayda değer bir yüksekliğe ulaşmaya başlamıştık ve vadi arkamızda uzanıyordu. Yukarıda, o hafta başında kat ettiğim patika bulunuyordu ve bulunduğum noktadan bakıldığında sadece yeşil zemin üzerindeki kahverengi bir ipmiş gibi görünüyordu. Az sonra tamamen gözden kaybolacağını biliyordum. Oradan, insan Fex'in çok aşağıda kalan köylerini görebilirdi. Adorno vadi tabanına yayılmış olan bu köyler hakkında yazmıştı: En iyi, tepeden görülebiliyorlardı. Aslında, epey tepeden. "Bu yüksekliklerden, köyler sanki maharetli birinin parmakları tarafından yukarıdan getirilip konulmuş gibi görünüyor, sanki hareket ettirilebilirmiş ve sağlam temelleri yokmuş gibi. Bu onları, devasa hayal güçlerine sahip olanlara mutluluk vaadinde bulunan oyuncaklarmış gibi gösteriyor: Sanki insan onlarla istediğini yapabilirmiş gibi." Dikkate değer yükseklikler insana kendini böyle hissettirebilirdi. Nietzsche buna "uzaklığın duygulandırma niteliği" derdi ve muhtemelen de böyle bir şey vardı –aşağıya bakmanın yaşattığı olağanüstü duygu– fakat bu uzak manzaralar yalnızca geçiciydi. Sonsuz olasılık duygusu çok çabuk

yaklaşıyordu. İnsan daha güzel, daha geniş, daha etraflıca bir manzara yakalamak için yukarılara çıktıkça yüksek irtifa hastalığına yakalanma olasılığı da artıyordu. Ayrıca daha alçak irtifalara uyum sağlamakta da ciddi sıkıntı yaşayabilirdi.

Adorno ve Marcuse, Val Fex'in etrafında dolaşmadıkları zamanlarda Sils-Maria'nın Nietzsche'yi hâlâ hatırlayan birkaç yerlisiyle görüşüyorlardı. Zaun adında yaşlıca bir esnaf, Nietzsche kasabaya sığındığında henüz küçük bir çocukmuş. Nietzsche'nin çabuk etkilenen başını doğanın etkilerinden korumak için yanında sürekli olarak kırmızı bir güneş şemsiyesi taşıdığını anımsıyordu. Zaun kasabanın diğer çocuklarıyla birlikte minik çakıltaşlarını çaktırmadan kapalı vaziyette duran şemsiyenin içine atıp kaçarlarmış. Böylece Nietzsche şemsiyeyi açtığında taşlar başından aşağı yağmur gibi inermiş. Kendini korumaya yönelik en hakiki teşebbüsleri, serseme çeviren bir devamlılıkla geri tepen bir adammış. Zaun'un anlatmasına göre Nietzsche onları kovalarmış ama asla yakalamaz ya da onlara bir zarar vermezmiş. Bunların ancak vazgeçme, her taraftan hafifçe darbe yemiş bir adamın kaderine razı geliş anları olduğunu varsayabilirim.

Fayton yavaşladı, ardından Becca kahkahalara boğuldu. Yirmi yaşında ve o zamana dek gördüğüm en iri aygır olan Luki'nin adımları tekledi, ardından dışkıladı. Ortaya çıkan sonuç koskocamandı ve kızımıza göre son derece eğlenceliydi. Dışkısı, koşumun arka kısmına takılmış mumlu çuval bezine düştü. Fex'e giden yolun temiz tutulmasıyla alakalı bir kural olduğu aşikârdı. Luki'nin işi bitmemişti, bir süre daha durdu. Çoğu at bu işi uzun adımlarla yürürken yapabilirdi fakat anlaşılan o ki Luki öyle yapmak istemiyordu. Çok uzun gelen bir andı. Kırbacın ucu nazikçe arkasına değdi.

Sonra tekrar ama bu sefer o kadar nazik değildi. Luki'nin hoşuna gitse de gitmese de atık işi bitmişti. Kendi dışkısını her gün kırbaçlana kırbaçlana taşımaya zorlanan bir hayvan. Merhamet duygularını uyandırmada bundan daha yerinde bir mevzu bulamıyordum. Suç ve Ceza'da Raskolnikov bir atın ölümüne kırbaçlanışına şahit olduğuna dair bir rüya görür. Tepkisi doğal ve içtendir: Sarhoş saldırganına karşı zavallı hayvana siper olurken bir yandan da ona sarılmak ve öpmek...

Raskolnikov'un rüyası Nietzsche'nin gerçekliğine dönüşmüştü. 3 Ocak 1889 sabahı Torino'nun Carlo Alberto Meydanı'nda bir ata sarıldı. Sonrasında iddialara göre bilinçsiz bir şekilde yere yığıldı. Nietzsche hayvanın sürücüsü tarafından dövülmesini engellemek istemişti ama o süre zarfında yıllar boyunca karşısına çıkan –psikolojik, zihinsel, felsefi– baskılara yenik düşmüştü. Aydınlanmanın ve dekadansın bir simgesi olan Carignano Sarayı meydanda, hemen yanı başında yükseliyordu ve Nietzsche birdenbire dağıldı. Orası onun adeta yıkıldığı iddia edilen yerdi ve çoğu bilim insanı onun hayatının geri kalan on bir yılında bir daha hiçbir şekilde toparlanamadığını ileri sürdü. Onun felsefesini tartışan birçok kitap, Torino'da kaderini belirleyen bir olay olan atla buluşmasıyla birlikte sona ermişti. Bununla birlikte, bu rivayetlerde yanlış olan veya zayıf kalan bir şey vardı: Tam da Nietzsche'nin daha fazla uyanık olmayı teşvik ettiği noktaya bakmaktaydılar. Dekadansla ilgili son çalışması ona bozulmayı ve kendi kendine zarar vermeyi araştırmada

sabırlı olmasını öğretmişti. Bu genellikle düşünüldüğünden daha uzun sürer ve bir şey tamamen ortadan kaybolurken özellikle açıkgözlü olunmalıdır.

Nietzsche'nin hayatının son on yılı pek çok şeyi gözler önüne sermektedir: Hayatın kendisi felsefeyi aşmaktadır, insan gerçekten de hayallerle ve fantezilerle yaşayabilmektedir, yaşam ve hikâye birbirinden ayrılmaz, yozlaşma genellikle örtbas edilmeye layık bir utanç olarak görülmektedir, doğru zamanda ölmek yaşamın en büyük meydan okuyuşudur, delilik ile derinlik arasındaki çizgi en sonunda dağların yüksek rakımlarında iyice yok olacak incecik bir ipten ibarettir.

ADAMI GÖRÜN

En yüksek insan... varoluşun karşıt karakterini en güçlü şekilde temsil etmiş insan olacaktır...

-Friedrich Nietzsche,
Güç İstenci, 1888

Dağlarda geçirecek üç günümüz ve bavulumda da okunacak iki ince kitap kalmıştı, her ikisi de Nietzsche'nin Torino'daki zihinsel çöküşünden yıllar sonra basılmış olan *Ecce Homo* ve *Deccal*'dı. *Ecce Homo*'yu nerede okumak istediğimi biliyordum; ayak izleriyle belirlenmiş patikanın dışında, Fex'e giden yüksek patikanın *yukarısında*, vadiye bakan dik bir kayalığın kenarında. Çantama çok az eşya koydum –sadece bir şişe su, bir baş feneri ve kitabım– ve güneş doğmadan önce yola koyuldum.

Gitmeden önce Carol'un kulağına, "Öğle yemeğinden sonra döneceğim," diye fısıldadım.

Nietzsche son on yılını takip ettiğim patikanın hasretini çekmekle geçirdi ancak çoğunlukla içeride, kilit altında, annesiyle kız kardeşinin göz hapsinde kaldı. Nietzsche'nin annesi en başından beri babasının yokluğunu telafi etmeye çalıştı, bu da hep kasıtsız ama tahmin edilebilir diye gör-

düğüm sonucu doğurdu; mutlak ilişki bağımlılığı sınırında bir mutlak bağlılık. Oğlu, çeşitli zamanlarda kendini ondan uzaklaştırmıştı –kadınlarla olan ilişkilerine karıştığı zamanlardaki gibi– fakat Nietzsche'nin 1888 yılında akıl sağlığında bir düşüş yaşandığında, Franziska en nihayet büyük çocuğuna istediği gibi bakmaya başladı. Artık onu yürüyüşlere çıkaran kendisiydi ve zamanlamasını da ayarlamalıydı, böylece oğlu komşulara bağıramayacak veya kükreyemeyecekti. Ayrıca annesi, gençliğinde Nietzsche'ye ilham veren ve hayatının son döneminde yeniden yöneldiği birkaç düşünür tarafından tasarlanmış ve sonu ölümle bitebilecek bir yolda yürüme umudunu boşa çıkararak onu bu işten sık sık alıkoydu. Bu düşünürlerden biri, Romantik yenilikçi şair olan Friedrich Hölderlin'di.

Hölderlin, Batı medeniyetinin çöküşüne Nietzsche'den bir yüzyıl önce karşı durmuştu. Fransız Devrimi sonrasında Alman ve Antik Yunan düşüncelerini birleştirme amacı taşıyan bir üslupla yazarken, yıkım ve yaratım arasındaki ilişkiyi anlamaya çalıştı, Nietzsche'ye hayli benzer bir şekilde yıkımın yeni doğumlara yer açtığını ve fırsat tanıdığını düşündü. "Becoming in Dissolution" isimli tamamlanmamış yazısında şöyle demişti: "Olmak ve olmamak arasındaki halde, her nasılsa, olasılık her yerde gerçeğe dönüşür ve... sanatta bu korkutucu ama kutsal bir hayaldir."

Sokrates öncesi filozof Heraklitos'un izinden giden Hölderlin o zamanlar "hipokondri" olarak adlandırılan, şimdilerde depresyon ya da kaygı bozukluğu olarak ifade edilebilecek bir rahatsızlıktan şiddetli bir şekilde mustarip, "ağlayan bir filozoftu." Psikolojik kırılganlığı, geçimini sağlamak için çalışmayı çok zorlaştırdı ve büyük ölçüde annesinden destek gördü. Özgürlüğünün son yılları "sabahtan

akşama kadar" piyano çalmakla geçti. Nihayetinde o özgür yıllar son buldu ve 1800'de deli gömleği giyip Autenrieth maskesi takmaya zorlandığı Autenrieth tımarhanesinde tedaviye alındı. Ahşap ve deriden yapılmış olan maske, kişiyi konuşmaktan veya çığlık atmaktan alıkoyan bir ağızlıktı. Hölderlin zorla yedirilmişti, bu benim de sık sık hayalimde canlandırdığım cehennem tasviriydi. Bu yüzden çoğu kişinin delilik dediği hale çok daha hızlı bir şekilde düştü.

Nietzsche, Hölderlin'in yazılarına hayrandı ve yaratılış coşkunluğuyla şiddetle içeriye doğru çökmüş bir adamın neler çektiğini anlamış olmalıydı. Bununla birlikte, Hölderlin'e olan derin saygısının izi, her iki düşünürün de sessizce hayranlık duydukları ve dünya görüşlerine en fazla yaklaşmış olan eski bir filozofa kadar sürülebilirdi. Heraklitos değildi, aslında Empedokles'ti. Empedokles, dünyanın tam olarak iki temel öğe üzerinde döndüğünü savunuyordu: Sevgi ve çatışma. Evrenbilim anlayışı bir şeyleri çatışmayla parçalarına ayırıp ardından sevgiyle birleştiren ve bunu aynı sırada sonsuza dek tekrar eden dinamik bir döngü öngörüyordu. Empedokles'e göre yaratılışın özü buydu. Hölderlin de Nietzsche de bu gerçeklik tanımını bütünüyle kabul edebilirdi.

Alpler'de her yer tehlikeli olabilir. Zemini müzakere etme becerinizle durumu daha az ya da daha çok tehlikeli kılabilirsiniz. Dağlık bölgeyi bir baştan diğer başa geçen yaklaşık 2.150 metre yükseklikteki patikayı takip ettim ama iki saatlik yürüyüşün ardından durup bölgenin yukarısına, patikanın doğruca çıktığı 3.400 metre yükseklikteki Piz Tremoggia'ya baktım. Oraya çıkmayı özellikle kafaya koymuş

olmasam da bir yerin zirvesine çıkmak istiyordum. Bu yüzden gençken çok sık başvurduğum yaklaşımı benimsedim ve yolun dikey doğrultusunda yürümeye başladım. O kadar uzağa gitmeyecektim. Sadece birkaç yüz metre, o kadar. Bunu daha önce gençliğimde yapmıştım ve yine işe yarayacağına emindim.

Alp tırmanışı, yürüme ve teknik tırmanış arasındaki sınırları belli olmayan tarafsız topraklarda gerçekleşir. Bunu bir hayvan gibi dört uzvunuzu birbiri ardına kullanarak, kollarınızla kendinizi çekip bacaklarınızla kendinizi yukarı iterek yaparsınız. Alpler'de, İsviçre Alpleri Kulübü (bütün diğer atletleri kendilerinden utandıran bir grup seksenlik) tarafından işaretlenmiş olan ve iyi bilinen patikaları takip edebilirsiniz ya da bireysel Alp tırmanışınızla kendi yolunuzu kendiniz belirlersiniz. Doğrusunu söylemek gerekirse, bunu yapan çok az yürüyüşçü gördüm –aslında hiç– ama çoğu dağcının sabahın ilk ışıklarıyla yola koyulduklarından ve yokuşun ilk birkaç yüz metresini tıpkı benim gibi en yüksek hızda kat ettiklerinden eminim. Birkaç dakika içinde duyma mesafesinin dışına çıkarlar ve ardından da çabucak gözden kaybolurlar. Patikadan neden bu kadar hızlı bir şekilde sapıp yukarı tırmandığımı bilmiyordum, muhtemelen işaretlenmemiş bir sınırı geçmekten dolayı yakalanmaktan veya cezalandırılmaktan korktuğum içindi. Ya da belki sadece bunu yapabildiğimden. Her halükârda, o sabah hızlıca hareket etmeye çalıştım.

Alp tırmanışının iki kuralı vardır (muhtemelen ikiden fazladır ama henüz diğerlerini öğrenebilmiş değilim). İlk kural, "bir hat bulmaktır." Bu, kendinizi öldürmeden takip edebileceğiniz bir güzergâhtır. Detaylı bir topografik harita kullanılabilir ama ben bunu hep hile yapmak olarak görmü-

şümdür. Alp tırmanışçıları en az miktarda gevşek kaya bulunduran yollar aramalıdır ve üç metreden daha uzun bir dik çıkıştan kaçınmalıdır. Kaygan yüzeylere –çamur ya da buzla kaplı kayalıklara– dikkat etmelidir ve ayağındaki botların ya da benim durumumda, eski spor ayakkabıların altını nereye yerleştireceğine iyi karar vermelidir. Alp tırmanışının ikinci kuralı da bu kullanılan terimin masumiyetine aldanmamaktır. Teknik dağcılıktan kayda değer derecede daha az tehlikeli gibi görünebilir, ancak sadece tırmanış sırasında kişinin can güvenliğinin iple sağlandığı durumda daha az tehlikeli olabilir. Teknik bir dağ tırmanışı sırasında kişi düşerse bağlanmış olan halat (umulan odur ki) onu tutar. Fakat Alp tırmanışı iple bağlanmadan yapılır. Kişi herhangi bir destek almadan kayalığın üzerinde durabilmek için hazırlıklı olmalıdır ve bu sebeple de yürüyüşçülerin "maruz kalma" dedikleri şeye veya tökezleyip aşağıya yuvarlanma ihtimaline özellikle dikkat etmelidir.

Tırmanış ilk başlarda kolaydı. Orta yüksekliğin yosun tutmuş çimenlikleri bana bir şeylere tutunma imkânı sağladı ve eğim fazla dik değildi. Ayağım kayarsa sadece dizlerim sıyrılırdı, o kadar. Ellerimle tutunarak ilk kayda değer yüksekliğe sorunsuzca çıktım. Orası elbette ki sadece bir sonraki tırmanacağım noktayı daha net görmemi sağlayan yerdi. Çimenlikler artık yoktu, yerlerini granit almıştı. İki kademe daha çıkınca, tırmanışa başladığım yeri kaybettim. Boşu boşuna aradım ama bunun muhtemelen benim hatam olmadığını düşündüm: Kişinin başladığı yerin izini kaybetmesi, yalnızca amatör tırmanışın karakteristik davranışıydı. Başladığım noktanın çok aşağıda bir yerde olduğuna emindim ama nerede olduğunu bir tek Tanrı bilirdi. Belli belirsiz olsa da, güzergâhımla ilgili bir fikrim vardı. Yukarılarda bir

yerlerde duracaktım. O son varış yerine ancak sonraki birkaç saatte ulaşabildim. Val Fex'in isimsiz sırtının üzerine çıkan bir hat buldum. Bir süre sonra, akşamüstü bir kaya çıkıntısının üzerine oturdum, dik kayalık aşağı yukarı tam aradığım gibi görünüyordu.

Yeteri kadar yüksekti. Neredeyse boş olan sırt çantamdan *Ecce Homo*'yu çıkardım ve sadece birkaç sayfa okuduktan sonra karanlık çökmeden inişe geçmek konusunda kendime söz verdim. Sadece birkaç sayfa: "Yazılarımın havasını soluyabilenler bunun yüksekliklerin havası, sert bir hava olduğunu bilirler. İnsan böyle havalar için yaratılmış olmalıdır. Aksi takdirde, insanın üşütmesi hiç de küçük çaplı bir tehlike değildir. Buz yakındadır, yalnızlık muazzamdır fakat her şey nasıl da sakince güneş ışıkları içinde yatmaktadır. İnsan nasıl da özgürce nefes alır! Kendini ne kadar da olduğundan aşağı hisseder." "Adamı Görün" diye tercüme edilen *Ecce Homo* aslında Nietzsche'nin otobiyografisidir. Zihinsel çöküntünün eşiğinde verdiği hesaptır. Belki de bu onun deliliğe sürüklenmesine *imkân veren* hikâyedir. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu şimdiye kadar okuduğum en kişisel ve esasen en sahte hikâyedir. Bazı okurların akıl hastalığının işaretleri olarak değerlendirdikleri tumturaklı sözlerle ve ego tatminleriyle, inişli çıkışlı virajlarla ve çıkmaz sokaklarla doludur. "Neden Böyle Bilgeyim," "Neden Böyle Zekiyim," "Neden Böylesine İyi Kitaplar Yazıyorum." Bunlar, *Ecce Homo*'nun başlıca bölüm başlıklarıdır. Şuna katılıyorum: Nietzsche kendi aşırılığının farkında olmasaydı aklını tamamen kaybederdi. Fakat bu da aslında kendinin ne olduğunu bilen düzmece bir süslü ifadedir.

İroni, insanın bir kerede iki şeyi söylemesine, aslında tek bir sözle birbirini dışlayan iki gerçeği ifade etmeye imkân

verir. Kişiye sevgiyi ve çatışmayı, minnettarlığı ve nankörlüğü, kurtuluşu ve suçluluk duygusunu, zaferi ve mutlak mağlubiyeti bir nefeste dile getirme olanağı tanır. "Ben dünyanın en iyi filozofuyum," "Ben kusursuz ebeveynim," "Ben kendimi mükemmel bir şekilde tanırım": Bu olmayacak mübalağa örnekleri aslında gerçekten de hakikatten ne kadar uzak olduklarını gösterir. İroni, ikiyüzlünün kullandığı dildir. Kişinin hem bir dekadan hem de tam aksi olmasına olanak tanır. Nietzsche, "Görünüşte ayrı olan dünyalara bu geçiş, mizacım gereği her açıdan yinelenen bir ikili deneyim dizisidir: Ben bir *Doppelgänger*'im,[63] ikinci bir yüzüm daha var. Hatta belki üçüncü bir yüzüm daha."

Bunlar bir delinin abuk sabuk sözleri ya da daha belirgin bir ifadeyle, Julian Young'ın iddia ettiği gibi bipolar bozukluğun belirtileri olabilir. Veya belki de Nietzsche bir okurun dikkatini insan gerçekliğinin büyük kısmının temelini oluşturan iki yönlü mizaca, insanın yetişkinlik hayatı süresince tecrübe ettiği parçalanmalara ve kırılmalara yöneltiyordu. Yaşlanmanın verdiği bilgelik kokan hüznü derinlemesine hissetmek, gençliğin çoktan elden gitmediğini anlamak ama daha ziyade sonsuza dek gözlerden uzak tutulan bir yerlerde, yeni bir buluş hasreti çekerken kendi kendini mahvetmekle yüzleşmek... İşte *Ecce Homo* ile boğuşmak budur. Ebeveynlik, görevler ve kişisel özgürlük arasında böylesi bir ayrıklığı yaşamaktır: Bir çocuğu bütün varlığınla sevmek fakat kimliğinden bir parçayı ebeveynliğin dokunamayacağı şekilde korumaktır. Nietzsche bu bölünmüş benliğin nasıl sadece mümkün değil, aynı zamanda kaçınılmaz olduğunu açıklamıştır.

63 İngilizcede de kullanılan bu kelimenin karşılığını açıklama yapmadan "kötü ikiz" diye vermenin anlaşılırlığı bozacağını düşünerek dipnotta belirtmeyi uygun gördüm: Tam karşılığı kişinin kötü ruhlu ikizi, onun kılığına bürünmüş kötü suretidir (halk dilinde öcü). (ç.n.)

Nietzsche kitabın adını dikkatle seçmiştir. "*Ecce Homo*": Bu, Pontius Pilate'nin[64] Hz. İsa'yı çarmıha gerilmeden önce halka gösterdiği sırada söylediği sözlerdi. O noktaya kadar Hz. İsa kötü bir şekilde dövülmüştü, başına dikenlerden bir taç takılmıştı ve son bir aşağılama hareketi olarak üzerine kraliyet pelerini giydirilmişti. Bütün güçsüzlüğü ve ıstırabı içindeki bu alay edilen *adamı görün*. Mesih numarası yapan *adamı görün*. Caravaggio'nun[65] bu sahneyi yorumladığı 1605 tarihli eserinde Pilate on altıncı yüzyıl asilzade bilim insanı olarak giyinmiştir, Hz. İsa'nın önünde durup izleyen halka bakmaktadır. Sanki Pilate sözüm ona Mesih'in üzerindeki perdeyi daha yeni kaldırmış gibidir. Hareketlerinin ve elinin uzanışının verdiği mesaj açıktır: "Bakın, size söylemiştim. O sadece bir adam." Konunun dışında olduğu tartışılır olan, orta boylu, karmakarışık saçlarında dikenlerden bir taç duran, bakışları yerde, içinde bulunduğu güç durumdan ötürü mahcubiyet duyan adam da resmedilmiştir. Arkasında işkencecisi durur, nefretle ve acıyarak mahkûma bir pelerin giydiren ikiyüzlü tuhaf bir figürdür. Tabii ki, Hz. İsa'nın en saf bölünmüş varlık olduğu varsayılmaktadır –tamamen insan ve tamamen Tanrı– fakat *Ecce Homo*'da insanca, pek insancadır. *Ecce Homo*'nun sonunda geriye kalan tek şey boş bir lahdin esrarıdır.

Hafiften yağmur yağmaya başlamıştı. Artık akşamüstü olmuştu. İstemesem de çok yakında yola koyulmak zorundaydım. Uçurumun kenarından aşağıya baktığımda kayaların altmış metre kadar aşağıya dik indiğini ve sonra biraz yatay seviyede gittiğini gördüm. *Ecce Homo* "maruz kalmak" ve kendini açığa çıkarmak, yasak bölgede kalmış tarafları orta-

64 (Pontius Pilatus) Roma İmparatorluğu'nun Yahudiye eyaletinin valisi. Bazı kaynaklarda savcı olduğu belirtilir. (ç.n.)

65 Michelangelo Merisi da Caravaggio (1571-1610): İtalyan ressam. Temsil ettiği Barok sanatın ilk büyük ismi olarak öne çıkmıştır. (y.n.)

ya sermekle ilgiliydi. Kaya tırmanışçıları bariz bir hayranlık ve korku karışımı duyguyla bahsederler "maruz kalmaktan" ve öyle de hissetmelilerdir. Bununla çelişmek, bir tür ölümcül zafer getirir. Nietzsche, Ovid'den[66] alıntı yaparak şöyle yazmıştır: "*Nitimur in vetitum.*" "Yasağın peşine düşün." Nietzsche Torino'daki son günlerinde *Ecce Homo*'yu tamamlarken, İsviçreli oyun yazarı August Strindberg ona şöyle yazmıştır: "Ben, ben deli olacağım."

Nietzsche ve Hölderlin neden Empedokles'e bu kadar kapılmışlardı? Sebebi yalnızca onun sevgi ve çatışma evrenbilimi değildi. Efsaneye göre, Empedokles bir nevi dağcıydı. Bir gün, Sicilya adasının doğu kıyısında bulunan bir dağa, Pompei'yi yok eden ve bu yüzden daha meşhur olan Vezüv Yanardağı'nın iki buçuk katı büyüklüğündeki devasa bir aktif yanardağ olan Etna Dağı'na tırmandı. Empedokles, Etna'nın ağzına kadar çıkıp ölümüne atladı.

Bununla birlikte, efsaneye göre bu sıradan bir intihar değildi, ölümsüz bir hayatın başlangıcıydı. Alevlerle yanıp küle döndüğünde ona ölümsüzlük bağışlandı. Hikâyenin bu yorumunda, doğru zamanda ölmenin avantajları olduğu ifade ediliyordu. Nietzsche genç bir delikanlıyken Hölderlin'in *Empedokles'in Ölümü*[67] adlı eserini okur okumaz mest olmuştu. *Ecce Homo*'da bariz bir şekilde o eserin anafikrine dönmüştü: "Kişi ölümsüzlüğün bedelini pahalıya ödemek zorundadır," diye yazmıştı, "hâlâ hayattayken birçok kez ölmesi gerekir." Romalı şair Horace, Empedokles'in ölümünü örnek niteliğinde yaratım eylemi, yani kuralı ispatlayan istisna olarak görüyordu: Sanatçılar özgünlük uğruna kendilerini yok etme eğilimindeydiler, aynı zamanda bu konuda izinliydiler.

66 Publius Ovidius Naso, Romalı şair. (ç.n.)
67 Der Tod des Empedokles.

Islanmış kitabımdan başımı kaldırıp dağdan aşağıya baktım. Birdenbire "bir hat bulmak" konusunu unuttuğum geldi aklıma. Bir tırmanışçının kolaylıkla inebileceği bir yol planlaması gerekirdi. Zeminin kuru olduğu şartlarda, bu büyük bir zorluk olmazdı. Ama artık kayalar kaygandı ve yağmur çiselemeye devam ediyordu. Mahsur kalmış çok sayıda dağcıya aslında hiçbir şekilde dağcı denmez. Gerçekte onlar fazlaca yukarı çıkmış ve düşme olasılığı yüzünden oldukları yerde donup kalmış olan Alp tırmanışçılarıdır. Böyle bir şey olduğunda ve kader gülümsediğinde, helikopterler gelip onları içinde bulundukları utançtan çekip alarak güvenli bölgeye taşır. Alpler'e bir önceki gelişimde böyle bir olaya şahit olmuştum. Üzerlerinde kırmızı pançolar olan iki yürüyüşçü Corvatsch'ın üç bin metre kadar yukarısına tırmanmışlar ve bir sırtta mahsur kalıp geri dönememişlerdi. Helikopter kurtarmaya geldiğinde onlar adına utanmıştım. Yağmurda şansımı deneyecek ama bu sefer dikkatli olacaktım.

Yavaş yavaş aşağıya inerken ve akşam karanlığı tedirginlik yaratan bir hızla çökerken, Hölderlin'in *Empedokles'in Ölümü*'nde daha önce görmezlikten geldiğim bir detayı hatırladım. Şiirin büyük bölümü Etna Dağı üzerine kurulmuştu. Sevdikleri ona ulaştığında filozof dağdaydı, kaderi üzerine düşünüp taşınıyordu. Karısı yanardağın ağzından aşağıya inmesi, normal bir hayat sürdürmeyi tekrar denemesi için ona yalvarıyordu fakat yalvarışları filozofu iniş için tek bir yol olduğuna ikna etti. Birinin yanardağın ağzından dönmesi için ikna edilmesi gerekmişse, bu belki de alevlerin kendilerine has bir çekiciliği olmasındandı. Empedokles sadece ölümsüz olmak için değil, hayatın uzun zamandır çektiği cefasına artık üstün geldiğini ispatlamak için atlamıştı. Ateş onu geride hiçbir şey kalmayacak şekilde yutmuştu ya da

hemen hemen hiçbir şey demek daha doğru olur. Etna'dan çok uzakta, gökyüzünden yere tek bir bronz sandalet düştü. Empedokles'in ayağındaki sandalet onun ölümcül veya ilahi deneyiminden geriye kalan tek şeydi.

Belki *Ecce Homo* da Nietzsche'nin Empedokles'in atlayışı yorumudur. Onun ayağı kaymamıştır, ne yaptığını gayet iyi bilmektedir. Bu, delilik gibi görünür, belki de öyledir, ama bu onun deliliğidir.

Ya da belki *Ecce Homo* tek kelimeyle Nietzsche'nin sandaletidir.

Waldhaus'a ulaştığımda öğle yemeği saati geçmişti. Hatta akşam yemeği saati de geçmişti ve gecenin karanlığı dağları yutmuştu. Carol anlaşılır şekilde öfkeden köpürüyordu. Kapıya yürüdüğüm anda meraktan ölme halinden birdenbire tamamen sinirli hale geçmişti.

"Hangi *cehennemdesin* sen?" dudaklarını sıkıp ortaya serdiği dişlerinin arasından fısıldadı.

Bütün bir akşam boyunca babası düşüp öldüğü ya da onu terk ettiği için üzülüp huysuzlanan Becca'yı yatıştırdık. Carol kızımızı diğer odaya götürdü, bütün seyahatimiz boyunca kapalı kalan televizyonun düğmesine basıp sesini açtı. Bu iyiye işaret değildi.

Seyahatin başlarında Carol sakin ve halinden memnundu ama son günlerde dağlara yaptığım yürüyüşler uzamaya ve sıklaşmaya başlayınca sabrı taştı. Anlaşılan artık hiç kalmamıştı. Bulunduğum odaya geri dönüp sadece bir Kantçının yapabileceği şekilde tavrını koydu; sessiz, vahşi, itiraz kaldırmaz. Hayır, kendimi savunmak amacıyla yaptığım zayıf

girişimleri kabul etmeyecekti, olgunlaşmamış bir zırvalıkta ısrar etmemin, varoluşçu tur rehberimi okumanın yanlış yolu olduğunu söyleyerek beni suçladı. Tam anlamıyla böyle bir hıyardım. Ebeveynlik sorumluluğunu paylaşma kararımıza ne olmuştu? Onu orada Becca'ya bakması için bırakıp yalnız başıma tepelere tırmanmakla ne demek istiyordum? Eğer gerçekten yalnız olmak istiyorsam, o zaman belki de Becca'yı alıp eve dönse iyi olurdu. Böylece ben de tamamen tek başıma yaşlanır ve delirirdim.

Elbette haklıydı. Sonunda özür diledim (ki bu konuda içtendim), bir daha haber vermeden uzun yürüyüşlere çıkmayacağıma söz verdim (sanırım bunu da içten söyledim) ve küçük kızımıza banyo yaptırıp yatmaya hazırlamak için döndüm. Diş fırçalama safhasına gelene kadar her şey yolundaydı. Becca genelde o kadar söz dinleyen ve iyi huylu bir çocuktur ki hep öyle olacağı beklentisini taşırım. Genelde hemen ağzını açar, ben de onun minik beyaz dişlerini fırçalarım ama o akşam durum farklıydı. Geçici bir süreliğine kontrolden çıkmış bir babaya verilen uygun bir cezaydı.

Ben daha ağzını açmasını bile söylemeden çene kaslarının kasıldığını gördüm. Sonra başını iki yana salladı. Tekrar ağzını açmasını söyledim ama o sadece, "Hayır, teşekkürler," diyecek kadar açıp kapattı, sıkılı dudaklarının ardından şeytanca kıkırdadı. Sesimi yükselttim ama bu, dudaklarını daha da sıkmasına sebep oldu. Şaka yapıyordu –biliyordum– ama ben gülmüyordum. Ona, otoriteye "Hayır" diyen ilk özgür ruh olan Nietzsche'nin aslanını ya da Hermann Melville'nin 1853'te yazılmış, özgürlüğün ne demek olduğunun kendi kendine zarar veren bir reddetmenin öne sürülmesiyle anlaşıldığı Nietzscheci olasılığı işleyen *Kâtip Bartleby* adlı kısa hikâyesini anlatmamıştım. Fakat bazı çocuklar bu dersleri

almış olarak dünyaya gelirler ve Becca da o esnada bunları bana karşı kullanıyordu.

Melville'nin Bartleby'si bir Wall Street avukatının kâtibiydi ve hayatın dayattığı görevleri üstlenmeyi yavaş yavaş, sistematik bir şekilde reddediyordu. Her zaman o kadar zor biri olmamıştı. Bir dönem dört dörtlük bir çalışandı (neşeli, görevine bağlı, itaatkâr) fakat sonra ondan fazlasıyla sıkıcı bir iş olan kanuni muhtıraların düzeltmelerini yapması istendi. Kâtip o noktada patladı. Belli bir sebebi yokken, hikâyenin geri kalanına musallat olan bir cevapla karşılık verdi: "Yapmamayı tercih ederim." Ondan işinin gereğini yapması istendiğinde, "yapmamayı tercih etti", hukuk bürosunu terk etmesi söylendiğinde de (belli ki kovulmuştu) "yapmamayı tercih etti". Elbette ki okuduğumuzda onun neden yapmamayı tercih ettiğini öğrenmek isterdik ancak herhangi bir sebebi yoktu. Bartleby'nin bir sebep sunmaya ihtiyacı yoktu. Bu, istenci konu alan bir hikâyeydi. Her şeyi reddetmeye devam etti. Hatta yemek yemeyi ve su içmeyi bile. Böylece dört gün sonra aç ve susuz halde bulundu. Çoktan ölmüştü.

Becca'nın Bartleby olarak hayatı iki yıl önce ayakkabılarını giymesini rica etmem üzerine –vurgulu ve beklenmedik– bir "Hayır" ile başlamıştı. Bu, bakıldığında her yönden mantıklı bir ricaydı. Parka gidecektik, hem de onun çok sevdiği parka ve parklarda ayakkabı giyilmesi gerekirdi. Sonunda ona ayakkabıları giydirttim ama sorun devam etti. O akşam ve sonraki birçok akşam boyunca yemekte o basit "Hayır" çok açık bir şekilde ifade edilmiş, rahatsız edici sakinlikte bir "Hayır, yapmayacağım"a dönüşmüştü. Hayır, ne fasulye yiyecekti ne de portakal, üzüm, yoğurt veya makarna. Hayır, bunları masada da, kanepede de, sandalyesinde de yemeyecekti. Ne orada ne burada, hiçbir yerde yemeyecek-

ti. Ne yapacağımı o zaman da bilememiştim, o otel odasının banyosunda da hiçbir şekilde bilemiyordum. Becca bana bu kısa hikâyenin, kendimiz hakkında tam anlamıyla Melville ve Nietzsche gibi on dokuzuncu yüzyıl yazarlarının faydalanmaya başladıkları türden derin ve sıkıntı verici bir gerçeği yansıtacak nispette rahatsız edici olduğunu anlamamda yardımcı oldu. Hayatlarımızın mantıklı alışkanlıklarının altında, daha iyi muhakeme gücümüze rağmen dışarıda kalmayı tercih etme yeteneğine sahip olan anlaşılması zor küçücük bir şey saklıydı. Ve ben Becca'nın içindeki bu küçücük şeyi ezip yok etmekten başka bir şey istemiyordum.

Carol başını banyo kapısından içeri uzatıp hafiften gülümsedi. "Ne ekersen onu biçersin, babacık."

"İki yaş sendromunun" genellikle küçüklerin bütün dişlerini çıkardıktan sonra baskın gelen geçici bir ebeveyn sıkıntısı dönemi olarak tanımlanan bir evre olduğunu düşündüğümü hatırlıyorum. Birçok iyimser ebeveyn için bu durum bağımsızlığın doğuşudur, kişilerin –başka güçlerin onların adına karar vermesinin yerine– artık kendi hayatlarını belirlemelerinin başlangıç noktasıdır. Ve bu bağımsızlık teşvik edilmelidir, böylece çocuklar sorumluluk sahibi yetişkinler, düzenli bir toplumun iyi çalışan üyeleri olurlar. Fakat *Ecce Homo* ile geçen günüm ve Nietzscheci gençliğim beni bütün bunların sadece birer hayal olduğunu düşünmeye sevk etti.

Özgürlük bizim sorumluluk sahibi bireyler olarak hareket etmemize imkân sağlar ama aynı zamanda tam tersini yapmamıza da mahal verir. Çocuklarımızda geliştirmemiz gereken şey –özgür irade– aynı zamanda nadiren de olsa yüreğimizi sızlatacak kadar çok sevdiğimiz o küçük insanı kaybetmemize neden olabilir. Korkutucu olmanın ötesine

geçmiş bir olasılık. Küçük bir çocuğa ebeveynlik yapmak iyi bilinen bir sürü nedenden ötürü zordur. Fakat nihayetinde, en azından bu baba için, ebeveynliğin yaşattığı acıların kızımın özel isteklerime karşı koyma şekliyle veya onun hayatımın sonuna kadar böyle yapmaya devam etmesi ihtimaliyle pek bir ilgisi yoktu. Bunun, besbelli kendi iyiliğine olanı kasten, güle oynaya umursamayabilecek küçük bir varlığa ayrılmaz şekilde bağlı olmanın beraberinde getirdiği korkuyla ilgisi vardı.

Becca hâlâ dudaklarını sıkıyor ve gülüyordu, Hölderlin'in maskesini hatırlayan ve kendi babamın ebeveynlik taktiklerini bilen ben de bir vücudu zor kullanarak bir şeyi yapmaya zorlamanın hayatı değiştiren bir hareket olacağının farkındaydım. Bunu yapmayacaktım. En azından o gün. Becca sıvışıp yatak odasına kaçtı. O kazanmıştı: Dişleri artık tam da arzu ettiği gibi çürüyebilirdi.

Empedokles veya Nietzsche varoluşsal başkaldırıyı ya da dağların tepesine çıkacak cesareti nasıl beslemişlerdi? Muhtemelen böyle bir şeyle başlamıştı: Birinin besbelli kendi faydasına olacak bir şey adına hareket etmeyi basitçe reddetmesiyle. Böyle bir reddedişte hayatla barışık bir neşe vardır; en uyumlu kişinin bile muhtelif noktalarda hissettiği sessiz bir doğru yoldan sapmadır. Bu, diğer türlü olma, bütün olanaksızlıklara rağmen eylemde bulunma özgürlüğüdür. Banyonun ışığını kapatırken, kızımın bir filozof olmamasını diledim ve bunun son dileyişim olmadığının da farkındaydım.

BOZKIRKURDU

Biz insanların hayat ve tecrübe dediği
bu resim yavaş yavaş şekillenmektedir,
doğrusu hâlâ tamamen şekillenme süreci içindedir ve
bu sebeple sabit bir nesne olarak görülmemelidir...

-Friedrich Nietzsche,
İnsanca, Pek İnsanca, 1878

Son günümüzün ilk uyanma anıydı. Yatağımızdaki battaniyeleri düzelttim, Carol'a son kez yanaştım ve şafak sökmeden önceki sinsi dolaşmalarıma başladım. Karanlıkta bavulu karıştırdım ve Nietzsche'nin *Deccal*'ı sandığım bir kitabı çekip çıkardım ancak elime gelen, Nietzsche'nin ölümünden onlarca yıl sonra bir başka Waldhaus münzevisi tarafından yazılmış ince bir romandı. Bu kitabın, Waldhaus'u bir kez daha ziyaret etmeyi istememin sebeplerinden biri olduğunu hatırladım. Böylece saat sabah dörtte, güneşin doğmasına iki saat kala dolunay hâlâ Maloja'nın tepesindeyken Nino'nun otelin küçük kulesindeki odasına gittim. Kapı kilitliydi, ben de merdivenin başındaki kanepeye rahatça kuruldum.

Adorno'nun, Mann'ın ve Marcus'un zamanında Waldhaus şimdilerde meşhur olan bir başka ziyaretçiyi de sık sık ağırlıyordu. Otelde toplamda üç yüz yetmiş gün kaldı. Odası binadaki en gösterişsiz yerdi ve âdeti olduğu üzere çoğunlukla kendi içine kapanır, ortada dolaşmazdı. Sivri çenesi ve burnu olan zayıf bir adamdı. İnce yapısı yanıltıcıydı, yıllar boyunca Alpler'de kayak yapmaktan dolayı gelişen neredeyse doğaüstü bir fiziksel güce sahipti. Gülümsediğinde –en azından fotoğraflarda– dudakları kapalı dururdu, tıpkı ince bir çizgi gibi, iri ve pırıl pırıl parlayan gözleriyle çelişirdi. Mann onun en iyi arkadaşlarından biriydi ve ona gıpta ederdi. Mann onun için, "Manevi özgürlük hususunda benim çok önümde," demişti. Adam göründüğünden çok daha yaşlıydı ve yaşamının son gününe kadar fiziksel açıdan güçsüzlükle, sağlığını kaybetmekle mücadele etti. Nietzsche'nin şahsi mizacına yakın olan bir Waldhaus konuğu varsa, o da oydu. O zat, elimdeki hırpalanmış *Bozkırkurdu* kitabının yazarı, Nobel ödüllü Hermann Hesse idi.

1877'de doğan Hesse neredeyse hemen problemli bir çocuğa dönüştü. En başından beri bildiğini okuyan ve bağımsız bir kişilikti. Dört yaşına geldiğinde annesi onun için şu satırları yazmıştı:

"Küçük adamın yaşama sevinci, inanılmaz bir kuvveti, güçlü bir iradesi ve... gerçekten şaşkınlığa uğratan bir aklı var. Bütün bunları nasıl dışa vurabilir? Gaddar mizacına, tutku dolu çalkantısına karşı verdiği bu içsel mücadele beni yiyip bitiriyor... Bu gururlu ruhu Tanrı şekillendirmeli, o zaman asil ve azametli bir insan olacak... Fakat yetiştirilmesinin zayıf kalacağı ya da başarısız olacağı durumda bu

genç ve tutkulu bireyin ne hale geleceğini düşünmek beni ürpertiyor."

Hesse, tahminimce insanın kolayca sevebileceği ve nefret edebileceği türden bir çocuktu. Doğrusu, ailesi onu evde tutmak veya profesyonellerin büyütmesine izin vermek konusunda bir karar vermek için yıllarca uğraştı. Babası utanmalarına rağmen, belki de "onu bir enstitüye yerleştirmenin ya da yabancıların sorumluluğuna vermenin" daha iyi olacağını ifade etti. Hesse –her konuda– cin gibiydi, dolayısıyla ailesinin yaşadığı duygu ikileminin en başından beri farkındaydı. Bu farkındalık çabucak korkuya ve öfkeye dönüştü, insanın daima ailesi tarafından terk edilmenin kıyısında olduğu duygusuna.

Hesse gençlik yıllarına girmeden baş ağrıları ve uykusuzluk başladı. On üç yaşındayken Maulbronn'daki prestijli kilise okuluna yazıldıktan sonra durumu kayda değer derecede kötüleşti. Okula bir yıldan daha kısa bir süre devam etti ve sonunda Almanya'nın güneyindeki Bad Boll'da bir papazın himayesine verildi. Nietzsche gibi, Hesse'nin ilk gerçek aşkı da tam bir yıkımdı ve on beş yaşında, yirmi iki yaşındaki Eugenie Kolb tarafından reddedildikten sonra bir tabanca satın alıp ortadan kayboldu. Ertesi gün geri geldi. Uçurumun kenarına gelmiş ama geri adım atmayı başarmıştı. O yılın Eylül ayında (hâlâ on beş yaşında olduğunu hatırlatırım) hayal kırıklığına uğramış olan Hesse tabancasının özlemini çekiyordu: "Ölmek için neler vermezdim! Artık her şeyimi kaybettim; evimi, ailemi, aşkı, inancı, umudu, kendimi..." Sonraki yıl Stuttgart'a gitmeyi başardı, muazzam bilgeliğine temel oluşturmuş felsefe kitaplarını sattı ve

kazandığı parayı başka bir silah almakta kullandı. Fakat şu zamana kadar kullanılmamış olarak kaldı.

Hesse, birçok genç gibi on yedi yaşındayken Nietzsche okumaya başladı. 1895 yılıydı ve Hesse, Nietzsche'nin bir filozof olarak yola çıktığı Basel'de yaşıyordu. O zamana kadar Nietzsche'nin sağlığı şiddetli bir biçimde bozulmuştu ve sadece kız kardeşi Elisabeth ile annesinin içten yardımlarıyla geçiniyordu. Elisabeth 1886'da kocası Bernhard Förster'le birlikte Paraguay'a yerleştikten sonra 1893'te Avrupa'ya geri döndü. Förster sesi çok çıkan bir Yahudi aleyhtarıydı ve katışıksız Cermen kültürüne dayanan "Yeni bir Almanya" kurma hayalleriyle Güney Amerika'ya gitti. Bu ütopya gerçekleşmeyince, Förster kendini öldürdü. Bu olaydan dört yıl sonra karısı, Nietzsche'nin kız kardeşi İsviçre'ye döndü. Elisabeth, siyasal ve ideolojik gündemlerini daha başka, daha gizli yollarla ele almak zorunda kalacaktı.

1895, Nietzsche'nin bir yazar olarak hayatı açısından önemli bir yıldı. Orta yaşlarındayken hiç tecrübe etmediği bir şöhret seviyesine ulaştı ve Hesse gibi gerçek bilgeler onun yazılarındaki incelikli tavsiyeleri keşfetmeye başladı. Nietzsche Deccal'ın büyük kısmını 1888'de, sağlık açısından inişe geçmeden önce yazmıştı ancak eserin radikal mahiyeti sebebiyle basımı yedi yıl sonrasına ertelendi. Sonunda 1895'te yayımlandığında Nietzsche'nin bütün felsefesinin özeti olarak yer aldı. Kitabın genellikle Kitabı Mukaddes'teki Deccal'a dayandırılan adının o figürle olan ilgisi, çığırından çıkmış geleneksel teolojiye ve İlahi olana inancı reddeden "kanun tanımazlığın adamı"ndan daha azdı. Kanun tanımazlık, dini otoritenin son erozyonunu ortaya serer ve çağdaş uygarlığın bitiş zamanlarının sinyalini verir.

Kitabı Mukaddes'e göre, Deccal sonunda Hz. İsa'nın ikinci gelişiyle yok edilecektir, ancak Nietzsche hikâyenin bu kısmını pek dikkate almamıştır. *Deccal*, Nietzsche'nin Hıristiyan köle ahlakına en sert saldırısıdır, bir düşünürün çağdaşlığın tanımlayıcı karakterine –zayıflığına, acınacak haline, intikam almak için susamışlığına– üstün gelmek için son girişimidir. Gecenin karanlığı on dokuzuncu yüzyılın üzerine çökerken, Hesse de dahil olmak üzere gittikçe genişleyen sayıda bir grup kişi *Deccal*'ın tutkusuyla yankı uyandırdı.

Nietzsche'nin hayatının, sağlığının çalışamayacak kadar çok bozulduğu son on yılı aslında bir filozof olarak ününü garantilemede en merkezi role sahip dönemdi. Hesse gibi okurlar onun eserlerini ciddiye almaya başladı fakat bu aynı zamanda Nietzsche'nin kız kardeşinin onun yazınsal mirasını özel olarak devralmaya ve yazılarının en sonunda "onun felsefesini bir çekiçle" Üçüncü İmparatorluğa (Nazi Almanyası'na) uyduracak Alman propagandacılara dağıtılmaya başlandığı dönemdi. Annelerinin ölümünden sonra Elisabeth bir Nietzsche ekolü başlatma umuduyla ağabeyini Weimar'a götürdü ama böyle bir şey hiç gerçekleştirilemedi. Yine de, Weimar'da inşa edilen, Nietzsche Arşivi'ydi. 1934 yılında Hitler'in, Nietzsche'nin bir büstüyle burun buruna dururken fotoğrafının çekildiği yer de orasıydı. Fiilen yapan kişi Nietzsche'nin kendisi değildi ve kesinlikle amaçları dahilinde de değildi ama bunlar yine de oldu. İnsan asla mirasının sorumluluğunu tam anlamıyla üstlenemez.

Nietzsche'nin yazılarının birçoğu gelecek hakkında sürekli bir endişeyi dışa vurur, onun endişesi iddia edildiği üzere yalnızca hep "yarından sonraki gün" anlaşılabilir. Nietzsche *Deccal*'da bazı insanların öldükten sonra anlaşıl-

dıklarını yazmıştır. Yazmayı büyük ölçüde bıraktıktan hemen sonra göz önüne çıktığı ve kötü bir üne sahip olduğu düşünülecek olursa muhtemelen haklıydı. Bununla birlikte, öldükten sonra anlaşılmanın kötü tarafı, yanlış anlaşılmanın son derece kolay olmasıdır. Elisabeth ağabeyini yanlış anlamıştı, ya da daha ziyade, onu kötüye kullanmıştı. Resmi kiliseye karşı olma ve özgürlük hakkındaki özdüşünümsel ironi barındıran yazılarının Naziler tarafından kendilerine mal edilebilmiş olması, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl felsefesinin gerçek trajedilerinden biri olarak kalmıştır. Neyse ki, Nietzsche'nin sonraki eserlerine hayat veren ruhun bir parçasını korumak isteyen Hesse gibi düşünürler de vardı.

Hesse, Nietzsche'nin öğrencisi veya çırağı değildi. Nietzsche ile pek çok bakımdan daha sonra yollarını ayırmak üzere yürüdü, onun *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te bahsettiği efendi ahlakı hikâyesini reddetti. Özellikle Nietzsche'nin daha sonraları çürüme ve bozulma güçlerinin kaçınılmaz olduğunu kabul etmesinin ışığında güç istenci ona basite indirgenmiş ve faydasız göründü ancak Hesse yine de *Zerdüşt*'ün sanatsal niteliğine hayran kaldı. Bu yüzden Zerdüşt'ün konuşmalarına, vaazların aşırı derecede gururla doldurulmuş birebir içeriklerine odaklanmak yerine bütün dikkatini karakterin karmaşıklığına, Zerdüşt ve Nietzsche'nin çok yönlü bir mizaçla içsel mücadeleleri temsil etmelerine vermişti. Hesse, böyle daimi gerilimleri bünyede bulundurmanın, insan olmanın yazgısı olması mümkün değil midir, diye sormuştur.

Hesse'ye göre bu kırılma deliliğin bir işareti değildir, aksine sadece hayatta olmaktır. Bir okuru Nietzsche'ye, kendi deyimiyle tek bir ölümsüz ruhu değil, daha ziyade çeşitli ölümlü ruhları barındırmakla ilgilenen kişiye geri döndürür. *Ecce Homo* kavranması güç bir eserdir, diğer sebeplerin yanında esasen Nietzsche'nin bir kerede hem çok fazla şey olması hem de olmaması nedeniyledir. Ve bu ruhların –ne Hesse'de ne de Nietzsche'de– uzun süreli bir anlaşmada normal şekilde yaşayabilecekleri asla net değildir. 1919'da *Demian* romanıyla başlamak üzere Hesse'nin Nietzsche'ye olan ilgisi, eserlerindeki kalite gibi, bu bölünmüş benliğin kaderinin üzerine eğilmeye başlaması gibi giderek arttı.

Demian'ı otuz yaşımda, ilk evliliğimi bitirdiğim zaman okumuştum. Hesse üç kez evlenmişti ve *Demian* bir rüştünü ispat etme hikâyesiydi, o yüzden bir parça içgörü sağlayabileceğini düşünmüştüm. O zamanlar Carol'a çoktan âşık olmuştum bile (bu, boşanmadan çok önce olmuştu) ve kayıt altına alınıp sözlü olarak dile getirilebilecek zor bir sorunun benim için ne olabileceğini düşünmeye başlamıştım: Sessiz sedasız da olsa yaşamdan bu kadar tatminsizken insan birini nasıl doğru şekilde sevebilirdi? Ya da insan kendi içine bu kadar gömülmüşken nasıl sevebilirdi? Ayrıca o zamanlar aşkınlık ve aşk olasılığıyla ilgilenen bir sürü Amerikan filozofunun –Ralph Waldo Emerson, William James ve Josiah Royce– kitaplarını okuyordum. *Demian* da bu sınıfa gayet hoş bir şekilde uymuştu.

Hesse'nin *Demian*'ı Emil Sinclair adında, gündelik hayatın keyifsizlikleri ve yalanlarından kurtulma ihtiyacı içindeki bir adamın hikâyesidir. Çaresizce başka bir şey arar, sadece dış görünüşlerin ötesine geçmiş bir şeyi. Sinclair

ihtiyaç duyduğu manevi akıl hocasını Max Demian'da ve onun annesi Frau Eva'da bulur. Önceleri Demian sadece çok zeki bir çocukluk arkadaşı olarak ortaya çıkar. Katolik disiplinine giriş dersindeyken[68] Demian, Sinclair'e eğilip şöyle der: "Onaylanmış dünyanızın aslında dünyanın sadece yarısı olduğunu başından beri biliyordun ve diğer yarıyı öğretmenlerle papazların yaptığı gibi baskı altına almaya çalıştın. Başaramayacaksın. Bir kere düşünmeye başlayan hiç kimse bunu başaramaz." Yasak ve gömülü kalan bu aşkın bir şeyler ihtiyacı Sinclair'in yaşamının sessiz güdüsü olarak kalır. Kitap boyunca, okur Demian'ın sadece akıllı bir arkadaş değil, daha çok Sinclair'in kendisinin gizli kalmış bir tarafı da olduğunu fark etmeye başlar, Sinclair düzgün bir şekilde kendini tanıyorsa, istediği zaman musluğu açıp suyunu akıtabileceği ruhsal bir enerji membaıdır. Kitabın sonunda, bir savaş meydanında yaralı olan Sinclair, Demian'ın yardımıyla kendini kurtarmaya muktedir olduğunu keşfeder ve okur da bunu başardığına dair tahmini düşünceler içinde bırakılır.

Bu kulağa basmakalıp veya basit geliyorsa, öyledir. Fakat yeni bir ilişkiye başlarken bana mükemmel gelmişti: Demian'ın kendini keşfedişi ve gerçekle idealin nihai birleşmesi, tekrar evlenmenin gerçekte ne olduğuyla ilgiliydi. Boşanmanın küllerinin içinde yatmakta olan düşmüş, bahtsız biri bir şekilde ideal olan bir şeye ulaşmayı başarırdı.

Demian içsel gücün, kendini bilme zaferinin hikâyesidir ancak gerçekte böylesi zaferler ya geçicidir ya da bedeli çok ağırdır. Bu yüzden Hesse on yıl sonra, başarısızlığa uğra-

68 Noel ve Paskalya arası elli günde Katolik disiplininde verilen, bütün dinlerin ama en çok da İncil'in genellikle papazlar tarafından öğretildiği din dersi. Öğrencinin Katolik inancı bir dini törenle onaylanır. Geçemeyenler medresede eğitime devam eder. Protestanlıkta ve Ortodokslukta bulunmamaktadır. (ç.n.)

yan ilk evliliğinin ardından Nietzsche'nin ruhsal biyografisi olarak anılan *Bozkırkurdu*'nu yazmıştır. Bu kitap aynı zamanda Hesse'nin romancıya özgü otobiyografisidir. Ve en doğrudan, en açık şekilde yarı insan yarı hayvan olan Harry Haller'in hikâyesidir. İkinci evliliğimin altıncı yılına yaklaşmışken kitabı çok daha anlamlı bulmaya başlamıştım.

Bozkırkurdu son zamanlarda favorim olmuştu ama Waldhaus'ta, günün epeyce erken saatlerinde okuma girişimim pek de iyi gitmiyordu. Karanlık ve gün ışığı arasındaki yarı uykulu, insanın aynı paragrafı sürekli baştan alıp tekrar tekrar okuduğu bir hal içinde çok yavaş ilerliyordum. Başlangıç sayfalarını geçemeyecek gibiydim: Burjuva bir anlatıcı bana Harry Haller isminde sessiz bir beyefendi, bir kiracı tarafından elde yazılmış bir metin keşfettiği bilgisini vermişti.

Bununla birlikte, Haller sadece görünürde sessizdi. Haller görgüsüyle terbiyesinin ve günlük hayattaki sessiz görüntüsünün altında bir hayvanın, yüksek ovalardan gelmiş bir kurdun, gerçek bir "kıllı uluyanın" olduğuna inanıyordu, aslına bakılırsa bunu gayet iyi biliyordu. Bu korkunç gerçek gündüz yaşamının gölgesiydi, öğle vaktinde iyice küçülen ama gün kayıp giderken muazzam derecede genişleyen daimi, yıkıcı bir mevcudiyetti. Anlatıcı bana Haller'in yaradılışının eşsiz olduğuna inansaydı bu hikâyeyi anlatma zahmetine hiç girmeyeceğini söylüyordu, bunları "tek bir izole edilmiş hastalıklı mizaç vakasının patolojik fantezilerine" bağlayabilirdi. Fakat Haller eşsiz değildi. "Onlarda bundan daha fazla şeyler görüyorum," diye de-

vam etti anlatıcı. "Onları zamanın belgesi olarak görüyorum." Bu, "katiyen sadece zayıfa ve değersize hücum etmeyen" bir hastalıktı...

Gözlerim tekrar kayıyordu, daha dikkatli okuyabilmek için *Halle*'de bir fincan kahve almak üzere ayağa kalktım. Ama oraya giderken güneşin çoktan doğduğunu ve ailemin benimle buluşmak üzere yemek salonunun girişine geldiğini fark ettim. Biraz yoğurt ve mısır gevreği yiyip Becca'yla otelin dışındaki oyun parkında biraz oynadıktan sonra onu tatilimiz süresince tanıştığı Alman arkadaşlarıyla birlikte vakit geçirmesi için ihtiyaçtan dolayı alelacele yapılmış çocuk yuvasına bırakacaktık. Sonra Carol ve ben, belki de Nietzsche'nin en sevdiği uğrak yeri olan Val Fex'te bir son gün yürüyüşü yapacaktık.

Vadiye giden patika başlangıcına geldiğimizde haftalardır kaçınmaya çalıştığım bir sonuca vardım: Bu seyahat başarısızlıkla sonuçlanmıştı. *Übermensch* arayışı bir aile sorununa dönüşmüştü; hassas anlar, rutin görevler ve oyun buluşmalarıyla dolup taşmıştı. Özgür olma, gençliğimde izlediğim bir yoldan tekrar yürüme girişimim aile sorumluluklarım tarafından kısa kesilmişti ve seyahat canı gönülden, otantik bir Nietzscheci yolculuk yerine yavaş yavaş Nietzsche'nin anısına çıkılmış bir tatile dönüşmüştü. Bunun kademeli olarak sıradan bir hayata doğru inişe geçmesini engelleyemeyeceğimi ya da engellemeye gönüllü olmadığımı kanıtlamıştım. Harry Haller'in de benzer düşünceleri vardı ama o birçoğumuzdan farklı olarak dizginleri salıvermişti: "İçim

güçlü duygular ve hislere karşı vahşi bir özlemle," diye yazmıştı, "bu renksiz, düz, normal ve arındırılmış hayata karşı bir öfkeyle dolup taşıyor. Öfkemi kusmak için bir şeyleri, belki bir depoyu, katedrali ya da kendimi parçalamak için delice bir dürtü var içimde."

Val Fex'e Carol'la ve bu delice dürtülerle girdim, en azından onun için sürdürülemez olduğunu bildiğim bir hızda yürüdüm. Birlikte ne kadar hızlı gidebilirdik? Cevabını bulmak istediğim soru buydu. Hiçbir zaman bulamadım ya da beklemediğim bir cevap aldım demek daha doğru olur. Yirmi dakika sonra küçük bir tepeyi aşarken gevşek duran bir kaya yüzünden ayağım kaydı ve Sils-Maria'daki ilk haftamda incittiğim dizimi tekrar burktum. Carol'un yavaşlamasıyla ona ayak uydurabildim. Onun arkasından temkinli bir şekilde yürürken kendime kızıp durdum. Haller eğitimli bir adamdı ama "bununla birlikte, öğrenmede eksik kaldığı şey şuydu: Gönül rahatlığını kendi içinde ve kendi hayatında bulmak. Bunun nedeni belli ki yüreğinin en derinliklerinde gerçekte bir insan değil, bozkırların kurdu olduğunu her zaman biliyordu (ya da bildiğini sanıyordu)."

Aşağı patikada her zamankinden çok yürüyüşçü vardı. Civar köylerdeki herkes oyunu hayatımı aşağılamaktan yana kullanmış gibiydi. Buzul vadinin ağzındaki kulübe günün erken saatinde genellikle kapalı ve sessiz olurdu ve yine öyle olmasını umut etmiştim ancak bir grup yürüyüşçü çoktan içeride oturmuş elmalı strudel yiyordu. Eğreti restoranın önünden geçip dağlara doğru yöneldiğimizde Alman bir çift bizi birbirlerine başlarıyla gösterdi ve sanırım esen rüzgârla birlikte içimi ürperten bir şey duydum: "*Schafe, Schafe, Schafe*." Benimle alay ettiklerine emindim: "Koyun, koyun,

koyun," diyorlardı. Carol'un elini tuttum ve son günümün keyfini çıkarmak için elimden geleni yapmaya çalıştım.

Alpler'in en görkemli dağlarından bazıları benim fikrime göre zirvesi karla kaplı olanlardır. Dağ etekleri tamamen yemyeşildir, şelalelerin ve patikaların renkleriyle hafiften alacalanır. Fakat Alpler'de dağ etekleri kademeli eğimler değil, götürdükleri hakiki dağları tamamen gizleyen yeryüzü duvarlarıdır. Yerden dimdik çıkıp doğruca gökyüzüne uzanırlar. Bu tek renkli kalın kaya tabakalarından birine paralel yürüyorduk ve artık biraz daha yavaş hareket ettiğim için etrafıma bakma şansı yakalamıştım. Sırt, dümdüz bir buzul ova karşısında bir buçuk kilometre kadar uzaktaydı. Tepeyi görebilmek için başımı yukarı kaldırmam gerekti ve çimenli "tepe" bütün görüş açımı kapladı. Dağ sırtının gerçekten çok uzakta olduğunun tek ipucu, altında gezinen kahverengi böceklerdi, sadece otlayan inekler olabilecek böcekler. Bütün orantı duygusunu kaybetmek, uzun süre dağlarda yürüyüş yapmanın kaçınılmaz sonuçlarından biridir.

Carol patikada durdu ve beni kendine çekti. "Bizi buraya getirdiğin için teşekkür ederim," diye fısıldadı.

Yüzümü kıvırcık saçlarına gömdüm ve omzunun üzerinden vadiye baktım. Bir bulut güneşi boylu boyunca geçti, sırtın üzerine gölgesi düşerken zirvesi ve alt kenarı gölge ve ışıkla titreşti, dişlerini sıkan birininkine benzer, neredeyse duyulabilen bir ses çıkardı. Hiçlik bağlamında özgürlük. Alt dudağımın iç tarafıyla bir haftadır oynuyordum ve sonunda ısırdım.

Sonra onları gördüm, ilk başta sadece birkaç taneydi, sırtın zirvesi boyunca tek sıra halinde koşuyorlardı. Dağ keçileri... Gençliğimde hayalini kurduğum ama hiçbir zaman göremediğim dağ keçisi.

İyinin ve Kötünün Ötesinde'de Nietzsche şöyle der: "Buz ve kaya arasındaki bu en uzak noktada, işte burada, insan bir avcı ve dağ keçisi gibi olmalıdır." En nihayet zafer kazanmış gibi bir edayla onları Carol'a gösterdim. Tekenin kısa, kıvrık boynuzlarını göremeyecek kadar uzakta olduğumuzu düşündüm. Çiftleşme döneminde dişileri etkilemek amacıyla birbirleriyle rekabet etmek için boynuzlarını kullanırlardı, bazen de vahşice. Agonistik davranışlar[69] bir doğa kanunudur, insan olmayanlar için istisnai değildir. Tek sıra halinde koşarak geçmeleri şöyle dursun, daha önce bir dağ keçisini gözlerimle bile görmemiştim. Mükemmel dağcılardı ve hatırlayabildiğim kadarıyla yılın çoğunda hemcinslerinden oluşan küçük bir grupla kalmayı tercih eden sosyal ancak bağımsız canlılardı. Sadece orta yaşlı bir filozofun içinde barındırabileceği kendinden emin bir gururla bütün bunları Carol'a anlattım. Beş keçi epey yukarımızdan koşarak geçti. Ardından bir beş tane daha. Sonra bir beş keçi daha.

Carol pat diye, "Onlar dağ keçisi değil!" dedi. Onlar koyundu: *Schafe, Schafe, Schafe.* Hem de düzinelerce. Carol'un kahkahası dağlarda yankılandı. Sonrasında bu durumun komik olduğunu kabul edebildim: Uysallığın ve evcilleşmenin baş düşmanı olan Nietzsche ile yürüyorduk ama aynı zamanda bir hayvan sürüsü geçip bizi arkasında bırakıyordu. Hayvanlar yüksek bölgede çok hızlı hareket ediyorlardı. Carol'la ben yürümeye devam ettik ve yünlü yoldaşlarımızı buzullara doğru takip ettik. Dakikalar sonra tek sıra halindeki bir başka sürü bizi geçti ve artık tepemizdeki sarp kayalıkların koyunlarla dolu olduğunu görebiliyordum, en azından yüz tane

69 Hayvan davranışlarını inceleyen etolojide bir kavram. Hayvanların dövüşmeyi kapsayan sosyal davranışlarına denir. (y.n.)

vardı. İlk bakışta kayaya benziyorlardı ama bazısı yavaş, bazısı hızlı hareket ediyordu, yavaş hareket eden hayvanlar belli bir mesafeden sabit duruyorlarmış gibi görünüyordu. Hepimiz aynı yöne doğru belli bir uyum içinde ilerliyorduk.

Carol'la birlikte alçak bölgede elimizden geldiğince hızlı yürüyorduk, arada bir başımızı kaldırıp yeni arkadaşlarımızın çok fazla gerisinde kalıp kalmadığımıza bakıyorduk. Hayvanlar tıpkı bizim gibi hep beraber bir yere gidiyorlardı. İki bin beş yüz metre yükseklikte buza ulaşacağımızdan ve yolculuğumuzun kabaca sona ereceğinden emindim. Fakat o esnada, yolculuğun biteceği noktaya yavaş yavaş yaklaşırken Harry Haller ve onun yarı evcilleşmiş tabiatı hakkında düşünme fırsatı buldum.

Bozkırkurdu'nun büyük kısmında Harry'nin kişiliğinin iki farklı tarafı, aslen hem bir baş belası hem de bir neşe kaynağı oluşuydu. Haller bir noktada aleni bir fikir adamıydı, hatta makul derecede başarılı bir entelektüeldi ancak son zamanlarda işini ve ailesini kaybetmiş, yalnız ve kurtlara özgü bir mevcudiyeti benimsemişti. Kitapta, "Yalnız, sevgisiz, avlanan, büsbütün altüst olmuş varlığım ve şu orta sınıf aile hayatım arasındaki tezatlığı seviyorum... Bunda, geldiği bütün anlamlar için olan nefretime rağmen bana dokunan bir şey var," diye ifade etmişti. Bu bölünmüş gerçeklik Haller'i kendine çekmiş ve o da ona kapılmıştı; ata bağlanıp darağacına giden bir adam gibi ona çekilmişti. Orta yaş, Haller'i pek çok insana yaptığı gibi pişmanlığın eşiğinde karşıladı. "Geçmişten pişmanlık duymuyorum," diyordu Haller. "Pişmanlığım bugün içindi, beni hiçbir şeye, uyanış şoklarına bile götürmeyen salt pasiflikte kaybettiğim sayısız günlerim ve saatlerim içindi."

Haller'in üzüntüsü gerçekti ama tamamen memnun edici, hatta son derece imtiyazlı bir yaşam sürdürdüğü de bir gerçekti. Büyük ölçüde düşünsel, felsefi ve yüksek kültür hayatıydı. Yaşamı "vazgeçişe ve hiçliğe götüren bir mutsuzluk labirentinde dolanıp durdu; bütün insanlığın kattığı tatla acılaştı, yine de gurur duyulacak zenginliklerle dolup taştı. Bütün perişanlığına rağmen prenslere yaraşır bir hayattı." Haller hakkında beni hep rahatsız eden şey şudur: Prenslere yaraşır bir hayat bütün bunlardan sonra nasıl olup da insanı acıya ve vazgeçmeye sürükleyebilir? Yetişkinlikten keyif almaya başladıkça bu konudaki endişem de arttı. İmtiyaz ve geçirecek serbest zamanın olması varoluşsal krizin etkilerini hafifletme konusunda bir işe yaramamasından ziyade kişinin çabalarına rağmen hayatın yine de büyük ölçüde tatmin etmediği hissinin yoğunlaşmasına sebep oldu. Çağdaş hayat büyük ölçüde maddi başarıya yöneliktir fakat buna bir kez erişildiğinde yarattığı boşluk acı verici derecede barizdir.

Haller geceleri sokaklarda dolaşıyor ve eve gitmekten kaçınıyordu çünkü evde onu bekleyen hiçbir şey yoktu. Bir akşam şehirde dolaşırken elinde döviz tutan bir adamın önünden geçti. Üzerinde şöyle yazıyordu:

AKŞAM GÖSTERİSİ DECCAL
SİHİR TİYATROSU
GİRİŞ HERKESE DEĞİLDİR

Nietzsche'nin *Deccal*'ı da tam olarak aynı şekilde başlar: "Bu kitap en nadir insanlara aittir." Haller'in aradığı da buydu; normal, bilinçli hayatından başka bir yere özel bir giriş, kanunsuz olma izni. *Bozkırkurdu*, Haller'in zihninin mecazi eğlence

evine dönüşen, neredeyse unutulmuş geçmişinden karakterler, aynalar ve kapılar barındıran Sihir Tiyatrosu'na yavaş ve tereddütlü hac yolculuğunun hikâyesidir. Haller'in hayatının görünen yüzünün altında neler yatmaktadır? Dile getirilmeyenlerin altında saklı olan nedir? Bunun sadece tatminsiz bir adamın hayvani gölgesi, Bozkırkurdu olmadığı ortaya çıkar. Bundan daha deli ama aynı zamanda daha umut verici bir şeydir.

Ayağım tekrar kaydı, bu sefer yağlı bir tabakanın üzerine basıp sol tarafımın üzerine sertçe düşmüştüm. Carol arkasına döndüğünde kocasının siyaha yakın rengi olan yoğun bir maddeye bulanmış bir halde yere serildiğini gördü. Buzullara bir buçuk kilometre mesafedeydik, dağdan fışkıran ve vadiye kristal mavi bir şelale gibi dökülen nehre paralel yürüyorduk. Civarda inekler otluyor ve su içmek için nehre geliyorlardı. Koyunlar tek sıra halinde çıkmaya devam ettiler. Uyum içinde yürüyen yüzlerce değil, binlerce hayvan vardı. Kendimi toparlayıp ayağa kalktım. Her şey kan ve gübre tadı veriyordu. Keşke daha yukarıya, o kahrolası canlılardan uzağa gidebilseydik. Tepeye yöneldim, Carol da beni takip etti. Çok az yiyip çok uzun süre boyunca yürümenin sebep olduğu sersemlik hissi günler önce başlamıştı ama görmezden gelmiş, hatta tadını çıkarmıştım. Fakat son bir saat içinde beni tamamen ele geçirmişti. Attığım her adım yağın üzerinde kaymak gibiydi. Nehirden yüzlerce metre yukarıda düz, bol güneş alan bir kaya bulduk ve Carol beni artık oturmaya ikna etti.

Koyunlar da adımlarını yavaşlatmışlardı. Yaklaşık üç yüz metre üzerimizde bir buzul yarığına geldiler ve ince uzun bir sıra oluşturarak yavaş yavaş geçtiler. Vadiden aşağıya baktığımızda gelmekte olan daha çok hayvan olduğunu gö-

rebiliyorduk. Bu uzaklıktan, gittikçe büyüyen sürü yeşil bir fon üzerindeki hatları belirsiz sabit bir leke gibi duruyordu. Koyunların melemeleri nehrin gürleyişine karışıyordu. Başımı Carol'un sıcak kucağına koyup kayanın üzerine uzandım. Ve her şey yavaş yavaş karardı. Nietzsche "Gezgin ve Gölgesi"nde[70] şöyle yazmıştı: "Bazen uyanık olduğumuz gündüz saatlerinde hiç fark etmediğimiz ve hissetmediğimiz şeyleri... rüyalarımızda, kesinlikle ve tartışmasız bir şekilde anlarız."

Güneş tam tepedeydi. Tek hissettiğim nehrin gürleyişi ve başımın altındaki kayaydı. Koyunlar da Carol da gitmişti. Onların yokluğunu soğukkanlı karşıladım. Hatta rahatlamıştım. Sonuçta böylesi daha iyiydi. Onlar olmadan gerçek bir ilerleme kaydedebilirdim. Bu düşünceler kontrol edilemeyen, filozofça olmayan bir üslubun derinliklerinden yükseliyordu. Benzer bir ruh haliyle ayağa kalktım, artık ergenlerinki gibi olan kalçalarıma tam oturabilmesi için pantolonumun belini kıvırdıktan sonra buzullara doğru uçuşa geçtim.

Sersemlik hali geçmişti ve ayaklarım günlerdir, belki de haftalardır yere ilk defa gerçek anlamda sağlam basıyordu. Hâlâ öğle saatleriydi ve inanılmaz zamanım vardı. Güneş batarken, onlarca kilometre uzaktaki gençliğimin dağı Piz Platta'nın zirvesine ulaştım. Hiç durmadan Corvatsch'ın zirvesine gittim ve çakıllı, yüzeyi çukurlarla kaplı zirvede

70 "Vermischte Meinungen und Spruche", *Human All Too Human* kitabının ikinci bölüm başlığıdır. (y.n.)

dinlendim. Hava sıcaklığı düştü, başımın dilimin gerisinde zonkladığını hissettim. Kulaklarımdan kan akmaya başladı. Ama çok değil, sadece istikrarlı bir hızla omzumla göğsüme damlayacak kadar. Orada yatıp uyuyabilirdim ama gecenin ne getireceğini biliyordum.

En sonunda ona döndüm: Corvatsch'ı ikiye ayıran ve yolumda boylu boyunca uzanan bir yarığa. Sadece iki metre genişliğinde, altmış metre derinliğindeydi. Tam doğru ebatlardaydı. Güneş gitmişti, akşam kızıllığı dağılıyordu ve önümdeki boşluk ise zifiri karanlıktı. Yarık, kenarlardan Hesse'nin düz sırıtışı gibi bükülüp konikleşiyorcasına görünecek kadar uzundu. Yukarı doğru gülümsüyor, yavaş yavaş soluk alıp veriyor ve beni çağırıyordu.

Sırt çantamı yarığın tam kenarına koyup ayakkabılarımı ve çoraplarımı çıkardıktan sonra donuk zemin üzerindeki montumun yanına koydum. Üzerimdekileri çıkardım, pantolonumla gömleğimi katlayıp uçup gitmesin diye sırt çantamın altına koydum. Kulağımdan akan kanı son bir kez daha sildim, uçurumun ağzındaki zeminin sert olup olmadığını kontrol etmek için aşağıya eğildim. Kayıp düşmek istemiyordum. Empedokles, Nietzsche, Rée, Nino: Ani düşüşümün bir kazaymış gibi anlaşılmayacağına emin olmaya çalışıyordum.

KENDİN OLMAK

Her ikisi de sessizce suyu dinliyorlardı,
onlar için bu sadece suyun değil;
hayatın sesiydi, Varoluşun sesiydi,
sürekli Oluşun sesiydi.

-Hermann Hesse,
Siddhartha, 1922

Uyandığımda ağzımda kan vardı ve küçük bir sivri taş kulak mememe batmıştı. Kolumu hissedemiyordum ve ayakkabılarımın içine sıcak bir sıvı dolmuştu.

Carol'un kucağında bir süre yattıktan sonra bacakları uyuştuğu için başımı nazikçe kaldırmış ve hemen yanına, kayanın üzerine koymuştu. Yan tarafıma dönüp sol yanağımı kayaya dayadım. Carol vücudumun büyük kısmına gölge yapıyordu ama bacaklarımın dizden aşağısı ve ayaklarım güneş ışıklarıyla ısınıyordu.

Koyunlar tekrar ortaya çıkmıştı, dağ yamacında toplanan beyaz yünden bir fırtınaydı adeta. Gözlerimi açıp uzun uzun Carol'a baktım. En sonunda bakışlarımı fark etti, başını eğip bana bakarak başımı tekrar kucağına koydu.

"İşte geliyorlar, aşkım," dedi vadiyi işaret ederek.

Sıkışık halde yürüyen sürü nihayet dağıldı, dağ keçilerininki gibi maharetli bacaklar üzerinde dağın derin yarıklarından ve hendeklerinden atlayarak, süzülerek birer birer inmeye başladılar. Koşmuyorlar, çaba sarf etmiyorlardı. Sadece yerçekiminin işini yapmasına izin veriyorlardı. Hafiften gülünç olsa da güzeldi. Melemeleri artık nehrin gürlemesine rağmen duyulabiliyordu. Koyunları saymaya başladım ama dört yüz doksandan sonrasını karıştırdım. Binin üzerinde olmalıydılar. Ayrıca tek bir tanesi bile kendini uçurumdan aşağı atmadı.

Carol bizi ezip geçerek öldürmelerinin olasılıklar dahilinde olduğunu söyleyerek espri yaptı: Koyun sürüsünün yol açtığı izdiham sebebiyle korkudan çil yavrusu gibi kaçışan iki filozof. Bu fikir son derece sıra dışı ve komik gelse de gerçek olabilirdi. Tanrım, gerçekten de komik miydi? Kahkahalarım bir süre sonra hıçkırıklara dönüştü. Carol bir süre sonra aslında sadece ağladığımı fark etti, hem de o ana dek hiç olmadığı kadar. Bana sarıldı, açılıp rahatlamam için destek oldu.

Gözyaşlarımı sildim. Ne vadi, ne patika, ne nehir, ne koyunlar, ne sevgi, ne yaşam, ne de ölüm; on yedi yılda hiçbir şey değişmemişti. Hiçbir zaman da değişmeyecekti. Daha doğrusu, tamamen aynı şekilde değişecekti. Sevgi ve çekişme hep var olacaktı. Eskiden de buradaydım, Piz Corvartsch'taydım, birçok kez de Beyaz Dağlar'ın zirvelerindeydim. Yaşamın gerilimleri ve tereddütleri, her şey aynı kalmıştı. Fakat Val Fex'teki öğle uykum sırasında gördüğüm rüya üzerimde bir etki bırakmıştı. Bazı günler bunu hâlâ hissedebiliyorum. Aslında bana sadece bir ipucu verdi: Hayat değişmez, sadece senin ona olan tutumun değişebilir ve bu önemsenmeyecek bir uyum sağlama değildir. Doğrusunu

söylemek gerekirse, bu imkân dahilindeki tek anlamlı uyum sağlama olabilir. Bir an için, hâlâ orada olduğum için gerçekten ilk kez o kadar mutluydum. Başka hiçbir yerde değil, tam da orada. Korkunç uçurum, varoluşsal dehşet, yetersizlik ve yoksunluk hissi; bunların hiçbiri önemli değildi. Rüyam en kötü ihtimalle hayal ürünümdü. Sanki uzun ve hayal kırıklığına uğratıcı bir araştırmadan sonra nihayet fark etmişim, sadece bir nevi yanlış soru yöneltiyormuşum gibiydi. Bir anlığına, beni hiçbir şey korkutmadı ve ne yüksekliğin ne de derinliğin özlemini çektim. Sonra o an geçti, tereddüt geri geldi ve *Bozkırkurdu* kaldı geriye.

Bozkırkurdu giderek daha çok ünlenmeye başlarken, Hesse bunun kitapları içinde en çok yanlış anlaşılanı olduğunu belirtti. Birçok okurun sandığı gibi aslında savaş halindeki biri hakkında değil, barış yollarının arayışı hakkındaydı. Nietzsche'nin yazılarında da benzer hatalara düşüldü. Evet, yerleşmiş geleneklere karşı çıkan yazılardı ancak aynı zamanda da sonraki kitaplarını yazmaya giriştiği dönemde giderek daha yatıştırıcı hale gelmişlerdi. *Bozkırkurdu*'nun sonuç bölümü *Demian*'ın uzlaşmasını yansıtmaz; Haller'in kurtuluşu, şayet böyle demek gerekirse, kargaşanın ortasında bulunur. Belli bir seviyede, Haller bilinçaltının Sihir Tiyatrosu'nda mutlu mesut yaşamak konusunda tamamen başarısızlığa uğrar; gelişigüzel çılgınca eğlenceler yaşar, kafası güzel olur, insanları öldürür ve ikide bir intiharla flört eder. Sonunda, o zamana dek sevdiği tek insan olan Hermine adında bir kadına bir bıçak saplar. Çoğu eleştirmen aslında kadının *gerçek anlamda* sevdiği tek varlık olan kendisinin bir tasviri olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır (Herman'ın ["Hermann Hesse"deki gibi] kadın ismine uyarlanışı).

Kitabın büyük ölçüde bir rüya olduğu netlik –ya da olabildiği ölçüde netleşir– kazanır: Şiddet, sorumsuzluk, hatta varoluşsal kriz bile Haller'in zihninin bir ürünüdür. Bu onu daha gerçekdışı kılmaz ancak kişinin hayaliyle bilinci arasındaki ayrım üzerinde şüphe uyandırır. Haller'in Sihir Tiyatrosu hayali öyle canlı, öyle etkilidir ki çoğu kişinin "gerçek dünya" dediği şeyin üzerine gölge düşürür. Kitabın son kapanış hayali bölümünde ifade edilen pişmanlığı var olan her şey kadar gerçektir, Haller'in büyük sıkıntılarla geçen bütün süreçten aldığı ders de öyle. Hesse 1919'da, "Zerdüşt'ün Dönüşü"[71] adlı az bilinen yazısında şöyle demişti: "Eğer siz... ıstırap içindeyseniz, vücudunuz ya da ruhunuz hastaysa, korkuyorsanız ve bir tehlike sezinliyorsanız, sırf kendinizi eğlendirmek için bile olsa, neden... Soruyu başka bir şekilde sormaya çalışmıyorsunuz? Neden ıstırabınızın bizzat sizden, ruhunuzun derinliklerinden kaynaklanıyor olabileceğini sorgulamıyorsunuz? Her birinizin sizi neyin sıkıntıya soktuğunu bir yoklaması ve kaynağını belirlemeye çalışması eğlenceli bir egzersiz olmaz mıydı?" Bengi dönüşün belki de en zor kısmı kendimize ve başkalarına yaptığımız eziyetin sorumluluğunu üstlenmektir; düşünüp hatırlamak, pişmanlık duymak, sorumluluğunu hissetmek, en sonunda da bağışlamak ve sevmek. "Beni Zerdüşt yapan şey," demişti yazısında Hesse, "Zerdüşt'ün kaderini öğrenmemdir. Onun hayatını yaşamamdır. Çok az insan kendisini bekleyen kaderi bilir. Çok az insan kendi hayatını yaşar. Kendi hayatlarınızı yaşamayı öğrenin."

Bazı hayat dersleri zor kazanılır. Haller, Hermine'i öldürdükten sonra Sihir Tiyatrosu'nun karakterleri tarafından

71 Zarathustra's Return.

taciz edilir; onların işlediği suçtan ötürü onu infaz etmelerini beklemektedir. Aslında, tek bir şeyin düşünüldüğü çok nadir bir anda bu görünüşte nihai ceza fikrinden keyif alır. Fakat yargıçlarının başka bir fikri vardır: Haller ölüme değil yaşama mahkûm edilir. "Sen yaşayacaksın," derler Haller'e "ve gülmeyi öğreneceksin." Bu çok basit bir şeymiş gibi görünür ancak Haller'in zihninin tımarhanesi hesaba katıldığında bu, intihar etmekten katbekat zor bir iştir. Yine de bunun birçok insanın en nihayet yüzleşeceği bir hüküm olduğu sonucuna varır. "Duygulandırma yeteneği ve ölüm tacirliğinden" gına gelen bir yargıç buyurur. "Akıllanmanın zamanı geldi." Haller dişlerini sıkar, bunda haklıdır da. Yetişkinlik hayatı duygulandırma yeteneği, ölüm tacirliği ve yaşamın basit algılarından kaçmayla tükenmiştir. Fakat bir anlık itirazın ardından yaşamın felaketlerini sadece kabullenmekle kalmaz, aynı zamanda onu canı gönülden kucaklar. Bu, Nietzsche'nin "*amor fati,*" yani kaderini sevmek dediği şeydir. *Bozkırkurdu*'nun final sahnesinde Haller "kendini bomboş ve bitkin, bir yıl boyunca uyumaya hazır hissettiğini" ifade eder fakat "yaşam oyununun" anlamına dair bir şeyi görür gibi olur: "Istıraplarını bir kez daha tadacak ve anlamsızlığı karşısında bir kez daha ürperecektim. İç varlığımın cehenneminden sadece bir kez değil, çok defa geçecektim. Bir gün bu oyunda daha iyi olacaktım. Bir gün gülmeyi öğrenecektim."

Gülmek: *Amor fati*'nin püf noktası buydu. Yaşam oyununun ıstırapları –büyük ölçüde acısızmış gibi görünen bir oyunda dahi– var olacaktı. Bu gerilimlere ve zorluklara karşı koymak ya da inkâr etmek sadece onları daha güçlü hale getirirdi. Yaşamın gayesi "sıkıca tutmak" değil, elini

kısa süreli bir salıverme hissi yaşamaya yetecek kadar gevşetmekti. "Bazılarımız, tutunmaya devam etmenin bizi güçlendirdiğini düşünür," demiştir Hesse, "ancak bazen bunu sağlayan onu koyuvermektir." İçten bir kahkahanın gelmesi zaman alacaktır, ancak her zaman bir amaç olarak kalmaya devam edecektir.

Nietzsche "Unutulalı ya da öleli uzun zaman olan kişileri hayal etmemiz, radikal bir dönüşüm geçirdiğimizin ve üzerinde yaşadığımız zeminin tamamen kazıldığının işaretidir, o zaman ölüler ayaklanır ve antikalığımız çağdaşlığa dönüşür." Ayağa kalktım ve Carol'un da kalkmasına yardımcı oldum, birbirimize kılavuzluk ederek dağlardan yüksek vadiye girdik. Bir kez daha adımlarımızı koyunlara uydurarak dolaşıyorduk ama bu sefer umursamadım. Nietzsche bu hayvanları böyle küçümserdi, üstatlar ve avcılar onları sadece lezzetli oldukları için severlerdi. Bununla birlikte, bu hayvanların hareketlerinin yabani bir tarafı, derinlere gömülmüş bir tırmanma ve koşma eğiliminin son kalıntıları vardı. Bastırılmış güdülerine rağmen bir açıdan hâlâ vahşiydiler ve ben artık bunu inkâr etmek istemiyordum. Vadiyi ikiye bölen ve bizi hayvanlardan ayıran nehir genişleyip sığlaşıyordu, karşıya geçecek uygun bir nokta aradık. Karşıya atlayabilirdim ama oraya gelene kadar kâfi derecede atlayış yapmıştım, o yüzden Carol'la birlikte yürüyüş arkadaşlarımıza katılmak üzere ayak bileklerine gelen suda yürüyerek karşıya geçtik. Hayvanlara yetiştiğimizde ayaklarım soğuktan uyuşmuştu ve artık nihayet temizlenmişti.

Buzul ovanın başında bizi tekrar karşılamak için küçük bir kalabalık toplanmıştı. Yanlışlıkla Engadine'de yılda bir

kez yapılan bir âdete müdahil olmuştuk. Koyunlar ağustosun ortasına kadar Fex Vadisi'nin bir sırtında otluyordu, sonra çobanlar tarafından güdülerek diğer tarafa geçiriliyordu. Eylül ayının sonunda kış bastırana kadar orada otluyorlardı. Sonbaharın bitişiyle birlikte tatilleri de sona eriyordu ve geldikleri çiftliklere geri götürülüyorlardı. Bu döngü her sene aynıydı. Dokuz yüz altmış bir; Carol'la ben dahil yoklama sonucu sayımız buydu. Kalabalığın kenarında durduk; insanlar fotoğraflar çekiyor ve –dalga geçmiyorum– koyunları alkışlıyorlardı. Bu yarı evcil hayvanlar dağlardaki bir kısıtlı mera imkânını daha atlatarak hayatta kalmışlardı, bu yüzden ortada alkışlanmaya değer bir olay vardı. Tahmin ettiğim kadarıyla hayvanlar gerçekten de mutlu görünüyorlardı, son ayaklar da toynaklarının kontrol edileceği ve hasta olanların biraz tıbbi bakım alacağı ağıla doğru koşuyorlardı.

Onlara *Jocose* deniyordu, kural tanımazlık noktasına kadar oyunculardı. Yünleri sprey boyayla işaretlenmişti ve aynı rengi paylaşanlar olsa da her biri aslında bireysel ve şaşırtıcı derecede bağımsızdı. Bir koyun, elinde özçekim çubuğu tutan bir seyirciyi ısırdı. İki kuzu birbirleriyle sadece kasti denebilecek bir şekilde çarpıştı. Koyunluk evresinin eşiğindeki bir ergen ağılın köşesinde durmuş giderek büyüyen bu gösteriye dalgın dalgın bakıyordu. Bir başkası çitin en üst tırabzanına toynaklarını koymuş dikkat çekme çabasındaydı. Ve bir de geçen yılki kırkılmadan kaçmış, kahverengi yünü epey uzayıp birbirine karışarak keçeleşmiş bir koyun vardı, koçla çoban köpeği kırmasına benziyordu. Fazlasıyla uzamış yünleri yüzünden ben onun gözlerini göremesem de o etrafta gayet rahat dolaşıyordu. Belki o yıl da kırkılmadan kaçacaktı. Belki de kaçmayacaktı.

Daha önce gerçek bir çoban görmemiştim. Çocukken çobanı Jean-François Millet'in[72] The *Shepherd Returns*'ündeki Fareli Köyün Kavalcısı misali sürüsüne liderlik eden biri gibi görürdüm. Böyle bir durumda yapması gereken tek şey ortaya çıkıp kendini göstermekti, koyunlar da uysal bir kafile halinde onu takip ederlerdi. Genç bir delikanlı olup Nietzsche'yi okuduktan sonra çobanlığa dair görüşlerim değişti; aslında tam da Van Gogh'un *Shepherd with a Flock of Sheep*'indeki figürdü, aptal hayvanların başlarının üzerinde sopa sallayan bir adamdı. Sadist çobandı. Doğrusunu söylemek gerekirse, bulunduğumuz yerdeki çobanlar tamamen farklıydı. Sürüyü gütmüyorlardı (o koyunlar akılsızca takip edecek cinsten değildi) ama hayvanlara vurmuyorlardı da.

Baş çoban cüce gibi bir adamdı, geleneksel sivri uçlu başlığına rağmen boyu ancak omzuma geliyordu. Elli beş kilodan fazla olamazdı. Vücudu kaslı ve epey yıpranmıştı –Hesse'ninkinden farklı değildi– ve küçük fıçı göğsü doğruca bir çift heykeli andırırcasına şekilli baldırlarla sonlanan ince bacaklara bağlanmış gibi duruyordu. Bunlar Wordsworth'ün baldırları, muhteşem bir yürüyüşçünün kaslarıydı. Akciğerlerinin kapasitesi eminim ki çok daha etkileyiciydi. Bacakların üzerinde koskocaman akciğerler: Adam bunlardan ibaretti.

Birkaç dikbaşlı hayvanın nehirden geçmelerine yardımcı oldu, adeta bir tür feribotçu gibiydi, ardından aralarında dolaşıp toynakları ve kulakları kontrol etti. Ara sıra tıbbi yardıma ihtiyacı olan bir hayvan buldu, hayvanın üzerinde ata biner gibi durup arkasına eğilerek yününe sıkıca yapış-

72 Fransız ressam ve Fransa taşrasında doğan Barbizon ekolünün kurucularından. Köylü sınıfına dair tablolarıyla bilinir ve eserleri realizm akımının bir parçası olarak sınıflandırılır. (ç.n.)

tı, ardından tek ve ani bir hareketle baş aşağı ederek yatırdı. Gerekli tedavi yapıldıktan sonra hayvanı hemen bıraktı, böylece koyun kızmadan kendi yoluna gitti. Zor bir işti ama çoban bu süreçte gülümsüyordu; keyifliydi, gözlerini kocaman açmış, ince dudaklarıyla sırıtıyordu. Öğle olunca ağıldan çıktı, kendine bir bira aldı ve koskocaman bir parça peynir yedi. Baldırları ve ışıl ışıl yüzü dışında adamın özel bir tarafı yoktu. Biz de önceki saat izini sürüp elmalı strudel ve kendimize ait iki bira bulmuştuk. Aydın çobanı anlamamıştım ama çok ilgimi çekmişti. Elinde peynirle nehrin kıyısına gitti, çizmelerini çıkarıp ayaklarını hızla akan suya soktu.

O ülkede genç bir delikanlı olarak günlerce dolaşmıştım ve mutlaka o nehri de geçmiş olmalıydım ama belli ki aynı yerden değildi. Nehir vadi boyunca akıyor ve bir noktada gözden kayboluyordu. Etrafı çitlerle çevrili çayıra tekrar baktığımda üç koyunun birbirlerini daire çizerek kovaladıkları ilişti gözüme, tavşanlardan farklı değillerdi, birbirlerine doğru sıçrıyorlar ve koşuşuyorlardı. Üç tavşan sembolünü hatırladım ve bir an için onların bengi dönüşünün sakinleştirici, neredeyse güven verici hissini duydum içimde. Üç tavşanın en eski örneği beşinci yüzyıla dayanır. Aynı zamanda Bin Buda Mağaraları (Yeraltı Odaları) olarak da bilinen, Gobi Çölü'nün kenarı ve Çin'in kuzeyindeki dağlarda bulunan bir yeraltı Budist tapınakları ağı olan Mogoa Mağaraları'nda[73] bulunmuştur. Orada üç tavşan pek çok anlama geliyordu: İyileşme, verimlilik, hareket halinde sükûnet, bengi dönüş. Ancak Budist hiyeroglif aynı zamanda tek, basit ve kafa karıştırıcı bir anlama sahipti, *olmak* fiilinin bir ifade

73 Mogao veya Dunhuang Mağaraları olarak da bilinir. Budizm sanat hazinesi olarak kabul edilir. (ç.n.)

şekliydi. Varoluşun kendisinin. Ya da belki bunların hepsi yanlıştı –çünkü yine de çok ciddi ve karmaşıktı– ve "üç tavşan" sadece birbirlerini kovalayarak daire çizen hayvanları izleyen birinin yükselen kahkahasının bir simgesiydi.

Nietzsche yaşamının son yıllarında mektuplarını "Dionysos" diye imzalıyordu ancak Torino'da zihinsel çöküş yaşadığı gün Cosima Wagner'e yazılmış bir mektupta, "Ben Buda'yım," demişti. Nietzsche bir aydınlanma tecrübe etmiş, dolayısıyla yaşamının bir noktasında bu gerçekleşmiş olabilirdi. Son yazıları bunun mükerrer, sıklıkla da çılgınca ifade etme girişimi olabilirdi. Bununla birlikte, Hesse şöyle demiştir: "Kelimeler düşünceleri pek iyi ifade etmez. Açığa vuruldukları anda hep biraz değişmiş olurlar. Bir parça çarpıtılmış. Bir parça aptal." Kelimeler hiçbir zaman ele avuca sığmayan bir şeyi ele geçirme girişimiyle devinim halinde tecrübe edilen bir şeyi maddeleştirir.

Hesse bir Nietzscheciydi ama aynı zamanda da bir gizemciydi, ona çoğumuzdan yakayı kurtarmış bir içgörü lütfetmiş bir yönelimdi. Aslına bakılırsa hayatının büyük kısmı boyunca Nietzsche'den de kaçtığından şüpheleniyorum. "Belki de çok fazla arıyorsunuz, aramanızın neticesinde de bulamıyorsunuz," demişti Hesse. Bütün hayatım aramaktan ve çaba sarf etmekten ibaretti, asıl itibarıyla hâlâ da öyledir. Ben Buda değilim ama yine de benim gibiler için bile, ara sıra diğer insanların içinde Buda'yı görmek mümkündür. Çobanın nehrin yukarısına yürüyüp suyun kenarında feribotçu makamını üstlenişini izledim. Kimi bekliyordu? Gözlerini kapatıp başını yukarı, güneşe doğru kaldırdıktan sonra son peynir lokmasını çiğnedi. Barış içinde, iyi niyet duygularıyla gülümsedi. Ben de aynısını yapmayı denedim,

gözlerimi kapattım ama sadece daha fazla kelime gördüm. Güzel kelimeler ama yine de kelimeler, işte. "İnsan asla eve ulaşamaz fakat dostane yolların kesiştiği yerde bütün dünya bir süreliğine ev hissi verir."[74] Carol elindeki çatalla uzanıp elmalı strudel'in son parçasını alarak nazikçe bana yedirdi.

"Becca'yı özlüyorum," dedim. Carol başını sallayıp beni hafifçe öptü. Tatlımızı yediğimiz masadan kalktık ve koyunlarla Siddhartha'yı ardımızda bıraktık.

Nietzsche çöküşünün günler öncesinde, "Kendime sık sık, hayatımın en zor yıllarına, diğer insanlara kıyasla daha fazla mecbur bırakılıp bırakılmadığımı sormuşumdur," diye yazmış. Bunları yazarken hayatın zorunluluk dinamiği olarak neyi kabullendiğini keşfetme şansını ona verenin bu yıllar olduğunu sonuna kadar ileri sürüyormuş gibi görünmektedir. Bu aslında aldatıcı olacak derecede basittir: "Kendin ol."

Böyle Buyurdu Zerdüşt'te Nietzsche'nin okurlarına verdiği telkin ve Ecce Homo'da motive edici güç olarak hizmet eden, budur. Kendimiz için aramak ne demektir? Hayatımın büyük kısmında özgün benliğimin "orada bir yerde" sıradanlığın ötesinde, Alpler'in yukarısındaki bir dağda bulunacak bir şey olduğunu düşünmüştüm. Kendimin başka bir yerde, sakin bir aşkınlık âleminde var olduğunu düşünmeyi tercih ediyordum. Yoluma çıkabilecek herkese kızarak hep gizliden gizliye bunu arıyordum.

Bir noktada, muhtemelen bunun gerçek benliğimi, kişiliğimin temelinde yatan daimi ve kalıcı özü bulmama mü-

74 Hermann Hesse'nin Demian adlı kitabından alıntı. (ç.n.)

saade edeceğini düşündüğüm için ilk eşimden boşandım ve Carol'la evlendim. Eski karımla, ön kapıyı çarpıp çıkmadan önce bağırarak söylediğim üç kelimeyle sonlanan tartışmayı çok iyi hatırlarım: "Olmama. İzin. Ver!" O zamanlar gerçekte neyi kastettiğimi şimdi anlıyorum: "Yolumdan çekil." Bırak da değişmez özümü bulayım. Ne yazık ki, değişmez öz diye bir şey yoktur, en azından benim dünyamda. Ve böylece çıkıp gittim ama aradığım şeyi hiçbir zaman bulamadım, Carol ve Becca ile bile. Başka bir şey buldum.

Görünen o ki, "kendin olmak" hep aradığın birini bulmak demek değildir. "Kendini" başka her şeyden ayırmak demek değildir. Ve her zaman için gerçekten "olduğunuz" gibi var olmak demek değildir. Benlik bizim onu keşfetmemiz için pasif bir şekilde pusuya yatıp beklemez. Kişilik aktif, süregelen süreçte, "olmak" anlamına gelen Almanca fiil *werden*'de oluşur. İnsan olmanın kalıcı özü başka bir şeye dönüşmektir ancak bunun başka bir yere gitmekle karıştırılmaması gerekir. Benliğini arayıp bulmaya çıkmış biri için bu büyük bir hayal kırıklığı gibi gelebilir. Kişinin *ne* olduğunun cevabı, esasen bu aktif dönüşümdür, ne daha az ne daha fazladır. Bu ihtişamlı bir bilgelik arayışı veya kahramanlık yolculuğu değildir ve kişinin dağlara kaçmasını gerektirmez. Hiçbir dağ kâfi derecede yüksek değildir. Sadece bir parça peynir ve hızlı akan herhangi bir nehir yeterli gelir.

"Kendin ol." Bu ifade "Nietzsche'nin akıldan çıkmayan aforizmalarının en unutulmazı" diye tanımlanmıştır. İnsan benliğinin özündeki daimi çelişkiyi ifade etmektedir: Ya zaten olduğun gibisindir ya da kendinden başka birine dönüşmüşsündür. İlk durumda, kendin olmak lüzumsuz veya imkânsız gibidir. İkinci durumda ise kendin olmak, kimliğin

son kalmtılarından bile temizlenmektir. Benim gibi, bir andan diğerine yarı kesintisiz bir biçimde uzanan düz çizgiler halinde düşünmeye alışkm olan bir insan için bu çelişki son derece çıldırtıcıdır. Bu hayal kırıklığı garanti olabilir, ancak sanırım Nietzsche ve Hesse bizi dümdüz ve dar bir çizginin ötesine geçme cesareti göstermeye teşvik eder: Sonuçta, *werden* fiilinin kökeni "yönelmek, bükülmek, dönüşmek" anlamlarma gelir. Bu bize *versus, verdict* ve *vortex*'i[75] vermektedir. Kendin olma sürecinde kişi geriye döner, geçmişten bir şeyleri toplayıp ileriye taşır. Bu, yüksek basınç altmda sıkıştırılmış soy kütüğüdür. Bu itibarla, şimdiki zaman geçmişle geleceğin buluştuğu bir yer tutucu, "olmanın" gerçekleştiği kısa bir andır.

Yürüyüşçüler bir dağa yöneldiklerinde ne yükseldikleri ne de alçaldıkları bir an olur, sadece eşiğindedirler. Eksende her şey o kadar hızlı gelişir ki yakalamak tamamen imkânsızdır. Kişi kendini aşmada, daha neler olduğunu bile anlamadan bir sonraki ana geçer. Fakat kişinin cehaletinden bağımsız olarak, bir şey gerçekten olur. Hayat geri dönmeye devam eder. İnsan varoluşu kurtuluş için cehennemden arafa ilerlememektedir veya öyleyse de bunu öyle aralıksız yapar ve dış döngüleri o kadar sıkı ve kısadır ki hiçbir zaman tam olarak varamazsınız. Nietzsche, *Zamana Aykırı Düşünceler*[76] adlı kitabmda kendini aşmanm güvenilmezliğine işaret etmiştir: "Gerçekte, şu anda yaptığmız, düşündüğünüz ve arzuladığınız şeylerin tümünden ibaret *değilsiniz*." Ayrıca *Ecce Homo*'da, daha dramatik bir şekilde bu konuya tekrar değinmiştir: "Kişinin kendisi olması için, kim olduğunu hiç-

75 (İng.) Karşı, kanı ve girdap.
76 Schopenhauer als Erzieher.

bir şekilde bilmemesi gerekir." Bu noktayı hiçbir zaman tam manasıyla anlamamışımdır ama anlamaya en çok yaklaştığım zamanlar tuhaf, tekinsiz, bir şeyleri aksatan anlardı: Carol'la yürüyüş, Val Fex'teki koyunlar veya kır çiçekleriyle dolu bir tepenin üzerinde kızımızın dans edişini seyretmek ya da on dokuz yaşımdayken ilk kez ve sonrasında otuz altı yaşımdayken tekrar kayboluşum. Nietzsche'nin anlatmak istediği şey, kendini keşfetme sürecinin zaten sahip olduğunuzu düşündüğünüz "kendini bilmeyi" tamamen silip atmayı gerektirdiği olabilir. Olmak, sürekli bir kendini kaybetme ve tekrar bulma sürecidir.

Otele yaklaştığımızda çocukların ağaçların arasından yükselen kahkahalarını duyduk. Waldhaus'un aşağısındaki bir çayırda saklambaç oynuyorlardı. Becca çocuk parkının karşısından gelirken bizi gördü, yeni arkadaşlarına veda etti ve koşarak yanımıza geldi. Eğilip onu havada yakaladıktan sonra kucağıma alarak kalçama oturttum. "Baba," dedi derin bir nefes alarak, "kokuyorsun."

İkimiz de gülüştük, onu otele kucağımda götürdüm. Yolda, yüzünü yüzüme yanaştırmış başımın arkasını okşuyor, bilinçsizce sol kulak mememle oynuyordu. Kulak mememdeki iz hâlâ dokunulmaya karşı hassastı. Carol'un elini tuttum, ileride Waldhaus nihayet kendini gösterdi. "Yürümek istiyorum," diye fısıldadı Becca. Onu yere indirdim, kızımızın tepenin yukarısına koşuşunu izledik, neredeyse gözden kaybolmuştu. Kısa bir süreliğine onun peşinden koşturduk –sırf spor olsun diye– ve sonra onu rahat bıraktık. Bizi yu-

karıda bekleyecekti. Artık odamızı tek başına bulabiliyordu.

Carol'la birlikte Bellavista'ya ulaştığımızda kapıyı açık bulduk. Her yer sessizdi. Demek Becca hâlâ saklambaç oynuyordu. İçeri girip yüksek sesle, "Becca acaba nerede olabilir?" diye sorarak etrafı aradık. Sessizlik sürüyordu. Gitmeden önce kilitlediğimiz balkon kapısı aralıktı. Üçüncü kattaki Bellavista'nın keyfi de zaten yüksekliğinden kaynaklanıyordu.

Balkon kapısını açtım. Becca saklanmıyordu. Parlak mozaik zeminde büyülenmiş halde oturmuş batıya bakıyor, güneşin Sils Gölü'nün, Maloja Geçidi'nin üzerinden geçip İtalya'da batışını izliyordu. O her şeye yol açan noktaydı, her şeyin aktığı kaynaktı.

"Baba, oraya gidebilir miyiz?" diye sordu Becca göl kenarı boyunca uzanıp giderek yok olan son güneş ışıklarına doğru yönelen yolu işaret ederek.

"Belki bir sonraki sefere, tatlım."

O, Torino'ya giden yoldu.

SONSÖZ
MORGANSTREICH[77]

Tekerrür. Bir şeyi peş peşe iki farklı şekilde ifade etmek ve böylece ona hem sağ hem sol ayak temin etmiş olmak mükemmel bir şey. Aslında hakikat tek bacak üzerinde durabilir, fakat iki bacağıyla yürüyecek ve seyahatini tamamlayacaktır.

-Friedrich Nietzsche,
Gezgin ve Gölgesi, 1880

Waldhaus'tan dönüşümüzün beş ay sonrasıydı. Normal hayata uyum sağlamamız neredeyse sorunsuz olmuştu. Yeni anaokuluna mutlulukla başlandı. Ders programları görev duygusuyla yazıldı. Konferanslar titizlikle düzenlendi. Tuvaletler özenle temizlendi. Yiyecek alışverişi yapılıp güzel güzel yenildi. Bir kedi edinildi. Bütün bunlar kâfi derecede edilgen bir şekilde yaşanmış olabilirdi –ve eminim ki bazıları öyleydi– ancak Val Fex'teki son günümüz haftalar boyunca hayatın üzerine hem gölge hem de ışık düşürdü. Güzel

77 Basel Karnavalı, özgün adıyla "Fasnacht," İsviçre'nin üç gün süren en önemli on festivalinden biridir. İlk gün yapılan sabah yürüyüşüne Morganstreich adı verilir. (ç.n.)

günlerde hâlâ öyle olmaya devam ediyor. Feribotçu çobanı hatırlamaya, öğün aralarında peynir yemeye ve saplantılı bir şekilde arayıp kontrol altına almaktan ziyade elimden gelenin en iyisini olmaya gayret ediyordum.

Bununla birlikte, çağdaş yaşam, kişinin kendisi olmasından sorumlu değildi, Nietzsche'nin öne sürdüğü bütün yollarla dikkati dağıtmak ve uyuşturmak için tasarlanmıştı. Dönüşümüzden sonra sonbaharda bir kez daha Bozkırkurdu'nun geceleri etrafta sinsice dolaştığını hissetmeye başladım. Aleladeliğin içinde kutsal olanı görmek: Hayatın amacı bu olabilirdi ama ben asıl meseleyi anlayamamaya devam ediyordum. Küçük pembe haplarıma döndüm ancak eskisi gibi etki etmedi ve Basel'in meçhul kalabalık sokaklarını gördüğüm rüyalar çoğunlukla devam etti. Genellikle dünyanın bankacılık merkezi olan BIS'in basamaklarında elimde bir kutu bilyeyle oturuyor ve insanların bu dünyadaki en değerli şeyi boşa harcamalarını izliyordum. Ben de kalabalığın bir parçası olarak aralarında duruyor ve bir şeyleri yoktan var etmeye çalışıyordum. "Hayalini bulmalısın," demiştir Hesse, "ancak hiçbir hayal sonsuza dek sürmez, her birini bir başkası takip eder ve kişi tek bir hayale sıkıca sarılıp kalmamalıdır." Genellikle uyanıp kendime bunun da geçeceğini söyleyip telkin ederek Carol'a sarılıyordum veya çok kötü geçen gecelerde kalkıp bir bira almak için mutfağa gidiyordum. Sırf Basel'in kendini benden kurtarması için bile olsa İsviçre'ye bir kere daha gitmeye can atıyordum.

Morganstreich veya "sabah pırıltısı" gece karanlığında başlar. Dondurucu bir Mart sabahında, saat dörtte Nietzsche'nin entelektüel doğum yerinin en eski bölümünde meçhul biri tarafından bir fener yakılır. Bir diğer fener karanlık kapı eşiğinde belirir, sonra bir başkası daha yanar: Bir şehrin genellikle soğukla, bir milyon florasan lambanın uyuşturucu ışığıyla parıldayan duvarlarında binlerce küçük alevin gölgesi oynaşır. Sonra, alevlerin ışığında davullar çalmaya başlar –şehevi, yeryüzünü sarsan ve yürekleri hoplatan ses– en ağır vaka uyurgezeri bile uyandırır. Basel'de bu festival neredeyse bin yıldır her kış yapılmaktadır.

Gençliğimde bu festivali duymuştum. Nietzsche'nin mektuplarını ilk kez okuduğumda, Basel Üniversitesi'nde çalıştığı zamanlarda buz gibi şehri bir haftalığına etkisi altına alacak olan gürültüden kaçtığını yazdığını fark etmiştim. *Sahip olmak* gerçekten tam da bu olmalıydı. Nietzsche, *Morganstreich*'tan kaçtığında daha genç bir delikanlıydı. Hâlâ Wagner'in seviyeli diyarlarında ve yüksek sanatında teselli arıyordu. Davulların vuruşu hassas başını ağrıtıyordu. Ben onun hep festivalin tadını biraz daha çıkarmış olabileceğini, medeniyetin yalanlarından kendini uzak tuttuktan ve *Ecce Homo*'da "Ben filozof Dionysos'un bir öğrencisiyim, bir azizden ziyade bir satir olmayı tercih ederim," diye itiraf ettiği dönemde, ilerleyen yaşlarında Dionysos olarak kimliğini tam anlamıyla kucakladıktan sonra tören alayına katılmış olabileceğini düşünmüştüm.

Nietzsche 1888'in sonbaharında Dionysos mahlasıyla dokuz şiir yazdı. Bunlar son yazıları arasındadır. "Dionysos Dithyrambosları" nadiren okunur ve hatta daha nadiren felsefi açıdan önemli kabul edilir. Hayatının son on yılında

karanlığın Nietzsche'yi ele geçirmeden önceki son ışık patlamasını teşkil ederler. Morganstreich'ın ruhuna uyarlar:

Beyazımsı gri renkteki karnıyla bu alev
Açgözlü dilini yukarısındaki soğukta titreştirir,
Boynunu hep daha saf yüksekliklere doğru kaldırır-
O adeta sabırsızlığıyla kendini yukarı kaldırmış bir yılandır:
Bu işareti önüme koydum.
Bu alevdi ruhum,
Yeni enginliklere gözü aç olan
Sessiz bir hırsla yukarıya, hep yukarıya doğru parlama amacında olan.

Şiirin ismi "Das Feuerzeichen," yani "ateş işareti," festivalin ilk gününün ilk ışıklarından önce sokaklar boyunca taşınan fenerlerdir. Aksi halde bir başka sıkıcı yıl olacak süreçte kısa süreliğine şehir ateşler ve yılanlar tarafından yutulur. Bu libido, güç ve yeryüzü sembolleri bir ayağı çukurda olan Avrupalı Dionysos'a hitap etmiştir.

Nietzsche ilk yıllarında hayatın çarpıntılara yol açan, zehirleyici kitleselliğinden çoğunlukla uzak durdu –onun yerine entelektüel yüksekliklerin ince havasını tercih etti– ama en azından entelektüel açıdan hayatın yaratıcı olanaklarını kabul etti. *Tragedya'nın Doğuşu*'nda şöyle yazmıştır: "Ya yerli halkın ve insanların ilahilerde bahsettikleri uyuşturucu içkinin tesiriyle ya da ilkbaharın bütün doğaya tutkuyla hâkim olan canlandırıcı uyanışıyla bu Dionysosçu dürtüler kaynaklarını bulur ve giderek yoğunlaştıkça da öznel olan her şey tam bir kendini tanıma kaybının içinde yok olup gider."

Genç Nietzsche, Dionysos'a hakkını vermeyi reddetmenin üzücü bir tarafı olduğunu kabul etti. Bununla birlikte, "tecrübe eksikliğinden veya kalın kafalılıktan" dolayı lafta zihin sağlığı uğruna eğlencenin yorucu karmaşasından yüz çeviren bazı insanlar vardır –Nietzsche de sıklıkla onlardan biri olmuştur– "fakat tabii ki bu zavallı insanlar Dionysosçu arı sürüsü vızıldayarak yanlarından geçip giderken sözüm ona 'sağlıklarının' ne kadar cesetvari ve hayalet gibi olduğu hakkında en ufak bir fikre sahip değillerdir." "Kendini tanıma kaybının" şarap tanrısının ve dansın bahşettiği güzel, aslına bakılırsa kutsal bir tarafı vardır. Nietzsche bunu biliyordu ancak kendine pek de diğer insanlarla birlikte coşturucu bir sevinç tecrübe edebilme izni verebilecek bir pozisyonda değildi. Onu tamamen bitirene kadar azla yetinmeyi, soyutlanmayı ve öz disiplini tercih etti. Sadece artık çökme noktasında deli bir adam gibi kükremeye başladı.

Festival başlarken Basel büyük ölçüde tıpkı hatırladığım gibi olur; sıkıcı, rutin. Birkaç sokak satıcısı toplanmaya başlar, ucuz maskeli balo kostümleri satarlar ama genel olarak bir başka sıradan gün gibi görünür. Akşam karanlığı çökerken sıradan günlerin başka bir şeye dönüşeceği netleşir. Bir geceliğine, eğlence düşkünleri günlük maskelerini veya kültürel karakterlerini bariz şekilde cadı gibi olanlarla, bir bakıma görmezlikten gelinemeyecek türden olanlarla değiştirir. Gündelik hayatta onaylanmayan hile şok edici derecede ayan beyan yapılır ve anonimliğe bürünülür, buna açıkça mecbur edilir. İnsanlara gerçekte kim olduklarını sormak

kabalıktır, hatta böyle bir şeyi yapmak yasaktır. Akşam yaklaşırken şehrin yüzeyselliği de yavaş yavaş yok olur, her şey daha anlamlı, daha karanlık, daha aldatıcı ama aynı zamanda da daha samimi gelir. Daha gece karanlığı bile çökmeden, insanlar kahkahalar atmaya, bağırmaya ve sevişmeye başlarlar; yani canları ne isterse onu yaparlar.

Herkes bir şişe şarap, ardından bir sürahi kahve, sonra tekrar bir şişe şarap içer; bu her türlü Baküs[78] çılgınlığına başlangıç safhasıdır. Sokaklar maskelerle dolar. Davul çalan cinlerin tören alayı geceyi bölen bir sese doğru ilerler, ritmin üzerinde çalan uhrevi bir flüt. Müzisyen boynuzlu bir yaratıktır, âlemci arkadaşlarını alıp telaşlı geceye götüren yarı insan yarı keçidir.

Dionysos'un baba kabul ettiği Silenus da bu flütlerden birini çalardı. Her daim kaygısız olan satir Yunan mitolojisinin ormanı boyunca sarhoş bir şekilde sıçrayıp oynardı. Esrarengizdi, yakalanması mümkün değildi. Midas onu kenara sıkıştırıp hayatın anlamını ondan zorla çekip almaya çalıştığında küçük iblis isyan etti; yaşamın anahtarı hiç doğmamış olmak ya da doğmuşsan da mümkün olduğu kadar çabuk ölmekti. Mümkün olduğu kadar çabuk yaşamak ve ölmek. Yetişkinlik hayatımın çoğunu Silenus'un hiçlik önerisine katı bir şekilde odaklanarak ve yaratık hakkında en belirgin olanı, yani doğurganlığı ve yeniden doğuşu temsil edişini görmezlikten gelerek geçirdim. Olabildiğince çabuk öl, böylece bir sabah pırıltısı ya da şiddetli bir kışın ardından gelen bahar gibi tekrar tekrar hayat bulabilirsin. Mükemmeliyetçilik ve kendi kendine üslup kazandırmakla ilgisi olmayan *Übermensch*'i yorumlamanın başka bir yolu

78 Antik Roma şarap tanrısı. (ç.n.)

daha vardır: Nietzsche ölmemizi, yoldan çekilmemizi, hatta kendi yolumuzdan çekilmemizi istemiştir, böylece yerimizi başka bir şey alabilir. Böylelikle kendimiz olabiliriz.

Bütün festival ölüm şerefinedir –ya ölümü yatıştırmak ya da ona dönüşmek içindir– fakat nihayetinde yaradılış adınadır ya da daha çok yeniden yaradılış adına. Bu, Silenus'un bilgeliği ve satirin Dionysos'un koruyucusu olarak seçilmesinin sebebiydi. Dionysos iki kere doğmuştu ya da daha çarpıcı bir ifadeyle, yeniden doğmuştu. Tekrar doğup büyümek için mümkün olduğu kadar çabuk ölmüştü. Bazı söylentilere göre Zeus ile yeraltı tanrıçası Persephone'nin gayrimeşru ilişkilerinden doğan oğullarıydı. Zeus'un karısı Hera bu aldatma olayını öğrendi. Öfkeyle uçarak ilkel bir dev ailesi olan Titanları çocuğu avlayıp parçalarına ayırarak yemeleri için ikna etti. Titanların işleri bittiğinde çocuktan geriye kalan tek şey kalbiydi. Fakat Dionysos yaşamaya devam edecekti.

Titanlar onu yuttuktan sonra Dionysos'un bedeni tepeden tırnağa kadar antik devlerin midelerine inmiş ve sindirilmişti. Zeus bu intikam eylemini öğrendikten sonra oğlunu hayata geri döndürdü ve Titanları bir yıldırım kasırgasının içinde yok etti. Devlerden geriye ıslak bir kurumdan başka hiçbir şey kalmadı; muazzam ve dünyevi, ancak ilahi bir şeyin hafif bir kokusunu barındıran bir kurum. Bu, rahatsız edici bir karışımdı; küçük bir yaratıcılık ve kurtarılma olasılığıyla kıvama getirilmiş nankörlük utancıydı. Orfeus'a özgü mite göre, Zeus bu kurumla kili karıştırarak kusurlu küçük yaratıkları meydana getirdi; yani insanları. Neo-Platonik filozof Olympiodorus şöyle der; "Vücudumuz Dionysoslu, bizler onun bir parçasıyız çünkü onun etini yemiş olan Titanların kurumundan doğduk."

Sonunda zaman geçer, gece karanlığı çekilir. Geçit töreni sona erer, güneş tepeye yükselir. Bütün büyük festivaller ölüm ve yeniden doğuş döngüsüne dayanır. Nerede kutlandıklarının bir önemi yoktur; Paskalya Yortusu, Cadılar Bayramı, Ramazan Bayramı, Diwali,[79] Saturnalia,[80] *Morganstreich*; hepsinde birbirine benzer bir tat vardır. Tekrar yaşayabilmek için cefa çekilmeli, karanlığa gömülmeli ve helak olunmalıdır. Bu, hayattan kaçış veya hayata verilen bir ara değildir; daha ziyade onun farkına varmaktır: Sonunda, Zerdüşt'ün yaptığı gibi "karanlık dağlardan çıkan bir sabah güneşi gibi" yanmak ve sönmek içindir.

79 Ekim ve Kasım aylarında kutlanan büyük bir Hindu festivalidir. (ç.n.)
80 (Satürn Festivali) Roma Paganizminde Satürn onuruna kutlanan bir bayramdır. Hıristiyanlar bu bayramı günümüzde sadece hediyeleşmeyle ve gösterilerle kutlamaktadır. (ç.n.)

NIETZSCHE'NİN YAŞAMININ VE YAZILARININ ZAMAN ÇİZELGESİ

1844

15 Ekim. Karl Ludwig ve Franziska Nietzsche'nin çocukları Friedrich Nietzsche doğdu.

1849

Temmuz. Nietzsche'nin babası yaşamını kaybetti.

1858

Nietzsche Pforta'da okula başladı.

1867

Ekim. Nietzsche, Naumburg'da topçu kışlasına katıldı.

1868

Ekim. Nietzsche askerden terhis oldu.

1869

Ocak. Nietzsche Basel Üniversitesi'ne profesör olarak atandı.

Mayıs. Richard Wagner ile Tribschen'de ilk kez karşılaştılar.

1872

Ocak. Nietzsche Basel'de felsefe kürsüsüne başvuruda bulundu.

Kasım. *Tragedya'nın Doğuşu* yayımlandı.

1873

Kasım. Tarih üzerine makalesi yayımlandı. *(Untimely Meditation II) (Zamana Aykırı Düşünceler)*

1874

Mart-Eylül. Zamana Aykırı Düşünceler adlı çalışması yayımlandı. *(Schopenhauer as Educator) (Untimely Meditation III)*

1876

Şubat. Nietzsche üniversitede ders vermeyi bıraktı.

Temmuz. Nietzsche Wagner'in Bayreuth Festival'ini ziyaret etti.

Ağustos. İnsanca, Pek İnsanca üzerine çalışmaya başladı.

Ekim. Paul Rée ve Nietzsche Sorrento'da Malwida von Meysenbug ile kalmaya başladı, Wagner ile yollarını ayırdı.

Kasım. Nietzsche Sorrento'da Wagner'le son görüşmesini gerçekleştirdi.

1878

Ocak. İnsanca, Pek İnsanca baskıya gönderildi.

Ağustos. Nietzsche hastalandı.

1879

Haziran. Nietzsche Sils-Maria yakınlarındaki St. Moritz'e seyahat etti.

1880

Ocak-Kasım. Nietzsche *Tan Kızıllığı* üzerine çalışmaya başladı.

1881

Temmuz. Nietzsche Sils-Maria'ya seyahat etti.

Ağustos. Nietzsche *Böyle Buyurdu Zerdüşt* ve "bengi dönüş" fikri üzerine çalışmaya başladı.

Aralık. Nietzsche *Şen Bilim* üzerine çalışmaya başladı.

1882

Mart. *Şen Bilim*'in dördüncü kitap yazmaları tamamlandı.

Mayıs. Nietzsche, Roma'da Lou Salomé ile tanıştı.

Ağustos. Salomé Tautenbug'a geldi. *Şen Bilim* yayımlandı.

Eylül. Lou, Rée ile gitti. Nietzsche üçünün Paris'te birlikte yaşaması için planlar yapmaya başladı, ancak asla gerçekleşmedi.

Ekim. Lou, Rée ve Nietzsche Leipzig'de birlikte kalmaya başladılar.

Kasım. Lou ve Rée Nietzsche'yi terk ettiler.

1883

Ocak. *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'ün Birinci Bölüm'ü yazıldı.

Şubat. Nietzsche Wagner'in ölümünü öğrendi.

Ekim. Nietzsche kışı geçirmek için Nice'e yerleşti.

1884

Şubat. *Zerdüşt* İkinci Bölüm'ü bitti.

Temmuz. Nietzsche, *Zerdüşt*'ün Üçüncü Bölüm'ü üzerine çalışmak için Sils-Maria'ya gitti.

Aralık. Nietzsche, *Zerdüşt*'ün Dördüncü Bölüm'ü üzerine çalışmaya başladı.

1885

Mayıs. Nietzsche'nin kardeşi Elisabeth, tanınmış bir Yahudi düşmanı olan Bernhard Förster ile evlendi.

Haziran. Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'ye başladı.

1886

Ocak. Nietzsche *İyinin ve Kötünün Ötesinde*'yi tamamladı.

Şubat. Elisabeth ve Bernhard Paraguay'a gitmek için ayrıldılar.

Haziran. Nietzsche Sils-Maria'ya gitti. *Ahlakın Soykütüğü Üzerine*'yi yazmaya başladı.

1887

Kasım. *Ahlakın Soykütüğü Üzerine* yayımlandı.

1888

Nisan. Nietzsche Turin'e taşındı.

Haziran. Sils-Maria'dan ayrıldı. *Putların Alacakaranlığı*'na başladı.

Eylül. *Deccal* üzerine çalışmaya başladı.

Ekim. *Ecce Homo*'yu yazmaya başladı.

1889

Ocak. Nietzsche Turin caddesinde yere yığıldı.

Haziran. Bernhard Förster intihar etti.

1889-1897

Nietzsche annesi tarafından bakım altına alındı.

1893

Eylül. Nietzsche'nin kardeşi Elisabeth Paraguay'dan döndü.

1895

Aralık. Nietzsche'nin annesi Nietzsche'nin çalışmaları üzerindeki haklarını devretti, böylece kız kardeşinin onun külliyatının kontrolünü eline almasını sağladı.

1897

Paskalya. Nietzsche'nin annesi yaşamını kaybetti.

1900

25 Ağustos. Nietzsche Weimar'da yaşamını kaybetti.

1901

Kasım. Paul Rée, Sils-Maria'da yaşamını kaybetti.

DERLEME KAYNAK DİZİNİ VE ÖNERİLEN OKUMALAR

FRIEDRICH NIETZSCHE'NİN ESERLERİ

The Antichrist. Editörlüğü Walter Kaufmann, çevirisi Walter Kaufmann, *The Portable Nietzsche* adıyla, New York: Viking Press, 1968.

Beyond Good and Evil. Çevirisi Walter Kaufmann. New York: Random House, 1966.

The Birth of Tragedy. Çevirisi Walter Kaufmann, *The Birth of Tragedy and The Case of Wagner* adıyla. New York: Random House, 1967.

The Case of Wagner. Çevirisi Walter Kaufmann, *The Birth of Tragedy and The Case of Wagner* adıyla. New York: Random House, 1967.

The Dawn of Day. Çevirisi John Kennedy. Londra: T.N. Foulis, 1911.

Ecce Homo: How One Becomes What One Is. Çevirisi Walter Kaufmann, *On the Genealogy of Morals and Ecce Homo* adıyla. New York: Random House, 1967.

The Gay Science, with a Prelude of Rhymes and an Appendix of Songs. Çevirisi Walter Kaufmann. New York: Random House, 1974.

Human, All Too Human: A Book for Free Spirits. Çevirisi R. J. Hollingdale. Cambridge, İngiltere: Cambridge University Press, 1986.

Kritische Gesamtausgabe Briefwechsel. Editörlüğü G. Colli ve M. Montinari, 4 bölüm halinde 24 cilt. Berlin: Walter de Gruyter, 1975.

Nietzsche Contra Wagner. Çevirisi Walter Kaufmann, *The Portable Nietzsche* adıyla, editörlüğü Walter Kaufmann. New York: Viking Press, 1968.

On the Genealogy of Morals. Çevirisi Walter Kaufmann ve R. J. Hollingdale, *On the Genealogy of Morals and Ecce Homo* adıyla. New York: Random House, 1967.

Thus Spoke Zarathustra. Çevirisi Walter Kaufmann, *The Portable Nietzsche* adıyla, editörlüğü Walter Kaufmann. New York: Viking Press, 1968.

Twilight of the Idols. Çevirisi Walter Kaufmann, *The Portable Nietzsche* adıyla, editörlüğü Walter Kaufmann. New York: Viking Press, 1968.

İKİNCİL VE İLİŞKİLİ KAYNAK

Adorno, Theodor ve Max Horkheimer. *Dialectic of Enlightenment: Philosophical Fragments*, 1947. Editörlüğü G. S. Noerr. Çevirisi E. Jephcott. Stanford, CA: Stanford University Press, 2002.

Allison, David. *Reading the New Nietzsche*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2000.

Babich, Babette E. "Become the One You Are: On Commandments and Praise Among Friends." In *Nietzsche, Culture, and Education*. Editörlüğü Thomas Hart. New York: Routledge, 2017.

———. *Nietzsche's Philosophy of Science*. Albany: State University of New York Press, 1994.

———. *Words in Blood, Like Flowers: Philosophy and Poetry, Music and Eros in Hölderlin, Nietzsche, and Heidegger*. Albany: State University of New York Press, 2006.

Basho, Matsuo. *The Narrow Road to the Deep North*. New York: Penguin Press, 1966.

Bataille, Georges. *On Nietzsche*, 1945. Çevirisi Bruce Boone. Londra: Athlone Press, 1992.

Benjamin, Walter. *Selected Writings*. Vol. 4. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003.

Bishop, Paul ve R. H. Stephenson. *Friedrich Nietzsche and Weimar Classicism*. Rochester, NY: Camden House, 2005.

Blond, Lewis. *Heidegger and Nietzsche: Overcoming Metaphysics*. Londra: Continuum, 2011.

Chamberlain, Lesley. *Nietzsche in Turin: An Intimate Biography*. New York: Picador, 1998.

Clark, Maudemarie. *Nietzsche on Truth and Philosophy*. Cambridge, İngiltere: Cambridge University Press, 1990.

Cohen, Jonathan R. *Science, Culture, and Free Spirit: A Study of Nietzsche's "Human, All-Too-Human."* Amherst, NY: Humanity Books/Prometheus Books. 2010.

Conant, James. "Nietzsche's Perfectionism: A Reading of *Schopenhauer as Educator*." In *Nietzsche's Postmoralism*. Editörlüğü Richard Schacht. New York: Cambridge University Press, 2001.

Conway, Daniel. *Nietzsche and the Political*. New York: Routledge, 1997.

———. *Nietzsche's Dangerous Game: Philosophy in the Twilight of the Idols*. New York: Cambridge University Press, 1997.

Danto, Arthur C. *Nietzsche as Philosopher: An Original Study*. New York: Columbia University Press, 1965.

Deleuze, Gilles. *Difference and Repetition*, 1968. Çevirisi Paul Patton. New York: Columbia University Press, 1995.

———. *Nietzsche and Philosophy*, 1962. Çevirisi Hugh Tomlinson. New York: Columbia University Press, 1983.

Derrida, Jacques. Spurs: *Nietzsche's Styles*. Çevirisi Barbara Harlow. Chicago: University of Chicago Press, 1979.

Dostoyevsky, Fyodor. *Notes from Underground*, 1864. Çevirisi Richard Pevear ve Larissa Volokhonsky. New York: Vintage, 1993.

Fasini, Remo. "Qui Venne Nietzsche" *The Waldhaus Sils-Maria: English Edition* adıyla. Sils-Maria: Tarih yok.

Fink, Eugen. *Nietzsche's Philosophy*, 1960. Çevirisi Goetz Richter. Aldershot, UK: Avebury Press, 2003.

Geuss, Raymond. *Morality, Culture and History: Essays on German Philosophy*. Cambridge, İngiltere: Cambridge University Press, 1999.

Gilman, Sander L., ed. *Conversations with Nietzsche:*

A Life in the Words of His Contemporaries. Çevirisi David J. Parent. New York: Oxford University Press, 1987.

Goebel, Eckart. *Beyond Discontent: Sublimation from Goethe to Lacan*. Londra: Bloomsbury, 2012.

Greif, Mark. *Against Everything*. New York: Pantheon, 2016.

Gros, Frederic. *A Philosophy of Walking*. New York: Verso, 2014.

Hatab, Lawrence J. *Nietzsche's Life Sentence: Coming to Terms with Eternal Recurrence*. Londra: Routledge, 2005.

———. *Nietzsche's "On the Genealogy of Morality,"* Cambridge, İngiltere: Cambridge University Press, 2008.

Hayman, Ronald. *Nietzsche, a Critical Life*. New York: Oxford University Press, 1980.

Heidegger, Martin. *Nietzsche, Vol. I: The Will to Power as Art*, 1936–37. Çevirisi David F. Krell. New York: Harper & Row, 1979.

———. *Nietzsche, Vol. II: The Eternal Recurrence of the Same*, 1936–37. Çevirisi David F. Krell. San Francisco: Harper & Row, 1984.

———. *Nietzsche, Vol. III: Will to Power as Knowledge and as Metaphysics*, 1939. Çevirisi Joan Stambaugh ve Frank Capuzzi. San Francisco: Harper & Row, 1986.

———. *Nietzsche, Vol. IV: Nihilism*, 1939. Çevirisi David F. Krell. New York: Harper & Row, 1982.

Hesse, Hermann. *Siddhartha.* Çevirisi Joachim Neugroschel. New York: Penguin, 1999.

———. *Steppenwolf.* Çevirisi Basil Creighton. New York: Picador, 1963.

Higgins, Kathleen Marie. *Comic Relief: Nietzsche's Gay Science.* Oxford, İngiltere: Oxford University Press, 1999.

———. *Nietzsche's "Zarathustra."* Philadelphia: Temple University Press, 1987.

Hollingdale, R. J. *Nietzsche.* Londra and New York: Routledge ve Kegan Paul, 1973.

Irigaray, Luce. *Marine Lover of Friedrich Nietzsche*, 1980. Çevirisi Gillian C. Gill. New York: Columbia University Press, 1991.

Jameson, F. *Late Marxism: Adorno, or, The Persistence of the Dialectic*, Londra; New York: Verso, 1990.

Janaway, Christopher. Beyond *Selflessness: Reading Nietzsche's Genealogy*, Oxford, İngiltere: Oxford University Press, 2007.

Jaspers, Karl. *Nietzsche: An Introduction to the Understanding of His Philosophical Activity*, 1936. Çevirisi Charles F. Wallraff ve Frederick J. Schmitz. South Bend, IN: Regentry/Gateway, 1979.

Jung, Carl G. *Nietzsche's "Zarathustra,"* 1934–39. Editörlüğü James L. Jarrett. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1988.

Kain, Philip J. *Nietzsche and the Horror of Existence.* Lanham, MD: Lexington Books, 2009.

Katsafanas, Paul. *Agency and the Foundations of Ethics: Nietzschean Constitutivism.* Oxford, İngiltere: Oxford University Press, 2013.

Kaufmann, Walter. *Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Antichrist.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 1950.

Kennedy, J. M. *Nietzsche*. New York: Haskell House, 1974.

Klossowski, Pierre. *Nietzsche and the Vicious Circle*, 1969. Londra: Athlone Press, 1993.

Kofman, Sarah. *Nietzsche and Metaphor*, 1972. Editörlüğü ve çevirisi Duncan Large. Londra: Athlone Press; Stanford, CA: Stanford University Press, 1993.

Köhler, Joachim. *Nietzsche and Wagner: A Lesson in Subjugation*. Çevirisi Ronald Taylor. New Haven: Yale University Press, 1998.

Krell, David Farrell. *Postponements: Women, Sensuality, and Death in Nietzsche*. Bloomington: Indiana University Press, 1986.

Krell, David Farrell, and Donald L. Bates. *The Good European: Nietzsche's Work Sites in Word and Image*. Chicago: University of Chicago Press, 1997.

Leiter, Brian. *Routledge Guidebook to Nietzsche on Morality*. Londra: Routledge, 2002.

Lemm, Vanessa. *Nietzsche's Animal Philosophy: Culture, Politics and the Animality of the Human Being*. New York: Fordham University Press, 2009.

Liebert, Georges. *Nietzsche and Music*. Çevirisi David Pellauer ve Graham Parkes. Şikago: University of Chicago Press, 2004.

Löwith, Karl. *Nietzsche's Philosophy of the Eternal Recurrence of the Same*, 1956. Çevirisi J. Harvey Lomax, önsözü Bernd Magnus. Berkeley: University of California Press, 1997.

Mandel, Siegfried. *Nietzsche & the Jews*. New York: Prometheus Books, 1998.

Mann, Thomas. *Doctor Faustus*. Çevirisi John E. Woods. New York: Knopf, 1992.

Martin, Clancy. *Love and Lies*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2015.

Matthiessen, Peter. *The Snow Leopard*. New York: Vintage, 2003.

May, Simon. *Nietzsche's Ethics and his War on "Morality."* Oxford, İngiltere: Oxford University

Press, 2000.

———, ed. *Nietzsche's "On the Geneaology of Morality"*: A Critical Guide. Cambridge, İngiltere: Cambridge University Press, 2011.

Mencken, H. L. *The Philosophy of Friedrich Nietzsche*, 1908. New Brunswick (ABD) ve Londra (İngiltere): Transaction Publishers, 1993.

Mileck, Joseph. *Hermann Hesse: Life and Art*. Londra: University of California Press, 1981.

Mishima, Yukio. *Confessions of a Mask*. Çevirisi Meredith Weatherby. New York: New Directions, 1959.

Nehamas, Alexander. *Nietzsche: Life as Literature*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1985.

Oliver, Kelly. *Womanizing Nietzsche: Philosophy's Relation to the "Feminine."* New York ve Londra: Routledge, 1995.

Parkes, Graham. *Composing the Soul: Reaches of Nietzsche's Psychology*. Şikago ve Londra: University of Chicago Press, 1994.

Pippin, Robert B. *Nietzsche, Psychology and First Philosophy*. Şikago: University of Chicago Press, 2011.

Ratner-Rosenhagen, Jennifer. *American Nietzsche: A History of an Icon and His Ideas*. Şikago: University of Chicago Press, 2011.

Rosen, Stanley. *The Mask of Enlightenment: Nietzsche's Zarathustra*. Cambridge, İngiltere: Cambridge University Press, 1995.

Salomé, Lou. *Nietzsche*, 1894. Editörlüğü ve çevirisi Siegfried Mandel. Redding Ridge, CT: Black Swan Books, 1988.

Schacht, Richard. *Making Sense of Nietzsche: Reflections Timely and Untimely*. Champaign: University of Illinois Press, 1995.

———. *Nietzsche*. Londra: Routledge and Kegan Paul, 1983.

Shapiro, Gary. *Nietzschean Narratives*. Bloomington: Indiana University Press, 1989.

Simmel, Georg. *Schopenhauer and Nietzsche*, 1907. Çevirisi Helmut Loiskandle, Deena Weinstein ve Michael Weinstein. Urbana and Şikago: University of Illinois Press, 1991.

Smith, Gary, ed. *Benjamin: Philosophy, Aesthetics, History*. Şikago: University of Chicago Press, 1989.

Solnit, Rebecca. *Wanderlust: A History of Walking*. New York: Penguin, 2000.

Solomon, Robert C. *Living with Nietzsche: What the Great "Immoralist" Has to Teach Us*. Oxford, İngiltere: Oxford University Press, 2003.

Steiner, Rudolph. *Friedrich Nietzsche: Fighter for Freedom*. New York: Herman, 1960.

Young, Julian. *Friedrich Nietzsche: A Philosophical Biography*. Cambridge, İngiltere: Cambridge University Press, 2010.

———. *Nietzsche's Philosophy of Art*. Cambridge, İngiltere: Cambridge University Press, 1992.

———. *Nietzsche's Philosophy of Religion*. Cambridge, İngiltere: Cambridge University Press, 2006.

TEŞEKKÜR

Bu, *American Philosophy: A Love Story*'nin kardeş kitabıdır. *American Philosophy* 2016'da yayımlandığında Mark Greif kitap hakkında şöyle yazmıştı: "Kutsallıktan kitaptaki arkadaşça evliliğe (dünyanın her tarafında görülebileceği gibi) nakil olan gizemciliğin ve aşkın anlamın ağırlığı mahrem hayatın üzerine zalimce bir yük yüklemiş gibi görünüyor." Bu konuda haklıydı. Son derece isabetli ve rahatsız edici olan bu gözlem *Nietzsche İle Yürümek*'in arkasındaki itici güçlerden biriydi.

Beni yazmaya teşvik eden ve doğru rotada tutan Clancy Martin'e teşekkür etmek istiyorum. İlk başta bu kitabı birlikte yazmayı planladık ve birçok bakımdan öyle yapmış olmamızı dilerdim. Ancak Clancy bir cömertlik ve iyi bir rehberlik örneği sergileyerek, tek başıma ya da sadece Carol ve Becca'yla seyahat etmemi önerdi. Bu, en doğru seçimdi. Ancak kendisi taslağın gizli oyuncularından biri kalmaya devam etti. Babalık, aşk, yoldaşlık ve aldatma konularındaki tartışmalarımız, keşfetmeye devam edeceğim ve kabullenmeyi dileyeceğim şekilde kitabın başından sonuna kadar yer almaktadır. Nietzsche okumayalı epey uzun zaman olmuştu. Clancy bana hepsini yeniden hatırlatan kişi oldu.

Ayrıca Daniel Conway ve Douglas Anderson'a teşekkür etmek isterim. Onların desteği olmasa İsviçre'ye ilk seyahatimi yapamaz veya bir filozof olamaz ya da üniversiteyi bitiremezdim. Onlar bir öğrencinin karşılaşmak isteyeceği en düşünceli öğretmenler olarak kalacaklardır. Önce *American Philosophy: A Love Story*'de şimdi de *Nietzsche'yle Yürümek*'te bana kılavuzluk etmek için onlara katılan pek çok akıl hocası ve öğretmen de oldu: Jennifer Ratner-Rosenhagen, Megan Marshall, Philip Kitcher, Andre Dubus III, Patricia Meyer Spacks, Lydia Moland, Nathan Glazer, Mark Johnson, Chis Lydon, Mary McGrath,

John Russon, Gordon Marino, Michael Raposa, Whitley Kaufman, Victor Kestenbaum ve daha birçokları. James Conant'ın Nietzsche'nin mükemmeliyetçiliği ("ulaşılmamış ve ulaşılabilir benliğe" yönelme mücadelesi) ile ilgili görüşlerine ve Alexander Nehamas'ın Nietzsche okumalarına, özellikle de öyküleme, otobiyografi ve felsefe arasındaki ilişkiyi yorumlayışına teşekkür borçluyum. Nehamas, "Kendin olma" mecburiyetinin "Nietzsche'nin akıldan çıkmayan aforizmalarının en unutulmazı" olduğunu söylemekte çok haklıydı. Babette Babich'in *Words in Blood, Like Flowers*'ı gibi, Nietzsche'nin hayatıyla ilgili Julian Young okuması da olmazsa olmazlardandı.

Carol'a, Becca'ya ve bana destek olan sevgili arkadaşlara da müteşekkirim: Alice Frye, Scott Davidson ve Ann de Saussure Davidson, Tess ve Ken Pope, Amelia Wirts ve Jose Mendoza, Susanne Sreedhar, Subrena ve David Smith, Peter Aldinger (taslağı herkesten önce o okudu), Nick Pupik, Ji Park (İsviçre'ye ilk seyahatten yıllar önce Nietzsche'yle ve benimle yürümüş olan kişi), Emily Stowe ve Jen McWeeny. Marianna Alessandri kitabın birçok versiyonunu okudu ve asla aklıma gelmeyen ve hiçbir zaman unutmayacağım bir ifadenin farkına varmamı sağladı: "Aşkın koşulları." Bir başka dost olan Romel Sharma da özel olarak anılmayı hak etmiştir. Romel benim ilk kez bir süreliğine kalacağım Avrupa seyahatimde geçici yol arkadaşımdı. Sils-Maria'dan ayrıldıktan sonra beş parasız bir vaziyette günlerce İtalya'yı ve Fransa'yı dolaştık ve sanırım tek parça halinde eve döndüğümüz için şanslıydık.

Sayıları giderek çoğalan bir avuç editör yazımın yeni bir çerçeveye oturtulmasında ve düzeltilmesinde yardımcı oldu: Jean Tamarin, Alex Kafka, Peter Catapano, Alex Kingsbury, Sam Dresser, Jesse Barron, John Knight, Paul Jump, Ken Barton ve Phil Marino. Bu projeyi desteklediği, yazımı ve düşüncelerimi

düzeltmemde yardımcı olduğu için ajansım Markus Hoffmann'a teşekkür etmek istiyorum. İlk taslakların en keskin zekâlı okuyucusudur ve liderlik etmeden yol göstermek gibi olağanüstü bir yeteneğe sahiptir. Tabii ki Carol Hay kitabın en yakın ve en zor beğenen okuru oldu. Teşekkürler.

Otuz bir yaşındayken Ileene Smith'le *American Philosophy: A Love Story*'nin ilk teklifi hakkında görüşmek üzere Farrar, Straus ve Giroux'daki ofislere gitmiştim. Yayıncılık sektöründen ne kadar gözü korkmuş olmam gerektiğini bilmeyecek kadar yeniydim. Görüşmemizin sonunda bunu "düşüneceğini" ve iş arkadaşlarıyla görüşeceğini söyledi. Beni geri aramamış ve önce *American Philosophy*'yi, sonra da Nietzsche hakkındaki bu kitabı yazmam için beni teşvik etmemiş olsaydı, eminim ki elimdeki projeyi bir kenara atıp unuturdum. Ileene'e ve FSG'ye bu kitapları yazma ve her sayfasında kendimi çözme fırsatını bana tanıdıkları için müteşekkirim. Sundukları olağanüstü editör desteği için Jackson Howard, Rachel Weinick ve Maxine Bartow'a teşekkür etmek istiyorum.

Annem Becky Kaag ve erkek kardeşim Matt'e teşekkür etmek isterim. Birçok açıdan Hermann Hesse gibi değilim ama küçük bir çocukken hiçbir şekilde ele avuca sığmadığımı da biliyorum, beni erişkinliğe kendileri sokmak ve bir bakıcıya göndermemek konusunda sağduyulu davrananlar onlardır. Geniş ailemizin büyüyen yavruları –Brian, Karen, Jeremy, James, Solomon, Flora, Allie, Matt, Carin, David, Talie– bana hayatın, felsefenin önüne mutlu bir şekilde geçtiğini hatırlatmaya devam ediyor.

Bu seyahatteki ve yaşanan her şeydeki yoldaşlarım olan Carol ve Becca: Arada sırada taktığım maskelerime rağmen ve belki de bu sebeple beni sevdiğiniz için size teşekkür ederim. Her ikinizi de kelimelerle ifade edemeyeceğim kadar çok seviyorum.

John Kaag

KENDİMİZİ ARAMAK NE DEMEKTİR?

Nietzsche İle Yürümek: Kendin Olmak Üzerine, iki gerçek ve felsefi seyahatin hikâyesidir. İlki John Kaag tarafından henüz on dokuz yaşında içe bakışçı bir delikanlıyken, ikincisiyse on sekiz yıl sonra tamamen farklı şartlar altında, Kaag artık bir baba ve bir eşken, beraberinde eşi ve küçük çocuğu varken gerçekleşir. Her iki seyahatte de Kaag, Nietzsche'nin çığır açan eseri *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'ü yazdığı Sils-Maria'nın tepesindeki İsviçre zirvelerine çıkmak üzere yola koyulur. İki seyahate de Nietzsche'nin felsefesinin özünde bilgeliği bulma arayışıyla çıkılmıştır, yine de bu yolculuklar Kaag'ı tamamen farklı yorumlara ve bundan daha önemlisi de insanlık halleri hakkında ifşaatlara götürür.

Tıpkı Kaag'ın ödüle layık görülen çıkış kitabı *American Philosophy: A Love Story* gibi, onun felsefi keşiflerini anlam arayışıyla kusursuzca birbirine ören *Nietzsche İle Yürümek* de sadece Nietzsche'nin ideallerini değil, aynı zamanda yaşam tecrübesinin yirmi birinci yüzyıl bireyleri olan bizlerle nasıl bir ilişki kurduğunu araştırır. Cesur, samimi ve iç görüyle zengin olan *Nietzsche İle Yürümek*, rahatlığı ve kayıtsızlığı yenmek, akıl sağlığıyla deliliği dengelemek, elde edilemez olanın üzerine ciddi bir şekilde eğilmek hakkındadır. Kaag tek başına veya ailesiyle, ama hep Nietzsche ile birlikte yürürken insanın ayağının kaymasının bile ders verici olduğunu fark eder. Nietzsche'nin deyimiyle "kendin olmak," tırmanma sürecinde ve fırsatın ayağa geldiği kaçınılmaz yanlış adımlardadır.

NIETZSCHE İLE YÜRÜMEK HAKKINDA ÖVGÜLER

"Nietzsche'yi hiçbir zaman gerçekten takdir etmiş değilim. Hatta ondan biraz korkuyor da olabilirim. Fakat *Nietzsche İle Yürümek* bu düşüncelerimi değiştirdi. John Kaag'ın etrafa ışık saçan yeni kitabı yoldaşlığa, evliliğe, babalığa, yalnızlığa, dekadansa, kendini aldatmaya, kendini gerçekleştirmeye, umutsuzluğa ve son olarak da neşeye dair büyük ve orijinal iç görülerin yanı sıra okurun filozofun düşüncelerini derin bir şekilde anlamasını ve bu düşüncelerle empati kurmasını sağlıyor."

- Eileen Pollack, *The Only Woman in the Room: Why Science Is Still a Boy's Club*'ın yazarı.

"John Kaag, yalnızlıktan ve özlemden başlayıp yetişkinliğin benimsenmesine ve pek tabii ki aşka uzanan bir yolculuk olan bu cesur yürüyüşün kusursuz rehberidir. Zorlayıcı sorularla zarif bir hesaplaşma, felsefeyle ilgili aklı zorlayan bir ders, anlamlı bir okuma hazzıdır."

- James Carroll, *Constantine's Sword and The Cloister*'ın yazarı.

"John Kaag'ın şahsi Nietzschevari uçurumunun başından sonuna kadar yürekleri dağlayan, son derece kişisel bir yolculuğudur."

-Sue Prideaux, *I Am Dynamite! A Life of Nietzsche*'nin yazarı.

NIETZSCHE İLE YÜRÜMEK

JOHN KAAG

"Yürümek, insan faaliyetleri arasında en faydalı olanıdır. Bu şekilde mekânlarımızı oluşturur ve bütün dünyaya uyum sağlarız. Bu, yinelemenin –bir ayağı sürekli diğerinin önüne atmanın– gerçekte kişinin anlam ifade edecek bir gelişim göstermesini sağladığının canlı örneğidir. Ebeveynlerin çocuklarının ilk adımlarını kutlamaları tesadüf değildir. İlk ve belki de en büyük adımlar bağımsızlığa işarettir."

John Kaag, Nietzsche'nin izinde bir yolculuğa çıktığı *Nietzsche ile Yürümek*'te kendimiz olmak üzerine sorular soruyor. Nietzsche'nin deyimiyle "kendin olmak," tırmanma sürecinde ve fırsatın ayağa geldiği kaçınılmaz yanlış adımlardadır.

Hem felsefeyle hem insan olmanın dehlizleriyle yüklü bu yolculukta Nietzsche'nin dâhiyane zihni ve yaşamı rehberiniz olacak...

"John Kaag, yalnızlıktan ve özlemden başlayıp yetişkinliğin benimsenmesine ve pek tabii ki aşka uzanan bir yolculuk olan bu cesur yürüyüşün kusursuz rehberidir. Zorlayıcı sorularla zarif bir hesaplaşma, felsefeyle ilgili aklı zorlayan bir ders, anlamlı bir okuma hazzıdır."

-James Carroll, *Constantine's Sword and The Cloister*'ın yazar

/renkitap
/renkitap
/renkitap

THG
0692806
PPB

REN

ISBN: 978-605-7944-90-(

9 786057 944900